

Hallituksen esitys eduskunnalle vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan hyväksymisestä sekä laeiksi yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan, että eduskunta hyväksyisi New Yorkissa joulukuussa 2006 tehdyn yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista, siltä osin kuin se kuuluu Suomen toimivaltaan, ja yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan sekä lain yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja lain eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain muuttamisesta.

Yleissopimuksen tarkoituksena on taata vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, edistää ja suojella näitä oikeuksia ja vapauksia sekä edistää vammaisten henkilöiden ihmisarvon kunnioittamista. Syrjintäkielto sekä esteettömyys ja saavutettavuus ovat yleissopimuksen johtavia periaatteita.

Yleissopimuksen täytäntöönpanoa varten nimetään kansallinen yhteystaho ja perustetaan kansallinen koordinaatiojärjestelmä. Li-

säksi nimetään rakenne, jonka avulla edistetään, suojellaan ja seurataan yleissopimuksen kansallista täytäntöönpanoa.

Valinnaisen pöytäkirjan mukaan sopimuspuolen lainkäyttövaltaan kuuluvilla henkilöillä ja henkilöryhmillä on oikeus tehdä valituksia vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle, jos nämä katsovat sopimuspuolen loukanneen heidän yleissopimuksella tunnustettuja oikeuksiaan. Valinnaisessa pöytäkirjassa määrätään myös tutkintamenettelyistä.

Yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja ovat tulleet kansainvälisesti voimaan toukuussa 2008. Suomen osalta yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja tulevat voimaan kolmantenakymmenentenä päivänä ratifioimiskirjan tallettamisesta. Lait on tarkoitettu tuleviksi voimaan valtioneuvoston asetuksella säädettävänä ajankohtana samanaikaisesti, kun yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja tulevat Suomen osalta voimaan.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
SISÄLLYS	2
YLEISPERUSTELUT	3
1 JOHDANTO	3
2 NYKYTILA	4
2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö	4
2.2 Kansainvälinen kehitys	9
2.3 Euroopan unioni	13
2.4 Nykytilan arviointi	14
3 ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET	16
3.1 Tavoitteet	16
3.2 Keskeiset ehdotukset	16
4 ESITYKSEN VAIKUTUKSET	16
4.1 Vaikutukset yksilön asemaan	16
4.2 Yhteiskunnalliset vaikutukset	17
4.3 Taloudelliset vaikutukset	18
4.4 Vaikutukset viranomaisten toimintaan	19
5 ASIAN VALMISTELU	20
5.1 Sopimusneuvottelut	20
5.2 Kansallinen valmistelu	20
5.3 Lausunnot	21
6 RIIPPUVUUS MUISTA ESITYKSISTÄ	21
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	23
1 Yleissopimuksen sisältö ja sen suhde Suomen lainsäädäntöön	23
2 Valinnaisen pöytäkirjan sisältö ja sen suhde Suomen lainsäädäntöön	93
3 Lakiehdotusten perustelut	95
3.1 Laki vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta	95
3.2 Laki eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain muuttamisesta	95
4 Voimaantulo	96
5 Eduskunnan suostumuksen tarpeellisuus ja käsittelyjärjestys	96
5.1 Eduskunnan suostumuksen tarpeellisuus	96
5.2 Käsittelyjärjestys	100
LAKIEHDOTUKSET	102
vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ...	102
eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain muuttamisesta	103
SOPIMUSTEKSTIT	104

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (jäljempänä yleissopimus) on ensimmäinen vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva oikeudellisesti sitova kansainvälinen asiakirja. Yleissopimuksella ei perusteta uusia oikeuksia, vaan vahvistetaan jo olemassa olevat, muissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa taatut oikeudet vammaisille henkilöille. Vaikka aiemmin tehdyt ihmisoikeussopimukset takaavat lähtökohtaisesti samat oikeudet kaikille henkilöille, vammaisten henkilöiden oikeudet eivät ole toteutuneet täysimääräisesti. Yhteiskunnan rakenteelliset esteet, asenteet ja tiedon puute rajoittavat vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia itsenäiseen elämään sekä heidän itsemääräämisoikeuttaan ja osallisuuttaan yhteiskuntaan.

Yleissopimuksella luodaan sen sopimuspuolille velvollisuus edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti heidän ihmisoikeuksiensa ja perusvapauksiensa toteutuminen. Yleissopimus sisältää sekä kansalais- ja poliittisia oikeuksia että taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevia määräyksiä. Yleissopimuksen johtavana periaatteena on syrjinnän kieltö. Yleissopimuksella ei ainoastaan kielletä vammaisten henkilöiden syrjintää, vaan luodaan sopimuspuolille velvollisuuksia vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteutumiseksi täysimääräisesti.

Yleissopimuksen keskeisiä periaatteita ovat yksilön itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus, vammaisten henkilöiden osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan sekä esteettömyys ja saavutettavuus. Yleissopimuksen lähtökohtana ovat myös miesten ja naisten välinen tasa-arvo, erilaisuuden kunnioittaminen ja vammaisten henkilöiden hyväksyminen osana ihmisten moninaisuutta sekä vammaisten lasten oikeuksien kunnioittaminen.

Yleissopimuksessa määritellään, ketkä kuuluvat vammaisiin henkilöihin, ja siinä painotetaan kohtuullisten mukautusten tärke-

yttä vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseksi.

Suomenkielisistä käsitteistä "vammainen" ja "vammainen" on Suomessa eri aikoina käytetty erilaisia vastineita alan säädöksissä ruotsiksi. Siksi esityksen ruotsinkielisessä versiossa käytetyt termit "handikappad", "funktionshindrad", "person med funktionshinder", "person med funktionsnedsättning" ja vastaavasti "handikapp", "funktionshinder", "funktionsnedsättning" ja vastaavat ilmaisu- tulet tässä esityksessä ymmärtää samaa tarkoittavina käsitteinä, kuten vastaavasti myös käsitteet "gravt handikappad" ja "person med svår funktionsnedsättning".

Yleissopimus koostuu 50 artiklasta. Määräykset sopimuksen tarkoituksesta, yleisistä periaatteista ja velvoitteista, tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta, vammaisista naisista ja lapsista, tietoisuuden lisäämisestä, esteettömyydestä ja saavutettavuudesta sekä yleissopimuksen kannalta olennaiset määritelmät sisältyvät 1–9 artiklaan. Näitä artikloja sovelletaan läpileikkaavasti koko yleissopimuksen osalta. Yleissopimuksen edellyttämiä kansallisia toimenpiteitä käsitellään tarkemmin 10–31 artiklassa, kansainvälistä yhteistyötä 32 artiklassa ja kansallista valvontajärjestelmää 33 artiklassa. Yleissopimuksen kansainvälistä valvontajärjestelmää käsitellään 34–39 artiklassa ja lisäksi 40 artikla sisältää määräykset sopimuspuolten kokouksesta. Yleissopimuksen 41–50 artikla sisältää loppumääräykset.

Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja (jäljempänä valinnainen pöytäkirja) mahdollistaa yksilövalitusten tekemisen yleissopimuksella perustetulle vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle, jos henkilö tai henkilöryhmä katsoo sopimuspuolen loukanneen heidän yleissopimuksella tunnustettuja oikeuksiaan. Komitea voi myös tutkia tietoja, joiden mukaan sopimuspuolen toimesta näyttäisi tapahtuneen yleissopimuksen mukaisten oikeuksien vakavia tai järjestelmällisiä loukkauksia.

Valinnaisen pöytäkirjan 1–5 artikla koskee yksilövalitusten tekemistä komitealle ja siihen liittyviä tarkempia menettelymääräyksiä.

Valinnaisen pöytäkirjan 6–7 artiklassa määrätään tutkintamenettelystä ja 8-18 artikla sisältää loppumääräykset.

2 Nykytila

2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö

Lainsäädäntö

Perustuslain (731/1999) 6 §:ssä on säännökset yhdenvertaisuudesta ja syrjinnän kiellosta. Perustuslain 6 §:n 1 momentti sisältää sekä lain säätäjään että sen soveltajaan kohdistuvan vaatimuksen ihmisten oikeudellisesta yhdenvertaisuudesta. Perustuslain 6 §:n 2 momentti puolestaan sisältää laaja-alaisen syrjinnän kiellon. Sen mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Yhdenvertaisuuslailla (21/2004) on kielletty syrjintä työelämässä ja koulutuksessa iän, etnisen ja kansallisen alkuperän, kansallisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, sukupuolisen suuntautumisen ja muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Naisten ja miesten tasa-arvosta annetun lain (609/1986; jäljempänä tasa-arvolaki) tarkoituksena puolestaan on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää sukupuolten tasa-arvoa.

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmassa oli tavoitteena valmistella hallituskautellaan uusi yhdenvertaisuuslainsäädäntö, joka turvaisi tehokkaasti yhdenvertaisuuden syrjintäperusteesta riippumatta, sekä vahvistaisi lainsäädännön valvontaa. Pääministeri Alexander Stubbin hallituksen ohjelma perustuu pääministeri Kataisen hallituksen ohjelmalle. Stubbin hallituksen ohjelman mukaan Kataisen hallituksen ohjelma vaalikaudelle 2011-2015 ja sen tavoitteet ovat edelleen voimassa. Jäljempänä tässä esityksessä Kataisen ja Stubbin hallitusohjelmista käytetään nimitystä ”hallitusohjelma”. Eduskunnalle 3 päivänä huhtikuuta 2014 annetussa yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamista koskevassa hallituksen esityksessä yhdenvertaisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 19/2014 vp) ehdotetaan voimassa ole-

van yhdenvertaisuuslain uudistamista muun muassa siten, että syrjintä olisi kielletty julkisessa ja yksityisessä toiminnassa yksityis- ja perhe-elämän piiriin kuuluvia asioita ja uskonnonharjoitusta lukuun ottamatta. Esityksen mukaan kiellettyjä syrjintäperusteita olisivat nykyisen lain tapaan ikä, alkuperä, kansallisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, poliittinen toiminta, ammattiyhdistystoiminta, perhesuhteet, terveydentila, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen ja muu henkilöön liittyvä syy. Kohtuullisten mukautusten epääminen määritellään esityksessä syrjinnäksi. Myös velvollisuutta tehdä kohtuullisia mukautuksia vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi laajennetaan.

Yhdenvertaisuuslaki ja tasa-arvolaki säilyisivät esityksen perusteella jatkossakin erillisinä lakeina. Esityksessä ehdotetaan tasa-arvolain noudattamista valvovan tasa-arvolautakunnan ja yhdenvertaisuuslain noudattamista valvovan syrjintälautakunnan yhdistämistä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnaksi. Tällainen lautakunta voisi nykyisiä toimielimiä paremmin puuttua sellaiseen moniperusteiseen syrjintään, joka perustuu sekä sukupuoleen että johonkin yhdenvertaisuuslaissa kielletyksi säädettyyn syrjintäperusteeseen, kuten vammaisuuteen.

Perustuslain 1 §:n mukaan Suomen valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta. Perustuslain 7 § turvaa jokaisen oikeuden elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Perusoikeusudistuksen esitöissä (HE 309/1993 vp) todetaan henkilökohtaisen vapauden olevan luonteeltaan ”yleisperusoikeus, joka suojaa ihmisen fyysisen vapauden ohella myös hänen tahdonvapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan”. Potilaan ja sosiaalihuollon asiakkaan itsemääräämisoikeudesta säädetään tarkemmin laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992, jäljempänä potilaslaki) ja laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000).

Hallituksen esitys laiksi sosiaalihuollon asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden

vahvistamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksistä sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 108/2014 vp) annettiin eduskunnalle 28 päivänä elokuuta 2014. Uuden lain tarkoituksena on vahvistaa asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeutta ja vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Perustuslain 9 §:ssä turvataan vapaus liikua maassa ja valita asuinpaikkansa. Kotikuntalakia (201/1994) ja sosiaalihuoltolakia (710/1982) muutettiin vuonna 2010 (laki kotikuntalain muuttamisesta 1377/2010 ja laki sosiaalihuoltolain muuttamisesta 1378/2010), jotta perustuslaissa säädetty yksilön oikeus vapaasti valita oma asuinpaikkansa toteutuisi nykyistä paremmin erityisesti vanhusten ja vammaisten henkilöiden osalta. Kotikuntalakiin lisättiin uusi säännös, jonka mukaan pitkäaikaisessa eli yli vuoden kestävässä hoitosuhteessa kotikuntansa ulkopuolella asuvalla olisi kotikunnan valintaoikeus. Sosiaalihuoltolakiin puolestaan lisättiin uusi säännös, joka koskee pitkäaikaisessa laitoshoidon, asumispalvelujen tai perhehoidon tarpeessa olevan henkilön oikeutta hakea palvelutarpeen arviointia muusta kuin kotikunnastaan. Säännöksen perusteella henkilön kotikunnan vaihtuminen voi perustua myös hänen omaan päätökseensä hakeutua toisen kunnan asukkaaksi ja sen palvelujen piiriin. Muutokset tulivat voimaan 1 päivänä tammi-kuuta 2011.

Vaali- ja osallistumisoikeudet turvataan perustuslain 14 §:ssä. Pykälän 4 momentin mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon. Vaalilaissa (714/1998) on tarkempia säännöksiä äänestämisestä, äänioikeudesta ja vaalikelpoisuudesta.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Perustuslaissa turvataan edellä mainittujen oikeuksien lisäksi muun muassa oikeus työhön, sosiaaliturvaan, oikeusturvaan, sivistykselliset oikeudet, sananvapaus, yksityiselämän suoja ja omaisuuden suoja. Näihin liittyvää keskeistä lainsäädäntöä käsitellään tarkemmin jäljempänä yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Vammaisille henkilöille voidaan järjestää erityispalveluja vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987, jäljempänä vammaispalvelulaki) perusteella. Vammaispalvelulaki on toissijainen suhteessa terveydenhuoltoon, sosiaalihuoltoon, opetusta ja muita palveluja koskevaan yleislainsäädäntöön. Lain mukaisia palveluja ja tukitoimia järjestetään, jos vammaisen henkilö ei saa riittäviä ja hänelle sopivia palveluja tai tukitoimia muun lain nojalla. Kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (519/1977, jäljempänä kehitysvammalaki) 1 §:ssä tarkoitettulle henkilölle järjestetään kuitenkin hänen vammaisuutensa edellyttämiä palveluja ja tukitoimia ensisijaisesti tämän lain nojalla siltä osin kuin ne ovat hänen palveluntarpeeseensa nähden riittäviä ja sopivia sekä muutoinkin hänen etunsa mukaisia. Vammaispalvelulaki on kuitenkin ensisijainen kehitysvammalakiin nähden.

Vammaispalvelulain tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä. Lain mukaisia palveluja ja tukitoimia järjestettäessä on otettava huomioon asiakkaan yksilöllinen avun tarve.

Sosiaali- ja terveysministeriössä on vireillä hallitusohjelman mukaisesti vammaisia henkilöitä koskevan lainsäädännön uudistaminen osana sosiaalihuollon lainsäädännön kokonaisuudistusta. Ministeriö on asettanut toukokuussa 2013 työryhmän valmistelemaan uudistusta. Työryhmän tavoitteena on selvittää vammaisia henkilöitä koskevan lainsäädännön kehittämistarpeita ja eri vammaryhmien yhdenvertaisten palvelujen turvaamiseksi sovittaa yhteen vammaispalvelulaki ja kehitysvammalaki uudeksi vammaispalveluja koskevaksi erityislaiksi. Työryhmän toimikausi päättyy maaliskuun 2015 lopussa, minkä jälkeen työryhmän ehdotus lähetetään lausuntokierrokselle. Työn laajuuden ja sillä muihin meneillään oleviin lainsäädäntöhankkeisiin liittyvien kytkösten vuoksi uudistuksen jatkovalmistelu siirtyy seuraavalle hallitukselle.

Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin turvataan perustuslain 17 §:ssä, jonka mukaan viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.

Vammaisten henkilöiden tulkkaukspalvelusta annetussa laissa (133/2010; jäljempänä tulkkaukspalvelulaki) säädetään Suomessa asuvan vammaisen henkilön oikeudesta Kansaneläkelaitoksen järjestämään tulkkaukspalveluun. Lain mukaan tulkkaukspalvelua järjestetään, jos vammaisen henkilö ei saa riittävää ja hänelle sopivaa tulkkausta muun lain nojalla. Tulkkaukspalvelua voidaan kuitenkin järjestää, jos muun lain nojalla annettavan palvelun saaminen viivästyy tai palvelun antamiseen on muu perusteltu syy. Oikeus tulkkaukspalveluun on henkilöillä, jolla on kuulonäkövamma, kuulovamma tai puhevamma ja joka vammansa vuoksi tarvitsee tulkkausta työssä käymiseen, opiskeluun, asiointiin, yhteiskunnalliseen osallistamiseen, harrastamiseen tai virkistykseen. Lisäksi edellytyksenä on, että henkilö kykenee ilmaisemaan omaa tahtoaan tulkkauksen avulla ja hänellä on käytössään jokin toimiva kommunikointikeino.

Esteettömyyttä koskevaa lainsäädäntöä sisältyy muun muassa maankäyttö- ja rakennuslakiin (132/1999), jossa säädetään tarkemmin alueiden käytön suunnittelusta ja liikuntaesteettömästä rakentamisesta. Liikennettä koskevaan lainsäädäntöön sisältyy myös esteettömyyteen tähtävä sääntelyä, jolla pyritään edistämään henkilöiden yhdenvertaista mahdollisuutta liikkua. Myös viestintää koskevassa lainsäädännössä on esteettömyyttä koskevia säännöksiä. Esteettömyyttä ja saavutettavuutta koskevaa lainsäädäntöä on esitelty tarkemmin 9 artiklan yksityiskohteisissa perusteluissa.

Politiikkaohjelmat

Pääministeri Matti Vanhasen I hallitus antoi valtioneuvoston selonteon vammaispolitiikasta (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:9) keväällä 2006. Selonteko sisältää kolme keskeistä periaatetta, jotka ovat vammaisten henkilöiden oikeus yhdenvertaisuuteen, oikeus osallisuuteen sekä oikeus tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin. Selonteossa tavoitteiksi asetettiin ihmisoikeuksien ja syrjimättömyyden takaaminen, Suomen vammaispoliittisen ohjelman laatiminen, vammaisten henkilöiden työnsaannin edistäminen, kohtuullisen toimeentulon turvaaminen, yhdenvertaisuus koulutukseen ja palvel-

luiden ja tuen turvaaminen opiskeluun, itsenäisen asumisen tukeminen, oman elämän hallinnan parantaminen vammaispalveluilla, osallisuuden ja saavutettavuuden lisääminen tietoteknisillä ratkaisuilla sekä vammaisia henkilöitä koskevan tiedon hankinnan lisääminen ja vammaistutkimuksen vahvistaminen.

Suomen vammaispoliittisen ohjelman *Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle*, VAMPO 2010–2015 (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:4; jäljempänä vammaispoliittinen ohjelma) lähtökohta on vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus ja syrjinnän kieltö. Ohjelman tarkoituksena on turvata vammaisten henkilöiden oikeudenmukainen asema yhteiskunnassa puuttumalla epäkohtiin konkreettisin korjaus- ja kehittämistoimenpitein. Sillä ohjataan muun muassa kuntien palvelujärjestelmien parantamista. Vammaispoliittisen ohjelman toimenpiteet muodostavat kokonaisuuden, jossa kaikkia politiikan lohkoja kehitetään vammaisten henkilöiden oikeuksien, vapauksien ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien näkökulmasta. Ohjelma on jaettu 14 vammaispoliittisesti merkittävään sisältöalueeseen. Siinä on yhteensä 122 toimenpidettä, joilla pyritään puuttumaan epäkohtiin. Kaikkien toimenpiteiden osalta on selvitetty toteutuksesta vastaava hallinnonala, aikataulu, rahoitustarve, velvoite ja mittari, jolla toimenpiteen toteutumista seurataan. Sosiaali- ja terveysministeriö toimii seurannan vastuuministeriönä. Seurantatiedon keräämisestä vastaa Terveystiedon ja hyvinvoinnin laitos. Valtakunnallisen vammaisneuvoston tehtävänä on koordinoita poikkihallinnollisesti vammaispoliittisen ohjelman toimeenpanon seurantaa.

Valtioneuvosto on tehnyt 21 päivänä tammikuuta 2010 periaatepäätöksen ohjelmasta kehitysvammaisten asumisen ja siihen liittyvien palvelujen järjestämiseksi vuosina 2010–2015. Kehitysvammaisten asumisohjelman tavoitteena on mahdollistaa yksilöllinen asuminen laitoksista ja lapsuudenkodeista muuttaville kehitysvammaisille sekä vahvistaa heidän osallisuuttaan ja yhdenvertaisuuttaan yhteisössä sekä yhteiskunnassa. Tavoitteena on vähentää laitospaikkoja sekä mahdollistaa muuttaminen lapsuudenkodista tuottamalla kehitysvammaisten henkilöiden

tarpeita ja toiveita vastaavia asumisratkaisuja ja tarjoamalla yksilöllisiä palveluja ja tukea.

Valtioneuvoston 8 päivänä marraskuuta 2012 tekemä periaatepäätös kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisen asumisen ja palvelujen turvaamisesta (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:15) määrittelee asumisohjelman seuraavan vaiheen. Periaatepäätöksessä asetetaan tavoitteeksi ohjelman toimeenpanon jatkaminen siten, että vuoden 2020 jälkeen kukaan vammaisen henkilö ei asu laitoksessa.

Hallitusohjelmassa on nostettu väkivallan vastaisessa työssä painopisteiksi haavoittuviin ryhmiin, kuten vammaisiin henkilöihin, kohdistuva parempi väkivallan tunnistaminen.

Kesäkuussa 2010 sisäisen turvallisuuden ministeriryhmä hyväksyi poikkihallinnollisen naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelman (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:5) vuosiksi 2010–2015. Ohjelmassa huomioidaan haavoittuvassa asemassa olevien naisten, kuten vammaisten naisten, tarpeet ja keinot puuttua heidän kokemaansa väkivaltaan. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos on julkaissut vammaisiin naisiin kohdistuvan väkivallan tunnistamisen ja puuttumisen oppaan *Uskalla olla, uskalla puhua - vammaisen nainen ja väkivalta* (Minna Piispa (toim.), Opas: 28, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2013) naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen toimenpideohjelman mukaisesti.

Myös esimerkiksi vammaisten henkilöiden työllisyyden edistäminen ja esteettömyyden lisääminen on nostettu esiin hallitusohjelmassa.

Sosiaali- ja terveysministeriö on huhtikuussa 2012 asettanut työryhmän laatimaan toimintaohjelman osatyökykyisten työllistymisen edistämiseksi ja tekemään tarvittaessa esityksiä sen toteuttamiseksi. Työryhmän välimietintö valmistui helmikuussa 2013 ja loppuraportti joulukuussa 2013. Vammaisten henkilöiden työllisyyden edistämistä käsitellään tarkemmin 27 artiklan yhteydessä.

Liikenne- ja viestintäministeriö on laatinut tietoyhteiskunnan esteettömyyskysymyksistä toimenpideohjelman vuosiksi 2011–2015 (Liikenne- ja viestintäministeriö, Ohjelmia ja strategioita 1/2011). Ohjelmassa on pyritty tunnistamaan niitä epäkohtia, jotka toimivat

esteenä kansalaisten tasa-arvoiselle ja yhdenvertaiselle osallistumiselle tietoyhteiskunnassa. Sen tavoitteena on parantaa tietoyhteiskunnan esteettömyyttä kaikkien kansalaisten osalta. Ohjelman toimenpidelinjauksilla pyritään muun muassa kehittämään laitteiden, ohjelmistojen ja apuvälineiden käytettävyyttä sekä edistämään verkkosisältöjen esteettömyyttä ja ymmärrettävyyttä.

Hallitusohjelman mukaisesti viittomakielisten oikeuksien toteutumista kehitetään ja mahdollisuutta säätää viittomakielilaki selvitetään. Oikeusministeriön 30 päivänä tammikuuta 2013 antamassa viittomakielilain tarpeellisuutta koskevassa arviomuistiossa käsiteltiin eri vaihtoehtoja viittomakielisten kielellisten oikeuksien edistämiseksi. Saadun lausuntopalautteen pohjalta päädyttiin asettamaan työryhmä, jonka tehtävänä oli valmistella viittomakielilä koskeva yleislaki ja tarkastella lisäksi viittomakielisiä koskevaa erityislainsäädäntöä. Työryhmä aloitti toimikautensa marraskuussa 2013 ja sen toimikausi päättyi 30 päivänä kesäkuuta 2014. Työryhmä antoi mietintönsä 29 päivänä kesäkuuta 2014 (*Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 42/2014; Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 43/2014*). Mietintö sisältää työryhmän ehdotuksen suppeaksi, yleiseksi viittomakielilaksi. Ehdotetun lain keskeisenä tavoitteena olisi edistää viittomakielitä käyttävien kielellisten oikeuksien toteutumista. Tavoitteena on, että viranomaiset pyrkisivät toiminnassaan edistämään viittomakielitä käyttävien mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa viittomakielellä. Ehdotetulla lailla pyrittäisiin lisäämään viranomaisten tietoisuutta viittomakielistä sekä viittomakielitä käyttävistä kieli- ja kulttuuri-ryhmänä. Aineelliset säännökset viittomakielitä käyttävien kielellisistä oikeuksista sisältäisivät edelleen eri hallinnonalojen lainsäädäntöön. Mietintöön sisältyy myös työryhmän kannanotto viittomakielitä käyttäviä koskevan eri hallinnonalojen lainsäädännön kehittämistarpeista. Mietintö on ollut lausuntokierroksella. Tavoitteena on, että viittomakielilaki säädettäisiin tämän vaalikauden aikana.

Keskeiset valvontaviranomaiset

Perustuslain 108 ja 109 §:n perusteella valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävänä on valvoa lain noudattamista julkisissa tehtävissä. Heidän velvollisuutenaan on valvoa perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta on säädetty laissa (laki valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta 1224/1990). Oikeuskansleri ei yleensä käsittele kanteluja, jotka koskevat puolustusvoimia. Oikeuskansleri ei myöskään käsittele kanteluja, jotka koskevat vapaudenriistoa tai laitoksia, joihin henkilö on otettu vastoin tahtoaan.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain (197/2002) muutoksella (Laki eduskunnan oikeusasiamiehen lain muuttamisesta 535/2011) perustettiin Ihmisoikeuskeskus, joka on hallinnollisesti osa eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaa. Ihmisoikeuskeskus on itsenäinen ja riippumaton asiantuntijataho, jonka tehtävänä on edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista ja lisätä eri toimijoiden välistä yhteistyötä ja tiedonvaihtoa.

Ihmisoikeuskeskus ja eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia muodostavat yhdessä ihmisoikeusvaltuuskunnan kanssa kansallisen ihmisoikeusinstituution. Tavoitteena on, että kansallinen ihmisoikeusinstituutio täyttäisi YK:n linjaamat niin sanotut Pariisin periaatteet, joiden mukaan niissä tarkoitettujen kansallisten instituutioiden tulee olla riippumattomia, itsenäisiä, moniarvoisia ja laajalaisia. Kansallisen ihmisoikeusinstituution akkreditaatiota koskeva hakemus toimitettiin kesäkuussa 2014 kansallisten instituutioiden ja alueellisten mekanismien yksikköön YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimistossa. Yksikkö toimii kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden yhteistyöjärjestön (ICC) sihteeristönä. Hakemus oli ICC:n akkreditaation alakomitean käsiteltävänä 27.-31.10.2014. Lopullinen päätös statuksesta tehdään ICC:n hallituksen kokouksessa vuonna 2015.

Yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamista koskevassa hallituksen esityksessä (HE 19/2014 vp) eduskunnalle yhdenvertaisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi ehdotetaan nykyisen vähemmistövaltuutetun viran tilalle perustettavan yhdenvertaisuusvaltuutetun virka. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtä-

väala kattaisi kaikenlaisen yhdenvertaisuuslaissa kielletyn syrjinnän sen perusteesta riippumatta. Esityksessä ehdotetaan myös nykyisten tasa-arvo- ja syrjintälautakuntien yhdistämistä. Yhdistetyn lautakunnan tehtävänä olisi valvoa yhdenvertaisuuslain noudattamista muun muassa vammaisuuden perusteella tapahtuvan syrjinnän osalta.

Työsuojeluviranomaiset valvovat yhdenvertaisuuslain noudattamista työelämässä. Hallituksen esityksen mukaan lain noudattamisen valvonta työelämää koskevissa yksittäistapauksissa kuuluisi nykyiseen tapaan työsuojeluviranomaisille ja aluehallintovirastojen työsuojelun vastuualueet valvoisivat työsuojelulainsäädännön noudattamista työpaikoilla.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos edistää tutkimus- ja kehittämistyöllään vammaisten henkilöiden itsenäistä selviytymistä ja suunnittelun esteettömyyttä. Lisäksi se tutkii ja kehittää erilaisia palveluja, kuten avustaja-, asumis- ja apuvälinepalveluja sekä ylläpitää tilastotietoja.

Vammaispalveluiden toteuttamisesta vastaavat pääosin kunnat. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto sekä aluehallintovirastot valvovat palveluiden toteutumista ja laatua.

Aluehallintovirastolle kuuluu sosiaalihuollon suunnittelu, ohjaus ja valvonta toimialueellaan. Aluehallintovirastojen tehtävänä on edistää kansalaisten hyvinvointiin ja terveydentilaan vaikuttavien perusoikeuksien ja oikeusturvan toteutumista. Aluehallintovirasto ohjaa ja valvoo kunnallista ja yksityistä sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Se myöntää luvat yksityisille sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottajille. Sosiaalihuoltoa koskevat kantelut ratkaistaan pääsääntöisesti aluehallintovirastoissa.

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto ratkaisee sosiaalihuoltoa koskevat kantelut silloin, kun siellä selvitettävänä olevaan terveydenhuollon valvonta-asiaan, esimerkiksi kanteluun, liittyy tarvetta selvittää sosiaalihuollon toimintayksikön toimintaa. Tällaista tarvetta voi ilmetä esimerkiksi kehitysvammahuollon toimintayksiköissä olevien asiakkaiden hoidon valvontaan liittyvissä asioissa.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain tarkoituksena on edis-

tää asiakaslähtöisyyttä ja asiakassuhteen luotamuksellisuutta sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa. Lain 23 §:n mukaan sosiaalihuollon asiakkaalla on oikeus tehdä muistutus kohteluun sosiaalihuollon toimintayksikön vastuuhenkilölle tai sosiaalihuollon johtavalle viranhaltijalle. Lain 24 §:n mukaan kunnan on nimettävä sosiaaliamies. Sosiaaliamiehen tehtävänä on neuvoa asiakkaita lain soveltamiseen liittyvissä asioissa, avustaa asiakasta muistutusasiassa, tiedottaa asiakkaan oikeuksista, toimia muutenkin asiakkaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi, sekä seurata asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä kunnassa ja antaa siitä selvitys vuosittain kunnanhallitukselle.

Myös potilaslaissa säädetään muistutusmenettelystä ja terveydenhuollon toimintayksikölle nimettävästä potilasasiamiehestä. Lain 10 §:n mukaan terveyden- ja sairaanhoitoon- tai siihen liittyvään kohteluunsa tyytymättömällä potilaalla on oikeus tehdä muistutus terveydenhuollon toimintayksikössä terveydenhuollosta vastaavalle johtajalle. Lain 11 §:n mukaan potilasasiamiehen tehtävänä on niin ikään neuvoa potilaita lain soveltamiseen liittyvissä asioissa, avustaa potilasta muistutusasioissa, tiedottaa potilaan oikeuksista, sekä toimia muutenkin potilaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi.

Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimiva valtakunnallinen vammaisneuvosto edistää vammaisten henkilöiden oikeuksia sekä vammaisjärjestöjen ja viranomaisten yhteistyötä. Se seuraa yhteiskunnallista päätöksentekoa, tekee aloitteita ja esityksiä sekä edistää vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien toteutumista.

2.2 Kansainvälinen kehitys

Yhdistyneet kansakunnat

Vammaisia henkilöitä koskevat asiat nähtiin pitkään sosiaalipolitiikan alaan kuuluvina hyvinvointikysymyksinä eikä ihmisoikeuskysymyksinä.

Vuonna 1971 YK:n yleiskokous hyväksyi kehitysvammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan julistuksen (A/RES/2856/XXVI), jonka perusajatuksena oli taata kehitysvammaisille samat oikeudet kuin muillekin hen-

kilöille. Vammaisiin henkilöihin kiinnitettiin erityisesti huomiota vammaisten oikeuksien julistuksessa vuonna 1975 (A/RES/3447/XXX). Vammaisia henkilöitä koskeva yleismaailmallinen toimintaohjelma laadittiin vuonna 1982 (A/RES/37/52).

Vammaisten henkilöiden mahdollisuuksien yhdenvertaistamista koskevat yleisohjeet (*Standard Rules for the Equalisation of Opportunities for Persons with Disabilities*, A/RES/48/96) hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa vuonna 1993. Yleisohjeet eivät ole valtioita oikeudellisesti sitovia, mutta niillä on ollut tosiasiallista vaikutusta vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien toteutumisessa. YK:n pääsihteeri nimitti vuonna 1994 vammaisten henkilöiden oikeuksien erityisraportoijan edistämään vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista ja erityisesti mahdollisuuksien yhdenvertaistamista koskevien yleisohjeiden täytäntöönpanoa. Erityisraportoijan mandaattia on sittemmin laajennettu koskemaan myös yleissopimuksen tunnetuksi tekemistä ja sen täytäntöönpanon edistämistä.

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 7–8/1976; jäljempänä KP-sopimus) samoin kuin taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 6/1976; jäljempänä TSS-sopimus) sisältää määräyksen, jonka mukaan yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien ja vapauksien nauttiminen on turvattava kaikille ilman minkäänlaista syrjintää. Yleissopimuksissa ei mainita erikseen vammaisuutta yhtenä kiellettynä syrjintäperusteena, mutta vammaisuuden perusteella tapahtuva syrjintä luetaan ”muuksi asemaan perustuvaksi syrjinnäksi” ja siten kielletyksi. KP-sopimuksen täytäntöönpanoa valvoo ihmisoikeuskomitea ja TSS-sopimuksen täytäntöönpanoa taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea (jäljempänä TSS-komitea).

TSS-komitea on antanut vammaisia henkilöitä koskevan yleiskommentin nro 5 (E/1995/22(SUPP)), jossa tunnustetaan syrjinnän kiellon lisäksi tarve positiivisille erityistoimille vammaisten henkilöiden oikeuksien toteuttamiseksi. Yleiskommentissa määritellään syrjinnäksi kaikki erottelu, poissulkeminen, rajoittaminen tai suosiminen taikka kohtuullisten mukautusten epääminen vam-

maisuuuden perusteella, josta aiheutuu haittaa taloudellisten, sosiaalisten tai sivistyksellisten oikeuksien tunnustamiselle, nauttimiselle tai käytölle.

Ihmisoikeuskomitea ja TSS-komitea ovat antaneet useita muita yleiskommentteja, joissa on huomioitu oikeuksien toteutuminen erityisesti vammaisten henkilöiden oikeuksien osalta.

Yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 59–60/1991) koskee yhtä lailla vammaisia lapsia. Yleissopimus on ensimmäinen ihmisoikeussopimus, joka huomioi vammaisuuden kiellettyä syrjintäperusteena itse sopimustekstissä. Yleissopimuksen 23 artikla koskee vammaisten lasten oikeuksia. Yleissopimuksen täytäntöönpanoa valvova lapsen oikeuksien komitea on antanut useita yleiskommentteja, joista tässä yhteydessä voidaan mainita erityisesti yleiskommentti nro 9 vammaisten lasten oikeuksista (CRC/C/GC/9) sekä yleiskommentti nro 7 lapsen oikeuksien täytäntöönpanosta varhaislapsuudessa (CRC/C/CG/7) ja yleiskommentti nro 4 nuorten terveydestä ja kehitymisestä lapsen oikeuksien yleissopimuksessa (CRC/C/GC/4).

Myös kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 37/1970), kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (SopS 67–68/1986) sekä kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus (SopS 59–60/1989) koskevat vammaisia henkilöitä.

Viimeksi mainittuun yleissopimukseen tehdyllä valinnaisella pöytäkirjalla vahvistetaan vapautensa menettäneiden henkilöiden suojelua kidutusta ja muuta julmaa, epäinhimillistä tai halventavaa kohtelua tai rangaistusta vastaan. Pöytäkirjalla on luotu järjestelmä, jonka puitteissa riippumattomat kansainväliset ja kansalliset valvontaelimet (Suomessa eduskunnan oikeusasiamies) tarkastavat säännöllisesti paikkoja, joissa pidetään vapautensa menettäneitä henkilöitä. Tämä tarkastusoikeus ulottuu esimerkiksi kehitysvammaisten hoitolaitoksiin. Pöytäkirja on tullut Suomen osalta voimaan 7 päivänä marraskuuta 2014 (SopS 92-93/2014).

Tällä hetkellä yksilövalitusten tekeminen Suomea vastaan on mahdollista KP-

sopimuksen, TSS-sopimuksen, kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen, kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen sekä kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen osalta.

YK:n yleiskokous on joulukuussa 2011 hyväksynyt myös lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan, jolla perustetaan yksilö- ja valtiovalitusten järjestelmä käsittelemään yleissopimuksen ja sen valinnaisten pöytäkirjojen väitettyjä loukkauksia. Suomi on allekirjoittanut valinnaisen pöytäkirjan helmikuussa 2012, ja sen ratifiointityö on käynnissä ulkoasiainministeriössä.

Kansainvälisen työjärjestön piirissä ammatillista kuntoutusta ja työllistämistä koskeva yleissopimus (nro 159) hyväksyttiin vuonna 1983. Suomi ratifioi sen vuonna 1985. Ratifioineiden jäsenvaltioiden edellytetään laativan toimintapolitiikka vammaisten henkilöiden ammatillisen kuntoutuksesta ja työllistämisestä varmistaa, että vammaiset henkilöt voivat saada asianmukaista ammatillista kuntoutusta sekä työllistymismahdollisuuksia avoimilla työmarkkinoilla. Vammaisille henkilöille tulee periaatteessa voida samat mahdollisuudet kuin muillekin työntekijöille. Myös vammaisten naisten ja miesten tasavertaisia mahdollisuuksia ja oikeuksia tulee kunnioittaa. Positiivisia erityistoimia, joilla taataan todelliset tasavertaiset mahdollisuudet ja kohtelu vammaisille henkilöille, ei tule pitää muita työntekijöitä syrjivinä.

Sopimus edellyttää myös edustavien työntekijä- ja työnantajajärjestöjen sekä vammaisjärjestöjen kuulemista ammatillista kuntoutustoiminnan toimeenpanossa sekä kuntoutusta harjoittavien julkisten ja yksityisten elinten välisen yhteistyön järjestämiseksi ja yhteen sovittamiseksi.

Vammaisten henkilöiden työllistymiseksi sekä uralla etenemiseksi viranomaisten tulee ryhtyä toimiin muun muassa ammatinvalinnanohjauksen, ammattikoulutuksen sekä työnvälistys- ja työvoimapalvelujen järjestämiseksi kehittämällä, mikäli mahdollista, työntekijöille yleisesti saatavilla olevia palveluja vammaisille henkilöille soveltuviksi. Myös syrjäseuduilla tulee järjestää mainittuja

palveluja. Jäsenvaltioiden tulee pyrkiä turvaamaan vammaisten henkilöiden kuntoutus- ja työnvälitys- ja työvoimapalveluihin pätevän henkilökunnan saatavuus.

Lisäksi myös tiettyjen sellaisten tavanomaisten aseiden käytön kiellosta tai rajoituksista, joiden voidaan katsoa aiheuttavan tarpeettoman vakavia vammoja tai olevan vaikutuksiltaan umpimähkäisiä, tehdyn yleissopimuksen (SopS 64/1983) 28 päivänä marraskuuta 2003 tehty viides, sodan räjähtämättömiä jäänteitä koskeva pöytäkirja (SopS 84-85/2006) ja jalkaväkimiinojen käytön, varastoinnin, tuotannon ja siirron kieltämisestä ja niiden hävittämisestä 18 päivänä syyskuuta 1997 tehty yleissopimus (SopS 12-13/2012) sisältävät vammaisia henkilöitä koskevia määräyksiä.

Euroopan neuvosto

Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (SopS 18–19/1990; sellaisena kuin se on myöhemmin muutettuna SopS 71 ja 72/1994, SopS 85 ja 86/1998, SopS 8 ja 9/2005, SopS 6 ja 7/2005 sekä SopS 50 ja 51/2010; jäljempänä Euroopan ihmisoikeussopimus) 14 artikla turvaa sopimuksessa tunnustettujen oikeuksien ja vapauksien nauttimisen ilman minkäänlaista syrjintää. Vammaisuutta ei nimenomaisesti mainita Euroopan ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan syrjintäperusteiden joukossa, mutta Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (jäljempänä EIT) on lukenut sen artiklan mukaisesti ”muihin syrjintäperusteisiin”. EIT:n oikeuskäytäntö on tältä osin vähäistä.

Tapauksessa *Glor v. Sveitsi* (30.4.2009) oli kyse diabeetikosta, joka tarjoutui suorittamaan siviilipalveluksen, kun hänet katsottiin asepalvelukseen kelpaamattomaksi. Valittaja ei kuitenkaan hyväksytty siviilipalvelukseen. Valittaja joutui tästä huolimatta maksamaan maksun, jonka kaikki asepalvelukelpoiset joutuivat maksamaan. Maksusta vapauttaminen oli mahdollista, jos vammaisuus oli tarpeeksi vakava-asteista eli vähintään 40 prosenttia. Kansallisten viranomaisten mielestä valittajan vamma ei kuitenkaan vastannut riittävää vakavuusastetta. EIT katsoi asiassa loukatun 14 artiklan syrjinnän kieltoa luettuna yhdessä yksityiselämän suojaa kos-

kevan 8 artiklan kanssa ja totesi, että ratkaisussa ei ollut asianmukaisesti tasapainotettu eri intressejä ja että valtion olisi tullut tehdä valittajan kohdalla poikkeus.

EIT on ensimmäistä kertaa kehitysvammaisen tytön raiskausta hoitolaitoksessa koskevassa tapauksessa *X ja Y v. Alankomaat* (26.3.1985) todennut Euroopan ihmisoikeussopimuksen luovan valtioille velvollisuuden turvata oikeuksien toteutuminen myös yksityisten henkilöiden välillä.

EIT on antanut myös muita yleissopimuksen alaan liittyviä tuomioita esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3, 5, 6 ja 8 artiklan osalta.

Vankilaolosuhteita koskevassa tapauksessa *D.G. v. Puola* (12.2.2013) EIT on todennut halventavaksi kohteluksi fyysisesti vammaisen henkilön pitämisen hänen terveydentilaansa nähden epäsopivissa olosuhteissa ja pakottamisen turvautumaan sellitovereidensa apuun esimerkiksi pukeutumisessa tai peseytymisessä. Tapauksessa *Stanev v. Bulgaria* (17.1.2012) puutteet mielenterveysongelmista kärsivän henkilön hoitokodin olosuhteissa todettiin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklan mukaisen halventavan kohtelun kiellon vastaisiksi. Tapauksessa *S.H.H. v. Yhdistynyt Kuningaskunta* (29.1.2013) oli kyse vakavasti vammaisen henkilön karkottamisesta Afganistaniin. EIT totesi, ettei vammaisen henkilö olisi alkuperämaassa huonommassa asemassa kuin muutkaan siellä oleskelevat vammaiset henkilöt. Pelkästään se, että henkilöllä on vamma, ei oikeuta turvapaikkaan valtiossa, jossa olisi mahdollisesti tarjolla parempaa terveydenhuoltoa.

Tapauksessa *D.D. v. Liettua* (14.2.2012) oikeutta vapauteen ja turvallisuuteen koskevan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan katsottiin soveltuvan, kun melisairaudesta kärsivä valittaja oli sijoitettu hoitokotiin tahtonsa vastaisesti. Valittajan liikkuminen hoitokodissa oli kontrolloitua ja häneen oli sovellettu lyhytaikaisia rajoitustoimenpiteitä kuten kiinnisittomista. Samoin 5 artiklaa katsottiin loukatun yllä mainitussa tapauksessa *Stanev v. Bulgaria*, jossa valittaja muun muassa haettiin poliisivoimin takaisin laitokseen. Kyseisessä tapauksessa otettiin kantaa myös holhousjärjestelmiin liittyviin kysymyksiin ja todettiin Bulgarian holhouslainsäädännön rikkovan 6 artiklan mukaista oi-

keutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, koska vammaisen henkilö ei voinut riitauttaa pitämistään sosiaalihuollon toimintayksikössä eikä siellä tapahtunutta halventavaa kohteluaan ilman holhoojan lupaa.

Tapauksessa *Z.H. v. Unkari* (8.11.2012) luku- ja viittomakielentaidotonta kehitysvammaista kuuroa henkilöä oli pidetty vankeudessa lähes kolme kuukautta. EIT totesi 3 artiklan loukkauksen ottaen huomioon valittajan vammaisuuteen liittyvän eristäytymisen ja avuttomuuden tunteen sekä hänen ymmärtämättömyytensä omasta tilanteestaan ja vankeusrangaistuksestaan, jotka olivat omiaan aiheuttamaan ahdistusta ja alemmuudentunnetta erityisesti huomioiden sen, että hänet oli erotettu ainoasta henkilöstä, jonka kanssa hän kykeni kommunikoimaan. Samassa tapauksessa EIT katsoi myös 5 artiklaa loukatun, sillä viranomaiset eivät olleet ryhtyneet tarvittaviin toimenpiteisiin, jotta valittaja olisi saanut riittävää tietoa saamansa vankeusrangaistuksen perusteista ja valitusmahdollisuuksistaan ymmärtämällään tavalla.

Tapauksessa *B. v. Romania* (19.2.2013) EIT korosti vammaisten henkilöiden oikeutta korotettuun perhe-elämän suojaan. Tapauksessa oli kyse mielenterveyshäiriöstä kärsivän henkilön sairaalaan eristämisestä ja hänen lastensa huostaanottomenettelyn asianmukaisuudesta. EIT totesi, että valittajalla oli tapahtuma-aikaan ollut vaikea psyykinen sairaus. Hänet oli todettu vammaiseksi ja työkyvyttömäksi vuonna 1996 ja hän oli sen jälkeen ollut psykiatrisissa hoitolaitoksissa useita kertoja. Tästä huolimatta hänen kohdallaan ei päätöksentekomenettelyssä ollut ryhdytty erityisiin toimenpiteisiin. Valittajalle ei ollut määrätty viran puolesta avustajaa taikka edunvalvojaa huostaanottoa koskevaan menettelyyn. Hän ei itse ollut vammaisuutensa vuoksi kyennyt tehokkaasti osallistumaan menettelyyn eikä ajamaan siinä omia etujaan. Mikään tapauksessa ei EIT:n mukaan osoittanut, että sosiaalityöntekijät olisivat pitäneet tiiviisti yhteyttä valittajaan, mikä olisi EIT:n mukaan ollut paras tapa kuulla häntä huostaanoton osalta. EIT totesi valittajan perhe-elämän suojaa loukatun.

Euroopan sosiaalisen peruskirjan (SopS 43–44/1991) lisäpöytäkirja järjestökantelujen järjestelmästä (SopS 75–76/1998) antaa tietyt

edellytykset täyttävälle kansainvälisille työnantaja- ja työntekijäjärjestöille sekä kansainvälisille kansalaisjärjestöille mahdollisuuden tehdä kanteluja sosiaalisen peruskirjan määräysten soveltamisesta. Suomi on ainoana maana tunnustanut myös lisäpöytäkirjan 2 artiklan mukaisen kansallisten kansalaisjärjestöjen oikeuden tehdä järjestökanteluja sitä vastaan. Vuonna 1961 tehty Euroopan sosiaalinen peruskirja uudistettiin vuonna 1996 tehdyllä uudistetulla Euroopan sosiaalisella peruskirjalla (SopS 78–80/2002).

Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja sisältää määräyksiä vammaisten henkilöiden oikeuksista. Sen 15 artiklassa määrätään vammaisten henkilöiden oikeudesta itsenäisyyteen, yhteiskuntaan sopeutumiseen ja osallistumisesta yhteiskunnalliseen elämään. Uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan 15 artiklan 2 kohdassa sopimuspuolet sitoutuvat edistämään vammaisten henkilöiden työhön pääsyä kaikin sellaisin keinoin, jotka kannustavat työnantajia ottamaan palvelukseensa ja pitämään palveluksessaan vammaisia työntekijöitä normaalissa työympäristössä ja sovittamaan työolot vammaisten tarpeisiin tai, jollei se ole mahdollista vammasta johtuen, järjestämään tai luomaan suojatyötä vammaisuuden edellyttämällä tavalla.

Myös useilla muilla uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan määräyksillä on merkitystä vammaisten henkilöiden oikeuksien kannalta.

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on antanut muutamia vammaisten oikeuksiin liittyviä ratkaisuja sosiaalisen peruskirjan määräysten soveltamisesta tehtyihin järjestökanteluihin. Muun muassa järjestökantelua *International Federation for Human Rights (FIDH) v. Belgia* (18.3.2013) koskevassa ratkaisussaan komitea totesi, että toisista riippuvaisten vammaisten henkilöiden asuinpaikkojen ja hoidon puute ei takaa heille ja heidän perheilleen pääsyä sosiaalipalveluihin ja sosiaaliturvaan sosiaalisen peruskirjan turvaamalla tavalla.

Euroopan neuvostossa on tehty vammaispoliittinen toimintaohjelma vuosille 2006–2015. Sen keskeisiä periaatteita ovat syrjinnän vastaisuus ja ihmisoikeusnäkökulma sekä yhdenvertaiset mahdollisuudet ja osallistuminen. Toimintaohjelma sisältää 15 toimenpidettä muun muassa osallistumisesta

poliittiseen, julkiseen ja kulttuurielämään, tiedonsaannista ja viestinnästä, työllisyydestä sekä fyysisestä esteettömyydestä ja kuljetuksista.

Vammaispoliittisen toimintaohjelman lisäksi Euroopan neuvosto on antanut useita suosituksia, päätöslausemia ja julistuksia, jotka koskevat vammaisia henkilöitä ja heidän asemaansa.

Muu kansainvälinen kehitys

Haagin kansainvälisessä yksityisoikeuden konferenssissa tehtiin vuonna 2000 aikuisten kansainvälistä suojelua koskeva yleissopimus, joka on tullut Suomen osalta voimaan maaliskuussa 2011 (SopS 11/2011). Yleissopimusta sovelletaan kansainvälisissä tilanteissa sellaisten aikuisten suojeluun, jotka henkilökohtaisten kykyjensä heikentymisen tai riittämättömyyden vuoksi eivät voi suojella etujaan. Sopimuksessa määrätään myös toisessa sopimusvaltiossa tehtyjen toimenpiteiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta. Lisäksi siinä on määräyksiä sopimuspuolten viranomaisten välisestä yhteistyöstä.

2.3 Euroopan unioni

Euroopan unioni (jäljempänä EU) allekirjoitti yleissopimuksen 30 päivänä maaliskuuta 2007 ja teki 26 päivänä marraskuuta 2009 päätöksen vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen tekemisestä (neuvoston päätös 2010/48/EY). Yleissopimus tuli voimaan EU:n osalta 22 päivänä tammikuuta 2011. EU ei ole liittynyt valinnaiseen pöytäkirjaan.

EU on sitoutunut yleissopimukseen toimivaltaansa kuuluvien osin, mistä on tarkemmin määrätty päätöksen liitteessä olevassa julistuksessa unionin toimivallasta yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvissa asioissa. Julistuksen mukaan unionilla on yksinomainen toimivalta valtiontuen yhteismarkkinoille soveltuvuuden ja yhteisen tullitariffin osalta. Siltä osin kuin yleissopimuksen määräykset vaikuttavat unionin lainsäädännön säännöksiin, unionilla on yksinomainen toimivalta hyväksyä tällaiset velvoitteet oman julkishallintonsa osalta.

Jaettua toimivaltaa jäsenvaltioiden kanssa unioni käyttää vammaisuuteen perustuvan syrjinnän torjumista koskevissa toimissa, tavaroiden, henkilöiden, palvelujen ja pääoman vapaata liikkuvuutta, maataloutta, rautatie-, maantie-, meri- ja lentoliikennettä, verotusta, sisämarkkinoita, miesten ja naisten samapalkkaisuutta ja tilastoja koskevissa asioissa sekä Euroopan laajuisia verkkoja koskevassa politiikassa.

Julistukseen liittyvässä lisäyksessä luetaan tarkemmin yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvia unionin säädöksiä. Säädökset koskevat muun muassa esteettömyyttä ja saavutettavuutta, itsenäistä elämistä ja sosiaalista osallisuutta, työtä ja työllistymistä, henkilökohtaista liikkumista, tiedon saantavuutta, tilastoja ja tiedonkeruuta sekä kansainvälistä yhteistyötä. Säädöksistä johtuvan unionin toimivallan laajuus on arvioitava kunkin säädöksen täsmällisten säännösten mukaisesti ja erityisesti sen perusteella, missä määrin niissä säädetään yhteisiä sääntöjä, joihin yleissopimuksen määräykset vaikuttavat.

Työllisyysstrategiaa, koulutuksen kehittämistä, ammatillista koulutusta, taloudellista ja sosiaalista yhteenkuuluvuuden lujittamista, kehitys yhteistyötä ja taloudellista, teknistä ja rahoitusyhteistyötä kolmansien maiden kanssa koskevat EU-politiikat voivat myös olla julistuksen mukaan merkityksellisiä yleissopimuksen kannalta.

Eduskunnan hyväksyttäväksi esitetään yleissopimus siltä osin kuin se kuuluu Suomen toimivaltaan. Valinnaisen pöytäkirjan yksilövalitusmekanismi ja tutkintamenettely tulevat sovellettavaksi vain sellaisten yleissopimuksen sopimusvelvoitteiden väitettyjen loukkausten osalta, jotka kuuluvat Suomen toimivaltaan.

Neuvosto, jäsenvaltiot ja komissio ovat tehneet myös käytännesäännöt sisäisistä järjestelyistä yleissopimuksen täytäntöönpanoa varten EU:ssa ja EU:n edustamista varten yleissopimukseen liittyen (2010/C 340/08). Käytännesäännöissä vahvistetaan neuvoston, jäsenvaltioiden ja komission väliset järjestelyt yhteistyöstä yleissopimuksen täytäntöönpanon eri aloilla. Käytännesääntöjä sovelletaan yleissopimuksella perustettujen elinten kokouksien valmisteluun ja niihin osallistumiseen. Käytännesäännöissä määrätään

yleissopimukseen liittyvästä seurannasta ja raportoinnista. Käytännössä määrätään myös yleissopimuksen 33 artiklan 1 kohdan mukaisen yhteystahon toimintaa koskevista yksityiskohdista. EU:ssa yleissopimuksen 33 artiklan 1 kohdan mukaisena yhteystahona toimii komissio. Yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaisessa rakenteessa mukana ovat puolestaan Euroopan parlamentin vetoomuskomitea, Euroopan oikeusasiamies, EU:n perusoikeusvirasto, komissio ja kansalaisjärjestö *European Disability Forum*.

EU on tehnyt varauman yleissopimuksen 27 artiklan 1 kohdan osalta. EU on jättänyt jäsenvaltioille mahdollisuuden tehdä omia varaumiaan siltä osin kuin yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista annetun neuvoston direktiivin (2000/78/EY) 3 artiklan 4 kohdassa annetaan oikeus jättää vammaisuuteen perustuva syrjinnän kielto direktiivin soveltamisalan ulkopuolelle, kun on kyse työstä puolustusvoimien palveluksessa.

EU:n jäsenvaltioista Suomi, Irlanti ja Alankomaat eivät ole ratifioineet yleissopimusta. Valinnaisen pöytäkirjan sopimuspuolina eivät EU:n jäsenvaltioista ole Suomi, Irlanti, Alankomaat, Tšekki, Romania, Bulgaria ja Puola.

EU:n perusoikeuskirjan 21 artiklassa kielletään kaikki sellainen syrjintä, joka perustuu vammaisuuteen. Perusoikeuskirjan 26 artiklaan on otettu myös erityinen säännös vammaisten henkilöiden oikeuksista. Siinä todetaan unionin tunnustavan vammaisten henkilöiden oikeuden päästä osallisiksi toimenpiteistä, joilla edistetään heidän itsenäistä elämäänsä, yhteiskunnallista ja ammatillista sopeutumistaan sekä osallistumistaan yhteiskunnalliseen elämään, sekä kunnioittavan tätä oikeutta.

Neuvoston direktiivi 2000/78/EY yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista (jäljempänä työsyryntädirektiivi) vahvistaa yleiset puitteet muun muassa vammaisuuteen perustuvan syrjinnän torjumiselle työssä ja ammatissa yhdenvertaisen kohtelun periaatteen toteuttamiseksi jäsenvaltioissa. Direktiivin tavoitteena on eriarvoisuuden poistaminen ja yhtäläisten mahdollisuuksien turvaaminen työelämässä.

Työsyryntädirektiivin säännöksiä sovelletaan kaikkiin henkilöihin sekä julkisella että yksityisellä sektorilla, julkisyhteisöt mukaan lukien, muun muassa silloin, kun kysymyksessä ovat työn tai itsenäisen ammatin harjoittamista koskevat edellytykset, ammatillisen ohjauksen, ammatillisen koulutuksen, ammatillisen erikoistumiskoulutuksen ja uudelleen koulutuksen saanti, työolot ja -ehdot, jäsenyys ja toiminta työntekijä- tai työnantajajärjestössä tai muussa järjestössä, jonka jäsenillä on tietty ammatti.

EU on tehnyt vammaisstrategian vuosille 2010–2020. Strategialla pyritään siihen, että vammaiset henkilöt voivat käyttää täysipainoisesti oikeuksiaan EU:ssa. Strategialla lisätään tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista ja pyritään työskentelemään vammaisten henkilöiden osallistumista hankaloitavien esteiden poistamiseksi.

Euroopan unionin puitteissa on annettu myös useita päätöslauselmia vammaisten henkilöiden oikeuksista.

Myös Euroopan unionin tuomioistuin on antanut yleissopimuksen alaan liittyviä tuomioita. Esimerkiksi yhdistetyissä asioissa C-335/11 ja C-337/11 annetussa tuomiossa (11.4.2013) unionin tuomioistuin totesi, että työsyryntädirektiivissä tarkoitettua vammaisuuden käsitettä on tulkittava siten, että se kattaa lääkärin parantuvaksi tai parantumattomaksi diagnosoiman sairauden aiheuttaman tilan silloin, kun sairaus aiheuttaa muun muassa fyysisistä, henkisistä tai psyykkisistä vaurioista johtuvan rajoitteen, joka vuorovaikutuksessa erilaisten muiden esteiden kanssa voi estää asianomaisen henkilön täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisen työelämään muiden työntekijöiden kanssa, ja kun tämä rajoite on pitkäaikainen. Tuomioistuin katsoi, että työajan lyhentämistä voidaan pitää kohtuullisena mukautuksena, mutta jätti kansallisen tuomioistuimen arvioitavaksi aiheutuuko tästä työnantajalle kohtuuton rasite.

2.4 Nykytilan arviointi

Maailman terveysjärjestön mukaan maailmassa on arviolta yli miljardi vammaista henkilöä, mikä vastaa noin 15 prosenttia koko maailman väestöstä. Suomessa tarkkoja tilastoja vammaisten henkilöiden lukumäärästä

ei ole olemassa, mutta arvioita saadaan esimerkiksi vammaispalveluja saavien henkilöiden lukumäärästä. Vammaisuus ei kuitenkaan välttämättä edellytä erityispalvelujen käyttöä. Myös esteettömyyden ja saavutettavuuden lisääntyminen vähentää erityispalvelujen käyttöä.

Vammaispalvelulain mukaisia palveluja käyttävien henkilöiden määrää on vaikea määritellä, koska vammaispalveluihin oikeutetuista ja päätöksen saaneista asiakkaista osa käyttää vain yhtä palvelumuotoa, osa useampaa.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen syksyllä 2012 tekemän kuntakyselyn vastausten perusteella noin 2 prosenttia väestöstä on vammaispalvelujen ja/tai kehitysvammaispalvelujen piirissä. Koko maahan suhteutettuna saadaan vammaispalvelujen ja/tai kehitysvammaispalvelujen asiakasmääräksi siten arviolta 100 000–110 000 henkilöä. Heistä kehitysvammalain palvelujen piirissä on noin 23 prosenttia, joka on vajaat 0,5 prosenttia kokonaisväestöstä eli 23 000–25 000 henkilöä.

Sekä vammaispalvelulain että kehitysvammalain perusteella palveluja saavien henkilöiden määrät vaihtelevat merkittävästi kunnittain. Vammaispalvelulain ollessa ensisijainen suhteessa kehitysvammalakiin voidaan olettaa, että hyvin monet kehitysvammalain perusteella palveluja saavat ovat myös vammaispalvelulain mukaisia palveluita. Erityisesti kuljetuspalvelujen käyttö koskee kaikkia vammairyhmiä.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastojen mukaan vaikeavammaisten kuljetuspalvelujen saajia oli vuoden 2012 aikana hieman yli 100 000 henkilöä. Kyse on siis merkittävästä henkilöryhmästä, joiden oikeuksia yleissopimuksen määräykset koskettavat.

Kansaneläkelaitoksen vammaisetuuden saajia oli vuonna 2012 yhteensä 303 842 henkilöä, joista alle 16-vuotiaan vammaistukea sai 34 525, yli 16-vuotiaan vammaistukea 10 504, eläkkeensaajan hoitotukea 229 935 ja ruokavaliokorvauksia 31 283 henkilöä.

Yleissopimus edellyttää sopimuspuolten tekemän kaikki asianmukaiset lainsäädännölliset toimet siinä tunnustettujen oikeuksien täytäntöönpanemiseksi. Yleissopimuksen ratifiointi edellyttää vammaisten henkilöiden

itsemääräämisoikeuteen kohdistuvia rajoituksia koskevien säännösten uudistamista. Tämä on osa itsemääräämisoikeushankkeen tehtävänantoa. Yleissopimuksen ratifiointi edellyttää myös eräitä tarkistuksia yhdenvertaisuuslainsäädäntöön. Tarkoituksena on, että yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistuksessa kohtuullisten mukautusten epäminen määritellään syrjinnäksi ja velvollisuutta tehdä kohtuullisia mukautuksia vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi laajennetaan.

Vammaisten henkilöiden tosiasiallisen osallisuuden ja yhdenvertaisuuden kohtelussa on kuitenkin edelleen puutteita. Yhteiskunnan rakenteelliset esteet, tiedon puute ja paikalliset erot vammaispolitiikan toteuttamisessa estävät vammaisia henkilöitä käyttämästä täysimääräisesti heidän yhteiskunnallisia oikeuksiaan, vapauksiaan ja velvollisuuksiaan kaikkina ikäkausina.

Euroopan komissio julkaisi vuonna 2012 syrjintää koskevan Eurobarometrin (Eurobarometri 77.4.). Eurobarometritutkimuksen suomalaisvastaajista 42 prosenttia katsoi, että vammaisuudesta johtuva syrjintä on yleistä. Vastaajista 51 prosenttia piti vammaisuutta häiritseväksi työhönottotilanteessa.

YK:n naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea on vuonna 2008 esittänyt huolensa vammaisten naisten kohtaamasta moninkertaisesta syrjinnästä muun muassa koulutukseen ja työhön pääsyssä, terveydenhuollon palveluissa ja suojelemisessa väkivallalta. Komitean mukaan valitettavaa on, ettei riittävää tietoa ja tilastoja ole saatavilla vammaisten naisten asemasta. YK:n lapsen oikeuksien komitea on puolestaan vuonna 2011 katsonut, ettei vammaisten lasten elinoloista ole käytettävissä tarpeeksi tietoa.

Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu Nils Muiznieks ilmaisi vuonna 2012 Suomessa koskevassa raportissaan huolensa siitä, että vammaiset ovat olleet Suomessa paitsi syrjinnän myös syrjintärakosten kohteena. Vuonna 2010 tehtiin 21 rikosilmoitusta viharikoksista, joiden perusteena oli uhrin vammaisuus. Ihmisoikeusvaltuutettu kiinnitti huomiota myös siihen, ettei Suomen nykyinen yhdenvertaisuuslainsäädäntö kata vammaisuuden perusteella tapahtuvaa syrjintää sosiaali- ja terveyspalveluissa, sosiaaliturvasa, asumisessa eikä tuotteiden ja palvelujen

saatavuudessa. Vaikka työnantajilla on velvollisuus mukauttaa työolosuhteita kohtuullisesti, velvoitteen vaikutukset ovat melko vähäiset, koska työnantajilla ja viranomaisilla ei ole asiasta riittävästi tietoa. Ihmisoikeusvaltuutettu kiinnitti huomiota myös siihen, että Suomessa ei ole riippumatonta toimielintä, joka valvoisi vammaisten yhdenvertaista kohtelua.

Muun muassa edellä esiin nostettuihin epäkohtiin on pyritty puuttumaan myös vammaispoliittisella ohjelmalla ja siinä mainituilla toimenpiteillä.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1 Tavoitteet

Yleissopimuksen tavoitteena on taata vammaisille henkilöille kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. Yleissopimuksen soveltamisala on hyvin laaja sisältäen kaikki elämänalueet, ja sen tarkoituksena on mahdollistaa vammaisille henkilöille heidän itsemääräämisoikeutensa kunnioittaminen, syrjimättömyys ja täysimääräinen osallistuminen yhteiskuntaan esteettömällä ja saavutettavalla tavalla.

Valinnaisen pöytäkirjan tavoitteena on vahvistaa yleissopimuksella tunnustettujen ihmisoikeuksien suojaa perustamalla yksilövalitusjärjestelmän sekä mahdollistamalla komitean omasta aloitteesta tapahtuvan tutkintamenettelyn.

Hallituksen esityksen tavoitteena on saattaa yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja Suomen osalta voimaan. Eduskunnan hyväksyttäväksi esitetään yleissopimus siltä osin kuin se kuuluu Suomen toimivaltaan. Valinnaisen pöytäkirjan yksilövalitusmekanismi ja tutkintamenettely tulevat sovellettavaksi vain sellaisten yleissopimuksen sopimusvelvoitteiden loukkausten osalta, jotka kuuluvat Suomen toimivaltaan.

Esitys sisältää myös ehdotuksen niin sanotuksi blankettilaiksi, jolla saatetaan voimaan yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvat määräykset. Tavoitteena on myös antaa tarvittavat

säännökset yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaisten tehtävien hoitoa varten.

3.2 Keskeiset ehdotukset

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että eduskunta hyväksyisi vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen, siltä osin kuin se kuuluu Suomen toimivaltaan ja yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan sekä lain yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja lain eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain muuttamisesta.

Esityksessä ehdotetaan, että yleissopimuksen 33 artiklan mukaisina yhteystahoina toimisivat ulkoasiainministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö. Lisäksi siinä ehdotetaan 33 artiklan mukaisen koordinaatiomekanismin nimeämistä. Koordinaatiotehtävä osoitettaisiin sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen perustettavalle uudelle koordinaatioelimelle, joka korvaisi ministeriön yhteydessä nykyisin toimivan valtakunnallisen vammaisneuvoston. Koordinaatiojärjestelmästä nimetty kansalaisjärjestön edustaja osallistuisi yhteystahon toimintaan. Yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaiselle rakenteelle kuuluvista tehtävistä huolehtisivat eduskunnan oikeusasiamies, Ihmisoikeuskeskus ja sen ihmisoikeusvaltuuskunta. Tältä osin esityksessä ehdotetaan muutettavan eduskunnan oikeusasiamiehestä annettua lakia lisäämällä siihen uusi 19 f §, jossa säädettäisiin vammaisten henkilöiden oikeuksista tehtyyn yleissopimukseen liittyvistä tehtävistä.

4 Esityksen vaikutukset

4.1 Vaikutukset yksilön asemaan

Yleissopimuksella vahvistetaan valtion velvollisuutta toimia vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämiseksi. Yleissopimuksella vahvistetaan vammaisten henkilöiden suojaa syrjinnältä ja edistetään vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta. Yleissopimuksella parannetaan yksilöiden oikeusturvaa ja edistetään vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta ja sen kunnioittamista.

Yleissopimuksella lisätään myös tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista, mikä parantaa heidän mahdollisuuksiaan osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Tietoisuuden lisäämisellä vaikutetaan asenteiden muutoksen kautta yksilön asemaan. Yleissopimus lisää myös vammaisten henkilöiden tietoisuutta omista oikeuksistaan.

Esteettömyyttä ja saavutettavuutta lisäämällä edistetään vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia saada palveluja sekä osallistua koulutukseen, työelämään ja kaikkeen yhteiskunnan toimintaan. Kuten jäljempänä 9 artiklan kohdalla todetaan, esteettömyyden ja saavutettavuuden turvaamiseksi tulee ryhtyä asianmukaisiin toimiin, jotka kohdistuvat muun muassa rakennuksiin, kouluihin, asuntoihin ja työpaikkoihin. Tärkeää on turvata pääsy kuljetukseen. Lisäksi artiklan määräykset liittyvät muun muassa tiedonsaantiin liittyviin esteisiin. Esteettömyys ja saavutettavuus lisäävät täten vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta.

Kohtuulliset mukautukset edistävät vammaisten henkilöiden mahdollisuutta yhdenvertaisesti muiden kanssa asioida viranomaisten kanssa sekä mahdollisuutta saada koulutusta, työtä ja yleisesti saatavilla olevia palveluja. Kohtuullisten mukautusten epäminen määritellään yleissopimuksessa syrjinnäksi, mikä parantaa yksilön oikeusturvaa.

Yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaisen rakenteen avulla edistetään, suojellaan ja seurataan yleissopimuksen määräysten täytäntöönpanoa kansallisesti. Rakenteen avulla lisätään yksilön oikeusturvaa sekä edistetään tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista.

Valinnaisella pöytäkirjalla vahvistetaan yksilöiden oikeusturvaa mahdollistamalla yksilövalitusten tekeminen vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle. Komitean valituksista antamien kannanottojen ja suositusten tarkoituksena on parantaa valittajana olevien yksilöiden asemaa. Niillä samoin kuin komitean suorittaman tutkintamenettelyn tuloksilla saattaa olla välillisiä vaikutuksia myös muiden yksilöiden asemaan mahdollisten lainsäädännön ja käytänteiden muutosten kautta.

4.2 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Yleissopimuksen ratifiointilla on tärkeä periaatteellinen merkitys vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämässä ja kunnioittamisessa. Esityksellä vahvistetaan vammaisten henkilöiden oikeuksien asemaa oikeudellisesti velvoittavina ihmisoikeuksina sekä edistetään heidän ihmisoikeuksiensa toteuttamista. Esityksellä lisätään myös yleistä tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista, minkä voidaan arvioida edistävän heidän yhdenvertaisuuttaan yhteiskunnassa.

Yleissopimus edellyttää vammaisten henkilöiden osallistamista heitä koskevaan päätöksentekoon. Vammaisten henkilöiden osallistaminen mukaan heitä koskevaan päätöksentekoon sekä 33 artiklan mukainen rakenne, jolla edistetään, seurataan ja suojellaan vammaisten henkilöiden oikeuksia, lisäävät tietoisuutta yhteiskunnassa vammaisten henkilöiden oikeuksista ja edesauttavat oikeanlaisten palvelujen tarjoamista heille.

Yleissopimuksen yleiset velvoitteet sekä useat artiklamääräykset vahvistavat vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta. Myös eduskunnan käsiteltävänä oleva itsemääräämisoikeuden edistämistä koskeva lainsäädäntö tähtää tähän. Valtakunnallisesti hyväksytyt tavoitteet kehitysvammaisten henkilöiden laitoshoidon purkamisesta ja myös vaikeimmin vammaisten henkilöiden asumisen ja palvelujen järjestämisestä lähiyhteisössä vahvistavat vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta, itsemääräämisoikeutta sekä osallisuutta yhteiskunnan eri toimintoihin. Itsemääräämisoikeuden edistäminen ja laitoshoidosta poissiirtymisen itsenäisen elämän tukemiseen suuntaan voi vaatia uudenlaisia itsenäisen elämän mahdollistavia tai itsenäistä elämää tukevia yksilöllisiä palveluja ja palvelujen suuntaamista kotona tarjottaviin palveluihin.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämällä parannetaan heidän mahdollisuuttaan osallistua koulutukseen ja työelämään, mikä edistäisi osaltaan muun muassa pyrkimystä työurien pidentämiseen. Työllistymistä tukevilla toimilla voidaan edistää vammaisten henkilöiden työllistymismahdollisuuksia.

Yleissopimuksen kansainvälinen valvontajärjestelmä tehostaa sopimusmääräysten täytäntöönpanoa. Valinnaisen pöytäkirjan mahdollistaman valitusmenettelyn voimaantulo

täydentää myös ihmisoikeuksien kansainvälistä valvontaa.

4.3 Taloudelliset vaikutukset

Yleissopimuksen ratifioinnista aiheutuu taloudellisia vaikutuksia pitkällä ja lyhyellä aikavälillä. Eniten taloudellisia vaikutuksia aiheutuu 33 artiklan mukaisen rakenteen ylläpitämisestä.

Yleissopimuksen 33 artiklan mukaisten yhteystahojen tehtävät yleissopimuksen täytäntöönpanoon liittyvissä asioissa hoidetaan nykyisten viranomaisresurssien puitteissa. Yleissopimuksen 33 artiklan 1 kohdan mukaiselle koordinaatiojärjestelmälle ja 33 artiklan 2 kohdan mukaiselle rakenteelle kuluvat tehtävät edellyttävät lisäresursseja.

Koordinaatiojärjestelmän osalta henkilöstötarpeet olisivat yhteensä 3,5 henkilötyövuotta. Tämä sisältäisi vammaispoliittisen erityisasiantuntijan, lakimiehen, erityisasiantuntijan/viestintäkoordinaattorin ja osa-aikaisen toimistosihteerin tehtävät.

Resurssit koordinaatioelimen toimintaan otettaisiin lakkautettavasta valtakunnallisesta vammaisneuvostosta. Valtakunnallisessa vammaisneuvostossa työskentelee tällä hetkellä yksi päätoiminen pääsihteeri, osa-aikainen suunnittelija ja osa-aikainen osastosihteeri. Puolikas osastosihteerin vakanssi on tällä hetkellä täyttämättä, joten valtakunnallisen vammaisneuvoston nykyiset henkilöstöresurssit ovat yhteensä 2,5 henkilötyövuotta. Muutos edellyttää, että käyttämätön osastosihteerin puolikas virka muutetaan erityisasiantuntijaksi, mikä lisäisi palkkakustannuksia jonkin verran. Uutena resurssitarpeena olisi yksi kokopäiväinen juristi.

Koordinaatiojärjestelmän toiminta voidaan käynnistää valtakunnallisen vammaisneuvoston nykyisillä henkilöstöresursseilla (2,5 henkilötyövuotta). Tämä sisältäisi vammaispoliittisen erityisasiantuntijan, erityisasiantuntijan/viestintäkoordinaattorin sekä osa-aikaisen toimistosihteerin tehtävät. Kokopäiväisen juristin lisäresurssitarve käsitellään tulevaisuudessa kehys- ja talousarvioprosesseissa.

Esityksessä ehdotetaan 33 artiklan 2 kohdan mukaisten tehtävien antamista kansalliselle ihmisoikeusinstituutiolle. Instituutio koostuu eduskunnan oikeusasiamiehen kansliasta, Ihmisoikeuskeskuksesta, sekä sen ih-

misoikeusvaltuuskunnasta. Artiklan mukaisia tehtäviä ei voida tarkoituksenmukaisella tavalla hoitaa tehtäviä uudelleen järjestelemällä tai priorisoimalla, vaan lisäresursseja tarvitaan lisää sekä eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan että Ihmisoikeuskeskukseen ennakoitavissa olevan työmäärän lisäyksen vuoksi.

Yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaisen rakenteen osalta uusiksi resurssitarpeiksi arvioidaan 4 henkilötyövuotta. Tämä sisältäisi esittelijän, vammaisoikeuden erityisasiantuntijan, tiedottajan/viestintäkoordinaattorin sekä toimistosihteerin tehtävät.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kansliassa vammaissopimuksen alaan liittyviä kanteluja voi olla kaikissa asiaryhmissä ja ne käsitellään nykyisin eri asiakokonaisuuksien yhteydessä. Kantelut voivat liittyä niin ympäristöasioihin, kunnalliseen päätöksentekoon, sosiaali- ja terveydenhuoltoon, koulutukseen, liikenteeseen ja viestintään tai ne voivat olla suoraan vammaispalveluihin liittyviä kanteluita. Oikeusasiamiehen kansliassa resurssitarpeena on yksi esittelijän virka. Esittelijän tehtävänä olisi muun muassa valmistella ja esitellä vammaissopimuksen alaan liittyviä kanteluja, osallistua tarkastustoimintaan ja huolehtia sopimuksen edellyttämän vammaisten henkilöiden edustajien osallistamisesta tarkastuksiin sekä osallistua sopimuksen täytäntöönpanon seurantaan ja edistämiseen.

Ihmisoikeuskeskuksessa resurssitarpeena on kolme uutta virkaa. Virat sisältäisivät vammaisoikeuden erityisasiantuntijan, joka toimisi ihmisoikeusvaltuuskunnan alaisen vammaisjaoston puheenjohtajana ja koordinoisi kansallisen ihmisoikeusinstituution toimintaa vammaissopimuksen täytäntöönpanon seurannan osalta sekä osallistuisi vammaisten henkilöiden oikeuksien toteuttamista edistävään muun muassa kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden väliseen yhteistyöhön. Sopimuksen täytäntöönpano edellyttää laajamittaista edistämistoimintaa, jonka vaikuttavuus, uskottavuus ja laajamittaisuus voidaan taata vain takaamalla asiantuntevat viestintä- ja tiedotuspalvelut. Tätä tehtävää varten tarvitaan tiedottajan/viestintäkoordinaattorin virka. Lisäksi käytännön järjestelyjä, esimerkiksi alueellis-

ten tilaisuuksien, kyselyiden ja kampanjoiden järjestämistä varten on tarpeen perustaa toimistosihteerin virka.

Yleissopimuksen velvoitteiden tehokas hoitaminen puoltaa myös toimintamäärärahojen lisäämistä sekä koordinaatiojärjestelmälle että Ihmisoikeuskeskukselle ja eduskunnan oikeusasiamiehen kanslialle.

Siltä osin kuin yleissopimuksen 33 artiklan 1 kohdan mukaiselle koordinaatiojärjestelmälle ja 33 artiklan 2 kohdan mukaiselle rakenteelle kuuluvia tehtäviä ei voida edellä koordinaatiojärjestelmästä sanotun ohella hoitaa nykyisin voimavaroin, tulee soveltuvin osin mahdolliset lisäresursointitarpeet käsitellä kehys- ja talousarvioprosessissa.

Osan yleissopimuksen määräyksistä aiheutuvien taloudellisten vaikutuksista voidaan arvioida ilmenevän myös pitkällä aikavälillä. Monet yleissopimuksen määräyksistä ovat luonteeltaan taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia, joille on ominaista niiden asteittainen täytäntöönpano. Sitoutessaan yleissopimukseen sopimuspuolet sitoutuvat sopimusmääräysten ilmaisemaan tavoitetasoon.

Yleissopimus edellyttää kohtuullisten mukautusten järjestämistä, mistä syntyy taloudellisia vaikutuksia sekä yrityksille että viranomaisille. Velvollisuutta tehdä kohtuullisia mukautuksia vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi laajennetaan hallituksen esityksessä eduskunnalle yhdenvertaisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 19/2014 vp), jossa käsitellään tarkemmin myös tähän liittyviä taloudellisia vaikutuksia.

Yleissopimuksen 14 artiklaan liittyvän hallituksen esityksen laiksi sosiaalihuollon asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksistä sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 108/2014 vp) tarkoituksena on vahvistaa asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeutta ja vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Näiden muutosten taloudellisia vaikutuksia käsitellään kyseisessä esityksessä.

Yleissopimuksen määräysten toteuttamisesta voidaan arvioida syntyvän myös myönteisiä taloudellisia vaikutuksia. Esimerkiksi vammaisten henkilöiden työllistymisellä ja

työssä jaksamisen parantamisella voidaan katsoa olevan myönteisiä vaikutuksia työvoiman saatavuuteen ja työurien pidentämiseen. Syrjimättömyyden ja kohtuullisten mukautusten voidaan arvioida edistävän vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntaan ja itsenäiseen elämään. Tämä vähentäisi pitkällä aikavälillä tarvetta vammaisille henkilöille suunnattuihin palveluihin ja tukiin ja kerryttäisi verotuloja. Myös vammaisten henkilöiden koulutuksella on tässä merkitystä.

Valinnaisen pöytäkirjan ratifiointista ei aiheudu välittömiä taloudellisia vaikutuksia. Yleissopimuksen sisällöllisen laajuuden huomioiden on kuitenkin arvioitava, että valitusten määrä on pitkällä aikavälillä merkittävä.

Yleissopimus tai valinnainen pöytäkirja ei sisällä määräyksiä mahdollisesta hyvityksestä tilanteesta, jossa vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea on todennut yleissopimuksen takaaman oikeuden loukkauksen. Komitea antaa valituksesta näkökantansa sekä mahdolliset suosituksensa. On mahdollista, että suosituksiin sisältyy maininta myös rahallisen hyvityksen maksamisesta loukkauksen kohteeksi joutuneelle. Komitean suositukset eivät ole kansainvälisoikeudellisesti sitovia samalla tavoin kuin EIT:n tuomiot. Suomi on pyrkinyt toimeenpanemaan mahdollisuuksien mukaan eri komiteoilta valitusmenettelyissä saamansa näkökannat ja on myös maksanut komiteoiden suosittelomia korvauksia niissä tapauksissa, joissa rikkomus on todettu.

4.4 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Yleissopimuksen hyväksyminen korostaisi jo olemassa olevaan viranomaistoimintaan tällä hetkellä kohdistuvia velvoitteita. Viranomaisten tulee ottaa kaikessa toiminnassaan huomioon vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen. Niiden tulee myös yleissopimuksen 4 artiklan 3 kohdan mukaisesti osallistaa vammaiset henkilöt heitä koskevaan päätöksentekoon vammaisia henkilöitä edustavien järjestöjen kautta.

Yleissopimuksen yhteystahona toimiva sosiaali- ja terveysministeriö hoitaa yleissopimuksen täytäntöönpanoa koskevia velvoittei-

taan nykyisten resurssien puitteissa. Yleissopimuksen kansainvälisestä seurantamekanismista aiheutuva raportointi- ja muiden velvoitteiden lisäys myös ulkoasiainministeriössä voidaan hoitaa olemassa olevien resurssien puitteissa.

Yleissopimuksen 33 artiklan 1 kohdan mukaisia koordinaatiojärjestelmän tehtäviä hoidettaisiin sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen perustettavassa uudessa koordinaatioelimessä. Järjestelmä lisää eri viranomaisen koordinaatiota ja yhteistyötä.

Yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaiselle rakenteelle kuuluvat tehtävät annettaisiin kansalliselle ihmisoikeusinstituutiolle. Tämä aiheuttaa työmäärän lisääntymistä eduskunnan oikeusasiamiehen kansliassa sekä Ihmisoikeuskeskuksessa.

Valinnaisen pöytäkirjan nojalla tehtäviin valituksiin vastaaminen samoin kuin mahdollisen tutkinnan kohteeksi joutuminen aiheuttavat erityistä asiantuntemusta vaativaa lisätyötä etenkin ulkoasiainministeriössä, oikeusministeriössä, opetus- ja kulttuuriministeriössä, työ- ja elinkeinoministeriössä ja sosiaali- ja terveysministeriössä. Valtionasiamies, joka on ulkoasiainministeriön virkamies, vastaa hallituksen puolesta EIT:een ja Euroopan sosiaalisten oikeuksien komiteaan sekä vastaavalla tavalla YK:n eri komiteoihin tehtyihin valitusasioihin.

5 Asian valmistelu

5.1 Sopimusneuvottelut

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sen valinnainen pöytäkirja neuvoteltiin YK:n yleiskokouksen alaisessa *ad hoc* -komiteassa vuosina 2002–2006. Komitea kokoontui yhteensä kahdeksan kertaa. Ensimmäisessä kokouksessaan komitea päätti kutsua akkreditoidut kansalaisjärjestöt mukaan komitean kokouksiin. Kansalaisjärjestöt saivat myös oikeuden käyttää puheenvuorojaan komitean istunnoissa. Toisessa istunnossaan 2003 komitea päätti perustaa työryhmän laatimaan luonnoksen yleissopimukseksi ja sen valinnaiseksi pöytäkirjaksi. Työryhmä, joka koostui hallitusten ja kansalaisjärjestöjen edustajista, luonnosteli tekstin tammi-kuussa 2004 neuvottelujen pohjaksi. Neuvotteluita jatkettiin komitean istunnoissa. Komitean

jatketun kahdeksannen istunnon päätöksi joulukuussa 2006 komitea päätti suositella YK:n yleiskokoukselle yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan hyväksymistä. Suomi osallistui sopimusneuvotteluihin ulkoasiainministeriön johdolla. Sopimusneuvotteluissa mukana olivat myös sosiaali- ja terveysministeriö sekä vammaisjärjestöjen edustajia.

Yleissopimuksen koskiessa osin EU:n jäsenvaltioiden yksinomaista toimivaltaa ja osin komission toimivaltaa, puheenjohtajavaltio koordinoi EU:n yhteiset kannat ja puhui koko EU:n puolesta neuvotteluissa. Suomi toimi EU:n puheenjohtajavaltiona sopimusneuvottelujen päättyessä joulukuussa 2006.

Yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa 13 päivänä joulukuuta 2006 ja avattiin allekirjoitettavaksi New Yorkissa 30 päivänä maaliskuuta 2007, jolloin myös Suomi ne allekirjoitti. Yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja ovat tulleet kansainvälisesti voimaan 3 päivänä toukokuuta 2008. Marraskuun puoliväliin 2014 mennessä yleissopimuksen on allekirjoittanut 159 valtiota ja sillä on 151 sopimuspuolta. Valinnaisen pöytäkirjan puolestaan on tähän mennessä allekirjoittanut 92 valtiota ja sillä on 85 sopimuspuolta.

5.2 Kansallinen valmistelu

Yleissopimuksen allekirjoittamista varten ulkoasiainministeriö pyysi lausuntoa oikeusministeriöltä, sisäministeriöltä, puolustusministeriöltä, valtiovarainministeriöltä, opetusministeriöltä, maa- ja metsätalousministeriöltä, liikenne- ja viestintäministeriöltä, työministeriöltä, kauppa- ja teollisuusministeriöltä, sosiaali- ja terveysministeriöltä, ympäristöministeriöltä, oikeuskanslerinvirastolta sekä eduskunnan oikeusasiamieheltä. Lausuntojen perusteella sopimuksen allekirjoittamiselle ei nähty olevan estettä.

Yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan ratifiointia varten ulkoasiainministeriö asetti 6 päivänä toukokuuta 2011 työryhmän, jonka tehtävänä oli selvittää ja valmistella yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan ratifiointitoimenpiteet. Työryhmään osallistuivat edustajat ulkoasiainministeriöstä (puheenjohtaja), valtioneuvoston kansliasta,

oikeusministeriöstä, sisäasiainministeriöstä, puolustusministeriöstä, valtiovarainministeriöstä, opetus- ja kulttuuriministeriöstä, liikenne- ja viestintäministeriöstä, työ- ja elinkeinoministeriöstä, sosiaali- ja terveysministeriöstä, ympäristöministeriöstä, eduskunnan oikeusasiamiehen kansliasta, Suomen Kuntaliitto ry:stä, valtakunnallisesta vammaisneuvostosta (VANE), Vammaisfoorumi ry:stä ja Vammaisten ihmisoikeuskeskuksesta (Kynnys ry/VIKE). Työryhmä nimesi pysyviksi asiantuntijoikseen Ihmisoikeuskeskuksen ja Kuurojen Liitto ry:n edustajat.

Työryhmä kokoontui 22 kertaa. Työryhmä keskusteli yleissopimuksen velvoitteista ja ratifioinnin edellyttämistä lainsäädännön muutostarpeista. Työryhmä kuuli myös asiantuntijoita. Työryhmä laati keskustelujen ja kuulemisten perusteella ehdotuksensa, jonka se katsoi tarkoituksenmukaiseksi laatia hallituksen esityksen muotoon.

Työryhmän toimikausi päättyi 31 päivänä joulukuuta 2013 ja mietintö luovutettiin ulkoasiainministeri Erkki Tuomiojalle 17 päivänä tammikuuta 2014.

5.3 Lausunnot

Työryhmän mietintö lähetettiin laajalle lausuntokierrokselle ministeriöihin, viranomaisiin ja kansalaisyhteiskunnan eri toimijoille. Mietintö lähetettiin lausunnonlehteen myös Ahvenanmaan maakuntahallitukselle. Lausunnot mietinnöstä saatiin yhteensä 59 taholta.

Kantaa ottaneet eivät vastustaneet vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan ratifioimista. Lähes kaikki lausunnonantajat nostivat esiin tarpeen yleissopimuksen pikaiselle voimaansaattamiselle.

Useissa lausunnoissa kiinnitettiin huomiota riittävien resurssien turvaamiselle yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan täytäntöpanolle kaikilla tasoilla ja erityisesti aluehallintoviranomaisten ja kuntien tasolla. Taloudellisten vaikutusten arvioinnin osalta lausunnoissa kiinnitettiin erityistä huomiota vaikutuksiin kuntien taloudelle.

Useat lausunnonantajat kiinnittivät huomiota tietoisuuden lisäämisen ja koulutuksen merkitykseen. Tietoisuuden lisäämisen kautta asenneilmapiirin muutoksella on merkittävä

vaikutus vammaisten henkilöiden tosiasialliseen asemaan. Tiedottamista tulisi useiden lausunnonantajien mukaan lisätä kaikilla yhteiskunnan tasoilla.

Myös esteettömyys ja saavutettavuus nousivat esille useissa lausunnoissa. Erityisesti tiedonsaannin esteettömyys ja saavutettavuus nousi esiin keskeisesti. Tietoa tulee saada sopivilla ja ymmärrettävillä keinoilla ja esimerkiksi selkokielellä, viitottuna, äänitteinä ja pistekirjoituksella.

Esitys yleissopimuksen 33 artiklan mukaisen tehtävien hoitamista varten ehdotetuiksi tahoiksi sai kannatusta lausunnonantajilta. Keskeisenä seikkana myös tältä osin nousivat esiin riittävien resurssien turvaaminen kaikille tahoille, joille artiklasta tulisi uusia tehtäviä. Erityisesti Ihmisoikeuskeskuksen resurssit tehtävää hoitamaan herättivät huolta. Vammaisten henkilöiden ja heitä edustavien järjestöjen osallistaminen 33 artiklan mukaisiin tehtäviin nostettiin esiin useissa lausunnoissa. Vammaisten henkilöiden ja heitä edustavien järjestöjen osallistaminen heitä koskevaan päätöksentekoon nousi myös keskeiseksi teemaksi lausunnoissa. Yhteistyö eri toimijoiden välillä katsottiin tärkeäksi.

Lausunnoista on laadittu lausuntotiivistelmä, joka on julkaistu ulkoasiainministeriön verkkosivuilla.

Työryhmän mietinnön sekä siitä saadun lausuntopalautteen perusteella ulkoasiainministeriössä on laadittu hallituksen esitys yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan sekä niiden voimaansaattamisen edellyttämien lainsäädäntömuutosten hyväksymisestä.

6 Riippuvuus muista esityksistä

Eduskunnalle on 3 päivänä huhtikuuta 2014 annettu hallituksen esitys yhdenvertaisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 19/2014 vp). Ehdotetut lait ovat tarkoitettuja tulemaan voimaan vuoden 2015 alusta. Eräät yleissopimuksen määräykset liittyvät osaltaan tähän esitykseen.

Eduskunnalle on 28 päivänä elokuuta 2014 annettu hallituksen esitys sosiaalihuollon asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksistä sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 108/2014 vp). Ehdotettu

jen lakien voimaantulo määräytyy eduskun-
takäsittelyssä. Mainituilla lainmuutoksella on
tarkoitus saattaa Suomen lainsäädäntö vas-

taamaan yleissopimuksen vaatimuksia. Tämä
on otettava huomioon yleissopimuksen kan-
sallisessa käsittelyssä.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Yleissopimuksen sisältö ja sen suhde Suomen lainsäädäntöön

1 artikla. *Tarkoitus.* Artiklan 1 kohdan mukaan yleissopimuksen tarkoituksena on edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää vammaisten henkilöiden synnynäisen arvon kunnioittamista.

Artiklassa korostetaan vammaisten henkilöiden täysimääräistä yhdenvertaisuutta kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla muiden henkilöiden kanssa kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien täysimääräisessä nauttimisessa. Vammaisille henkilöille tulee taata samat oikeudet kuin muille henkilöille.

Vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien edistämiseksi tarkoitetaan tulevaisuuteen suuntautuvaa aktiivista toimintaa, kuten esimerkiksi koulutusta, ohjausta ja neuvontaa ja tiedon jakamista sekä asenteisiin vaikuttamista kaikilla yhteiskunnan tasoilla sekä vammaisten että ei-vammaisten henkilöiden osalta. Edistämistyötä tulee tehdä eri hallinnon tasoilla ja alueellisesti riittävästi ottaen huomioon vammaisten henkilöiden erityistarpeet.

Vammaisten henkilöiden suojelulla tarkoitetaan valtion suoraa sekä välillistä suojelovelvoitetta yleissopimuksessa määrättyjen oikeuksien mahdollisia loukkauksia vastaan. Suojelun tavoite ulottuu valtion ja sen toimijoiden sekä myös ei-valtiollisten toimijoiden taholta tapahtuviin sopimusvelvoitteiden loukkauksiin. Suojelutoimenpiteet voivat olla aktiivisia taikka passiivisia toimia. Suojelun tulee olla maantieteellisesti kattavaa ja mahdolliset erityistekijät huomioitavaa.

Velvollisuudella kunnioittaa tarkoitetaan sitä, etteivät valtiot saa loukata vammaisten henkilöiden oikeuksia tai muutoin estää heitä käyttämästä oikeuksiaan.

Ihmisoikeuksien takaamisella puolestaan tarkoitetaan sitä, että valtioiden on tehtävä tosiasiallisia toimia varmistaakseen kaikkien ihmisten mahdollisuudet nauttia ihmisoikeuksista täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti. Valtioiden tulee toimia aktiivisesti omaksumalla erilaisia menettelytapoja, joilla ediste-

tään yleissopimuksella taattuja oikeuksia sekä yleissopimuksen tarkoitusperien toteutumista. Tämä tarkoittaa myös riittävien resurssien ohjaamista yleissopimuksen tavoitteiden toteutumisen turvaamiseksi.

Vaikka ihmisoikeuksien edistäminen, kunnioittaminen, toteuttaminen ja suojelu ovat ensisijassa julkisen vallan vastuulla, ihmisoikeuksien aito toteutuminen edellyttää oikeudenmukaisille ja rauhanomaisille yhteiskunnille ominaisten yhteiskunnallisten olojen vallitsemista. Tällöin syntyvät sosiaaliset käyttäytymissäännöt, joiden tarkoituksena on muun muassa edistää ymmärrystä, suvaitsevaisuutta ja tasa-arvoa.

Artiklan 2 kohta sisältää kuvauksen siitä, mitä tässä yhteydessä luetaan vammaisuuden käsitteen piiriin. Kohdan mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne henkilöt, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka voi vuorovaikutuksesta erilaisten esteiden kanssa estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Sopimusneuvottelujen aikana käytiin keskustelua vammaisuuden määrittämisestä ja sen tarpeellisuudesta. Kaikenkattavaa vammaisuuden määrittämistä yksiselitteisesti pidettiin vaikeana erityisesti neuvotteluihin osallistuneiden valtioiden erilaisista kulttuuri- ja kehitystekijöistä johtuen. Yksityiskohtaiset määrittelyt ovat myös herkkiä yhteiskunnan kehittyessä ja muuttuessa.

Yleissopimuksen tarkoituksena on ollut kattaa vammaisuuden käsite mahdollisimman laajalti sekä ottaa huomioon mahdolliset yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset. Tarkoituksena ei ole ollut rajata pois minkäänlaista vammaisuutta yleissopimuksen soveltamisen ulkopuolelle, ellei tästä ole yleissopimuksessa nimenomaisia määräyksiä. Tästä syystä yleissopimuksen artiklassa on lähinnä kuvaus siitä, mitä henkilöryhmää yleissopimuksella on tarkoitettu katettavan.

Yleissopimuksen sanamuoto sallii sopimusta tulkittavan siten, että vammaisilla henkilöillä tarkoitetaan muitakin kuin pitkäaikaisesti vammautuneita. Yleissopimuksessa tarkoitettuja vammaisia henkilöitä voivat olla

myös henkilöt, joilla on kestoaltaan pitkäaikainen toimintarajoite, jonka vaikeusaste voi vaihdella huomattavasti. Sopimuksen piirissä voidaan katsoa olevan muun muassa kehitysvammaiset, mielenterveyskuntoutujat, muistisairaat ja ryhmät, joiden toimintarajoite syntyy neurologisesta toimintarajoitteesta.

On kuitenkin huomattava, että vammaisuuden kuvaamisen lähtökohtana on oltava henkilön suhde ympäröivään yhteiskuntaan eikä lääketieteellinen diagnoosipohjainen määrittely. Vammaisuuden käsite ei ole myöskään muuttumaton.

Yleissopimuksen lähtökohta korostaa vammaisuuden olevan kehittyvä käsite ja seurausta sellaisesta vuorovaikutuksesta vammaisten henkilöiden ja asenteista ja ympäristöstä johtuvien esteiden välillä, joka estää näiden henkilöiden täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisen yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Perustuslain 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Perustuslain 7 §:n mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

Suomen vammaispolitiikan lähtökohtana on vammaisuuden määrittäminen ympäristössä olevien esteiden ja yksilön välisestä vuorovaikutuksesta johtuvaksi asiantilaksi. Vammaisuus ei ole tila vaan se muodostuu asiantilaksi. Vammaisuutta määritellään kuitenkin eri tavoin eri laeissa ja tilanteissa.

Vammaispalvelulain muutoksesta annetussa hallituksen esityksessä (HE 166/2008 vp) määritellään vammaisuuden pitkäaikaisuuden ulottuvuuksia. Hallituksen esityksen mukaan välttämättömän henkilökohtaisen avun tarpeessa olevana vaikeavammaisena pidetään henkilöä, jonka avun tarve johtuu pitkäaikaisesta tai etenevästä vammasta tai sairaudesta eikä avun tarve johdu pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja toimintarajoitteista. Mitään ryhmää ei vamman tai sairauden laadun tai diagnoosin perusteella myöskään sinänsä suljeta säännöksen soveltamisen ulkopuolelle. Eteneviä, henkilön toimintakykyyn voimakkaastikin vaikuttavia sairauksia ovat esimerkiksi MS-tauti, eräät lihassairaudet ja ALS-tauti. Esimerkiksi joissakin synnynnäisissä harvinaisissa sairauksissa sekä polioon mahdollisesti liittyvässä postpolio-syndroomassa avuntarve saattaa lisääntyä

sairauden edetessä. Vamma tai sairaus katsotaan pitkäaikaiseksi myös tilanteissa, joissa sen aiheuttamat rajoitukset henkilön toimintakyvylle vaihtelevat. Tällöin vammaisuus ei välttämättä aiheuta jatkuvaa avuntarvetta, mutta vamman tai sairauden pahentuessa avuntarve voi olla runsastakin, kuten esimerkiksi vaikeahoitoisissa epilepsioissa ja eräissä neurologisissa sairauksissa. Yleisesti tulee muutoinkin ottaa huomioon avun tarpeen vaihtelut myös niin sanotuissa pysyvissä vammoissa. Tyypillistä on, että henkilö tarvitsee enemmän apua elämäntilanteiden muutoskohdissa, esimerkiksi siirtyessään kuntoutuksesta kotiin tai lapsuudenkodista opiskelemaan kuin mahdollisesti myöhemmin tilanteen vakiinnuttua.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

2 artikla. Määritelmät. Artiklaan sisältyvät määräykset eräistä yleissopimuksessa käytyistä keskeisimmistä määritelmistä. Artiklassa määritetään mitä sopimuksessa tarkoitetaan seuraavilla käsitteillä: viestintä, kieli, syrjintä vammaisuuden perusteella, kohtuullinen mukauttaminen sekä kaikille sopiva suunnittelu. Yleissopimuksen muiden artiklojen sisältö tulee ymmärtää tämän artiklan määrittelyjen valossa.

”Viestintä” sisältää kieliä, tekstin näyttämistä, pistekirjoitusta, taktiilikommunikointia, isokirjaintekstiä, saavutettavaa multimediaa sekä kirjallisia, kuuloon perustuvia, selkokiellisiä, ihmisääneen perustuvia sekä puhetta tukevia ja korvaavia viestintätapoja, keinoja ja muotoja, saavutettava tieto- ja viestintäteknologia mukaan lukien. Artiklaan mukaan viestintä tulee tulkita laajasti kattamaan kaikenlaiset viestinnän muodot. Artiklaa tulee soveltaa siten, että se kattaa myös yhteiskunnan mahdollisesti tulevat muutokset.

”Kieli” sisältää puhutut kielet sekä viittomakielet ja muut ei-puhutun kielen muodot. On huomattavaa, että viittomakieli tunnustetaan kieleksi ja se rinnastetaan tasavertaisesti muihin kieliin ensimmäistä kertaa sitovasti sopimustasolla.

”Syrjintä vammaisuuden perusteella” tarkoittaa vammaisuuteen perustuvaa erottelua, syrjäyttämistä tai rajoittamista, jonka tarkoituksena tai vaikutuksena on heikentää tai mitätöidä kaikkien ihmisoikeuksien ja perusva-

pauksien tunnustamista, nauttimista tai käyttämistä yhdenvertaisesti muiden kanssa politiikan, talouden, sosiaaliturvan, kulttuurin tai yksilön oikeuksien alalla tai muulla alalla. Se sisältää kaikki syrjinnän muodot kohtuullisen mukauttamisen epääminen mukaan lukien.

“Kohtuullinen mukauttaminen” tarkoittaa tarvittaessa yksittäistapauksessa toteutettavia tarpeellisia ja asianmukaisia muutoksia ja järjestelyjä, joilla ei aiheuteta suhteetonta tai kohtuutonta rasitetta ja joilla varmistetaan vammaisten henkilöiden mahdollisuus nauttia tai käyttää kaikkia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Kohtuulliset mukautukset ovat toimenpiteitä, joilla pyritään vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuteen. Kohtuullisten mukautusten epääminen on yksi syrjinnän muoto. EIT on tuomiossaan *Glor v. Sveitsi* (30.4.2009) vahvistanut kohtuullisten mukautusten laiminlyönnin rikkovan syrjintäkieltoa nimenomaisesti vammaisoikeuskontekstissa.

Kohtuullisten mukautusten määrittely yleissopimuksessa on laaja. Kohtuullisten mukautusten tulee olla asianmukaisia, mutta sisällöltään ja laajuudeltaan ne riippuvat niitä tarvitsevien tarpeesta. Tästä syystä mukautusten tai niiden kohtuullisuuden määrittäminen ennakolta ei ole mahdollista. Kohtuullisuuden arvioinnin perusteena olevat seikat tulee kuitenkin antaa virallisissa säädöksissä.

Yleissopimuksen soveltamisen kannalta on keskeistä, että mukautusten kohtuullisuus tulee tarvittaessa arvioitavaksi. Kohtuullisuuden arvioinnissa tulee ottaa huomioon ainakin mukautusten kustannukset sekä niiden tekemiseen mahdollisesti velvoitetun tahon olosuhteet ja mahdollisuus toteuttaa mukautukset käytännössä. Mukautuksen kohtuullisuuden arvioiminen on viime kädessä tuomioistuinten ja muiden toimivaltaisten viranomaisten tehtävä.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea on tulkintakäytännössään (CRPD/C/ESP/CO/1) todennut, että velvollisuus kohtuullisiin mukautuksiin on välittömästi soveltuva velvoite, eikä siihen sovellu asteittainen toteuttaminen.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea on käsitellyt kohtuullisuuden arviointia ratkaisussaan *H.M. v. Ruotsi* (valitus nro 3/2011). Tapauksessa tarpeelliset ja asian-

mukaiset muutokset vaativat poikkeamista lain mukaisesta maankäyttösuunnitelmasta. Komitea totesi, ettei Ruotsin valtio ollut näyttänyt, että poikkeaminen laista aiheuttaisi suhteetonta tai kohtuutonta rasitetta valtiolle. Komitea otti huomioon, että laki salli poikkeuksen maankäyttösuunnitelmaan ja täten yksittäistapauksessa tämä tulee huomioida kohtuullisten mukautusten toteuttamiseksi, jotta voidaan varmistaa vammaisten henkilöiden mahdollisuus nauttia tai käyttää kaikkia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia muiden kanssa.

“Kaikille sopivalla suunnittelulla” tarkoitetaan tuotteiden, ympäristöjen, ohjelmien ja palvelujen suunnittelua sellaisiksi, että kaikki ihmiset voivat käyttää niitä mahdollisimman laajasti ilman mukautuksia tai erikoissuunnittelua. “Kaikille sopiva suunnittelu” ei sulje pois yksittäisten vammaisryhmien mahdollisesti tarvitsemia apuvälineitä tai palveluja.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

3 artikla. Yleiset periaatteet. Yleissopimuksen keskeisinä periaatteina ovat henkilöiden synnynnäisen arvon, yksilöllisen itsemääräämisoikeuden, mukaan lukien vapaus tehdä omat valintansa, ja riippumattomuuden kunnioittaminen, syrjimättömyys, täysimääräinen ja tehokas osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan, erilaisuuden kunnioittaminen ja vammaisten henkilöiden hyväksyminen osana ihmisten monimuotoisuutta ja ihmiskuntaa, mahdollisuuksien yhdenvertaisuus, esteettömyys ja saavutettavuus, miesten ja naisten välinen tasa-arvo, vammaisten lasten kehittyvien kykyjen ja sen kunnioittaminen, että heillä on oikeus säilyttää identiteettinsä.

Periaatteet ohjaavat yleissopimuksen täytäntöönpanoa ja koko sopimustekstin tulkintaa. Periaatteet tulee ottaa huomioon läpileikkaavasti yleissopimuksen kaikkien artiklojen sisältöä tulkittaessa.

Yleisillä periaatteilla kunnioitetaan vammaisen henkilön oikeutta olla vammaisen ja yleissopimuksen tarkoituksen mukaisesti vammaisen henkilön oikeutta nauttia täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista.

4 artikla. Yleiset velvoitteet. Artiklan 1 kohdassa täsmennetään niitä keinoja, joilla olemassa olevien ihmisoikeusinstrumenttien sisältämät oikeudet voidaan täysimääräisesti

ja ilman syrjintää taata myös vammaisille henkilöille.

Sopimuspuolten tulee toteuttaa tarvittavat lainsäädännölliset, hallinnolliset ja muut toimenpiteet yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien täytäntöönpanemiseksi. Vammaisia henkilöitä syrjivät määräykset, tavat ja käytännöt tulee muuttaa tai poistaa. Vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien suojeleminen tulee ottaa huomioon politiikoissa ja ohjelmissa. Artikla velvoittaa sopimuspuolten pidättäytyvän osallistumasta yleissopimuksen vastaisista teoista ja käytännöistä ja myös varmistavan, että viranomaiset ja laitokset käyttäytyvät yleissopimuksen velvoitteiden mukaisesti. Sopimuspuolten tulee kuitenkin myös ryhtyä toimenpiteisiin poistaakseen yksittäisen henkilön, järjestön tai yksityisen yrityksen vammaisuuden perusteella harjoittaman syrjinnän.

Artiklaan sisältyykin siis valtion suora vastuu valtion ja sen toimijoiden yleissopimuksessa määrättyjen velvoitteiden toteuttamisesta sekä niiden mahdollisista laiminlyönneistä. Valtiot toteuttavat sisäisin toimin yleissopimuksen velvoitteiden toimeenpanoa. Valtion suoran vastuun lisäksi valtiot ovat huolellisuusvelvoitteen (niin sanottu *due diligence* -periaate) nojalla vastuussa myös eivalttiollisten toimijoiden aktiivisista toimista sekä mahdollisista laiminlyönneistä yleissopimuksesta johtuvien velvoitteiden toteuttamiseksi. Valtion vastuu huolellisuusvelvoitteen nojalla ei kata ainoastaan valtion aktiivisia toimenpiteitä vaan ulottuu myös sellaisiin toimenpiteisiin, jotka se on jättänyt toteuttamatta, vaikka sen olisi pitänyt ymmärtää toimen tarpeellisuus sopimuksella turvattujen ihmisoikeuksien toteutumiseksi.

EIT on ratkaisuihissaan ottanut valtion huolellisuusvelvoitteen laajuuteen. Muun muassa ratkaisuihissa *Opuz v. Turkki* (9.6.2009) ja *M.C. v. Bulgaria* (4.12.2003) on käsitelty valtion huolellisuusvelvoitetta ja sen ulottuvuutta.

Sopimuspuolten tulee artiklan mukaan myös sitoutua toteuttamaan ja edistämään kaikille sopivaksi suunniteltujen tavaroiden, palvelujen, välineiden ja tilojen tutkimusta ja kehittämistä sekä edistämään niiden käyttöä ja saatavuutta. Myös vammaisille henkilöille soveltuvan uuden teknologian tutkimusta, kehittämistä, saatavuutta ja käyttöä tulee

edistää. Myös tietoisuutta tällaisesta uudesta teknologiasta mukaan lukien tieto- ja viestintäteknologia, liikkumisen apuvälineet ja laitteet sekä apuvälineteknologia, tulee lisätä kuten myös muista tukipalveluista ja järjestelyistä. Vammaisten henkilöiden parissa työskenteleville ammattihenkilöille annettavalla koulutuksella edistetään vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista.

Artiklan 2 kohdan mukaan valtioiden tulee ryhtyä toimenpiteisiin, joilla vammaisten henkilöiden taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet saadaan asteittain täysimääräisesti toteutettua. Toimenpiteet taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien osalta tulee toteuttaa käytettävissä olevien voimavarojen ja tarvittaessa kansainvälisen yhteistyön puitteissa.

Artiklan 3 kohdan mukaan kaikissa vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa on neuvoteltava tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa sekä osallistettava vammaiset henkilöt aktiivisesti.

Säädösvalmistelussa sekä päätöksenteossa tulisi ottaa artiklan määräykset huomioon, jotta vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien täysimääräinen toteutuminen taattaisiin käytännön tasolla. Yleissopimus myös velvoittaa sopimuspuolet osallistamaan vammaiset henkilöt muun muassa heitä koskevaan asioiden valmisteluun, päätöksentekoon ja toimeenpanoon, seurantaan ja arviointiin.

Vammaisten henkilöiden edustamisen on tapahduttava sekä vammaisten henkilöiden järjestöjen että kyseessä mahdollisesti olevaa tiettyä erityistä ryhmää, kuten lapsia, edustavien järjestöjen kautta. Velvoite koskee nimenomaisesti lainsäädännön sekä yleissopimuksen laatimis- ja toimeenpanoprosessia, mutta ulottuu yhtäläillä kaikkeen muuhun vammaisia koskevaan päätöksentekoon.

Artiklan määräysten toteutuminen edellyttää viranomaisilta oma-aloitteista aktiivisuutta vammaisten henkilöiden mukaan ottamiseksi eri prosesseihin. Lisäksi tulee varmistaa, että vammaisten henkilöiden osalta esteettömyys ja saavutettavuus ovat turvattuna. Esimerkkeinä vammaisten henkilöiden osallistumisesta ja osallistamisesta voidaan mainita vammaisneuvostot, asiakasneuvostot sekä kuntien uudet osallistumismallit.

Artiklan 4 kohdan mukaan yleissopimuksen mitkään määräykset eivät vaikuta sellai-

siin säännöksiin, jotka edistävät vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista yleissopimuksen määräyksiä paremmin. Tällaiset säännökset voivat sisältyä sopimuspuolen lainsäädäntöön tai sopimuspuolta velvoittavaan kansainväliseen oikeuteen. Myöskään valtiovallan tunnustamien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien toteutumista ei voida rajoittaa eikä niistä saa poiketa sillä perusteella, ettei näitä oikeuksia tai vapauksia tunnusteta tässä yleissopimuksessa tai että ne tunnustetaan tässä yleissopimuksessa suppeampina.

Artiklan 5 kohdan mukaan yleissopimuksen määräyksiä on sovellettava täysimääräisesti kaikilla valtion määräysvaltaan kuuluvilla alueilla.

Artiklan määräyksillä on osaltaan tarkoitus turvata ja varmentaa vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien ja perusvapauksien täysimääräinen toteutuminen ilman syrjintää. Artiklan määräykset myös velvoittavat nimenomaisesti toteuttamaan ihmisoikeudet ja perusvapaudet vammaisten henkilöiden kohdalla samantasoisesti kuin ne toteutetaan muiden henkilöiden kohdalla. Artiklan nojalla yleissopimuksen määräyksiin tulee soveltaa ihmisoikeusmyönteistä laintulkintaa.

Yleissopimuksen 4 artiklan määräykset tulee ottaa huomioon yleissopimuksen muita artikloja sovellettaessa.

5 artikla Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Artiklassa korostetaan vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja velvoitetaan sopimuspuolet kieltämään vammaisuuden perusteella tapahtuva syrjintä. Vammaisille henkilöille tulee taata yhdenvertainen ja tehokas oikeussuoja syrjintää vastaan syrjintäperusteesta riippumatta. Sopimuspuolten tulee myös toteuttaa tarvittavat toimenpiteet varmistaakseen kohtuullisten mukautusten tekeminen.

Vammaisten henkilöiden tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi tehtäviä tarpeellisia erityistoimia ei pidetä syrjintänä.

Artikla on tärkeä yleissopimuksen määräysten toteutumiseksi erityisesti kohtuullisten mukautusten näkökulmasta. Kohtuullisia mukautuksia on käsitelty myös 2 artiklan yhteydessä.

Artiklalla on käytännössä huomattava merkitys yleissopimuksen yksittäisten muiden tavoitteiden ja velvoitteiden täytäntöönpanossa. Tosiasiallisen yhdenvertaisuuden

toteutuminen edellyttää myönteisen asenneilmapiirin kehittymisen tukemista. Artiklaa sovellettaessa tulee ottaa huomioon kansainväliset hyvät käytännöt.

Yhdenvertaisuus tarkoittaa sitä, että ihmiset ovat samanarvoisia erilaisuudesta huolimatta. Kaikilla on synnynnäinen ihmisarvo ja ihmisoikeudet kuuluvat jokaiselle yhtäläisesti. Yhdenvertaisuuden periaate edellyttää, että yksilöt ja yhteiskunnat kunnioittavat ihmisten moninaisuutta, myös vammaisia, ja ottavat tämän huomioon toiminnassaan. EIT:n linjauksen mukaan moninaisuus on yhteiskuntaa rikastuttava seikka ja kuuluu demokraatiaan (*Nachova ja muut v. Bulgaria*, 6.7.2005).

Suomessa yhdenvertaisuuden periaate viittaa sekä syrjinnän kieltoon että ihmisten yhdenvertaisuuteen lain edessä. Tasa-arvon käsitteellä viitataan yleensä pelkästään sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Perustuslain 6 §:n säännökseen yhdenvertaisuudesta sisältyy yhdenvertaisuus lain edessä sekä kiello ilman hyväksyttävää perustetta asettaa ketään eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kiel- len, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan Suomen perustuslaissa ensinnäkin muodollista yhdenvertaisuutta lain edessä, jonka mukaisesti laissa ja toimintaperiaatteissa edellytetään, että kaikkia ihmisiä kohdellaan yhdenvertaisina eikä ketään saa syrjiä. Käytännössä ihmiset ovat siinä määrin erilaisia, että tosiasiallinen yhdenvertaisuus ei toteudu ainoastaan muodollisen yhdenvertaisuuden avulla. Ihmiset saattavat joutua itsestään riippumattomien tekijöiden, kuten alkuperän, sukupuolen, kiel- len, vammaisuuden tai sosiaalisen aseman johdosta eriarvoiseen asemaan. Nämä saattavat yhdessä asenteista johtuvien ja muiden esteiden kanssa estää vammaista henkilöä elämästä ja osallistumasta yhteiskunnan toimintaan toivomallaan tavalla. Yhdenvertaisten mahdollisuuksien takaaminen saattaa siten edellyttää erityisiä toimenpiteitä, jotka parantavat tilannetta enemmän kuin pelkkä muodollinen yhdenvertaisuus.

Syrjinnän kiello sisältyy perustuslain 6 §:n 2 momenttiin. Syrjinnän kiellolla tarkoitetaan sitä, että ketään ei saa asettaa muihin nähden eri asemaan ilman hyväksyttävää perustetta.

Syrjintää on paitsi välitön ja välillinen syrjintä myös läheissyryntä ja olettaamaan perustuva syrjintä. Perustuslain säännöstä yhdenvertaisuudesta ja syrjinnän kiellosta täsmennetään erityisesti tasa-arvoilla ja yhdenvertaisuuslailla. Rikoslain (511/2011) 11 luvun 11 §:ssä säädetään rangaistus syrjintärikoksesta ja 47 luvun 3 §:ssä rangaistus työsyrynnästä. Työsopimuslain (55/2001) 2 luvun 2 §:ään sisältyy syrjintäkielto ja tasapuolisen kohtelun vaatimus. Työturvallisuuslain (738/2002) 28 §:ssä asetetaan työnantajalle velvoite aktiivisesti puuttua muun muassa työntekijään kohdistuvaan häirintään ja muuhun epäasialliseen kohteluun.

Perustuslain 6 § sallii tosiasiallisen tasa-arvon turvaamiseksi tarpeellisen positiivisen erityiskohtelun eli tietyn ryhmän, esimerkiksi vammaisten, asemaa ja olosuhteita parantavat toimet. Tällöin olennaista on, onko erotelulle olemassa hyväksyttävä peruste.

Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän muun muassa iän, alkuperän, kielen, vammaisuuden, uskonnon, vakaumuksen ja seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Yhdenvertaisuuslaki kieltää välittömän ja välillisen syrjinnän, häirinnän sekä ohjeen ja käskyn syrjiä. Eriarvoisen kohtelun oikeuttamisperusteista säädetään yhdenvertaisuuslain 7 §:ssä. Viranomaisten tulee yhdenvertaisuuslain 4 §:n mukaisesti kaikessa toiminnassaan edistää yhdenvertaisuutta tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Viranomaisten tulee erityisesti muuttaa niitä olosuhteita, jotka estävät yhdenvertaisuuden toteutumista. Viranomaisten tulee laatia yhdenvertaisuussuunnitelma etnisen yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Yhdenvertaisuuslain kohtuullisten mukautusten velvoite koskee vammaisen henkilön osalta työllistymis- ja koulutautumisedellytysten parantamista. Yhdenvertaisuuslain noudattamista valvovat työsuojeluviranomaiset sekä työelämän ulkopuolisilla elämänalueilla vähemmistövaltuutettu ja syrjintälautakunta. Vähemmistövaltuutetun ja syrjintälautakunnan toimivalta on kuitenkin rajoitettu vain etniseen syrjintään. Vammaisuuteen perustuva syrjintä ei siten kuulu syrjintälautakunnan eikä vähemmistövaltuutetun toimivaltaan.

Kuten edellä on todettu, yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamista koskeva hallituksen esitys yhdenvertaisuuslaiksi ja eräksi

siihen liittyviksi laeiksi (HE 19/2014 vp) annettiin eduskunnalle 3 päivänä huhtikuuta 2014. Tarkoituksena on uudistaa lainsäädäntöä siten, että suoja syrjinnältä olisi mahdollisimman yhdenmukainen eri syrjintäperusteiden kannalta. Samassa yhteydessä tarkistetaan myös yhdenvertaisuuden edistämismittareita, kohtuullisia mukautuksia koskevia säännöksiä sekä yhdenvertaisuuslain noudattamista valvovien viranomaisten tehtäviä. Yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamisessa otetaan huomioon yleissopimuksen asettamat velvoitteet.

Yleissopimuksen ratifiointi liittyy edellä mainittuihin yhdenvertaisuuslainsäädännön tarkistuksiin.

6 artikla. *Vammaiset naiset.* Artiklassa tunnustetaan vammaisten naisten ja tyttöjen kohtaama moniperusteinen syrjintä. Vammaisen naisen tai tytön syrjintä voi olla moniperustaista, koska vammaiset naiset ja tytöt ovat alttiita syrjinnälle sekä vammaisuuden että sukupuolen perusteella.

Artiklassa taataan vielä erikseen vammaisille naisille ja tytöille ihmisoikeuksien ja perusvapauksien täysimääräinen käyttäminen ja niistä nauttiminen.

Naiset ja tytöt on nostettu erikseen esille siksi, että vammaisten naisten asema ja kohtaamat vaikeudet ovat vielä miesten kohtaamia vaikeuksia huomattavasti moninaisempia ja hankalampia sekä julkisessa että yksityisessä elinpiirissä. Naisten erityiset haasteet liittyvät muun muassa asumiseen, terveyteen, perhe-elämään, naisten kohtaamaan väkivaltaan, koulutukseen, ammatilliseen koulutukseen sekä työhön. Aihetta on käsitelty enemmän erityisesti 16 artiklan kohdalla.

Vammaiset naiset kohtaavat laajalti työelämän syrjintää ja palkkasyryntää sekä omaavat vammaisia miehiä vaatimattomamat mahdollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen koulutukseen.

YK:n yleissopimukseen kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamisesta ja komitean antamiin yleissuosituksiin sisältyy huomattava määrä naisten oikeuksia eri elämän alueilla. Erityisesti esimerkiksi yleissuositus nro 18 koskee vammaisia naisia. On tärkeää muistaa, että yleissopimus takaa vammaisille naisille kaikki samat oikeudet täysimääräisenä kuin muillekin naisille. Euroopan neuvosto on hyväksynyt keuhällä 2011 yleissopimuk-

sen naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (Istanbulin sopimus). Tässä sopimuksessa ei erikseen nosteta vammaisten naisten oikeuksia esille, mutta yleissopimuksen määräyksiä tulee luonnollisesti soveltaa täysmääräisesti myös vammaisten naisten ihmisoikeuksien turvaamisessa. Suomi on parhaillaan ratifioimassa yleissopimusta. Eduskunnalle on 18 päivänä syyskuuta 2014 annettu hallituksen esitys yleissopimuksen hyväksymisestä sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 155/2014 vp).

Sukupuoleen perustuvasta syrjinnän kiellosta säädetään tasa-arvolaisissa, jonka tarkoitus on myös edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä tässä tarkoituksessa parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Rikoslain 11 luvun 11 §:ssä säädetään rangaistus syrjintärikoksesta ja 47 luvun 3 §:ssä rangaistus työsyrynnästä. Rangaistus voidaan antaa syrjinnästä sukupuolen tai esimerkiksi vammaisuuden perusteella, kuten edellä 5 artiklan yhteydessä on kerrottu.

Vammaispoliittisessa selonteossa korostetaan vammaisen ihmisen oikeutta yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen ja tarvittaviin tukitoimiin. Vammaisilla naisilla tulee olla yhtäläinen oikeus opiskeluun, työhön, toimeentuloon, perhe-elämään ja harrastuksiin. Vammaisen naisen on saatava toteuttaa itseään täysivaltaisena yhteiskunnan jäsenenä.

Valtakunnallisen vammaisneuvoston vuonna 2006 tekemässä järjestötutkimuksessa todettiin vammaisista ihmisistä olevan vielä stereotyyppinen ja homogeeninen kuva. Vammaiset henkilöt nähdään joissain tilanteissa sukupuolettomina, vaikka usein vammaisilla naisilla on aivan erilaisia ongelmia kuin vammaisilla miehillä.

Artiklan määräykset tulee huomioida yleissopimuksen artikloja sovellettaessa läpileikkausperiaatteen mukaisesti.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

7 artikla. *Vammaiset lapset.* Artiklan mukaan sopimuspuolten tulee toteuttaa kaikki toimet varmistaakseen sen, että vammaiset lapset voivat nauttia kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa. Artiklassa määrätään myös lapsen edun huomioimisesta vammaisia lapsia koskevissa toiminna.

Artikla velvoittaa sopimuspuolet varmistamaan sen, että vammaisilla lapsilla on oikeus ilmaista näkemyksensä vapaasti kaikissa heihin vaikuttavissa asioissa ja että heidän näkemyksilleen annetaan asianmukainen painoarvo lapsen iän ja kypsyyden mukaisesti ja yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa. Lisäksi sopimuspuolet veloitetaan huolehtimaan siitä, että vammaisilla lapsilla on oikeus saada vammaisuutensa ja ikänsä mukaista apua tämän oikeuden toteuttamiseksi.

Yleissopimuksella taataan vammaisille lapsille samat ihmisoikeudet ja perusvapaudet muiden lasten kanssa. Vammaisten lasten oikeudet tulee huomioida läpi yleissopimuksen sen artikloja sovellettaessa. Yleissopimuksen yhtenä keskeisenä periaatteena on vammaisten lasten kehittyvien kykyjen ja sen kunnioittaminen, että heillä on oikeus säilyttää identiteettinsä.

YK:n yleissopimukseen lapsen oikeuksista sisältyy määräykset lasten oikeuksista ja yleissopimuksen 23 artikla sisältää erityiset määräykset vammaisista lapsista. Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa on neljä läpileikkaavaa yleisperiaatetta. Nämä ovat syrjimättömyys (artikla 2), lapsen edun huomioiminen päätöksenteossa (artikla 3), oikeus elämään ja kehittymiseen (artikla 6) sekä lapsen näkemysten kunnioittaminen kaikissa häntä koskevissa asioissa (artikla 12).

Vaikkakin sopimusoikeudellisen pohjan lasten ihmisoikeuksista muodostavat yleissopimus lapsen oikeuksista ja yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, niin on syytä muistaa, että monet tekijät vaikuttavat siihen, kuinka laajasti ihmisoikeudet toteutuvat vammaisten lasten elämässä. Tällaisia tekijöitä ovat muun muassa muiden henkilöiden, kuten naapurien, muiden lasten, terveydenhuollon ja kuntoutuksen ammattilaisten, koulutuksen alalla työskentelevien henkilöiden, kuten opettajien tai jopa lapsen vanhempien, asenteet ja käytös vammaista lasta kohtaan. Niin ikään perustarpeiden tyydyttäminen ja fyysisen, sosiaalisen ja viestinnällisen ympäristön esteettömyys esimerkiksi kotona, koulussa ja yhteisössä sekä sopiva ja oikea-aikainen pääsy tukitoimiin, jotka auttavat lapsen fyysistä, sosiaalista ja henkistä kehitystä ja vuorovaikutusta muiden kanssa, vaikuttavat asiaan. Tällaisia tukitoimia ovat esimerkiksi perusapuvälineet, avustajat, ter-

veys- ja koulutuspalvelut ja pääsy lasten neuvolahoitoon. Myös kansalliset ja kansainväliset toimintaperiaatteet, jotka huomioivat tai jättävät huomioimatta vammaisten lasten tarpeita, ovat merkityksellisiä.

Perustuslain 6 §:n mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Lastensuojelulain (417/2007) 4 luvussa säädetään lapsen mielipiteen selvittämisestä ja kuulemisesta, lapsen puhevallan käytöstä sekä lapsen edun turvaamisesta. Nuorisolain (72/2006) 8 §:ssä säädetään puolestaan nuorten osallistumisesta ja kuulemisesta. Lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) 11 §:ssä säädetään lapsen toivomusten ja mielipiteiden selvittämisestä. Lain 10 §:ssä puolestaan säädetään puolestaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian ratkaisemisesta ennen kaikkea lapsen edun mukaisesti. Lastensuojelulain 4 §:ssä tuodaan esiin seikkoja, joihin on kiinnitettävä huomiota lapsen etua arvioitaessa.

Lapsiasiavaltuutetun tehtäviin kuuluu lapsen edun ja oikeuksien edistäminen yleisellä hallinnon, yhteiskuntapolitiikan ja lainsäädännön tasolla arvioimalla niiden toteutumista sekä lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen toteutumisen edistäminen. Lapsiasiavaltuutetun toiminnan tukena on lapsianeuvottelukunta, joka kokoaa edustajia eri hallinnonaloilta ja niin sanotulta kolmannelta sektorilta sekä lasten olosuhteiden ja lapsuuden asiantuntijoita. Lapsiasiavaltuutettu ei suorita jälkikäteistä yksittäistapauksellista valvontaa vaan siitä vastaa muun muassa eduskunnan oikeusasiamies, jolle se on annettu erityistehtäväksi. Oikeusasiamiehen ja lapsiasiavaltuutetun tehtävät täydentävät toisiaan.

Lapsiasiavaltuutettu on muun muassa selvittänyt vuosina 2009- 2011 vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien lasten oikeuksien toteutumista sekä suomalaisen vammaispolitiikan kehittymistä lasten näkökulmasta. Selvityksen johtopäätökset on koottu vuonna 2011 julkaistuun julkaisuun ”*Erytystä tukea tarvitseva lapsi on ensisijaisesti lapsi - Lapsen oikeudet osaksi vammaispolitiikkaa*”.

Valtioneuvosto hyväksyi joulukuussa lapsija nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelman vuo-

sille 2012-2015. Ohjelmassa huomioidaan myös vammaisten lasten oikeudet.

Kuten yleissopimuksen 4 artiklassa tuodaan esille, tulee vammaisten henkilöiden edustamisen tapahtua sekä vammaisten henkilöiden järjestöjen että kyseessä mahdollisesti olevaa tiettyä erityistä ryhmää, kuten lapsia, edustavien järjestöjen kautta. Lapsia tulee kuitenkin kuulla myös suoraan heitä koskevissa asioissa. Lasten kuulemiseksi tulee pohtia menettelyjä, joilla lasten oma ääni saadaan kuuluville. Vammaisten lasten etu tulee huomioida osana yleistä lapsipolitiikkaa.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

8 artikla. Tietoisuuden lisääminen. Artikla velvoittaa sopimuspuolet aktiivisiin toimiin monipuolisen ja moninaisen tietoisuuden lisäämiseksi vammaisuudesta sekä vammaisiin liittyvien stereotyyppien ja ennakkoluulojen poistamiseksi artiklassa yksityiskohtaisesti määrättyllä tavalla.

Tietoisuuden lisäämiseksi tarkoitettuina toimenpiteinä sopimuspuolten tulee järjestää tiedotuskampanjoita, vahvistaa koulutusjärjestelmän tasoilla kunnioitettavaa asennetta vammaisten henkilöiden oikeuksia kohtaan, kannustaa viestimiä kuvaamaan vammaisia henkilöitä yleissopimuksen tarkoituksen mukaisesti sekä edistää vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevia tietoisuutta lisääviä koulutusohjelmia.

Tiedottamisvastuu edellyttää sekä yleisenä tietoisuuden lisäämistä vammaisista henkilöistä ja vammaisuudesta että myös yleissopimuksen sisällöstä tiedottamista. Tiedottamisen tulee tapahtua kaikilla yhteiskunnan eri tasoilla ja kaikkien yhteiskunnan eri toimijoiden toimesta. Tietoisuutta vammaisista henkilöistä tulee lisätä koko yhteiskunnassa, myös perheiden tasolla. Lopullinen vastuu tiedottamisesta, sen toteutumisesta ja sisällöstä sekä vaikutuksista on sopimuspuolilla. On myös muistettava, että tiedottaminen tulee olla sellaisessa esteettömässä muodossa, että se on kaikkien henkilöiden saavutettavissa.

Artiklalla viitataan erityisesti asenteisiin vaikuttamiseen. Keskeinen edellytys yleissopimuksen tavoitteiden toteutumiselle onkin asennemuutoksen edistäminen, sillä vammaiset henkilöt kohtaavat edelleen ennakkoluu-

loja ja stereotyyppioita sekä esteitä yhteiskuntaan osallistumisessa sen tasavertaisina jäseninä.

Valtakunnallisen vammaisneuvoston vuonna 2006 tekemän järjestöselvityksen mukaan vammaisten henkilöiden oikeus osallistua ja elää tasavertaisena kansalaisena yhteiskunnassa ei ole toistaiseksi toteutunut riittävästi. Vaikka 80 prosenttia koki yleisen asenneilmaston muuttuneen vammaisia henkilöitä ja vammaisuutta kohtaan myönteisemmäksi, nähtiin yhteiskunnallisella tasolla vielä paljon asenteellista ja rakenteellista esteellisyyttä. Asenteista ja tietämättömyydestä johtuvaa syrjintää ja eriarvoiseen asemaan asettamista esiintyi selvityksen mukaan runsaasti työelämässä, yksityisyyteen, koskemattomuuteen ja koulutukseen liittyvissä asioissa, elinympäristön rakenteissa kuin myös julkisissa ja yksityisissä palveluissa sekä vammaispalveluissa.

Asenneilmasto muuttuu lainsäädännön ja järjestötoiminnan kautta sekä yksittäisten vammaisten ihmisten toimin. Vammaisten ja vammattomien lasten ja nuorten kohtaamiset päiväkodeissa, kouluissa ja vapaa-aikana ovat muuttaneet asenteita positiivisesti. Myös koulujen suvaitsevaisuuskasvatus on vaikuttanut positiivisesti asenteisiin vammaisia henkilöitä kohtaan. Järjestöselvityksen vastauksista kävi kuitenkin ilmi, että positiivisesta asennemuutoksesta huolimatta on vielä paljon tehtävää. Selvityksen mukaan vammaisista henkilöistä on hyvin stereotyyppinen ja homogeeninen kuva. Vammaisia henkilöitä pidetään edelleen ”kohteina” ja ihmisinä, jotka viihtyvät pelkästään omilla ryhmissään. Vammaiset henkilöt nähdään yhdenmukaisena ryhmänä eikä yksilöinä omine tarpeineen, ominaisuuksineen, yhteiskunnallisine rooleineen ja elämäntilanteineen. Vammaisten henkilöiden vanhemmuus voi myös kohdata ennakkoluuloja.

Invalidiliiton vuonna 2011 teettämä liikuntavammaisia koskeva asennetutkimus (*Invalidiliitto ry – Suomalaisten suhtautuminen liikuntavammaisuuteen 2011*) vahvistaa ihmisten tiedostamattomien asenteiden merkitystä. Tutkimus vahvistaa sitä, että liikuntavammaisuuteen suhtautumiseen vaikuttavat paljolti uskomukset ja piiloasenteet. Tutkimukseen osallistujan maantieteellinen sijainti vaikutti tutkimuksen mukaan siten, että suu-

rissa kaupungeissa tiedostettiin paremmin esteettömän liikkumisen hyväksi tehty työ ja että maaseudulla sekä pienissä kaupungeissa arvioitiin ympäristön olevan erittäin haastava liikuntavammaisen kannalta. Asennetutkimus vahvistaa sen, että oikean tiedon ja kokemuksen puute liikuntavammaisuudesta vaikuttaa asenteisiin liikuntavammaisia kohtaan.

Asenneilmapiirin kehityksellä on merkittävä vaikutus vammaisten henkilöiden tosiasialliseen asemaan ja menestymiseen yhteiskunnassa sekä yhdenvertaisuuden aitoon toteutumiseen. Tämän vuoksi on olennaisen tärkeää muistaa kaiken muun kehityksen ohella myönteisten asenteiden luominen vammaisuudesta. Myös vammaisten ihmisten omaa vammaistietoisuutta tulee lisätä ja heidän myönteistä, omat velvollisuudet huomioon ottavaa asennoitumista yhteiskunnan jäsenyyteen tulee vahvistaa.

Ihmisoikeuskeskus toteutti vuoden 2013 aikana selvityksen ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toteutumisesta Suomen koulutusjärjestelmässä. Selvitys julkaistiin helmikuussa 2014. Ihmisoikeusvaltuuskunta laati seitsemän konkreettista suositusta toimenpiteistä, joiden avulla ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta voidaan edistää Suomessa.

9 artikla. Esteettömyys ja saavutettavuus. Yleissopimuksen tavoitteena on esteettömyyden ja saavutettavuuden toteutuminen vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien toteuttamiseksi. Artiklan velvoite on yksi yleissopimuksen keskeisimmistä läpileikkaavista teemoista. Sopimuspuolilla on tässä aktiivinen toimintavelvoite. Voidaan todeta, että vammaiset henkilöt kohtaavat elämässään lukemattomia esteitä, jotka ovat itse asiassa osa koko yleissopimuksen vammaisuus-käsitettä.

Artiklan 1 kohdassa taataan esteettömyyden ja saavutettavuuden periaatteiden mukaisesti vammaisten henkilöiden yhdenvertainen oikeus elää itsenäistä elämää kaikilla elämäntilanteilla. Artiklan 1 kohdassa mainittujen esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyvien kaikkien tekijöiden osalta tarvitaan sekä erilaisia kehittämistoimenpiteitä että soveltamiskäytäntöjen muuttamista yleissopimuksen määräysten toteutumiseksi.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea on antanut 9 artiklaa koskevan yleiskommentin (nro 2) (CRPD/C/GC/2).

Esteitä on monenlaisia. Fyysisiin esteisiin kuuluvat muun muassa ympäristön esteet erityisesti rakennetussa ympäristössä. Tärkeää on tunnistaa fyysiset esteet. Esteettömyyden ja saavutettavuuden turvaamiseksi tulee taata asianmukaiset toimet, jotka kohdistuvat muun muassa rakennuksiin, kouluihin, asuntoihin ja työpaikkoihin.

Rakennetun ympäristön ja rakentamisen esteettömyys perustuu maankäyttö- ja rakennuslainsäädännössä asetetuille tavoitteille. Maankäyttö- ja rakennuslain 5 § edellyttää, että alueiden käytön suunnittelun tavoitteena on edistää turvallisen, terveellisen, viihtyisän, sosiaalisesti toimivan ja eri väestöryhmien, kuten lasten, vanhusten ja vammaisten, tarpeet tyydyttävän elin- ja toimintaympäristön luomista. Lain 117 §:n mukaan rakennuksen tulee, sen mukaan kuin rakennuksen käyttö sitä edellyttää, soveltua myös sellaisten henkilöiden käyttöön, joiden kyky liikkua tai toimia on rajoittunut. Lakiin on 1 päivänä tammikuuta 2013 lisätty uusi 117 e § (958/2012), jonka mukaan rakennushankkeeseen ryhtyvän on huolehdittava, että rakennus ja sen piha- ja oleskelualueet suunnitellaan ja rakennetaan niiden käyttötarkoituksen, käyttäjämäärän ja kerrosluvun edellyttämällä tavalla siten, että esteettömyys ja käytettävyys otetaan huomioon erityisesti lasten, vanhusten ja vammaisten henkilöiden kannalta. Asetus esteettömästä rakennuksesta (Suomen rakentamismääräyskokoelma F1 2005) koskee hallinto- ja palvelurakennuksia, työtiloja sisältäviä rakennuksia sekä muissa rakennuksissa sijaitsevia liike- ja palvelutiloja. Määräykset ja ohjeet liittyvät esimerkiksi liikkumisesteetömiin kulkuyhteyksiin tontilla ja rakennuksen sisätiloissa, hissien rakentamiseen sekä kokoontumistilojen ja majoitustilojen liikkumisesteettömyyteen. Määräykset ja ohjeet koskevat asuinrakennuksia ja asumiseen liittyviä tiloja siltä osin kuin asun-
tosuunnittelua koskevassa asetuksessa (Suomen rakentamismääräyskokoelma G1 2005) edellytetään niiden soveltumisesta liikkumisesteisille. Asetuksessa on säädetty esimerkiksi hissivelvoitteesta sekä rakennukseen, leikkipaikoille ja oleskeluun tarkoitetuille alueille johtavien välttämättömien kulkuyhteyksien soveltumisesta liikkumisesteiselle.

Vammaispoliittisessa ohjelmassa edellytetään, että kaikille sopivan suunnittelun peri-

aatteet otetaan huomioon lainsäädäntöä kehitettäessä ja edistetään esteettömyystulkintojen yhdenmukaistamista. Lisäksi ohjeistetaan esteettömyyden huomioon ottamista osana lähiympäristöjen kaavoituksen ja muun suunnittelun ohjausta sekä edistetään kaikille sopivan suunnittelun periaatteiden mukaisten menetelmien käyttöönottoa korjausrakentamisessa.

Edellä kuvatut rakentamista koskevat säännökset vastaavat 9 artiklassa asetettuja vaatimuksia rakennetun ympäristön esteettömyydestä. Rakennuskanta Suomessa uusiutuu hitaasti. Jatkossa huomiota tulee kiinnittää erityisesti korjausrakentamiseen siten, että rakentamista koskeviin säännöksiin sisällytetään myös korjausrakentamisen esteettömyyden edistäminen.

Esteettömyyden ja saavutettavuuden osalta tärkeää on turvata myös pääsy kuljetukseen. Artikla liittyy tältä osin erityisesti 20 artiklan mukaiseen henkilökohtaiseen liikkumiseen.

Julkisiin liikennepalveluihin kuuluvat kunnallinen ja pitkänmatkan linja-autoliikenne, taksiliikenne sekä lento-, rautatie- ja meri- ja sisävesiliikenne. Liikennevälineiden lisäksi on tärkeää taata asemien esteettömyys ja saavutettavuus.

Taksiliikennettä, mukaan lukien ajoneuvoja, koskevat määräykset perustuvat kansalliseen lainsäädäntöön. Taksiliikennettä säännellään muun muassa taksiliikennelaissa (217/2007) ja laissa taksinkuljettajien ammattipätevyydestä (695/2009) sekä taksiliikenteen kuluttajahintoja koskevassa valtioneuvoston asetuksessa (460/2013), jossa vammaisen asiakkaan avustamiselle on annettu erityisasema hyvän palvelutason turvaamiseksi.

Taksiliikennelaki sisältää lupaviranomaisille asetetun velvoitteen huolehtia esteettömien taksien määrästä lupia myönnettäessä. Lisäksi lakiin sisältyy laatuvaatimuksia, joiden mukaan kuljettajalla on velvollisuus ottaa huomioon matkustajien erityiset tarpeet. Lailla taksinkuljettajien ammattipätevyydestä säädetään taksinkuljettajan koulutusvaatimuksista yleisellä tasolla. Vaatimuksista säädetään yksityiskohtaisemmin liikenne- ja viestintäministeriön asetuksella. Pakolliseen yrittäjäkoulutukseen sisältyy vammaisten henkilöiden palvelua koskevaa koulutusta. Yrittäjäkoulutuksen lisäksi myös kuljettaja-

koulutuksessa on kiinnitettävä huomiota vammaisten asiakkaiden palveluun ja apuvälineiden käyttöön.

Linja-auto- sekä rautatieliikennettä koskeva sääntely pohjautuu pääosin suoraan sovellettavaan, asetustasoiseen unionilainsäädäntöön, ja lento- ja vesiliikennettä koskeva sääntely pääosin kansainvälisiin sopimuksiin sekä unionilainsäädäntöön.

Linja-autopalvelujen hankinta ja järjestäminen pohjautuu pääosin EU:n palvelusopimusasetukseen (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1370/2007 rautateiden ja maanteiden julkisista henkilöliikennepalveluista sekä neuvoston asetusten (ETY) N:o 1191/69 ja (ETY) N:o 1107/70 kumoamisesta) ja tätä täydentää joukkoliikennelaki (869/2009). Palvelusopimusasetuksen ja joukkoliikennelain myötä Suomessa ollaan siirtymässä käytännössä yksinoikeuksiin perustuneista linjaliikenneluvista kilpailutukseen ja sopimukseen perustuvaan järjestelmään. Sopimuksissa joukkoliikennelainsäädännössä mainitut toimivaltaiset viranomaiset voivat asettaa hankkimalleen linja-autopalvelulle ehtoja esimerkiksi kaluston matalalattiaisuudesta. Kilpailutus onkin käytännössä edistänyt huomattavasti esteettömän kaluston käyttöönottoa paikallisliikenteessä. Toisaalta linja-autoliikennettä voidaan uuden lain nojalla alkaa harjoittaa entistä helpommin myös pelkästään matkustajatuloihin perustuvana ilman mitään yhteiskunnan tukea. Uudistettu järjestelmä onkin houkuttellut alalle täysin uusia yrittäjiä ja aikaansaanut sen, että Suomeen on vihdoin syntymässä esteettömien kaukoliikenteen linja-autopalvelujen verkosto. Uuden linja-autokaluston valmistusta koskeva sääntely on myös harmonisoitu unionitasolla ja sen mukaan uusien kaupunkibussien on oltava esteettömiä, mutta muiden linja-autojen osalta sääntely on jätetty jäsenvaltion harkintaan. Joukkoliikennelakiin sisältyy velvoite alueen joukkoliikenteen palvelutasotavoitteiden asettamisesta sekä linja-auto-operaattoreita koskeva laatulupausvelvoite. Laatulupausvelvoite tarkoittaa sitä, että liikenteenharjoittaja ilmoittaa, miten esteettömiä palveluja sillä on käytettävissään. Laatulupausvelvoite ei siten velvoita esteettömien palvelujen tarjoamiseen. Liikenne- ja viestintäministeriö on lisäksi julkaissut monenlaisia ohjeistusta kuten esimerkiksi kunti-

en kokonaisvaltaista esteettömyyssuunnitelua, matkakeskusten esteettömyyttä, joukkoliikenteen henkilökunnan palvelukykyä ja erityyppisten joukkoliikenteen informaatiopalvelujen käytettävyyttä koskevaa ohjeistusta.

Liikennepolitiikassa tavoitteena on jo pitkään ollut se, että esteettömyys otetaan huomioon eri henkilöliikenteen hankkeissa läpäisyperiaatteella. Esteettömyyden ja matkustajien oikeuksien edistäminen pyritään siten saamaan myös osaksi uusien liikenteen virastojen (Liikennevirasto ja Liikenteen turvallisuusvirasto) jokapäiväistä toimintaa. Tästä huolimatta palveluissa on käytännössä yhä puutteita niin paikallisesti kuin eri liikennemuotojen osalta. Esimerkiksi kaukoliikenteen linja-autokalusto ei pääosin sovellu pyörätuolin käyttäjille huolimatta siitä, että asiaa on yritetty edistää sekä kotimaisissa että Euroopan laajuisissa liikenneministeriön hankkeissa, kun taas kaikki uusi ja merkittävä osuus vanhasta junakalustosta sopii pyörätuolin käyttäjille. Ongelman ratkaisua vaikeuttaa se, että asia liittyy yllä mainittuun linja-autoliikenteen järjestämisestä ja rahoituksesta koskevaan, perustavanlaatuisen muutokseen, joka on aikaansaanut Suomessa voimakasta vastustusta eri tahoilta. Yhä useammassa kaupungissa taas lähes kaikki linja-autot ovat matalalattiaisia, mutta pysäkit voivat olla puutteellisia tai liikenteen informaatiopalvelut ja lippujärjestelmä ei välttämättä toimi esimerkiksi sokean tai kuulovammaisen matkustajan tarpeita silmällä pitäen niin, että informaatiota olisi aina saatavilla sekä kuuloon että näköön perustuvana. On myös huomattava, että pelkkä palvelun, kuten junamatkan, kehittäminen ei riitä kun matkustajan on voitava päästä sujuvasti myös asemalle ja lopulliseen määränpäähänsä. Tarvitaan koko matkaketjun kehittämistä toimivaksi - ja siten esimerkiksi kunnissa kokonaisvaltaista näkemystä. Kokonaisvaltaisuus edellyttää yhteistyötä paitsi useiden eri hallinnonalojen kesken myös yksityisten toimijoiden kanssa. Julkisen liikenteen kehittyminen nykyistä paremmin vammaisille soveltuvaksi riippuu lisäksi erityisesti siitä, millaiset mahdollisuudet joukkoliikenteellä on yleisesti kehittyä. Toistaiseksi esimerkiksi joukkoliikenteeseen käytettävissä oleva valtion rahoitus on hyvin vaatimatonta.

Artiklan soveltamisen kannalta merkittävässä asemassa on myös EU:n matkustajien oikeuksia koskeva lainsäädäntö. Vammaisten oikeuksia sisältyy lentoliikennettä koskevaan Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseen (EY) N:o 1107/2006, rautatieliikennettä koskevaan Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseen (EY) N:o 1371/2007, meri- ja sisävesiliikennettä koskevaan Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseen (EU) N:o 1177/2010 ja linja-autoliikennettä koskevaan Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseen (EU) N:o 181/2011. Kaikissa asetuksissa on asetettu vaatimuksia vammaisten henkilöiden pääsyä käyttämään kyseisiä palveluja sekä avunsaannin järjestämisestä. Oikeuksien kattavuus vaihtelee kuitenkin eri liikennemuodoissa.

Viestintäpolitiikassa puolestaan tavoitteena on erityisesti teknologianeutraalin ja monikanavaisen viestinnän kehittämiseen tähtävien toimenpiteiden edistäminen sekä yleisemmin siitä huolehtiminen, että viestintäpolitiikassa esteettömyyskysymykset otetaan kattavasti huomioon. Kaikkien kansalaisten yhdenvertaisuus sekä oikeus tietoyhteiskuntaosallisuuteen on nostettu strategioissa sekä ohjelmissa, kuten sähköisen asioinnin ja demokratian vauhdittamisohjelmassa ja vammaispoliittisessa ohjelmassa. Vuonna 2010 on julkaistu toimenpideohjelma *Kohti esteettöntä tietoyhteiskuntaa vuosille 2011-2015*. Ohjelman tavoitteena on parantaa tietoyhteiskunnan esteettömyyttä kaikkien kansalaisten osalta. Toimenpideohjelmassa olevia viestintäpolitiikan alaan kuuluvia toimenpiteitä seuraamaan perustettiin vuonna 2011 esteettömien viestintäpalvelujen seurantar ryhmä. Seurantar ryhmä koostuu esteettömyyden ja viestintäpalvelujen keskeisistä toimijoista ja edistäjistä, kuten muun muassa vammaisjärjestöistä.

Viestintämarkkinalain (393/2003) mukaan viestintäpalveluita koskeva yleispalveluvollisuus kattaa vammaisten käyttäjien oikeudet. Vammaisten käyttäjien erityistarpeista huolehtiminen on yleispalveluvollisen teyrytyksen vastuulla. Vammaisille käyttäjille tarjotaan samat perusviestintäpalvelut kuin muillekin käyttäjille muiden käyttäjien oikeuksia vastaavalla tavalla. Kuulo- tai puhevammaiselle käyttäjälle tarjottavan, vies-

tintämarkkinalaissa tarkoitetun liittymän tulee mahdollistaa videopuhelu- ja etätulkkauspalvelujen käyttämistä varten riittävän nopea internet-yhteys.

Artiklan 2 kohta sisältää määräykset kehittää yleisölle avoimien tilojen ja palveluiden saavutettavuutta koskevia vähimmäisstandardeja ja -ohjeita sekä edellyttää toimien täytäntöönpanon valvontaa. Suomessa tämä tarkoittaa lähinnä rakentamismääräysten sisällön tarkistamista ja kehittämistä nykyistä kattavampaan ja yksiselitteisempään suuntaan. Käytännössä tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi ovimitoituksien yksinkertaistamista ja eräiden ohjeiden muuttamista sitoviksi määräyksiksi tai osallistumisen varmistamista poistamalla kieleen liittyvät esteet sekä varmentamalla visuaalinen informaatio ja tiedonsaanti sekä kuunteluolosuhteiden toimivuus.

Jotta artiklan 2 kohdan määräykset toteutuisivat käytännössä, on huolehdittava toimien riittävästä ja tehokkaasta valvonnasta. Jos huomataan, etteivät toteutetut toimet vastaa esteettömyyden vaatimuksia, niihin tulee voida puuttua riittävän tehokkaasti.

Kohta edellyttää myös varmistamaan yleisölle avoimia tiloja ja palveluja tarjoavien yksityisten tahojen ottavan huomioon esteettömyyden ja saavutettavuuden osatekijät sekä antamaan sidosryhmille koulutusta esteettömyyden ja saavutettavuuskysymyksistä.

Tapauksessa *Szilvia Nyusti ja Péter Takács v. Unkari* (valitus nro 1/2010) valittajilla oli molemmilla vakava-asteinen näkövamma, jonka takia he eivät pystyneet käyttämään pankkiautomaatteja ilman apua, sillä automaateissa ei käytetty pistekirjoitusta eikä ääniavustusta. Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea totesi, ettei sopimuspuoli ole varmistanut pankkiautomaattien esteettömyyttä ja saavutettavuutta ja katsoi valtion toimineen täten yleissopimuksen 9 artiklan vastaisesti. Komitea suositteli sopimuspuolta muun muassa laatimaan minimistandardit pankkipalvelujen esteettömyydestä ja saavutettavuudesta, varmistamaan lainsäädäntötoimin esteettömien ja saavutettavien pankkipalvelujen asteittaisen toteuttamisen.

Lisäksi kohta edellyttää avoimien rakennusten ja muiden tilojen opastetekstien tuottamista pistekirjoituksella sekä helposti luettavassa ja ymmärrettävässä muodossa. Lisäk-

si on varmennettava visuaalinen informaatio ja tiedonsaanti. Määräyksen sisällön tehokas toteuttaminen edellyttää ainakin selkeää ohjetta siitä, mitä helposti luettavuudella tarkoitetaan. Myös määräyksen sisällön ottamista rakentamismääräykseen tulisi selvyuden vuoksi harkita.

Kohta edellyttää myös asianmukaisten toimien toteuttamista, joilla järjestetään avustajia ja muuta apua, mukaan lukien oppaita, lukijoita ja koulutettuja viittomakielen tulkkeja, helpottamaan yleisölle avoimien rakennusten ja muiden tilojen esteettömyyttä sekä vammaisten henkilöiden avustamisen ja tukemisen muotojen edistämistä, jotta voidaan varmistaa heille tiedon saavutettavuus. Myös internetin saavutettavuutta vammaisille henkilöille tulee edistää sekä saavutettavien tieto- ja viestintäteknologioiden ja -järjestelmien suunnittelua, kehittämistä, tuotantoa ja jakelua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta näistä tulee saavutettavia mahdollisimman alhaisin kustannuksin.

Tulkkaus, kommunikaation apuvälineet, omakielinen vuorovaikutus ja tiedonsaanti ovat vammaiselle henkilölle välttämättömiä yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumisen osatekijöitä. Näiden osatekijöiden saataisuus tulee huomioida yleissopimuksen artiklojen soveltamisessa.

Näkö- ja kuulovammaisille sekä puhevammaisille tulee taata yhdenvertainen oikeus tiedonsaantiin ja asiointiin sekä sosiaaliseen kanssakäymiseen. Tiedon hankinnan ja tuottamisen taidot ja välineet tulee olla kaikkien vammaisten henkilöiden saatavilla iästä ja asuinpaikasta riippumatta. Myös erilaisten tieto- ja viestintäjärjestelmien sekä sähköisen asioinnin esteettömyys on turvattava. Viranomaisten tiedotusmateriaalin tulee olla sellaisessa muodossa, että vammaiset henkilöt pystyvät informaation vastaanottamaan. Erityisesti internet-sivujen esteettömyyttä tulee edistää. Televisio-ohjelmien tekstitykseen tulee kiinnittää riittävää huomiota ja sitä tulisi lisätä myös mahdollisuuksien mukaan kaupallisten kanavien ohjelmissa. Kuulovammaiset tarvitsevat tekstitystä myös kotimaisiin televisio-ohjelmiin ja näkövammaiset äänitekstitystä kaikkiin ohjelmiin. On kuitenkin huomattava, että TV-tekstitys ei aina ole riittävä tiedonsaantimuoto visuaalisten esteiden poistamisessa ja visuaalisen infor-

maation saavutettavuudessa, joten myös esimerkiksi viittomakielistä ja auditiivista sisältöä tarvitaan.

Viestinnällisiä ja kielellisiä tiedonsaantiin liittyviä esteitä ovat tarjotun tiedon muotoon ja erityisesti luettavuuteen liittyvät tekijät, kuten esimerkiksi luettavuus apuvälineillä tai selkokielisenä. Omakielisen tiedon saatavuuden vähäisyys luo viestintään ja tiedonsaantiin liittyviä kielellisiä esteitä. Omakielisten palveluiden ollessa vähäisiä, korjaa tulkkauspalvelu tätä puutetta osaltaan ja on sen vuoksi tärkeä.

Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla. Mahdollisuus vuorovaikutukseen toisten ihmisten kanssa on olennainen edellytys osallistumisen ja monien muiden perusoikeuksien toteutumiseksi.

Tulkkauspalvelulla siirrettiin aiemmin kuntien järjestämisvastuulla ollut vammais- palvelulain mukainen vaikeavammaisten tulkkipalvelu Kansaneläkelaitoksen järjestettäväksi 1 päivänä syyskuuta 2010 alkaen. Palvelun saajien kohderyhmä pysyi samana kuin vammais- palvelulain mukainen palvelun saannin edellytyksiä tai palvelun laajuutta tai sisältöä muutoin muutettu. Laissa täsmennettiin eräitä lain soveltamisen ja palvelunkäyttäjien oikeuksien toteutumisen kannalta keskeisiä kohtia myös muun muassa paritulkkausten sekä ulkomaan matkoilla tapahtuvan tulkkausten osalta.

Kansaneläkelaitos vastaa tulkkauspalvelun järjestämistä ja siihen liittyvien kustannusten korvaamisesta tulkkauspalvelua välittävälle välityskeskuskeskuksille sekä palveluntuottajille. Vuoden 2014 alusta välityskeskus siirtyy Kansaneläkelaitoksen omaksi toiminnaksi. Tulkkauspalveluun kuuluu tulkkausten järjestäminen ja siitä aiheutuvat välttämättömät oheiskustannukset. Tulkkauspalvelu on käyttäjälle maksutonta. Kuntien järjestämisvastuu muista vammaisuuden perusteella tarvittavista sosiaalihuollon yleis- ja erityis- palveluista sekä lääkinnällisen kuntoutuksen palveluista säilyi ennallaan.

Tulkkauspalvelulain tarkoitus on edistää tulkkausta tarvitsevan vammaisen henkilön mahdollisuuksia toimia yhdenvertaisen yhteiskunnan jäsenenä. Lailla turvataan myös

kiellettien oikeuksien toteutumista. Kansaneläkelaitoksen tulee tulkkaukspalvelua hankkiessaan ja järjestäessään ottaa huomioon palvelunkäyttäjän toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä äidinkieli ja kulttuuritausta.

Vammaispalvelulain tavoin tulkkaukspalvelulaki on toissijainen eli sen mukaista palvelua järjestetään, jos henkilö ei saa riittävää ja hänelle sopivaa tulkkausta muun lain nojalla. Käytännössä palvelun järjestäminen tulkkaukspalvelulain nojalla on aiemman lainsäädännön tapaan keskeistä muiden hallinnonalojen järjestämän tulkkausjärjestelmän riittämättömyyden vuoksi. Vammaispoliittisen ohjelman tavoitteiden mukaisesti on tärkeää, että kaikki hallinnonalat ohjaavat tulkkaukspalvelujen käyttöä toimialansa asiointitilanteissa siten, että vammaisten ihmisten tulkkaukspalvelun tarve huomioidaan koko laajuudessaan mukaan lukien viittomakielisten, kuulonäkövammaisten ja puhevammaisten henkilöiden tarvitsema tulkkaus sekä huonokuuloisten ja kuuroutuneiden henkilöiden tarvitsemat tulkkauksmuodot.

Oikeus tulkkaukspalveluun on henkilöllä, jolla on kuulonäkövamma, kuulovamma tai puhevamma ja joka vammansa vuoksi tarvitsee tulkkausta työssä käymiseen, opiskeluun, asiointiin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen, harrastamiseen tai virkistykseen. Lisäksi edellytyksenä on, että henkilö kykenee ilmaisemaan omaa tahtoaan tulkkausjärjestelmän avulla ja hänellä on käytössään jokin toimiva kommunikointikeino.

Tulkkaukspalvelua on järjestettävä siten, että kuulonäkövammaisella henkilöllä on mahdollisuus saada vähintään 360 ja kuulo- tai puhevammaisella henkilöllä vähintään 180 tulkkaustuntia kalenterivuoden aikana. Tulkkaukspalvelua järjestetään tätä enemmän, jos se on asiakkaan yksilölliset tarpeet huomioon ottaen perusteltua. Tällaisia ovat esimerkiksi tilanteet, joissa edellä mainitut tuntimäärät eivät riitä turvaamaan asiakkaan yksilöllisiä tulkkaustarpeita. Kuulonäkövammaisten tulkkausjärjestelmään sisältyy kuvailu ja opastus. Aktiiviset palvelunkäyttäjät tarvitsevat lisätunteja muun muassa tiedonsaantiin, työhön, opiskeluun ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen sekä odottamattomiin elämäntilanteisiin, kuten pitkäaikaiseen hoitoon tai terapiaan.

Opiskeluun liittyvänä tulkkaukspalvelua on järjestettävä siinä laajuudessa kuin henkilö sitä välttämättä tarvitsee selviytyäkseen perusopetuksen jälkeisistä opinnoista, jotka johtavat tutkintoon tai ammattiin, edistävät ammatilliseen opiskeluun pääsemistä tai työllistymistä tai tukevat työelämässä pysymistä tai etenemistä.

Tulkkaukspalvelua voi käyttää myös ulkomaan matkoilla, jos matka liittyy henkilön tavanomaiseen elämään, opiskeluun tai työssä käymiseen. Säännös on lisännyt tulkkaukspalvelua tarvitsevien henkilöiden yhdenvertaisuutta tavanomaisissa elämäntilanteissa suhteessa vammattomiin henkilöihin. Oikeus palvelun käyttöön ulkomaanmatkoilla ei ole rajaton vaan arvioitaessa sitä, kuuluuko matka tulkkaukspalvelun käyttäjän tavanomaiseen elämään tai hänen opiskelunsa taikka työssä käymiseen, on aikaisemman korkeimman hallinto-oikeuden oikeuskäytännön mukaisesti arvioitava vammaisen henkilön yksilöllisiä tarpeita ja olosuhteita suhteessa lain tarkoitukseen.

Tulkkaukspalvelu voidaan järjestää myös etätulkkausjärjestelmänä, jos se on palvelunkäyttäjän yksilölliset tarpeet huomioon ottaen mahdollista ja perusteltua. Kansaneläkelaitos järjestää etätulkkausta käyttävälle henkilölle tulkkausjärjestelmässä tarvittavat hinnaltaan kohtuulliset välineet ja laitteet sekä vastaa etäyhteyden käytöstä aiheutuvista välttämättömistä kustannuksista. Etätulkkausjärjestelmä otettiin laajempaan käyttöön toukokuussa 2013. Käyttöoikeutta etätulkkausjärjestelmään voi hakea kuka tahansa etätulkkausjärjestelmän myöntökriteerit täyttävä tulkkaukspalvelun asiakas. Oikeus etätulkkausjärjestelmän käyttöön on vuoden 2014 syyskuun loppuun mennessä myönnetty 169 asiakkaalle.

Fyysisten, viestinnällisten ja kielellisten esteiden lisäksi vammaiset henkilöt voivat kohdata institutionaalisia esteitä. Institutionaalisiiin esteisiin kuuluvat lainsäädännöt, käytännöt ja prosessit, jotka aiheuttavat vaikeuksia vammaisille ihmisille. Vammaisia koskevat asenteet ovat myös yksi merkittävä esteellisyysmuoto. Välineelliseen esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyy siten myös 8 artiklassa käsitelty tietoisuuden lisääminen.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

10 artikla. *Oikeus elämään.* Artiklassa veloitetaan varmistamaan, että vammaiset henkilöt voivat nauttia jokaiselle ihmiselle kuuluvasta synnynnäisestä oikeudesta elämään tehokkaasti ja yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Artikla vahvistaa vammaisten henkilöiden synnynnäisen oikeuden elämään yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Artiklan tulkintakäytännössä vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea on muun muassa osoittanut mielenkiintoa kotona ja laitoksissa tapahtuvien vammaisten henkilöiden kuolemien tehokkaan tutkimuksen varmistamista kohtaan (CRPD/C/TUN/Q/1).

EIT on muun muassa tapauksessa *Jasinskis v. Latvia* (21.12.2010) ottanut kantaa vammaisen henkilön erityistarpeista aiheutuviin veloitteisiin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 artiklan noudattamisessa. Tapauksessa oli kyse tilanteesta, jossa vammaisen henkilö oli kuollut sairaalassa oltuaan ensin poliisin kiinni ottamana. EIT kiinnitti tuomiossaan huomiota muun muassa siihen, että henkilön kuolemaa tutkittaessa ei ollut kyetty ottaa kantaa useisiin sellaisiin kysymyksiin, jotka olisivat olleet ratkaisevia poliisin toiminnan arvioinnin kannalta. Asiassa ei muun muassa ilmennyt, että siinä olisi selvitetty, oliko poliisin toiminta sen mukaista, mitä oli edellytettävä ottaen huomioon vammaisen henkilön erityistarpeet.

Artiklan soveltaminen liittyy muun muassa vaikeavammaisten lasten hoidosta, lähinnä elvytyksestä ja tehohoidosta päättämiseen.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea on myös kiinnittänyt huomiota suostumuksen antamiseen lääketieteelliseen hoitoon tilanteessa, joissa henkilöä pidetään kykenemättömänä oikeudellisiin toimiin (CRPD/C/ESP/CO/1). Komitea on muistuttanut, että oikeus elämään on absoluuttinen. Päätöksen tekeminen henkilön puolesta liittyen elämää ylläpitävän hoidon päättämiseen ei ole artiklan mukaista. Näin ollen kaikissa lääketieteelliseen hoitoon, erityisesti hoidon, ravinnonsaannin ja elvytyksen päättämiseen liittyvissä asioissa on varmistettava vammaisten henkilöiden tietoisuuden suostumuksen saaminen.

Oikeus elämään on turvattu perustuslain 7 §:ssä.

Potilaslaki sisältää säännökset potilaan hoitoon ja kohteluun liittyvistä keskeisistä periaatteista. Laki korostaa potilaan aktiivista osallistumista, potilaan itsemääräämisoikeutta sekä hänen oikeuttaan hoitoon ja tiedonsaantiin. Potilaslain 3 §:n mukaan potilaalla on oikeus terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon ilman syrjintää.

Vammaisuus ei Suomen lainsäädännön mukaan voi olla peruste erilaiselle kohtelulle terveydenhuollossa. Potilaan hoidon tulee potilaslain 6 §:n mukaan tapahtua yhteisymmärryksessä potilaan kanssa. Terveydenhuoltolain (1326/2010) mukaan potilaan hoidon tarpeen arvioinnin tulee perustua lääketieteellisesti hyväksytyihin kriteereihin ja tapahtua potilaan yksilöllisen tarpeen mukaisesti. Vaikeavammaisia lapsia koskevat elvytys- ja tehohoitopäätökset tehdään yksilöllisesti huomioiden lääkintäetiikan yleinen periaate, jonka mukaan enemmän haittaa kuin hyötyä tuottavaa hoitoa ei voida antaa. Vammaisuus ei saa milloinkaan olla elvytyskiellon perusteena.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto on antanut vuonna 2006 kannanoton vaikeavammaisten lapsen elvyttämisestä. Kannanotossa tuodaan esille, että vammaisuus sinänsä ei milloinkaan saa olla lähtökohtaisesti perusteena elvyttämättä jättämispäätöstä tehtäessä ja että yleiset elvyttämistä koskevat ohjeet ovat sovellettavissa myös vaikeasti vammaisiin henkilöihin. Kannanotossa korostetaan myös vanhempien kuulemisen välttämättömyyttä elvyttämättä jättämispäätöstä tehtäessä. Kyseistä päätöstä ei pidä tehdä omaisten tietämättä. Hoitavan lääkärin tulee myös varmistaa, että vanhemmat ovat ymmärtäneet päätöksen sisällön.

Vaikeavammaisten lasten tehohoitoon ja elvytykseen liittyen valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta on antanut vuonna 2007 kannanoton, jonka mukaan kehitysvammaisuus itsessään ei ole syy pidättäytyä elvytyksestä tai tehohoidosta. Kannanotossa todetaan myös muun muassa, että elvytykseen ja tehohoitoon kuuluvat hoitotoimenpiteet ovat jääneet määrittelyiltään epäselväksi ja termien käyttö on sekavaa. Myös eduskunnan oikeusasiamies on ratkaisussaan (Dnro 3624/4/07, 23.3.2009) ottanut asiaan kantaa. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisun mukaan syrjinnän kieltö on hoito-

ratkaisuissa keskeisen tärkeä perusoikeuksiin liittyvä terveydenhuollon oikeusturvakysymys. Vammaisilla on yhtäläinen oikeus hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon kuin muillakin ihmisillä. Vammaisuus itsessään ei ole peruste pidättäytyä elvytyksestä tai tehohoidosta.

Potilaslain 6 §:ssä korostetaan myös potilaan itsemääräämisoikeutta ja edellytetään hänen itsensä, tai jos se ei ole mahdollista, hänen läheisensä kuulemista potilaan tahdon selvittämiseksi. Lain 7 §:ssä säädetään alaikäisen potilaan mielipiteen selvittämisestä ja hoitamisesta yhteisymmärryksessä hänen tai hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa.

Raskaudenkeskeytykseen vammaisuuden takia ei tule painostaa. Tuleville vanhemmille tulee antaa asianmukaista tietoa vammaisuudesta raskauden alusta lähtien.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea on kiinnittänyt huomiota raskauden keskeytykseen yhdenvertaisuuden kannalta. Komitea on Unkaria koskeissa päätelmissään (CRPD/C/HUN/CO/1) suositellut sopimuspuolta poistamaan erottelun lainsäädännössään koskien aikarajoja raskauden keskeyttämiselle yksistään vammaisuuden perusteella.

Laki raskauden keskeyttämisestä (239/1970) mahdollistaa tällä hetkellä abortin tekemisen 24. raskausviikolle saakka, mikäli lapsivesi- tai ultraäänitutkimuksella, serologisilla tutkimuksilla taikka muulla vastaavalla luotettavalla tutkimuksella on todettu vaikea sikiön sairaus tai ruumiinvika. Vammatoman sikiön ollessa kyseessä raskaudenkeskeytys on ilman erityisperusteita mahdollista vain 12. raskausviikolle ja erityisperustein 20. viikolle saakka. Hallitusohjelman mukaan tällä hallituskaudella selvitetään, onko tarvetta muuttaa raskauden keskeytyksen myöhäisintä viikkorajaa koskevaa lainsäädäntöä. Vammaispoliittisessa ohjelmassa on yhdeksi toimenpiteeksi listattu tarve selvittää raskaudenkeskeytyksen perusteiden yhteensopivuus yleissopimuksen artiklojen kanssa.

Myös muilta osin terveydenhuollon käytäntöjen tulisi olla sellaisia, etteivät ne estäisi artiklassa turvatun oikeuden toteutumista.

Myös muun muassa vammaispalvelulain ja muun lainsäädännön soveltamiskäytännön

tulisi olla sellainen, ettei se johtaisi vastaavanlaisiin tilanteisiin.

Tämän lisäksi artiklan vaatimusten voidaan katsoa liittyvän myös muun muassa terveydenhuollon tilojen esteettömyys- ja saavutettavuuskysymyksiin ja tilojen ja laitteiden muuhun toimivuuteen ja asianmukaisuuteen.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia. Työryhmän näemyksen mukaan artiklaan soveltamiseen liittyviä käytäntöjä ja ohjeita on kuitenkin tarkoituksenmukaista selkeyttää.

11 artikla. *Vaaratilanteet ja humanitaariset hätätilanteet* Artikla sisältää määräykset vammaisten henkilöiden suojelun ja turvallisuuden varmistamiseksi vaaratilanteissa, mukaan lukien aseelliset selkkaukset, humanitaariset hätätilat ja luonnonkatastrofit.

Vammaisten henkilöiden suojelun ja esimerkiksi turvallisuuden varmentamiseksi tehtyjen suunnitelmien tulee olla vammaiset henkilöt osallistavia. Artiklaa sovellettaessa tulee muistaa vammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen myös hätätilanteissa.

Vammaiset henkilöt tulee yleissopimuksen mukaan huomioida valmiussuunnittelussa.

Artiklan tarkoittamien vaaratilanteiden voitaisiin katsoa sisältävän ainakin niin kansainväliset eli valtioiden väliset aseelliset selkkaukset kuin kansalliset eli valtion sisäiset aseelliset selkkaukset, humanitaariset hätätilat ja luonnonkatastrofit. Ajallisesti puolestaan artiklan voitaisiin katsoa ulottuvan itse vaaratilanteiden lisäksi niitä välittömästi edeltävään ja niiden jälkeiseen aikaan.

Aseellisten selkkausten aikana tulee sovellettavaksi myös kansainvälinen humanitaarinen oikeus, joka perustuu kansainvälisiin sopimuksiin ja kansainväliseen tapaoikeuteen. Punaisen Ristin kansainvälisen komitean tutkimuksen perusteella laadittujen tapaoikeussääntöjen mukaan aseellisesta selkkauksesta kärsivillä vanhuksilla, vammaisilla ja vajaa-kuntoisilla on oikeus erityiseen kunnioitukseen ja suojeluun.

Vammaisten henkilöiden suojelun ja turvallisuuden varmistaminen liittyy muun muassa valmiussuunnitteluun, palveluiden ja toimintojen jatkuvuuteen, jakelujärjestelmien toimivuuteen, kriisiviestintään, jälleenrakentamiseen ja kriisiterapiaan. Artiklan voidaan katsoa edellyttävän valtioiden varmistavan,

sekä kansallisissa käytännöissään että kansainvälisessä yhteistyössään, että näiden toimet edellä mainituissa tilanteissa ovat osallistavia ja vammaisten henkilöiden saavutettavissa. Esimerkiksi humanitaarista apua jaettaessa tulee ottaa huomioon, että se on vammaisten henkilöiden saavutettavissa. Artiklan soveltamisessa on olennaista huomioida myös yleissopimuksen kansainvälistä yhteistyötä koskeva 32 artikla, sillä kansainvälisen yhteisön osallisuus on joidenkin valtioiden rajallisista voimavaroista johtuen usein välttämätöntä.

Vaaratilanteet ja humanitaariset hätätilanteet lisäävät huomattavasti niitä esteitä, joita vammaiset henkilöt kohtaavat, sekä heikentävät sitä tukea, joihin jotkut vammaiset henkilöt yleensä voivat tukeutua. Näin ollen tällaiset tilanteet lisäävät vammaisten henkilöiden haavoittuvuutta ja rajoittavat entisestään heidän osallisuutta yhteiskunnassa sekä heidän päätöksentekomahdollisuuksia.

Vammaiset henkilöt ovat siten muita henkilöitä haavoittuvaisemmassa asemassa ennen vaaratilanteita ja kriisejä sekä niiden aikana ja jälkeen. Tähän vaikuttaa muun muassa se, että vaaratilanteissa apuvälineet ja muut avustus- ja hoitokeinot saatetaan menettää samoin kuin mahdollisuus palveluihin. Myös sosiaaliset verkostot, esimerkiksi perheenjäsenten, ystävien tai naapureiden kuolemantapausten johdosta, saattavat tuhoutua. Niin ikään, merkitystä saattaa olla myös muun muassa julkisesta terveydenhuollosta, katastrofivalmiudesta, hätäavusta ja humanitaarisesta avusta vastuussa olevien kansallisten ja kansainvälisten toimijoiden tietämättömyydellä vammaisten henkilöiden erityistarpeista.

Sisäiseen turvallisuuteen liittyy muun pelastustoimen ylläpitäminen, hätäkeskustoiminta ja erilaisten onnettomuuksien torjuminen. Myös erilaiset infrastruktuurin turvaamiseen tähtäävät käytännöt liittyvät tämän artiklan soveltamisalaan. Myös viestintä on olennainen osa häiriötilanteen hallintaa.

Vammaisella henkilöllä on oikeus valtion ja viranomaisten järjestämään suojeluun etenkin poikkeuksellisissa vaaratilanteissa, joiden kesto ei voi ennakoita. Etenkin erityisesti haavoittuvassa asemassa ovat vaikeavammaiset ihmiset, joiden rajoittunut kyky liikkua vaikuttaa olennaisesti mahdollisuuk-

siin pelastautua. Nykyään laituskulttuurin purkamisen ansiosta yksin kotona asuvien vanhenevien vammaisten ihmisten määrä kasvaa. Näin on syytä korostaa, että viranomaiset ja asumisen palvelujen tuottajat laativat asianmukaiset turvallisuussuunnitelmat, joissa otetaan huomioon vammaisten ihmisten asema ja olosuhteet sekä laaditaan tarkat toimenpiteet heidän suojelemisessa.

Valmiuslaissa (1552/2011) poikkeusoloiksi määritellään Suomeen kohdistuva aseellinen tai siihen vakavuudeltaan rinnastettava hyökkäys ja sen välitön jälkitila, Suomeen kohdistuva huomattava aseellisen tai siihen vakavuudeltaan rinnastettavan hyökkäyksen uhka, jonka vaikutusten torjuminen vaatii tämän lain mukaisten toimivaltuuksien välitöntä käyttöön ottamista, väestön toimeentuloon tai maan talouselämän perusteisiin kohdistuva erityisen vakava tapahtuma tai uhka, jonka seurauksena yhteiskunnan toimivuudelle välttämättömät toiminnot olennaisesti vaarantuvat, erityisen vakava suuronnettomuus ja sen välitön jälkitila, sekä vaikutuksiltaan erityisen vakavaa suuronnettomuutta vastaava hyvin laajalle levinnyt vaarallinen tartuntatauti. Valmiuslain tarkoituksena on poikkeusoloissa muun muassa suojata väestöä ja ylläpitää perus- ja ihmisoikeuksia. Viranomaiset voidaan oikeuttaa poikkeusoloissa käyttämään vain sellaisia toimivaltuuksia, jotka ovat välttämättömiä ja oikeasuhtaisia lain tarkoituksen saavuttamiseksi.

Valmiuslain mukaan valtion viranomaisten ja laitosten sekä kuntien on varmistettava tehtäviensä mahdollisimman häiriötön hoitaminen myös poikkeusoloissa. Valmius varmistetaan muun muassa valmiussuunnitelmin ja poikkeusoloissa tapahtuvan toiminnan etukäteisvalmisteluin. Poikkeusoloissa viranomaiset voivat mahdollisesti joutua turvautumaan normaalista poikkeavaan valtuuksien käyttöön. Tällöin voidaan säädellä esimerkiksi oikeudesta oleskella tai poistua tietyltä paikkakunnalta tai velvoittaa henkilöitä osallistumaan pakolliseen työpalveluun. Työvelvolliselle voi kuitenkin antaa työmääräyksen vain sellaiseen työhön, jota hän pystyy kohtuudella tekemään ottaen huomioon muun muassa hänen mahdollinen vammaisuutensa.

Eri hallinnonalojen varautumista on Suomessa sovitettu yhteen yhteiskunnan turvalli-

suusstrategiassa (valtioneuvoston periaatepäätös 16.12.2010). Strategia konkretisoi valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa 2009 asetettuja Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan sekä toimeenpanon perusteet periaatteita ja tavoitteita. Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko 2012 on jatkoa aikaisemmille selonteolle. Strategia muodostaa varautumisen ja kriisijohtamisen yhteisen perustan yhteiskunnan kaikille toimijoille. Sitä täydentävät ja syventävät eri hallinnonalojen valmistelemaat muut varautumiseen ja häiriötilanteiden hallintaan liittyvät strategiat sekä ohjausasiakirjat. Valtioneuvoston periaatepäätös kokonaisturvallisuudesta (5.12.2012) määrittelee ja selkiyttää kokonaisturvallisuuden hallinnan järjestelyjä ja vastuita etenkin valtioneuvostotasolla.

Puolustusvoimista annetun lain (551/2007) 2 §:n mukaan puolustusvoimien tehtävänä on Suomen sotilaallinen puolustaminen, johon kuuluu muun muassa kansan elinmahdollisuuksien ja perusoikeuksien turvaaminen, muiden viranomaisten tukeminen, johon kuuluu muun muassa virka-apu yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi ja pelastustoimintaan osallistuminen, sekä osallistuminen kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan.

Sotilaallisesta kriisinhallinnasta annetussa laissa (211/2006) säädetään Suomen osallistumisesta kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan, kriisinhallintaan liittyvästä koulutus- ja harjoitustoiminnasta sekä kriisinhallintahenkilöstön asemasta. Laissa siviilihenkilöstön osallistumisesta kriisinhallintaan (1287/2004) säädetään siviilihenkilöstön osallistumisesta kriisinhallintaan ulkomailla, kriisinhallintaan osallistumisen edellyttämistä kotimaan valmiuksista sekä niiden ylläpitämisestä ja kehittämisestä, ja kriisinhallintaan ulkomailla osallistuvan siviilihenkilöstön oikeuksista ja velvollisuuksista.

Ulkoasiainministeriö ylläpitää valmiuksia suojella ja avustaa suomalaisia maamme ulkopuolella tilanteissa, joissa heidän turvallisuutensa on joutumassa tai joutunut uhatuksi. Konsulipalvelulain (498/1999) mukaan Suomen edustustot avustavat ulkomailla oleskelevia suomalaisia suuronnettomuuden, luonnononnettomuuden, ympäristöonnettomuuden, sodan, sisällissodan tai muun kriisi-

tilanteen sattuessa tai uhatessa. Hallituksen esitys laiksi konsulipalvelulain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 102/2014 vp) annettiin eduskunnalle 28 päivänä elokuuta 2014. Eduskunnan antoi vastauksensa 4 päivänä marraskuuta 2014. Hallituksen esityksen tarkoittaman muutoksen mukaan palvelut hädänalaisessa asemassa oleville sekä muut vastaavat konsulipalvelut kuten esimerkiksi kriisipalvelut antaa se edustusto, jota kulloinkin kyseessä olevan tilanteen vakavuus ja kiireellisyys edellyttää (HE 102/2014 vp).

Pelastuslaki (379/2011) sisältää keskeiset säännökset väestönsuojeluun varautumisesta ja pelastustoimen kannalta keskeisestä yhteistyöstä väestönsuojelussa eri viranomaisten kanssa. Pelastuslain mukainen toiminta on suunniteltava ja järjestettävä siten, että toiminta on mahdollista myös valmiuslain mukaisissa poikkeusoloissa.

Kesällä 2011 voimaan tullut pelastuslaki ja lain toimeenpanoa ohjaava valtioneuvoston asetus pelastustoimesta (407/2011) velvoittavat hoitolaitosten palvelu- sekä tukiasumisen järjestäjää eli käytännössä toiminnanharjoittajaa laatimaan poistumisturvallisuusselvityksen ja arvioimaan muun muassa miten vammaisten asukkaiden toimintakyvyn rajoitus otetaan huomioon ennalta onnettomuusriskeihin varautumisessa. Lisäksi on huolehdittava siitä, että asukkaat ja hoidettavat henkilöt voivat poistua turvallisesti tulipalossa tai muussa vaaratilanteessa itsenäisesti tai avustettuna.

Pelastuslaki edellyttää pelastussuunnitelman laatimista rakennukseen tai muuhun kohteeseen, joka on poistumisturvallisuuden tai pelastustoiminnan kannalta tavanomaista vaativampi tai jossa henkilö- tai paloturvallisuudelle, ympäristölle tai kulttuuriomaisuudelle aiheutuvan vaaran taikka mahdollisen onnettomuuden aiheuttamien vahinkojen voidaan arvioida olevan vakavat. Pelastussuunnitelma tulee laatia muun muassa asuinrakennuksiin, joissa on enemmän kuin kolme asuinhuoneistoa, kouluihin, päiväkoteihin, hoitolaitoksiin, palvelu- ja tukiasuntoihin ja muihin pelastustoimesta annetun asetuksen 1 §:ssä määrättyihin kohteisiin.

Terveysturvallisuuslain (763/1994) nojalla kunnan tehtävänä on alueellaan edistää ja valvoa terveysturvallisuutta siten, että asukkail-

le turvataan terveellinen elinympäristö. Lain 8 §:n nojalla kunnan terveydensuojeluviranomaisen on huolehdittava varautumisesta onnettomuuksien tai vastaavien tilanteiden (erityistilanteet) aiheuttamien terveyshaittojen ehkäisemiseksi, selvittämiseksi ja poistamiseksi. Kuntien rooli terveydensuojelussa sekä muussa yhteiskunnan varautumisessa ja häiriötilanteiden hallinnassa on paikallishallinnossa keskeinen, koska peruspalveluiden ja muiden yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen järjestäminen on merkittävältä osiltaan kuntien vastuulla. Kuntien varautumisvelvoite poikkeusoloihin perustuu valmiuslakiin.

Vammaispoliittisessa ohjelmassa eräänä toteutettavana toimenpiteenä on vahvistaa asumisen turvallisuuskysymyksiä huomioon ottamista eri koulutustasoilla. Erityisesti sosiaali- ja terveysalan henkilöstön asumisturvallisuustietoutta tulee vahvistaa. Vammaispoliittisessa ohjelmassa on päätetty myös tukea asuntojen ja asumisyksiköiden turvatekniikan tason nostoa.

Vammaispoliittisen ohjelmaan sisältyy myös ohjelmakohta, jonka mukaan vammaisten henkilöiden turvallisuus- ja pelastuskysymysten huomioon ottaminen häiriö- ja kriisitilanteissa (muun muassa sähkökatkokset, juomaveden saastuminen, luonnonkatastrofit, tulipalot, muut onnettomuudet) ohjeistetaan. Vammaisten henkilöiden turvallisuuden varmistaminen tulee siis sisällyttää turvallisuussuunnitteluun. Käytäntöjen tulisi olla vammaiset henkilöt osallistavia sekä heidän saavutettavissaan olevia.

Vuoden 2016 loppuun mennessä luodaan järjestelmä, joka mahdollistaa hätäilmoituksen tekemisen tekstiviestillä valtakunnalliseen 112-hätänumeroon. Tämä antaa kuulo- tai puhevammaisille henkilöille mahdollisuuden hätäilmoituksen tekemiseen yhdenvertaisesti muiden kanssa. Yleispalveludirektiivin (2009/136/EY) 26 artikla edellyttää, että hätäpalvelut ovat vammaisten loppukäyttäjien saatavilla muiden loppukäyttäjien käyttömahdollisuuksia vastaavalla tavalla. Edelleen direktiivi edellyttää mahdollisuutta käyttää eurooppalaista hätänumeroa 112 veloituksetta.

Kesäkuussa 2013 voimaan tullut vaaratiedotetta koskeva laki (466/2012) ei erityisesti edellytä aistivammaisten henkilöiden huomiointia vaaratiedotetta annettaessa. Tämän

vuoksi kriisiviestinnän menetelmiä kehitettäessä on tärkeää huomioida aistivammaisten henkilöiden tarpeet. Liikenne- ja viestintäministeriö tulee valmistelemaan viestintämarkkinoihin liittyvään varautumisvelvollisuudesta ja viranomaistiedotteiden välittämismelvoitteesta annettuun valtioneuvoston asetukseen (838/2003) vaaratiedotteesta annetusta laista johtuvan muutokset. Tässä yhteydessä kuurojen, kuulovammaisten ja näkövammaisten tarpeet vaaraviestintää koskien tulee huomioida.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

12 artikla. *Yhdenvertaisuus lain edessä.* Artikla koskee vammaisten henkilöiden oikeutta tulla tunnustetuiksi henkilöiksi lain edessä sekä vammaisten henkilöiden yhdenvertaista oikeudellista kelpoisuutta kaikilla elämänoilla. Artikla linkittyy läheisesti 19 artiklassa säädettyyn itsenäiseen elämään.

Artikla lähtee vammaisten henkilöiden täydestä oikeudellisesta kelpoisuudesta, johon ei ole poikkeusta tai rajoituksia. Artiklassa määrätään ainoastaan keinoista, joilla oikeuksien käyttö voidaan turvata. Artiklan tausta-ajatuksena on, että yksilöt eivät ole ainoastaan oikeuksien haltijoita, vaan heillä on myös täysi oikeus käyttää näitä oikeuksiaan. Artikla heijastelee koko sopimuksen läpileikkaavaa ajatusta nähdä vammaisen henkilö subjektina, ei objektina.

Artiklan 1 kohdassa vahvistetaan vammaisten henkilöiden oikeus tulla tunnustetuiksi lain edessä oikeuksien ja velvollisuuksien haltijana yhdenvertaisesti muiden kanssa. Suomessa perustuslain 2 luvun perusoikeudet kuuluvat lähtökohtaisesti kaikille. Suomen lainsäädäntö ei tunne tilanteita, joissa elossa olevan luonnollisen henkilön oikeuskelpoisuus voitaisiin poistaa tai jossa sitä voitaisiin rajoittaa. Esimerkiksi holhoustoimilaisissa mahdollistettu vajaavaltaiseksi julistaminen ei merkitse henkilön oikeuskelpoisuuden rajoittamista. Oikeuskelpoisuus tarkoittaa kelpoisuutta olla oikeussubjektina. Oikeuskelpoinen luonnollinen henkilö voi olla oikeuksien ja velvollisuuksien haltijana.

Artiklan 2 kohdassa tunnustetaan vammaisten henkilöiden oikeudellinen kelpoisuus, mikä merkitsee vammaisen henkilön konkreettista oikeutta käyttää oikeuksiaan. Vammaisella henkilöllä on oikeus täysiin kansa-

laisioikeuksiin, oikeus omistaa ja periä omaisuutta, oikeus hallita taloudellisia asioitaan ja yhdenvertainen oikeus saada lainaa ja luottoa. Sopimuskohtaa koskevissa kommentaareissa on esitetty yhteneviä näkemyksiä siitä, että kohta korostaa vammaisten henkilöiden oikeustoimikelpoisuutta eli oikeutta tehdä itseään ja omaisuuttaan koskevia päätöksiä. Näkemykset artiklan osalta eroavat kuitenkin sen suhteen, estääkö kohta vammaisen henkilön julistamisen vajaavaltaiseksi. Sopimuskohta ei kuitenkaan sanamuotonsa perusteella estä oikeustoimikelpoisuuden rajoittamista yleisillä perusteilla. Rajoittamisperuste ei kuitenkaan saa olla vammaisia henkilöitä välittömästi eikä välillisesti syrjivä.

Yleissopimuksen 12 artiklaa käsitellään vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean antamassa ensimmäisessä yleiskommentissa (nro 1) (CRPD/C/GC/1). Komitea on myös esimerkiksi Espanjaa koskevissa loppupäätelmissään (CRPD/C/ESP/CO/1) ilmaissut huolensa siitä, että Espanja ei ole ryhtynyt toimenpiteisiin kumotakseen korvaavan päätöksenteon järjestelmää tuetulla päätöksenteolla.

YK:n ihmisoikeusvaltuutettu on pitänyt kohdan osalta tärkeänä sitä, että holhouslainsäädäntöjä tarkastellaan ja uudistetaan, sillä monessa maassa voimassa oleva lainsäädäntö mahdollistaa henkilön julistamisen vajaavaltaiseksi vammaisuuden perusteella ja holhoojan määräämisen toimimaan heidän puolestaan. Ihmisoikeusvaltuutetun näkemyksen mukaan tällainen lainsäädäntö on ristiriidassa artiklan 2 kohdan kanssa (*Thematic Study by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on enhancing awareness and understanding of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities A/HRC/10/48*).

Holhoustoimilain (442/1999) lähtökohtana on lievin mahdollinen puuttuminen henkilön toimintakelpoisuuteen. Edunvalvojan määrääminen ei lähtökohtaisesti estä henkilöä tekemästä oikeustoimia vaan edunvalvojan tehtävänä on tukea päämiestä tämän asioiden hoitamisessa. Holhoustoimilaki mahdollistaa kuitenkin laissa säädetyin edellytyksin täysi-ikäisen henkilön toimintakelpoisuuden rajoittamisen sekä henkilön julistamisen vajaavaltaiseksi. Holhoustoimilain 18 §:n mukaan jos täysi-ikäinen on kykenemätön huolehtimaan

taloudellisista asioistaan ja hänen varallisuusasemansa, toimeentulonsa tai muut tärkeät etunsa ovat tämän vuoksi vaarassa eikä edunvalvojan määrääminen yksin riitä turvaamaan hänen etujaan, tuomioistuin voi rajoittaa hänen toimintakelpoisuuttaan päättämällä, että: 1) hän voi tehdä tiettyjä oikeustoimia tai vallita tiettyä omaisuuttaan ainoastaan yhdessä edunvalvojan kanssa; 2) hänellä ei ole kelpoisuutta tehdä tiettyjä oikeustoimia tai oikeutta vallita tiettyä omaisuuttaan; taikka 3) hänet julistetaan vajaavaltaiseksi.

Lain esitöiden (HE 146/1998 vp) mukaan vajaavaltaiseksi julistaminen on äärimmäinen toimenpide ja se tulee kysymykseen viimeisenä keinona lievimpien keinojen ollessa riittämättömiä tai epätarkoituksenmukaisia. Lain esitöissä todetaan, että pelkkä lääketieteellinen diagnoosi, esimerkiksi psyykinen sairaus, ei sinänsä oikeuta rajoittamaan kenenkään kelpoisuutta määrätä varallisuudestaan. Jos psyykkisesti poikkeavasta tilasta ei aiheudu vaaraa asianomaisen taloudellisille eduille, ei rajoituksen asettaminen tule kysymykseen. Rajoittaminen tulee ajankohtaiseksi lähinnä silloin, kun tiedetään, että asianomainen tilastaan huolimatta pyrkii aktiivisesti ja vastoin etujaan muuttamaan taloudellista asemaansa esimerkiksi luovuttamalla omaisuuttaan tai ottamalla velkaa.

Vajaavaltaiseksi julistaminen on kuitenkin viimesijainen keino, jota voidaan käyttää ainoastaan, jos muut toimenpiteet eivät ole riittäviä. Toimintakelpoisuutta ei saa muutoinkaan rajoittaa enempää kuin asianomaisen edun suojaamiseksi on tarpeen. Rajoitusta ei saa ulottaa koskemaan sellaista oikeustointia, jonka tekemiseen vajaavaltaisella on lain mukaan kelpoisuus.

Vajaavaltaisen asemasta säädetään holhoustoimilain 4 luvussa. Vajaavaltaisella ei ole oikeutta itse vallita omaisuuttaan eikä tehdä sopimuksia tai muita oikeustoimia, jollei laissa toisin säädetä. Vajaavaltaiseksi julistettu voi kuitenkin itse päättää henkilöään koskevasta asiasta, jos hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen. Vajaavaltainen voi myös tehdä oikeustoimia, jotka ovat olosuhteisiin nähden tavanomaisia ja merkitykseltään vähäisiä. Vajaavaltaisella on myös oikeus määrätä siitä, minkä hän on vajaavaltaisuuden aikana omalla työllään ansainnut.

Holhustoimilain sanamuodon mukaan vammaisuus ei ole syy rajoittaa henkilön oikeustoimikelpoisuutta. Käytännössä säännökset tulevat sovellettavaksi usein henkilöihin, joilla on kehitysvamma, pitkäaikainen mielenterveysongelma, aivovamma tai muu vastaava vamma. Sen vuoksi tulee tarkastella sitä, voidaanko lain kohtaa pitää välillisesti syrjivänä. Välillistä syrjintää koskevan kansainvälisen doktriinin mukaan kriteeri ei ole välillisesti syrjivä, jos sillä pyritään hyväksyttävään tavoitteeseen ja käytetyt keinot ovat oikeasuhtaisia. Holhustoimilain 18 §:ssä mainittua ”henkilön varallisuusaseman, toimeentulon tai muun tärkeän edun” turvaamista on pidettävä hyväksyttävänä tavoitteena. Huomioitavaksi kohdan perusteella tulee myös yleissopimuksen 16 artikla, joka edellyttää sopimusvaltioiden ryhtyvän kaikkiin asianmukaisiin toimiin suojellakseen vammaisia henkilöitä kaikilta hyväksikäytön muodoilta.

Vammaiset henkilöt ovat siis Suomessa oikeudellisen kelpoisuuden osalta yhdenvertaisia muiden kanssa. Tärkeää artiklan kohdan kannalta on, että oikeustoimikelpoisuuden rajoitukset eivät saa olla vammaisia henkilöitä syrjiviä.

Artiklan 3 kohta velvoittaa sopimuspuolia järjestämään vammaisille henkilöille tuen, jota he tarvitsevat käyttäessään oikeudellista kelpoisuutta. Sopimuskohta korostaa vammaisen henkilön tukemista siten, että hän voi käyttää itse oikeustoimikelpoisuuttaan sen sijaan, että laillinen edustaja, omainen tai muu läheinen tekee ratkaisut vammaisen henkilön puolesta.

Kohta velvoittaa sopimusvaltioita luomaan järjestelmän, jolla mahdollistetaan vammaisen henkilön päätöksenteon tukeminen. Päätöksenteossa tukeminen ei merkitse päätöksentekoa henkilön puolesta, vaan järjestelmällä on tarkoitus edesauttaa itsenäistä päätöksentekoa. Artiklan tulkintakäytännössä vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea onkin Espanjalle antamissa loppupäätelmissään (CRPD/C/ESP/CO/1) kiinnittänyt huomiota lakeihin, jotka mahdollistavat edunvalvonnan ja holhouksen ja suositellut kehittämään lakeja ja käytäntöjä, joilla henkilön puolesta tapahtuva päätöksenteko korvataan tuetulla päätöksenteolla. Komitean näkemyksen mukaan päätöksenteossa tukeminen kun-

nioittaa henkilön vapautta, tahtoa ja mieltymyksiä. Komitean näkemys vastaa muun muassa European Foundation Centre -järjestön (EFC) esittämää näkemystä, jonka mukaan 12 artikla - sekä 19 artikla – on ensisijaisesti tarkoitettu ylläpitämään ja suojaamaan henkilön itsenäisyyttä. EFC:n mukaan artikkelit ovat 3 artiklassa määritellyn itsenäisyyttä koskevan yleissopimuksen yleisperiaatteen ilmentymiä.

Artiklan 3 kohta ei rajoitu ainoastaan yksittäistä tapahtumaa koskevaan päätöksenteon tukemiseen, vaan sillä pyritään pidempiaikaiseen tukeen, jolla mahdollistetaan henkilön oikeudellisen kelpoisuuden kehittäminen. Sopimuskohtaan voidaan nähdä edellyttävän järjestelyjä, joilla maksimoidaan vammaisen henkilön mahdollisuus tehdä itseään ja elämänsä koskevia päätöksiä. Tämä entisestään korostaa oikeustoimikelpoisuuden rajoitusten viimesijaisuutta sekä vammaisen henkilön kuulemistä edunvalvojaa tai muuta laillista edustajaa määrättäessä sekä vammaisen henkilön tahdon ja toiveiden kunnioittamista. Vammaisen henkilön, joka kykenee ymmärtämään kyseessä olevan asian merkityksen, tahtoa tulee aina lähtökohtaisesti kunnioittaa. Sopimuskohta luo sopimuspuolille veloitteen aktiivisesti tarjota sopimuskohtassa tarjotun tukea.

Holhustoimilaki lähtee siitä, että toimivalan rajoitukset tulee tehdä lievimmän mahdollisen puuttumisen keinoin. Edunvalvojan määrääminen ei estä tekemästä oikeustoimia, ja jos toimintakelpoisuutta on rajoitettu, ensisijainen vaihtoehto on tehdä oikeustoimia yhdessä edunvalvojan kanssa, kuten edellä on tuotu esiin. Holhustoimilain 43 §:n mukaan ennen kuin edunvalvoja tekee päätöksen tehtäviinsä kuuluvassa asiassa, hänen on kuultava päämiestään. Holhustoimilain 37 §:n mukaan edunvalvojan on hoidettava päämiehensä omaisuutta sillä tavoin, että omaisuus ja sen tuotto voidaan käyttää päämiehen hyödyksi ja tyydyttämään hänen henkilökohtaisia tarpeitaan, minkä voidaan katsoa edellyttävän yhteydenpitoa päämiehen kanssa. Täysi-ikäiselle määrätyn edunvalvojan tulee holhustoimilain 42 §:n mukaan huolehtia siitä, että päämiehelle järjestetään sellainen hoito, huolenpito ja kuntoutus, jota on päämiehen huollon tarpeen ja olojen kan-

nalta sekä päämiehen toivomukset huomioon ottaen pidettävä asianmukaisena.

Laissa edunvalvontavaltuutuksesta (648/2007) säädetään valtuutuksesta, jolla henkilö voidaan oikeuttaa edustamaan valtuuttajaa tämän omaisuutta koskevissa ja muissa taloudellisissa asioissa. Valtuutettu voidaan oikeuttaa edustamaan valtuuttajaa myös sellaisissa tämän henkilöä koskevissa asioissa, joiden merkitystä valtuuttaja ei kykene ymmärtämään sillä hetkellä, jolloin valtuutusta olisi käytettävä. Valtuutus voidaan rajoittaa koskemaan määrättyä oikeustointia, asiaa tai omaisuutta. Valtuutus tulee voimaan siinä tapauksessa, että hän tulee sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi kykenemättömäksi huolehtimaan asioistaan. Lain 16 §:n mukaan valtuutetun tulee valtuutetun puolesta toimiessaan pitää kiinni valtuuttajan oikeuksista ja edistää hänen parastaan. Ennen kuin valtuutettu tekee päätöksen tehtäviinsä kuuluvassa asiassa, hänen on tietyin edellytyksin tiedusteltava valtuuttajan mielipidettä.

Hallintolaissa (434/2003) on säännökset muun muassa viranomaistoiminnassa noudatettavasta palveluperiaatteesta (7 §), neuvonnasta (8 §), asiamiehen ja avustajan käytöstä (12 §) sekä edunvalvojan oikeudesta käyttää puhevaltaa (15 §). Täysivaltaiselle määrätty edunvalvoja käyttää päämiehensä ohella itsenäisesti puhevaltaa asioissa, jotka kuuluvat hänen tehtäviinsä. Jos edunvalvoja ja hänen päämiehensä ovat puhevaltaa käyttäessään eri mieltä, päämiehen kanta on ratkaiseva, jos hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen.

Vammaispalvelulaki turvaa vaikeavammaisen henkilön oikeuden välttämättömään henkilökohtaiseen apuun sellaisissa asioissa, joita henkilö ei itse kykene tekemään ilman apua (8 c §). Apua saa muun muassa työhön ja opiskeluun sekä päivittäisiin toimiin. Henkilökohtaisen avun tarkoitus on auttaa vaikeavammaista henkilöä toteuttamaan omia valintojaan näissä asioissa. Lain 3 §:n 2 momentin mukaan lain mukaisia palveluja ja tukitoimia järjestettäessä on otettava huomioon asiakkaan yksilöllinen avun tarve. Lain 8 d §:n 1 momentin mukaan henkilökohtaisen avun järjestämistavoista päätettäessä ja henkilökohtaista apua järjestettäessä kunnan

on otettava huomioon vaikeavammaisen henkilön oma mielipide ja toivomukset.

Potilaslaki sisältää säännökset potilaan oikeudesta saada terveydentilaansa ja hoitoa koskevat tiedot siten, että hän riittävästi ymmärtää sen sisällön, potilaan itsemääräämisoikeudesta sekä potilaan laillisen edustajan tai lähiomaisen kuulemisesta silloin kun henkilö ei itse pysty päättämään hoidostaan, kuten tällaisen henkilön velvollisuudesta ottaa huomioon potilaan aikaisemmin ilmaisema tahto. Laissa on säännökset myös potilasasiamiehestä, jonka tehtävänä on neuvoa ja avustaa potilasta. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sisältää vastaavantyyppiset säännökset. Vammaisilla henkilöillä on myös oikeus saada oikeusapua, kuten jäljempänä 13 artiklan kohdalla todetaan.

Sopimuskohdan velvoite ryhtyä asianmukaisiin toimiin, joilla vammaisten saataville järjestetään sopimuskohdassa tarkoitettu tuki, voidaan käytännössä toteuttaa eri tavoin. Erilaisia tuen muotoja on Suomessa tällä hetkellä käytössä useita ja niitä voidaan edelleen kehittää.

Artiklan 4 kohdan mukaan sopimuspuolten tulee varmistaa, että oikeudellisen kelpoisuuden käyttöön liittyvät toimet antavat asianmukaiset takeet, joilla estetään väärinkäytökset. Näin varmistetaan, että henkilön oikeuksia, tahtoa ja mieltymyksiä kunnioitetaan niin, ettei eturistiriitoja tai asiatonta vaikutamista esiinny. Lisäksi oikeudellisen kelpoisuuden käyttöön liittyvien toimien tulee olla oikeasuhtaisia ja kyseisen henkilön olosuhteisiin sovitettuja ja kestoltaan mahdollisimman lyhytaikaisia. Kohdassa turvataan se, ettei päätöksenteossa tukemista käytetä väärin. Järjestelmällä ei ole tarkoitus korvata vammaisen henkilön päätöksentekoa, vaan tuetun päätöksenteon toimien tarjoajalla on oltava velvollisuus kunnioittaa vammaisen henkilön oikeuksia, tahtoa ja mieltymyksiä. Kohdassa määrätään myös nimenomaisesti, että puolueeton taho, viranomaisen tai oikeusistuon arvioi toimia säännöllisesti.

Holhustoimilain 32 §:ssä on säännökset edunvalvojan esteellisyydestä ja 45 §:ssä säännökset edunvalvojan vahingonkorvausvelvollisuudesta. Edunvalvojan toiminnan valvonnasta säädetään holhustoimilain 6 lu-

vussa. Valvovana viranomaisena toimii holhousviranomainen.

Edunvalvontavaltuutuksesta annetussa laisassa on puolestaan säännökset valtuutuksen peruuttamisesta (12 §), valtuutetun velvollisuudesta edistää valtuutetun parasta ja kuulla häntä (16 §), valtuutetun esteellisyydestä (17 §), valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuudesta (23 §) sekä valtuutetun toiminnan valvonnasta (6 luku). Valtuutetun toimintaa valvoo holhousviranomainen.

Vammaisen henkilön tukena toimivan muun henkilön kuin edunvalvojan tai muun laillisen edustajan asiattomalta vaikuttamiselta suojaa ainakin tietyissä tilanteissa myös oikeustoimilain (228/1929) 30 § ('petollinen viettely' joko sopimuspuolen tai kolmannen toimesta) ja 31 § ('toisen ymmärtämättömyyden tai riippuvaisen aseman hyväksikäyttäminen' niin ikään joko sopimuspuolen tai kolmannen toimesta). Myös rikoslain ja vahingonkorvauslain (412/1974) säännökset tuovat suojaa.

Artiklan 5 kohta varmistaa sen, että sopimuspuolet toteuttavat tarvittavat toimet, jotta vammaisilla henkilöillä on yhdenvertaiset oikeudet pitää omaisuutta ja hoitaa taloudellisia asioitaan eikä heiltä voida riistää omaisuutta ilman laillista syytä. Artikla sisältää oikeuden omistaa omaisuutta. Tämä sisältää oikeuden omaisuuden käyttämiseen halumallaan tavalla sekä muun muassa testamenttaamisen tai lahjoittamisen.

Perustuslain 15 §:ssä turvataan jokaiselle omaisuuden suoja. Perintökaaressa (40/1965) ei ole rajoituksia oikeudesta periä. Perintökaaren 18 luvun 3 §:n mukaan jos perillinen tai testamentinsaaja on vajaavaltainen tai jos hänen toimintakelpoisuuttaan on rajoitettu, eikä hänellä ole edunvalvojaa, sen, jonka hallussa pesä on, tulee ilmoittaa siitä holhousviranomaiselle.

Perintökaaren 9 luvun 1 §:n mukaan kahdeksantoista vuotta täyttänyt henkilö saa testamentilla määrätä jäämistöstään. Tietyin edellytyksin myös kahdeksatoista vuotta nuorempi saa tehdä testamentin. Perintökaaren 10 luvun 1 §:ssä säädetään testamentin määrämudosta. Perintökaaren 10 luvun 3 §:ssä säädetään lisäksi testamentin määrämudosta sallitusta poikkeuksesta tilanteessa, jossa testamentin tekijä on sairauden tai muun pakottavan syyn vuoksi estynyt teke-

mästä testamenttia 1 §:ssä säädetyllä tavalla. Perintökaaren 13 luvun 1 §:n mukaan testamentti voidaan moitteen johdosta julistaa pätemättömäksi, jos testamentin tekemiseen on vaikuttanut mielisairaus, tylsämielisyys tai testamentin tekijän muu sieluntoiminnan häiriö. Edunvalvojan määrääminen tai vajaavaltaiseksi julistaminen ei poista henkilöltä testamentintekokelpoisuutta. Holhoustoimesta annetun lain 29 §:n 3 momentissa säädetään, että edunvalvojalla ei ole kelpoisuutta päämiehensä puolesta tehdä testamenttia. Testamentintekokelpoisuuden puuttuminen voidaan tehokkaasti todeta vasta testamentin tekijän kuoleman jälkeen ja toteaminen edellyttää sen näyttämistä, että perintökaaren 13 luvun 1 §:ssä mainittu seikka on tosiasiallisesti vaikuttanut testamentin tekemiseen. Perintökaaren asiaa koskeva sääntely perustuu siten ajatukseen oikeudellisen kelpoisuuden mahdollisimman täydellisestä säilyttämisestä.

EIT:ssa on otettu kantaa holhousjärjestelmiin liittyviin kysymyksiin. Muun muassa tapauksessa *Stanev v. Bulgaria* (17.1.2012) todettiin Bulgarian holhouslainsäädännön rikkovan 6 artiklan oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, koska vammaisen henkilö ei voinut riitauttaa pitämistään sosiaalihuollon toimintayksikössä sekä siellä tapahtunutta alentavaa kohteluaan ilman holhoojan lupaa.

Artiklan 5 kohtaan liittyvät myös vakuutuspalvelut, joita on käsitelty kokonaisuudessaan 25 artiklan yhteydessä.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

13 artikla. *Oikeussuojan saavutettavuus.* Artiklassa velvoitetaan varmistamaan vammaisille henkilöille oikeussuojan tehokas saavutettavuus yhdenvertaisesti.

Yhdenvertaisuuden vaatimuksen toteuttaminen edellyttää sopimusvaltioilta positiivisia toimia. Artiklan 1 kohta velvoittaa sopimusvaltioita järjestämään vammaisen henkilön ikään perustuvia menettelyllisiä mukautuksia, jotka helpottavat ja varmistavat tehokkaan osallistumisen kaikissa oikeudellisen menettelyn vaiheissa ja erilaisissa menettelyllisissä rooleissa. Toimilla varmistetaan esimerkiksi oikeuden saatavuus, menettelyllisten keinojen, kuten kuulustelun tai tutkin-

takeinojen mukautus sekä eri toimipaikkojen fyysinen saavutettavuus.

Artiklan 2 kohdan mukaan sopimuspuolten on edistettävä lainkäytön alalla työskentelevien viranomaisten, kuten tuomareiden, poliisien ja vanginvartijoiden asianmukaista koulutusta oikeussuojan tehokkaan saatavuuden varmistamiseksi.

Artikla edellyttää kohtuullisten mukautusten olemassa oloa. Näihin kuuluvat myös menettelylliset mukautukset, jotta vammaiset henkilöt voivat tehokkaasti osallistua oikeusjärjestelmään riippumatta siitä, missä roolissa he ovat. Ikään perustuvat mukautukset pitävät sisällään erityisesti vammaisten lasten ja nuorten tehokkaan osallistumisen varmistamisen.

Oikeusjärjestelmän saavutettavuudessa on siis kyse pitkälti esteettömyydestä, ja tältä osin on huomioitava paitsi fyysinen esteettömyys, myös tiedonsaannin esteettömyys. Huomioon tulee ottaa toimipaikkojen, kuten tuomioistuinten, poliisilaitosten, vankiloiden ja muiden julkisten tilojen, fyysinen esteettömyys ja saavutettavuus sekä esimerkiksi asiakirjojen saatavuus vammaiselle henkilölle saavutettavassa muodossa ajallaan. Tärkeää on varmistaa myös verkkoasioinnin esteettömyys. Erityisesti 9 artiklan määräykset esteettömyydestä ja saavutettavuudesta sekä 21 artiklan mukaiset määräykset tiedonsaannista tulee huomioida artiklaa sovellettaessa.

Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Jokaisella on oikeus tulla kuulluksi ja saada perusteltu päätös.

Asiamiehen ja avustajan käyttöä ja kelpoisuutta koskevat säännökset ovat oikeudenkäymiskaaren 15 luvussa. Asianosainen, jota ei ole määrätty saapumaan henkilökohtaisesti tuomioistuimeen, saa oikeudenkäynnissä käyttää asiamiestä. Henkilökohtaisesti tuomioistuimeen saapuneella asianosaisella saa olla oikeudenkäyntiavustaja. Oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 4 a §:n (650/2007) nojalla tuomioistuin voi viran puolesta määrätä asianosaiselle edunvalvojan oikeudenkäyntiä varten, jos asianosainen sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi on kykenemätön valvomaan etuaan oikeu-

denkäynnissä. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997) sisältää säännökset asianomaisen avustamisesta rikosasioissa. Lain 2 luvun 1 §:n mukaan epäillylle on määrättävä puolustaja viran puolesta, jos epäilty ei kykene puolustamaan itseään.

Oikeusapulain (257/2002) mukaan oikeusapua annetaan valtion varoin henkilölle, joka tarvitsee asiantuntevaa apua oikeudellisessa asiassa ja joka taloudellisen asemansa vuoksi ei kykene itse suorittamaan sen hoitamisen vaatimia menoja. Vammaisilla henkilöillä on oikeus saada oikeusapua kuten muillakin henkilöillä. Henkilön taloudellista asemaa arvioitaessa tuloina ei oteta huomioon muun muassa vammaisetuslain mukaista vammaistukea eikä kansaneläkelain (568/2007) mukaista hoitotukea.

Todistajia koskevat säännökset ovat oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa. Henkilöä, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, voidaan kuulla todistajana oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:ssä (360/2003) säädetyillä edellytyksillä. Tuomioistuimen on tarvittaessa määrättävä kuultavalle tukihenkilö.

Lain 17 luvun 34 a §:n (360/2003) mukaan todistajaa, muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä tai asianomistajaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta teknistä tiedonvälitystapaa, jos kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn tai siitä aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa taikka henkilö ei ole täyttänyt 15 vuotta tai kuultavan henkinen toiminta on häiriintynyt.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 15 §:n nojalla suullinen käsittely voidaan toimittaa yleisön läsnä olematta, jos asiassa kuullaan henkilöä, jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu.

Hallintolainkäyttölain (586/1996) mukaan asianosainen saa käyttää asiamiestä ja avustajaa. Tuomioistuin voi hallintolainkäyttölain 19 a §:n mukaan viran puolesta määrätä asianosaiselle edunvalvojan oikeudenkäyntiä varten, jos asianosainen sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi

on kykenemätön valvomaan etuaan oikeudenkäynnissä. Prosessinjohtamiseen liittyy mahdollisuus pitää tarvittaessa taukoja, vaikka tästä ei ole nimenomaista säännöstä. Hallintolainkäyttölaki mahdollistaa oikeudenkäynnissä käytännön asioissa melko joustavan menettelyn. Myös henkilökohtaista avustajaa on mahdollista käyttää. Vammaispalvelulaki vaikuttaa oikeussuojan saatavuuteen esimerkiksi kuljetus- ja saattajapalveluiden ja henkilökohtaisten avustajien käytön kautta.

Hallintolainkäyttölain 33 §:n mukaan valitusviranomaisen on huolehdittava siitä, että asia tulee selvitettyksi. Valitusviranomaisen tulee hankkia viran puolesta selvitystä siinä laajuudessa kuin asian käsittelyn tasapuolisuus, oikeudenmukaisuus ja asian laatu sitä vaativat. Hallituksen esityksessä (HE 217/1995 vp) todetaan pykälään liittyen, että jos yksityisellä asianosaisella on käytännössä suuria vaikeuksia hankkia selvitystä ja vastapuolella olevalla viranomaisella on puolestaan tehokkaat selvityskkeinot, valitusviranomaisen tulisi käyttää toimivaltuuksiaan yksityisen asianosaisen aseman vahvistamiseksi. Tuomioistuimen on hallintolainkäyttölain 77 §:n nojalla huolehdittava tulkkauksesta esimerkiksi silloin, kun henkilöä kuullaan suullisesti eikä hän aisti- tai puhevian vuoksi voi ilman tulkkausta tulla ymmärretyksi.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n mukaan rikoksesta epäillylle on pääsääntöisesti määrättävä puolustaja viran puolesta muun muassa siinä tapauksessa, että epäilty on alle 18-vuotias tai jos siihen on muu erityinen syy. Sanotun lain 6 a luvussa on säännökset rikosasian asianosaisen oikeudesta tulkkaukseen. Oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä annetun direktiivin 2010/64/EU täytäntöönpanon yhteydessä lukuun lisätään nimenomainen säännös siitä, että tuomioistuimen on huolehdittava tulkkausten järjestämisestä myös silloin, kun asianosainen on viittomakielinen tai tulkkaus on asianosaisen aisti- tai puhevian takia tarpeen (HE 63/2013 vp, LaVM 12/2013 vp).

Vuoden 2014 alussa voimaan tulevan esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 12 §:n mukaan viittomakielisellä on oikeus esitutkinnassa käyttää viittomakieltä. Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava tulkkauksesta tai valtion kustannuksella hankittava tulkki.

Tulkkaus on eräissä tapauksissa järjestettävä myös silloin, kun se on kuultavan aisti- tai puhevian takia tarpeen. Uuden esitutkintalain 9 luvun 4 §:n mukaan asianomistajan ja todistajan kuulustelu on tallennettava ääni- ja kuvatallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuulusteltavaa tämän henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti voida kuulla henkilökohtaisesti aiheuttamatta haittaa kuulusteltavalle. Lain 7 luvun 12 §:n mukaan tutkija voi pyynnöstä sallia asianosaista tai todistajaa tukevan henkilön läsnäolon kuulustelussa, jos se ei vaikeuta rikoksen selvittämistä tai vaaranna salsapitovelvollisuutta.

Vammaisten henkilöiden oikeusturva toteutuu kuitenkin käytännössä usein puutteellisesti. Rikosilmoituksen tekeminen, todistajanlausunnon antaminen ja tutkintaprosessien käynnistäminen esimerkiksi hyväksikäyttö- tai syrjintätilanteissa on usein hankalaa. Usein asenteet vaikuttavat vammaisten henkilöiden oikeussuojan saatavuuteen. Tämän takia erityisesti lainkäytön alalla työskentelevien viranomaisten koulutukseen tulee kiinnittää huomiota.

Artiklan osalta on huomioitava myös muun muassa Euroopan neuvoston ministerikomitean suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä (*Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice*). Myös lapsen oikeuksien komitean vammaisten lasten oikeuksia koskevassa yleiskommentissa nro 9 (CRC/C/GC/9) käsitellään oikeussuojakeinojen saavutettavuutta.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

14 artikla. *Henkilön vapaus ja turvallisuus.* Artiklan 1 kohdassa turvataan vammaisten henkilöiden yhdenvertainen mahdollisuus nauttia oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen ja turvallisuuteen. Sopimuspuolten tulee turvata, etteivät vammaiset henkilöt joudu laittoman tai mielivaltaisen vapaudenriiston kohteeksi. Mahdollisen vapaudenriiston tulee tapahtua lainmukaisesti. Vammaisuus ei itsessään missään tapauksessa oikeuta vapaudenriistoon.

Artiklan 2 kohdassa sopimuspuolet sitoutuvat varmistamaan, että mikäli vammaisilta henkilöiltä riistetään heidän vapautensa jol-

lakin menettelyllä, on heillä yhdenvertaisesti muiden kanssa oikeus ihmisoikeuksia koskevan kansainvälisen oikeuden takeisiin ja että heitä kohdellaan yleissopimuksen tavoitteiden ja periaatteiden mukaisesti muun muassa tekemällä kohtuullisia mukautuksia.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean antamissa määräaikaisraportointiohjeissa (CRPD/C/2/3) pyydetään artiklan osalta raportoimaan toimista, joilla pyritään poistamaan lainsäädäntö, joka sallii laitostumisen tai eri tavoin vammaisten henkilöiden vapauden riistämisen. Samoin raportointiohjeissa pyydetään raportoimaan lainsäädäntö- tai muista toimista, joilla varmistetaan se, että vapaudenriiston kohteeksi joutuneille vammaisille henkilöille on saatavilla kohtuulliset mukautustoimet ja että heidän saatavillaan on samat menettelylliset takeet kuin muillakin henkilöillä heidän muiden ihmisoikeuksien täysimääräiseksi nauttimiseksi. Vaikka raportointiohjeet eivät ole sitovia, voidaan niistä hakea tulkinta-apua yleissopimuksen määräyksille.

Vammaisuus ei missään nimessä voi oikeuttaa vapaudenriistoon. Vapaudenriistoa voi olla esimerkiksi henkilön sulkeminen laitokseen, ovien lukitseminen, liikkumisen rajoittaminen ja eristäminen. Lista ei ole tyhjentävä.

Perustuslain 7 §:n 1 momentti takaa jokaiselle oikeuden henkilökohtaiseen vapauteen ja turvallisuuteen. Perustuslain 7 §:n 3 momentti suojaa henkilöitä mielivaltaiselta vapaudenriistolta. Vapautta ei saa riistää ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuin. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet tulee perustuslain mukaan turvata lailla.

Vapauteen kohdistuvista rikoksista säädetään rikoslain 25 luvussa. Vapaudenriistosta voidaan tuomita rikoslain 25 luvun 1 §:n mukaan henkilö, joka sulkemalla sisään, sitomalla, kuljettamalla johonkin tai muulla tavoin oikeudettomasti riistää toiselta liikkumisvapauden tai eristää toisen tämän ympäristöstä.

Eduskunnalle annetussa itsemääräämisoikeuslainsäädäntöä koskevassa hallituksen esityksessä (HE 108/2014 vp) lähdetään siitä,

että myös vapaudenriiston sisältävät rajoitustoimenpiteet ovat lain mukaisilla edellytyksillä sallittuja tietyissä tilanteissa. Lain tavoitteena on kuitenkin nimenomaan vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä. Tavoitteeseen pyritään muun muassa sääntelemällä rajoitusten käyttöä nykyistä tarkemmin ja korostamalla positiivisten toimintavelvoitteiden ensisijaisuutta suhteessa rajoitustoimenpiteiden käyttöön. Rajoitustoimenpiteen käytön edellytyksiin sisältyisi aina välttämättömyys- ja suhteellisuusvaatimus. Rajoitustoimenpiteen käyttö olisi sallittua vain tilanteissa, joissa lievemmät keinot eivät ole rajoitustoimenpiteen käytön tarkoitus huomioon ottaen soveltuvia tai riittäviä. Rajoitustoimenpiteen olisi myös oltava potilaan tai asiakkaan hoidon tai huollon kannalta perusteltu, tarkoitukseen sopiva ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Vapaudenriiston sisältäviin rajoitustoimenpiteisiin olisi mahdollista hakea muutosta valittamalla.

Itsemääräämisoikeuslain säännöksiä sovellettaisiin myös sellaisiin henkilöihin, joille annetaan kehitysvammalaisissa tarkoitettuun erityishuoltoon kuuluvia palveluja.

Itsemääräämisoikeuslain yhteydessä kehitysvammalakea ehdotetaan muutettavaksi siten, että erityishuoltoa saataisiin antaa vastoin tahtoa vain henkilölle, jonka huoltoa ei muutoin voida järjestää ja joka on välittömän erityishuollon tarpeessa sen vuoksi, että hän ei sairaudesta, vammasta tai muusta vastaavasta syystä johtuen kykene tekemään huoltoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia ja siksi vakavasti vaarantaa terveyttään tai turvallisuuttaan taikka muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta taikka vahingoittaa merkittävästi omaisuutta. Vammaisuus sinänsä ei enää olisi peruste ryhtyä säännöksessä tarkoitettuun vastoin tahtoa annettavaan erityishuoltoon, vaan kognitiivisen toimintakyvyn alentumisen peruste olisi määritelty yleisellä tasolla samalla tavoin kuin itsemääräämisoikeuslaissa. Kehitysvammalain 42 §:n yleinen pakon käyttöä koskeva säännös ehdotetaan kumottavaksi.

Huomioitavaksi henkilön vapauteen ja turvallisuuteen liittyen tulevat myös 15 artiklan vapautta kidutuksesta tai julmasta, epäinhimillisestä tai halventavasta kohtelusta tai rangaistuksesta, 16 artiklan vapautta hyväk-

sikäytöstä, väkivallasta, pahoinpitelystä ja 17 artiklan henkilön koskemattomuuden suoje-
lua koskevat määräykset.

Määräyksen voimaansaattaminen edellyttää vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuteen kohdistuvia rajoituksia koskevien säännösten uudistamista.

15 artikla. *Vapaus kidutuksesta tai julmasta, epäinhimillisestä tai halventavasta kohtelusta tai rangaistuksesta.* Artiklassa kielletään kidutus sekä julma, epäinhimillinen tai halventava kohtelu tai rangaistus. Artiklassa kielletään erityisesti henkilön alistaminen lääketieteellisiin tai tieteellisiin kokeisiin ilman hänen vapaata suostumustaan. Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean antamissa määräaikaistaportointiohjeissa pyydetään artiklan osalta raportoimaan toimenpiteistä, joilla suojellaan vammaisia henkilöitä lääketieteellisiin tai tieteellisiin kokeisiin alistamisesta mukaan lukien niitä henkilöitä, jotka tarvitsevat tukea oikeudellisen kelpoisuutensa käyttämiseen.

Perustuslain 7 §:n mukaan ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Rikoslain 11 luvun 9 §:ssä on kidutusta koskevat erityiset rangaistussäännökset.

Artiklan voidaan katsoa sisältävän myös velvollisuuden pidättäytyä palauttamasta ulkomaalaista maahan, jossa hänen henkensä voisi vaarantua tai hän saattaisi joutua kidutuksen tai epäinhimillisen kohtelun tai rangaistuksen kohteeksi. Palautuskiellosta säädetään perustuslain 9 §:n 4 momentissa. Ulkomaalaislain (301/2004) 147 §:ssä säädetään palautuskiellosta. Sen mukaan ketään ei saa käännättää tai karkottaa alueelle, jolla hän voi joutua kuolemanrangaistuksen, kidutuksen, vainon tai muun ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kohteeksi, eikä alueelle, jolta hänet voitaisiin lähettää sellaiselle alueelle.

Haavoittuvassa asemassa olevien turvapaikanhakijoiden, kuten vammaisten henkilöiden ja lasten erityistarpeet tulee ottaa huomioon turvapaikkaprosessissa sekä maasta poistamisen yhteydessä kuten myös niin sanotun Dublin-prosessin yhteydessä, jolloin turvapaikanhakija palautetaan toiseen EU:n jäsenvaltioon, joka on vastuussa turvapaikka-asian tutkimisesta.

Lääketieteellisessä tutkimuksessa tulee kunnioittaa ihmisarvon loukkaamattomuuden

periaatetta. Laissa lääketieteellisestä tutkimuksesta (488/1999) säädetään tutkittavan suostumuksesta lääketieteelliseen tutkimukseen. Lain 6 §:n mukaan ihmiseen kohdistuvaa lääketieteellistä tutkimusta ei saa suorittaa ilman tutkittavan kirjallista, tietoon perustuvaa suostumusta. Tästä voidaan poiketa, jos suostumusta ei asian kiireellisyyden ja potilaan terveydentilan vuoksi voida saada ja toimenpiteestä on odotettavissa välitöntä hyötyä potilaan terveydelle. Jollei tutkittava kykene kirjoittamaan, hän voi antaa suostumuksensa suullisesti vähintään yhden tutkimuksesta riippumattoman todistajan läsnä ollessa. Kirjallisen suostumuksen vaatimuksesta voidaan poiketa muissa kuin kliinisissä lääketutkimuksissa myös silloin, kun henkilötietojen antaminen voisi olla tutkittavan edun vastaista ja tutkimuksesta aiheutuu hänelle vain vähäinen rasitus eikä siitä ole haittaa hänen terveydelleen. Suullinen suostumus voidaan tällöin antaa ilman todistajan läsnäoloa eikä tutkimusasiakirjoihin merkitä tutkittavan henkilötietoja.

Jos kliiniseen lääketutkimukseen osallistuva ei kykene itse antamaan suostumustaan tutkimukseen osallistumiseksi, ei hän voi olla tutkittavana, jollei hänen lähiomaisensa tai muu läheinen taikka hänen laillinen edustajansa, sen jälkeen kun hänelle on selvitetty kliinisen lääketutkimuksen luonne, merkitys, seuraukset ja riskit, ole antanut suostumusta tutkimukseen osallistumisesta. Suostumuksen on oltava tutkittavan oletetun tahdon mukainen.

Tutkittavalle on annettava riittävä selvitys hänen oikeuksistaan, tutkimuksen tarkoituksesta, luonteesta ja siinä käytettävistä menetelmistä. Hänelle on myös annettava riittävä selvitys mahdollisista riskeistä ja haitoista. Selvitys on annettava siten, että tutkittava pystyy päättämään suostumuksestaan tietoisena tutkimukseen liittyvistä, hänen päätöksentekoonsa vaikuttavista seikoista. Tutkittavalla on myös oikeus peruuttaa suostumuksensa.

Lääketieteellisestä tutkimuksesta annetun lain 7 §:n mukaan henkilö, joka ei mielenterveyden häiriön, kehitysvammaisuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi kykene pätevästi antamaan suostumustaan tutkimukseen, voi olla tutkittavana vain, jos samoja tieteellisiä tuloksia ei voida saavuttaa muilla tutkittavilla

ja jos tutkimuksesta on vain vähäinen vahingon vaara tai rasitus tutkittavalle. Tutkimuksesta tulee olla suoraa hyötyä hänen tai iältään tai terveydentilaltaan samaan ryhmään kuuluvien henkilöiden terveydelle. Tällaisissa tapauksissa tarvitaan kirjallinen suostumus lähiomaiselta tai lailliselta edustajalta. Jos vajaakykyinen vastustaa tutkimusta tai toimenpidettä, sitä ei saa hänelle suorittaa.

Vammaiset henkilöt kokevat ajoittain itseensä kohdentuvina rangaistuksen luonteisina toimenpiteinä esimerkiksi liikkumisvapauden rajoittamisen. Huomioitavaa on, että asumisjärjestelyt eivät oikeuta artiklan vastaisiin tekoihin. Hoitokulttuurin ja toimintatapojen uudistamiseen tulee kiinnittää huomiota ohjeistuksen ja koulutuksen avulla.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

16 artikla. *Vapaus hyväksikäytöstä, väkivallasta tai pahoinpitelystä.* Artiklassa taataan vammaisten henkilöiden suoja hyväksikäyttöä, väkivaltaa ja pahoinpitelyä vastaan sekä kotona että kodin ulkopuolella. Artikla koskee kaikkia hyväksikäytön, väkivallan ja pahoinpitelyn muotoja. Erityishuomiota tulee kiinnittää vammaisten naisten ja lasten suojeleluun.

Sopimuspuolten tulee muun muassa varmistaa vammaisille henkilöille sekä heidän perheilleen ja huoltajilleen annettavan avun ja tuen asianmukaiset muodot. Sopimuspuolten tulee myös antaa koulutusta ja tietoa siitä, miten hyväksikäyttö-, väkivalta- ja väärinkäyttötilanteet vältetään, tunnistetaan ja miten niistä ilmoitetaan. Palveluiden tulee olla ikään, sukupuoleen ja vammaisuuteen sovitettuja.

Sopimuspuolten tulee varmistaa, että riippumattomat viranomaiset seuraavat vammaisten henkilöiden palvelemiseen tarkoitettuja tiloja ja ohjelmia, jotta voidaan estää hyväksikäyttöä, väkivaltaa ja väärinkäytöksiä. Vammaisille henkilöille, jotka ovat joutuneet hyväksikäytön, väkivallan tai väärinkäytösten kohteeksi, tulee artiklan mukaan myös taata tarpeelliset toimet toipumisen, kuntoutumisen ja sosiaalisen sopeutumisen edistämiseksi. Tärkeää on myös tunnistaa hyväksikäyttö- ja väkivaltatapaukset ja tutkia ja asettaa tekijät syytteeseen.

Kaikilla on oikeus elää vapaina, ilman hyväksikäytön tai väkivallan uhkaa. Suomessa

väkivalta luokitellaan rikokseksi rikoslain mukaisesti. Rikoslain 20 luvussa säädetään seksuaalirikoksista ja 21 luvussa henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista. Rikoslain pahoinpitelyä koskevat säännökset voivat soveltua ruumiillisen väkivallan lisäksi myös henkiseen väkivaltaan. Erityislakeja ei ole. Perustuslain mukaan kansalaisia rodun uskonnon ja fyysisten ja henkisten voimavaroihin katsomatta tulee kohdella tasavertaisesti. Lainsäädännön mukaan myös julkisten palvelujen tulee olla esteettömästi saavutettavia tai toiminta järjestettävä niin, että esimerkiksi liikkumisesteinen henkilö pääsee palvelun piiriin.

Vammaisten henkilöiden riski joutua väkivallan ja hyväksikäytön uhriksi on keskimääräistä suurempi. Väkivalta ja hyväksikäyttö voivat olla joko henkistä tai fyysistä esimerkiksi perhepiirissä tapahtuvaa väkivaltaa tai taloudellista hyväksikäyttöä tai työelämässä toisen henkilön heikomman aseman hyödyntämistä palkkauksesta sovittaessa tai tehtäviä jaettaessa. Myös heitteillejätto tai huolenpidon laiminlyönti voidaan katsoa väkivallaksi.

Vammaisuus vaikeuttaa puolustautumista hyväksikäytöltä ja väkivallalta. Fyysinen avuttomuus ja haavoittuvuus, kommunikaatiovaikeudet sekä riippuvuus muista ihmisistä ja avutarve voivat altistaa vammaisen henkilön hyväksikäytölle tai väkivallan kohteeksi joutumiselle. Vammaisen henkilön on vaikea ryhtyä toimiin sellaista henkilöä vastaan, jonka avusta hän on riippuvainen päivittäin. Tutkimuksissa on todettu, että väkivallan tekijä on usein vammaiselle henkilölle entuudestaan tuttu. Tekijä voi olla esimerkiksi omainen, tukihenkilö, opettaja, ohjaaja tai kuljetuksesta vastaava henkilö.

Vammaisiin henkilöihin kohdistuvat asenteet heidän kyvyttömyydestään suojella itseään sekä vammaisen henkilön uskottavuudesta uhrina voivat lisätä heihin kohdistuvaa väkivallan riskiä.

Erityisen haavoittuvia ryhmiä hyväksikäytön ja väkivallan kohteeksi joutumisen näkökulmasta ovat vammaiset naiset ja lapset.

Tutkimusten mukaan seksuaalirikos kohdistuu tyypillisesti naisiin ja tyttöihin. Suomen rikoslain seksuaalirikossäännösten vuoden 2011 muutoksella (laki rikoslain 20 luvun muuttamisesta 495/2011) on merkitystä lain tasolla vammaisten henkilöiden seksuaa-

lisen itsemääräämisoikeuden aiempaa vahvempaan oikeussuojaan. Muutoksella sukupuoliyhteyden harjoittaminen puolustuskyvyttömän henkilön kanssa arvioidaan raiskaukseksi riippumatta siitä, onko rikoksentehtyjä aikaansaanut puolustuskyvyttömyyden vai ei. Rikoslain 20 luvun 1 §:n mukaan raiskauksesta tuomitaan siis nyt myös se, joka käyttämällä hyväkseen sitä, että toinen tiedottomuuden, sairauden, vammaisuuden, pelkotilan tai muun avuttoman tilan takia on kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan, on sukupuoliyhteydessä hänen kanssaan.

Suomessa on meneillään poikkihallinnollinen Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelman 2010–2015 toimeenpano. Ohjelman tavoitteena on puuttua väkivaltaan ennakoivasti vaikuttamalla asenteisiin ja käyttäytymismalleihin, ehkäistä väkivallan uusiutumista, parantaa seksuaalisen väkivallan uhrien asemaa ja heille tarjottavaa kriisiapua ja tukea, kehittää keinoja tunnistaa ja puuttua haavoittuvassa asemassa olevien kokemaan väkivaltaan sekä lisätä viranomaisten ja ammattilaisten tietoa ja osaamista naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä ja uhrin auttamisesta. Naisiin kohdistuvan väkivallan ohjelmassa tarkastellaan myös erityisesti keinoja puuttua haavoittuvassa asemassa olevien kokemaan väkivaltaan.

Kansallisessa lapsiin kohdistuvan kuritusväkivallan vähentämisen toimintaohjelmassa *Älä lyö lasta!* vuosille 2010–2015 on nostettu esiin myös vammaisten lasten kokema väkivalta.

Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätö puolestaan käynnisti vuonna 2010 kaksivuotisen, Raha-automaattiyhdistyksen rahoittaman tutkimushankkeen *Kuritusväkivalta vammaisia lapsia ja nuoria kohtaan*.

Lisäksi vuonna 2011 on julkaistu sähköinen vammaispalvelukäsikirja, jossa käsitellään kansainvälistä tutkimustietoa sekä toimintaohjeita ja väkivaltaan liittyvää vammaispalveluihin soveltuvaa tausta-aineistoa vammaispalvelun työntekijöiden tueksi.

Vammaisten henkilöiden kohtaamaa väkivaltaa, hyväksikäyttöä ja syrjintää tuleekin ennaltaehkäistä tunnistamalla vammaisiin henkilöihin kohdistuva väkivalta ajoissa, kouluttamalla sekä tiedottamalla. Vammaiset henkilöt tulee huomioida myös väkivallan

ehkäisemistä koskevissa ohjelmissa. Myös seksuaalikasvatusta tulisi lisätä, sillä sen puute voi lisätä erityisesti naisten ja tyttöjen riskiä joutua seksuaalisen väkivallan uhriksi.

Tutkimustietoa vammaisiin henkilöihin kohdistuneesta väkivallasta tulisi lisätä vammaisia henkilöitä haastatellen väkivallan ja hyväksikäytön tunnistamiseksi ja ennaltaehkäisemiseksi.

Kuten edellä 6 artiklan kohdalla on todettu, Suomi on parhaillaan ratifioimassa Istanbulin sopimusta, jonka sopimuksen 24 artikla edellyttää ottamaan käyttöön valtakunnallisia, maksuttomia ja ympärivuorokautisia auttavia puhelimia, joihin voisi soittaa nimettömänä tai luottamuksellisesti ja joissa neuvottaisiin kaikissa tämän yleissopimuksen alaan kuuluvien väkivallan muotoihin liittyvissä asioissa.

Eduskunta käsittelee parhaillaan valtion varoista maksettavasta korvauksesta turvakotipalvelun tuottajille koskevaa hallituksen esitystä (HE 186/2014 vp). Lain on tarkoitus tulla voimaan vuoden 2015 alussa. Lain myötä turvakotipalveluja pyritään vähitellen lisäämään Suomessa valtakunnallisesti ja uusien turvakotien perustamisessa otetaan huomioon myös esteettömyysnäkökohtia niin, että vammaisen henkilön pääsy turvakotiin ei olisi kiinni esteettömyydestä. Sosiaalihuoltolain uudistusta koskevassa hallituksen esityksessä (HE 164/2014 vp) esitetään lähisuhde- ja perheväkivalta yhdeksi tekijäksi, jonka kunnan tulee ottaa huomioon kuntalaisen tuen tarpeen arvioinnissa. Lähi- ja perheväkivallasta aiheutuvalle tuen tarpeella tarkoitetaan tilanteita, joissa henkilö on kokenut väkivaltaa tai sen uhkaa taikka altistunut niiden vaikutuksille perheessään tai muissa läheisissä suhteissa.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

17 artikla. *Henkilön koskemattomuuden suojele.* Artiklassa turvataan vammaisten henkilöiden oikeus ruumiilliseen ja henkiseen koskemattomuuteen yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Perustuslain 7 §:ssä turvataan jokaisen oikeus henkilökohtaisen koskemattomuuden suojaan. Jokaisella on oikeus myös yksityiselämän suojaan.

Vammaisten henkilöiden yksityisyyden suoja ja henkilökohtaisen koskemattomuuden suoja ovat erityisen uhattuina. Tämä johtuu

suurelta osin vammaisuudesta johtuvien tukitoimien ja palveluiden tarpeesta. Tukitoimien ja palveluiden mukaiset toimenpiteet ovat usein sellaisia, että ne edellyttävät ammattihenkilöiden tulemistä yksityisyyden suojan piiriin kuuluvalla alueella. Vammaiset henkilöt saavat usein apua myös omaisilta ja henkilökohtaisilta avustajilta. Esimerkiksi henkilökohtainen avustaja voi olla läsnä intiimihygienian hoitoon liittyvissä asioissa, terveydenhuollossa asioitaessa ja pankki- ja kirjesalaisuuden piiriin kuuluvien asioiden hoitamisessa.

Eriytystä huomiota tulee kiinnittää laitoksissa asuvien vammaisten henkilöiden yksityisyyden suojaan.

Ehdotetulla itsemääräämisoikeuslailla ei ole tarkoitus estää tai vaikeuttaa vammaisten henkilöiden asumisen kehittämistä. Laitoksissa asumisesta voitaisiin luopua kansallisten ohjelmien linjaamalla tavalla vielä senkin jälkeen, kun itsemääräämisoikeuslaki on tullut voimaan.

Vammaisten oikeuksien komitean antamien määräaikaisraportointiohjeissa pyydetään artiklan osalta raportoimaan toimenpiteistä, joihin on ryhdytty vammaisten henkilöiden suojelemiseksi lääketieteelliseltä tai muulta hoidolta ilman heidän omaa suostumustaan, sekä vammaisten henkilöiden suojaamiseksi pakkosterilisaatiolta ja vammaisten naisten ja tyttöjen suojaamiseksi pakotetuilta raskaudenkeskeytyksiltä.

Artiklan voidaan siis katsoa koskevan myös vammaisten henkilöiden suojaamista pakkosterilisaatiolta ja pakotetuilta raskaudenkeskeytyksiltä. Rikoslain 22 luku sisältää säännökset laittomasta raskauden keskeyttämisestä. Luvun 1 §:n mukaan laittomaan raskauden keskeyttämiseen syyllistyy se, joka ilman raskauden keskeyttämisestä annetussa laissa edellytettyä lupaa tai muuten oikeudettomasti keskeyttää toisen raskauden. Lain 2 §:n mukaan tekijä syyllistyy törkeään laittomaan raskauden keskeyttämiseen, jos laittomassa raskauden keskeyttämisessä rikos tehdään vastoin naisen tahtoa ja teko on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Kyseistä rikoslain säännöstä koskevassa hallituksen esityksessä (HE 156/2008 vp) todetaan, että vakavissa naisen ruumiillista koskemattomuutta loukkaavissa teoissa tuomitaan rikosten yhtymistä koskevien säännösten

mukaisesti myös rikoslain 21 luvun 5 ja 6 §:n nojalla pahoinpitelystä tai törkeästä pahoinpitelystä niissä säädettyjen edellytysten mukaisesti.

Artiklassa tarkoitettu naisen pakkosterilointi puolestaan tulee ensisijaisesti arvioitavaksi rikoslain 21 luvun mukaisena pahoinpitelyrikoksena. Myös rikoslain 25 luvun 8 §:n mukainen pakottaminen saattaa tulla kyseeseen.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

18 artikla. *Liikkumisen ja kansalaisuuden vapaus.* Artiklassa turvataan vammaisten henkilöiden oikeus liikkumisvapauteen sekä vapauteen valita asuinpaikka ja kansalaisuus.

Artiklan 1 kohta edellyttää lainsäädäntö- tai muita toimenpiteitä, joilla turvataan vammaisten henkilöiden oikeus hankkia kansalaisuus sekä se, ettei kansalaisuutta riistetä heiltä mielivaltaisesti. Artikla edellyttää myös toimenpiteitä, joilla turvataan vammaisten henkilöiden oikeus tulla maahan ja poistua maasta vapaasti. Artiklan mukaan vammaiselta henkilöltä ei saa myöskään riistää mahdollisuutta saada, pitää hallussa ja käyttää henkilöllisyysasiakirjoja tai oikeutta asianmukaisesti prosesseihin, kuten maahanmuutomenettelyyn, vammaisuuden perusteella.

Artiklan 1 kohta liittyy yleissopimuksen 19 artiklassa turvattuun oikeuteen itsenäiseen elämään ja elää yhteisössä.

Artiklassa turvatun oikeuden toteutumisen kannalta olennaisessa asemassa on asiaa koskevan tiedon ja toimintamahdollisuuksien saavutettavuus menettelyiden jokaisessa vaiheessa. Artiklalla on siten tältä osin yhteys myös 21 artiklassa turvattuun sanan- ja mielipiteenvapauteen ja tiedonsaantiin sekä 9 artiklassa turvattuun esteettömyyteen.

Perustuslain 5 §:n mukaan Suomen kansalaisuus saadaan syntymän ja vanhempien kansalaisuuden perusteella sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään. Kansalaisuus voidaan myöntää laissa säädetyin edellytyksin myös ilmoituksen tai hakemuksen perusteella. Suomen kansalaisuudesta voidaan vapauttaa vain laissa säädetyillä perusteilla ja sillä edellytyksellä, että henkilöllä on tai hän saa toisen valtion kansalaisuuden.

Kansalaisuuslain (359/2003) 13 §:n 1 momentin 6 kohdan mukaan yksi kansalaistamisen edellytyksistä on, että hakijalla on suo-

men tai ruotsin kielen tyydyttävä suullinen ja kirjallinen taito tai näiden sijasta vastaavan tasoinen suomalaisen tai suomenruotsalaisen viittomakielen taito. Kansalaisuuslain nojalla kielitaitoedellytys koskee myös kuuroa hakijaa, sillä edellytyksen voi täyttää myös viittomakielen taidolla.

Kielitaitoedellytyksestä voidaan poiketa, jos hakija ei pysty terveydentilansa taikka aisti- tai puhevammansa takia täyttämään kielitaitoedellytystä. Hallituksen esityksen (235/2002 vp) mukaan kielitaitoedellytyksestä voidaan poiketa pelkästään hakijan terveydentilan perusteella, mutta poikkeaminen edellyttää sellaista huonokuntoisuutta, sairautta, kehitysvammaisuutta tai muuta vammaa, jonka perusteella kielitaitoedellytystä on mahdollon täyttää tai on kohtuutonta vaatia sen täyttämistä.

Poikkeussäännöstä voidaan myös soveltaa, mikäli on olemassa erittäin painava syy kielitaitoedellytyksestä poikkeamiselle. Hallituksen esityksen (HE 80/2010 vp) mukaan erittäin painavana syynä voitaisiin pitää esimerkiksi olosuhteita, jolloin laissa edellytetyn kielitaidon tason saavuttaminen olisi hakijan kohdalla tosiasiallisesti mahdotonta. Tällaisia syitä voisivat olla esimerkiksi todennetuista oppimisvaikeuksista tai puutteellisesta koulutuksesta johtuva selvästi alentunut oppimiskyky.

Suomessa liikkumisvapaus on turvattu perustuslain 9 §:ssä. Perustuslain 9 §:n 1 momentin mukaan Suomen kansalaisella ja maassa laillisesti oleskelevalla ulkomaalaisella on vapaus liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa. Perustuslain 9 §:n 2 momentin mukaan jokaisella on oikeus lähteä maasta. Perustuslain 9 §:n 3 momentin mukaan Suomen kansalaista ei saa estää saapumasta maahan, karkottaa maasta eikä vastoin tahtoaan luovutaa tai siirtää toiseen maahan. Perustuslain 9 §:n 4 momentin mukaan ulkomaalaisen oikeudesta tulla Suomeen ja oleskella maassa säädetään lailla. Ulkomaalaista ei saa karkottaa, luovuttaa tai palauttaa, jos häntä tämän vuoksi uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus tai muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu.

Ulkomaalaislain 40 §:n 3 momentin mukaan ulkomaalainen saa laillisesti oleskella maassa hakemuksen käsittelyn ajan, kunnes asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai on tehty

täytäntöönpanokelpoinen päätös ulkomaalaisen maasta poistamiseksi.

Ulkomaalaislain 52 §:n mukaan Suomessa olevalle ulkomaalaiselle myönnetään jatkuva oleskelulupa, jos oleskeluluvan epääminen olisi ilmeisen kohtuutonta hänen terveydentilansa, Suomeen syntyneiden siteiden tai muun yksilöllisen inhimillisen synn vuoksi, kun erityisesti otetaan huomioon olosuhteet, joihin hän joutuisi kotimaassaan, tai hänen haavoittuva asemansa. Säännös koskee usein turvapaikanhakijaa, jolle ei myönnetä oleskelulupaa kansainvälisen suojelun perusteella, mutta kuitenkin inhimillisesti ajatellen ei voitaisi edellyttää hänen palaavan kotimaahansa.

Ulkomaalaislain 39 §:n mukaan oleskeluluvan myöntäminen edellyttää yleensä, että ulkomaalaisen toimeentulo on turvattu. Toimeentuloedellytyksestä voidaan yksittäisessä tapauksessa poiketa, jos siihen on poikkeuksellisen painava syy tai lapsen etu sitä vaatii. Pykälässä ei nimenomaisesti mainita vammaisuutta, mutta se voitaisiin katsoa yksittäisissä tapauksissa poikkeuksellisen painavaksi syyksi toimeentuloedellytyksestä poikkeamiseksi. Viranomaiskäytännössä on tapauksia, jossa vammaisuus on hyväksytty poikkeamisen syyksi. Toimeentuloedellytyksestä poikkeaminen perustuu kuitenkin tapauskohtaiseen arvioon, sillä valtio päättää itsenäisesti sopimusvelvoitteidensa puitteissa siitä, millä edellytyksillä se myöntää oleskeluluvan ulkomaalaiselle kansalaiselle. Henkilön vammaisuus ei siis ole ehdoton peruste toimeentuloedellytyksestä poikkeamiseen. Maahanmuuttovirasto on tarkentanut toimeentuloedellytyksestä poikkeamista vammaisuuden perusteella 20 päivänä joulukuuta 2013 päivitetystä toimeentuloedellytyksen soveltamista koskevassa ohjeessa.

EU:n kansalaisen ja häneen rinnastettavan oleskeluoikeudesta säädetään ulkomaalaislain 10 luvussa.

Kotikunnan määräytymisestä säädetään kotikuntalain 2 §:ssä. Henkilön kotikunta on laissa säädetyin poikkeuksin se kunta, jossa hän asuu. Kotikuntalain 3 a §:n mukaan jos henkilö on sijoitettu perhehoitoon, laitoshoittoon tai asumispalvelujen avulla järjestettyyn asumiseen muun kuin kotikuntansa alueelle, hän voi valita uudeksi kotikunnakseen sen kunnan, jonka alueella olevassa toimintayksikössä tai asunnossa hän asuu. Valinta-

keuden käyttäminen edellyttää, että hoidon tai asumisen arvioidaan kestävän tai on kestänyt yli vuoden. Kotikunta voi muuttua myös kotikuntalain 3 b §:n perusteella. Tällöin henkilön, joka ei iän, vammaisuuden tai muun sellaisen syyn vuoksi kykene asumaan itsenäisesti, tulee ensin saada sosiaalihuoltolain 16 a §:n mukaisesti päätös tarvitsemistaan palveluista siitä kunnasta, johon hän haluaa muuttaa.

Hallitusohjelmaan sisältyy tavoite selvittää tarpeet kotikuntalain uudistamisesta siten, että itsenäisesti asuvien, avohuollon piirissä olevien henkilöiden oikeus valita kotikunta toteutuu.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos toteutti toukokuussa 2013 yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön ja Suomen Kuntaliiton kanssa kaikille kunnille kohdistetun kyselyn, jonka tarkoituksena oli saada tietoa kotikuntalain ja sosiaalihuoltolain vuoden 2011 alussa voimaan tulleiden muutosten vaikutuksista (*Lehtonen, Ulla, Nykänen, Eeva, Pajukoski, Marja, Kotikuntalain ja sosiaalihuoltolain 1.1.2011 voimaan tulleiden muutosten vaikutukset kunnissa. Työpaperi: 2013- 035, THL, 2013*). Muutosten tarkoituksena on ollut helpottaa muun muassa ympärivuorokautisessa hoidossa olevien vanhusten ja vammaisten henkilöiden mahdollisuutta vaihtaa kotikuntaa. Selvitys osoitti, että kotikuntansa ulkopuolella palveluasumisessa, laitoshoidossa tai perhehoidossa olevat henkilöt ovat käyttäneet verraten vähän heille kuuluvaa oikeutta vaihtaa viralliseksi kotikunnakseen kunta, jossa he jo asuvat ja jossa heitä hoidetaan. Myös mahdollisuutta hakea pitkäaikaista hoitopaikkaa ja sosiaalipalveluja toisen kunnan alueelta on käytetty vain vähän. Uudistettujen säännösten perusteella kotikuntaa vaihtoi vuosina 2011 ja 2012 yhteensä 291 henkilöä. Yleisin syy oli halu päästä lähemmäksi perheenjäseniä tai sukulaisia. Eniten muuttivat vanhukset. Suurin osa kyselyyn vastanneista kunnista ilmoitti, että lakimuutokset eivät ole juurikaan vaikuttaneet niiden talouteen. Osa kunnista kuitenkin ilmoitti muutosten aiheuttaneen niille jossain määrin lisäkustannuksia, joiden määrät vaihtelivat 6 100 ja 340 000 euron välillä. Valtaosa kyselyyn vastanneista kunnista oli sitä mieltä, että vastaavaa mahdollisuutta vaihtaa kotikuntaa ei ole syytä ulottaa avohuollon asiakkaisiin. Nykyinen

lainsäädäntö antaa heille jo mahdollisuuden muuttaa kunnasta toiseen.

Eduskunnan käsittelyssä on parhaillaan hallituksen esitys (HE 164/2014 vp) uudeksi sosiaalihuoltolaiksi. Tarkoituksena on, että nykyisen sosiaalihuoltolain 16 a §:ää vastaava säännös toisen kunnan sosiaalipalvelujen ja hoitopaikan hakemisesta sisällytetään uuteen sosiaalihuoltolakiin (61 §). Palvelujen rahoitusta koskevat pykälät (42 a § ja 42 b § nykyisen sosiaalihuoltolain 5 luvussa) jäävät voimaan.

Vammaisten henkilöiden liikkumisvapauden toteutumisen kannalta on tärkeää, että tarvittavat palvelut tulevat turvatuiksi.

Artiklan 2 kohta edellyttää toimenpiteitä, joilla varmistetaan, että jokainen vastasyntynyt vammaisen lapsi rekisteröidään välittömästi syntymänsä jälkeen ja tälle annetaan nimi ja kansalaisuus.

Nimilain (694/1985) mukaan jokaisella on oltava etunimi ja sukunimi. Lapsen sukunimen määräytymisestä syntymän perusteella säädetään nimilain 2 §:ssä. Etunimen ilmoittamisesta ja ottamisesta säädetään puolestaan nimilain 32 a §:ssä.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

19 artikla. Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä. Artiklalla turvataan vammaisten henkilöiden yhdenvertainen oikeus elää yhteisössä. Sopimuspuolten tehtävänä on turvata tehokkaat ja asianmukaiset toimet, jotta vammaiset henkilöt pystyvät nauttimaan tästä oikeudesta täysimääräisesti.

Sopimuspuolet turvaavat tämän oikeuden muun muassa varmistamalla, että vammaisilla henkilöillä on oikeus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa he asuvat, eivätkä ole veloitettuja käyttämään tiettyjä asuinjärjestelyjä. Oikeutta valita asuinpaikkansa on käsitelty 18 artiklan yhteydessä.

Sopimuspuolten tulee myös varmistaa, että saatavilla on kotiin annettavia palveluja, asumis- ja laitospalveluja sekä muita yhteiskunnan tukipalveluja. Sopimuspuolten tulee turvata henkilökohtainen apu sitä tarvitseville vammaisille henkilöille. Koko väestölle tarjotut palvelut ja järjestelyt tulee olla vammaisten henkilöiden saatavilla yhdenvertaisesti sekä vastattava heidän tarpeitaan.

Asumisen esteettömyys ja turvallisuus, saavutettavat elinympäristöt ja toimivat pal-

velut ovat keskeisiä itsenäisen elämän ja osallisuuden edellytyksiä. Uusi tieto- ja viestintäteknologia mahdollistaa vammaisten henkilöiden aiempaa suuremman itsenäisyyden ja elämänhallinnan. Uutta teknologiaa suunniteltaessa tulee kuitenkin 9 artiklan mukaisesti huomioida niiden esteettömyys ja saavutettavuus. Myös tietoisuutta ratkaisuisista, jotka helpottavat elämää, itsenäistä suoriutumista ja tukevat kommunikointia tulee lisätä sekä vammaisten henkilöiden ja heidän omaistensa että yhteiskunnan eri toimijoiden parissa. Itsenäisen elämän tukena ovat kaikille kansalaisille tarkoitettujen palvelujen ja hyvän yhteiskuntasuunnittelun ohella erityis- palvelut, tukitoimet ja mukautustoimenpiteet. Niitä tarvitaan, mikäli yleiset palvelut ja yhteiskunnan esteettömyys ja saavutettavuus eivät riitä vastaamaan vammaisen henkilön tarpeisiin. Keskeistä on varmistaa yksilöllisiä tarpeita ja elämäntilannetta vastaavat asumisen, liikkumisen, kommunikoinnin ja tiedon- saannin ratkaisut. Asumiseen liittyvissä palveluissa tulee huomioida henkilön vammaisuudesta johtuvat erilaiset tarpeet.

Perustuslain 19 §:n 1 momentissa on turvattu oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Tämä on suoraan perustus- laissa säädetty subjektiivinen oikeus yksilölle kaikissa elämäntilanteissa kuuluvasta vähimmäisturvasta (PeVM 25/1994 vp). Välttämättömällä toimeentulolla ja huolenpidolla tarkoitetaan sellaista tulotasoa ja palveluja, joilla turvataan ihmisarvoisen elämän edellytykset.

Perustuslain 19 §:n 3 momentti velvoittaa julkista valtaa turvaamaan jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistämään väestön terveyttä. Palvelujen riittävyttä arvioitaessa lähtökohtana pidetään sellaista palvelujen tasoa, joka luo jokaiselle ihmiselle edellytykset toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä. Oikeuksia toteuttavaa sääntelyä sisältyy muun muassa vammaisten henkilöiden palveluja koskevaan erityislainsäädäntöön, josta keskeisin on vammaispalvelulaki ja sitä täydentävä asetus (asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (759/1987); jäljempänä vammaispalveluasetus). Vammaispalvelulain tarkoituksena on edistää vammaisten henkilöiden tasa-arvoa ja mahdollisuuksia yhdenvertaiseen elämään muiden kanssa. Vammaisten

henkilöiden tulkkauksipalveluja on käsitelty edellä 9 artiklan yhteydessä.

Vammaisten henkilöiden tarvitsemat sosiaalipalvelut järjestetään ensisijaisesti osana yleistä palvelujärjestelmää. Jos vammaisen henkilö ei saa riittäviä ja hänelle sopivia palveluja tai tukitoimia sosiaalihuoltolain tai muun yleisen lainsäädännön nojalla, hänen tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet järjestetään vammaispalvelulain tai kehitysvammalain mukaisesti. Vammaispalvelulaki on ensisijainen suhteessa kehitysvammalakiin lakien keskinäisessä suhteessa.

Kuten yleisperusteluissa on tuotu esiin, sosiaalihuoltolaki on uudistettu laaja-alaisen työryhmän työn pohjalta. Esitys uudeksi sosiaalihuoltolaiksi (HE 164/2014 vp) on eduskunnan käsiteltävänä. Siihen liittyen jatketaan myös vammaisia henkilöitä koskevan sosiaalihuollon erityislainsäädännön uudistamista hallitusohjelman mukaisesti. Vammaislainsäädännön uudistamistyöryhmän tehtävänä on sovittaa yhteen nykyinen vammaispalvelulaki ja kehitysvammalaki uudeksi vammaispalveluja koskevaksi erityislaiksi eri vammaisryhmien yhdenvertaisten palvelujen turvaamiseksi. Tehtävänä on myös selvittää vammaisia henkilöjä koskevan erityislainsäädännön muut uudistamistarpeet ottaen huomioon toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset, yleissopimuksen kansalliselle lainsäädännölle asettamat velvoitteet, kehitysvammaisten asumista ja palveluja koskeva periaatepäätös sekä sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön uudistamiseen liittyvä työ.

Vammaisella henkilöllä tarkoitetaan vammaispalvelulain mukaan henkilöä, jolla vamman tai sairauden johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista. Tavanomaisiin elämän toimintoihin katsotaan kuuluvan asuminen, työssä käyminen, opiskelu, osallistuminen, liikkuminen, asioiminen ja vapaa-ajan viettoon kuuluvat toiminnot. Vaikeavammaisuus määritellään aina suhteessa kuhunkin palveluun.

Artiklan mukaista oikeutta itsenäiseen elämään ja osallisuuteen yhteisössä turvaavat vammaispalvelulain mukaisista palveluista erityisesti vaikeavammaisille henkilöille subjektiivisina oikeuksina säädetty henkilökoh- tainen apu, palveluasuminen, päivätoiminta

sekä korvaus asunnon muutostöistä ja asuntoon kuuluvista välineistä ja laitteista. Viimeksi mainittuja on käsitelty jäljempänä 26 ja 28 artikloiden kohdalla. Kuljetuspalvelu on tärkeä palvelu itsenäisen elämän ja osallisuuden turvaamisessa. Kuljetuspalveluja on käsitelty tarkemmin 20 artiklan yhteydessä henkilökohtaisen liikkumisen osalta. Myös vammaispalvelulain säännökset asiakkaan yksilöllisen avun tarpeen huomioon ottamisesta lain mukaisia palveluja ja tukitoimia järjestettäessä sekä säännös yksilöllisen palvelusuunnitelman laatimisesta korostavat vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden ja osallistumisen huomioon ottamista vammaispalveluja järjestettäessä myös palvelujen järjestämistavan osalta.

Erytisesti kun on kyse sellaisista palveluista tai tukitoimista, joilla on vaikutusta vammaisen henkilön henkilökohtaisen vapauden, yksityisyyden suojan ja itsemääräämisoikeuden toteutumiseen, on ensisijaisesti otettava huomioon vammaisen henkilön oma käsitys hänen avun- tai palvelutarpeestaan ja palveluiden järjestämistavasta.

Vammaispalvelulain mukaiseen henkilökohtaiseen apuun kuuluu vaikeavammaisen henkilön välttämätön avustaminen päivittäisissä toimissa, työssä ja opiskelussa, harrastuksissa, yhteiskunnallisessa osallistumisessa sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä niin kotona kuin kodin ulkopuolellakin. Palvelu on tarkoitettu diagnoosista riippumatta sellaisille vaikeavammaisille henkilöille, jotka vammansa tai sairautensa vuoksi tarvitsevat välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua näistä toimista selviytyäkseen.

Henkilökohtaisen avun tarkoitus on auttaa vaikeavammaista henkilöä toteuttamaan omia valintojaan laissa tarkoitettuja toimia suorittaessaan. Henkilökohtaisen avun järjestäminen edellyttää, että vaikeavammaisella henkilöllä on voimavaroja määritellä avun sisältö ja toteutustapa. Korkein hallinto-oikeus on ratkaisussaan KHO:2011:69 linjannut, ettei voimavaraedellytystä tule asettaa liian korkealle eikä esimerkiksi henkilön jatkuva ohjauksen tarve kaikissa päivittäisissä toimissa ole este henkilökohtaisen avun myöntämislle. Korkeimman hallinto-oikeuden mukaan esimerkiksi vaikeudet ilmaista itseään eivät ole este henkilökohtaisen avun myöntämislle.

Vammaispalvelulain mukaiseen palveluasumiseen kuuluvat asunto sekä asumiseen liittyvät palvelut, jotka ovat välttämättömiä asukkaalle jokapäiväiselle suoriutumiselle. Näitä palveluja voivat olla avustaminen asumiseen liittyvissä toiminnoissa kuten liikkumisessa, pukeutumisessa, henkilökohtaisessa hygieniassa, ruokataloudessa ja asunnon siivouksessa sekä ne palvelut, joita tarvitaan asukkaalle terveyden, kuntoutuksen ja viihtyvyyden edistämiseksi.

Vammaispalvelulaissa ei ole määritelty, missä ja miten palveluasuminen tulisi järjestää. Palveluasumiseen liittyvät palvelut voidaan järjestää henkilön omaan kotiin, jota hän hallitsee vuokra- tai omistussuhteen nojalla. Palveluasumista voidaan järjestää myös erilaisissa palveluasumisyksiköissä, kuten palvelutaloissa, ryhmäkodeissa tai hajautettuna asumisena, jolloin kunta tai muu palveluntuottaja järjestää palvelut asukkaalle. Palveluasumisen järjestämistapaa valittaessa on kiinnitettävä huomiota palvelusuunnitelmassa kuvattuun palvelutarpeeseen ja vammaisen henkilön elämäntilanteeseen kokonaisuudessaan. Asiakkaan omalle käsitykselle asumisen ja palvelujen järjestämisestä on annettava erityistä merkitystä päätettäessä palveluasumisen järjestämistavasta.

Palveluasumiseen kuuluvat riittävät palvelut ja tuki sekä tarvittaessa myös hoiva ja huolenpito vaikeavammaisen henkilön suoriutumisen ja asumisturvallisuuden varmistamiseksi. Palvelut voidaan järjestää esimerkiksi kotipalvelun, kotihoidon tai omaishoidon tuen avulla tai vammaispalvelulain mukaisella henkilökohtaisella avulla tai näitä yhdistelemällä. Osa vaikeavammaisista henkilöistä, joiden toimintakyky on monin tavoin rajoittunut, tarvitsee myös ympärivuorokautista hoivaa. Palveluasumiseen voi sisältyä myös kotisairaanhoidoa tai muita terveydenhuollon palveluja. Palveluasuminen tulee järjestää yhdistelemällä edellä mainituista palvelu- ja tukimuodoista asiakkaan tarpeita vastaava kokonaisuus. Myös teknologiaa ja apuvälineitä sekä asunnon muutostöitä voidaan käyttää osana palveluasumisen järjestämisen kokonaisuutta.

Korkein hallinto-oikeus on ratkaisussaan KHO 2013:6 ja KHO 2013:7 todennut, että, vaikka henkilö tarvitsee toisen henkilön apua ja huolenpitoa ympärivuorokautisesti, ei vält-

tämättä sulje henkilöä pois palveluasumisen piiristä. Tapauksissa henkilöiden ei ollut katsottava olevan jatkuvan laitoshoidon tarpeessa, koska heidän palvelutarpeisiinsa vastaaminen ei edellyttänyt pääasiassa sairaanhoidon osaamista tai muuta erityisosaamista jatkuvasti tai pitkäaikaisesti. Riittävä huolenpito oli mahdollista turvata avohuollon toimenpitein.

Vammaisten itsenäinen elämä ja osallisuus edellyttävät asuinympäristöltä ja sen palveluilta esteettömyyttä ja saavutettavuutta. Maankäyttö- ja rakennusasetuksen (895/1999) 53 §:n mukaisesti hallinto- ja palvelurakennuksen sekä muussa rakennuksessa olevan sellaisen liike- ja palvelutilan, johon tasa-arvon näkökulmasta kaikilla on oltava mahdollisuus päästä, sekä näiden rakennuspaikan tulee soveltua myös niiden henkilöiden käyttöön, joiden kyky liikkua tai muutoin toimia on rajoittunut.

Valtion asuntopolitiikan tavoitteena on pitkään ollut kohtuuhintaisen asuntotarjonnan edistäminen. Tämä tavoite koskee myös vammaisia henkilöitä ja muita erityistä tukea tarvitsevia ryhmiä. Heidän kohdallaan tarvitaan kuitenkin yleensä suurempaa yhteiskunnan panostusta asumisen järjestämiseen kuin monen muun väestöryhmän kohdalla, ja valtion rahoittamalla asumisen tukijärjestelmällä onkin suuri merkitys heidän asumisensa järjestämisessä.

Vammaisten henkilöiden ja muiden erityistä tukea tarvitsevien ryhmien asunto-olojen parantamiseksi myönnetään valtion varoista avustuksia, joilla lisätään asumiskustannuksiltaan kohtuullisten ja käyttötarkoitukseensa soveltuvien vuokra-asuntojen tarjontaa. Avustuksia myönnetään yhdessä valtion korkotukilainoituksen kanssa vuokra-asuntojen rakentamista, hankintaa ja perusparantamista varten. Avustuksilla katetaan niitä lisäkustannuksia, joita erityisryhmäasunnoissa aiheutuu asukkaiden sairaudesta, vammasta, toimintakyvyn alenemisesta tai muusta erityistarpeesta johtuvista poikkeuksellisista tila- tai varusteratkaisuista, ja tällä tavoin kohtuullistetaan asumiskustannuksia. Myös erityistä tukea asumisessaan tarvitsevien ryhmien kohdalla tavoitteena on asuminen tavallisilla asuinalueilla. Erityisryhmien asunto-olojen parantamiseen tarkoitettua avustusta ei myönnetä isoihin eikä laitosalueelle raken-

nettaviin kohteisiin. Eri erityisryhmiin kuuluvien henkilöiden asuntoja ei tule sijoittaa samalle tontille tai samaan rakennuskokonaisuuteen. Asuntojen ja välittömän asuinympäristön on oltava esteetöntä, ja kohteen laatuun on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Valtioneuvosto on tehnyt 21 päivänä tammiukuuta 2010 periaatepäätöksen ohjelmaksi kehitysvammaisten asumisen ja siihen liittyvien palvelujen järjestämiseksi vuosina 2010–2015. Kehitysvammaisten asumisohjelman tavoitteena on mahdollistaa yksilöllinen asuminen laitoksista ja lapsuudenkodeista muuttaville kehitysvammaisille sekä vahvistaa heidän osallisuuttaan ja yhdenvertaisuuttaan yhteisössä sekä yhteiskunnassa. Tavoitteena on vähentää laitospaikkoja sekä mahdollistaa muuttaminen lapsuudenkodeista tuottamalla kehitysvammaisten henkilöiden tarpeita ja toiveita vastaavia asumisratkaisuja ja tarjoamalla yksilöllisiä palveluja ja tukea.

Valtioneuvoston 8 päivänä marraskuuta 2012 tekemä periaatepäätös kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisen asumisen ja palvelujen turvaamisesta (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2012:15) määrittelee asumisohjelman seuraavan vaiheen. Periaatepäätöksessä asetetaan tavoitteeksi asumisohjelman toimeenpanon jatkaminen siten, että vuoden 2020 jälkeen kukaan vammaisen henkilö ei asu laitoksessa. Periaatepäätöksellä hallitus sitoutuu jatkamaan kehitysvammahuollon rakennemuutosta ja kehittämään palveluja, jotka mahdollistavat myös vaikeimmin vammaisten henkilöiden asumisen lähiyhteisössä.

Vammaispoliittisessa ohjelmassa edellytetään, että vammaispoliittinen näkökulma ja vammaisten henkilöiden edustus asuntopolitiittisten ohjelmien suunnittelussa ja toteutuksessa otetaan huomioon. Tarkoituksena on myös kehittää vammaisten ihmisten asumista ja yksilöllisiä asumisratkaisuja.

Laki julkisista hankinnoista (348/2007; jäljempänä hankintalaki) säätelee muun muassa kuntien ostopalvelutoimintaa. Vammaispalvelut pääosin julkisten organisaatioiden järjestäminä palveluina ovat hankintalain piirissä. Sosiaali- ja terveysministeriön, ympäristöministeriön ja Suomen Kuntaliiton yhteisessä kuntakirjeessä 16 päivänä marraskuuta 2010 korostetaan, että riippumatta kunnan valitsemasta tavasta järjestää palveluja joko

omana tai ostopalvelutoimintana vammaisten henkilöiden palvelujen, hoivan ja tuen sosiaalisen perustavoitteen on säilyttävä ensisijaisena. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kilpailuttaminen ei saa johtaa palveluketjujen pirstoutumiseen, pitkään jatkuneiden asiakassuhteiden katkeamiseen tai yksilöllisen palvelutarpeen sivuuttamiseen.

Hankintalaki mahdollistaa neuvottelunnettelyn tai suorahankinnan käytön tilanteissa, joissa se on asiakkaan yksilöllisen palvelutarpeen kannalta perusteltua laissa mainituilla edellytyksillä. Suorahankintaa voidaan käyttää muun muassa tapauksissa, joissa olisi kohtuutonta muuttaa vaikeasti sairaan tai vammaisen henkilön asumisen järjestämisessä tarvittavia palveluja. Näissä tilanteissa sopimus on mahdollista tehdä yksittäisen henkilön osalta saman palveluntarjoajan kanssa kilpailuttamatta hankintaa.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

20 artikla. *Henkilökohtainen liikkuminen.* Artiklassa turvataan vammaisten henkilöiden oikeus liikkua vapaasti mahdollisimman itsenäisesti. Artiklassa sopimuspuolet sitoutuvat toteuttamaan tehokkaat toimenpiteet oikeuden toteutumisen varmistamiseksi. Tällaisia toimenpiteitä ovat artiklan mukaan muun muassa toimet, jotka helpottavat vammaisten henkilöiden henkilökohtaista liikkumista mukaan lukien opastinilmaisimien ja katu-kylltien käyttö esteettömyyden ja saavutettavuuden saavuttamiseksi, vammaisten henkilöiden valitsemalla tavalla ja heidän valitsemanaan aikana sekä avun ja tuen saatavuus kohtuulliseen hintaan.

Apuna ja tukena pidetään niin ihmisten, eläinten kuin apuvälineteknologian ja apuvälineiden tuomaa apua ja tukea. Artikla edellyttää myös muun muassa vammaisten henkilöiden ja heidän parissaan työskentelevän asiantuntijahenkilöstön kouluttamista liikkumistaitoihin liittyvissä asioissa sekä liikkumisen apuvälineitä, laitteita ja apuvälineteknologiaa tuottavien tahojen kannustamista huomioimaan kaikki vammaisten henkilöiden liikkumisen näkökohdat.

Artiklan soveltamisen kannalta tärkeässä asemassa ovat erilaiset julkiset liikennepalvelut, mutta myös – ja näihin liittyen – liikkumisen kielellinen esteettömyys, joita on käsi-

telty edellä esteettömyyttä ja saavutettavuutta käsittelevän 9 artiklan kohdalla.

Sairausvakuutuslain (1224/2004) mukaisesti vakuutetulla henkilöllä on oikeus korvaukseen omavastuun ylittävältä osalta sairauden, raskauden tai synnytyksen vuoksi tehdyn matkan aiheuttamista tarpeellisista kustannuksista. Korvausta maksetaan myös Kansaneläkelaitoksen järjestämän tai korvaaman kuntoutuksen vuoksi tehdyistä matkoista aiheutuneista tarpeellisista kustannuksista Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain (566/2005) perusteella. Saattajan tekemästä matkasta aiheutuneet kustannukset korvataan vakuutetun kustannuksina, jos saattaja on ollut matkan aikana välttämätön.

Matkakustannukset korvataan pääsääntöisesti sen mukaan, kuinka paljon matka olisi tullut maksamaan käyttäen halvinta käytävissä olevaa matkustustapaa. Halvimmalla matkustustavalla tarkoitetaan yleensä julkista joukkoliikennettä. Erityisajoneuvon käytöstä aiheutuneet kustannukset kuitenkin korvataan, jos henkilön sairaus, vaikea vamma tai liikenneolosuhteet edellyttävät erityisajoneuvon käyttöä. Erityisajoneuvolla tarkoitetaan muun muassa omaa autoa, taksia, vammaisvarustettua ajoneuvoa eli invataksia, paareilla varustettua taksia ja pienoislinja-autoa.

Esteetöntä julkista liikennettä, esimerkiksi palvelulinjoja, täydentämään tarvitaan yksilöllisiä kuljetuspalveluratkaisuja kaikkein vaikeimmin vammaisille henkilöille. Kuljetuspalvelu on keskeinen vaikeavammaisten omaoimista suoritumista auttava palvelu. Vammaispalvelulain mukaisilla kuljetuspalveluilla turvataan vaikeimmin vammaisille henkilöille kohtuulliset liikkumismahdollisuudet samoin kustannuksin kuin muille kansalaisille.

Kunnan on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle kohtuulliset kuljetuspalvelut niihin liittyvine saattajapalveluineen, jos henkilö vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee palvelua suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista. Kuljetuspalveluihin niihin liittyvine saattajapalveluineen kuuluu vaikeavammaisen henkilön työssä käymisen, opiskelun, asioimisen, yhteiskunnallisen osallistumisen, virkistykseen tai muun sellaisen syyn vuoksi tarpeelliset, jokapäiväiseen elämään kuuluvat kuljetukset. Kuljetus-

palveluja on järjestettävä siten, että vammaisella henkilöllä on mahdollisuus välttämättömien töihin ja opiskeluun liittyvien matkojen lisäksi tehdä vähintään 18 yhdensuuntaista jokapäiväiseen elämään kuuluvaa asiointi- ja vapaa-ajan matkaa kuukaudessa henkilön asuinkunnan tai lähikunnan alueella. Työ- ja opiskelumatkat järjestetään tarpeen edellyttämässä laajuudessa.

Kunnalla on käytettävissään useita tapoja järjestää palvelu. Kun kunta järjestää esimerkiksi yhteiskuljetuksia, on palveluja järjestettäessä kuitenkin huomioitava kulloinkin vaikeavammaisen yksilölliset tarpeet liikkumiseen ja varmistettava valittujen keinojen soveltuvuudesta yksittäiselle palveluun oikeutellu henkilölle.

Jos esimerkiksi yhteiskuljetukset eivät sovellu vaikeavammaiselle henkilölle ottaen huomioon vammasta tai sairaudesta aiheutuvat esteet ja hänen kuljetuspalvelujensa tarpeet, on kuljetuspalvelut tällöin järjestettävä hänen yksilöllisen tarpeensa huomioon ottavalla tavalla.

Vammaispoliittisen ohjelmassa on päätetty selvittää vaikeavammaisten henkilöiden kuljetuspalvelut hallinnonalojen yhteistyönä, niin että vammaisten henkilöiden yksilöllinen oikeus liikkumiseen toteutuu.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

21 artikla. *Sanan- ja mielipiteenvapaus ja tiedonsaanti.* Artiklassa turvataan vammaisten henkilöiden oikeus ilmaisun- ja mielipiteenvapauteen, mukaan lukien vapaus etsiä, vastaanottaa ja välittää tietoja ja ajatuksia valitsemiaan viestintämuotoja käyttäen. Viestintämuodoilla tarkoitetaan yleissopimuksen 2 artiklassa tarkoitettuja viestintämuotoja. Artiklaa sovellettaessa on huomioitava, että artikla koskee paitsi erilaista kielellistä viestintää myös näitä tukevia menetelmiä. Samalla erilaiset viestintämuodot ja näitä tukevat menetelmät on pidettävä käsitteellisesti erillään.

Sopimuspuolet sitoutuvat toteuttamaan ne toimenpiteet, jotka ovat tarpeen sen turvaamiseksi, että suurelle yleisölle tarkoitetut tiedot ovat vammaisten henkilöiden saavutettavissa oikea-aikaisesti ja ilman lisäkuluja ja, että vammaiset henkilöt voivat käyttää valitsemaansa viestintäkeinoa, kuten viittomakieltä, pistekirjoitusta, puhetta tukevaa ja kor-

vaavaa viestintää ja muita saavutettavia viestintäkeinoja, kaikessa virallisessa vuorovai-
kutuksessa ja tiedonsaunnissa. Artiklan soveltamisessa olennaisena voidaan siten pitää sitä, että kulloinkin käytettävän viestintäkei-
non tulee olla vammaisen henkilön valitsema. Lisäksi artiklalla on erityinen merkitys viranomaistiedon saavutettavuuteen liittyen. Sanan- ja mielipiteenvapaus ja oikeus tiedon-
saantiin ovat monen muun keskeisen oikeu-
den turvaamisen edellytyksenä.

Sananvapaus turvataan perustuslain 12 §:ssä, jonka mukaan jokaisella on sanan-
vapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Lailla sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (460/2003) annetaan tarkempia säännöksiä perustuslaissa turvatun sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä.

Perustuslain 12 §:n mukaan lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia. Viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta. Laissa viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999) lähtökohtana on, että viranomaisten asiakirjat ovat julkisia, jollei tässä tai muussa laissa erikseen toisin säädetä.

Hallintolain 26 §:n mukaan viranomaisen on järjestettävä tulkitseminen ja kääntäminen asiassa, joka voi tulla vireille viranomaisen aloitteesta, jos romani- tai viittomakieltä taikka muuta kieltä käyttävä asianosainen ei osaa viranomaisessa käytettävää suomen tai ruotsin kieltä, tai asianosainen ei vammaisuuden tai sairauden perusteella voi tulla ymmärretyksi. Asia voidaan tulkita tai kääntää sellaiselle kielelle, jota asianosaisen voidaan todeta asian laatuun nähden riittävästi ymmärtävän. Asian selvittämiseksi tai asianosaisen oikeuksien turvaamiseksi viranomaisen voi huolehtia tulkitsemisesta ja kääntämisestä muussakin asiassa kuin sellaisessa, joka voi tulla vireille viranomaisen aloitteesta. Eduskunnan oikeusasiamiehen 25 päivänä marraskuuta 2011 antaman ratkaisussakin (Dnro 1461/4/10) todetun mukaan hallintolain sääntely tulkitsemis- ja kääntämisvelvol-

lisuudesta voi tulla ajankohtaiseksi vain, mikäli asia on tietyn tyyppinen eli sellainen, että se voi tulla vireille viranomaisen aloitteesta. Kyseinen hallintolain sääntely ei sellaiseen ulotu sellaiseen poliisin lupahallinnon asiaan, joka voi tulla vireille vain asianomaisen aloitteesta. Ratkaisun mukaan kyseessä on lainsäätäjän tietoinen valinta, joka ilmenee asianomaisen säännöksen perusteluista.

Ratkaisussa huomautetaan kuitenkin, että viranomainen voi tällaisissakin asioissa antaa tapauskohtaisen harkinnan perusteella parempaa palvelua kuin hallintolaki vähimmillään edellyttää. Ratkaisussa todetaan, että aistivammaisten positiiviseen erityiskohteluun myös hallintomenettelyssä on olemassa vankat perusteet. Jotta perusoikeutena turvattu yhdenvertaisuus hallintomenettelyssä toteutuisi myös tosiasiallisesti aistivammaisten kohdalla, viranomaisen oma-aloitteisen myötävaikutuksen merkitys menettelyn eri vaiheissa korostuu. Myös perusoikeutena turvattua hyvää hallintoa konkretisoivassa hallintolaissa on korostettu huomion kiinnittämistä etenkin hallinnossa asioiden erityisryhmien tarpeisiin ja asiakkaan tosiasialliseen mahdollisuuteen selviytyä itse asiansa hoitamisesta. Viranomaisen onkin järjestettävä käytännön asiakastyönsä siten, että tällaisten erityistilanteiden havaitsemiseen ja yksilölliseen hoitamiseen on tarvittavat valmiudet.

Artiklassa edellytetään, että sopimusvaltiot kannustavat ja kehottavat yksityisiä tahoja ja viestimiä antamaan tietoa ja palveluja vammaisten henkilöiden saavutettavissa olevassa muodossa. Sopimuspuolten tulee huolehtia siitä, että vaihtoehtoisessa muodossa olevan tiedon saantia ei estetä tai rajoiteta yksityisen sektorin toimesta.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean antamien määräaikaisraportoinnin ohjeissa myös pyydetään sopimuspuolia raportoimaan joukkoviestimien osalta niiden saavutettavuuden tasosta sekä sellaisten julkisten internetsivustojen määräästä, jotka ovat niin kutsutun WAI (Web Accessibility Initiative) -standardin mukaisia eli verkkosivustojen saavutettavuusohjeiden mukaisia.

Artikla edellyttää myös toimenpiteitä viittomakielten käytön viralliseksi tunnustamiseksi ja viittomakielten käytön edistämiseksi.

Perustuslain 17 §:n mukaan viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkit-

semis- ja käänösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.

Myös muilla perusoikeussäännöksillä on kiinteitä yhtymäkohtia kielellisiin oikeuksiin. Lisäksi eri hallinnonaloja koskevaan lainsäädäntöön sisältyy säännöksiä, jotka koskevat erityisesti viittomakieltä ja viittomakieltä käyttävien henkilöiden oikeuksia.

Vuonna 2010 julkaistiin Kuurojen Liitto ry:n ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen valmisteleva Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma. Ohjelmassa kiinnitetään huomiota viittomakielten kehittämistarpeisiin ja annetaan lukuisia suosituksia toimenpiteiksi lainsäätäjille, viranomaisille ja muille toimijoille. Siinä esitetään muun muassa erillisen viittomakielilain laatimista.

Hallitusohjelman mukaan viittomakielisten oikeuksien toteutumista kehitetään ja mahdollisuus säätää viittomakielilaki selvitetään. Tähän hallitusohjelman kirjaukseen perustuva selvitys käynnistyi oikeusministeriössä vuonna 2012. Kuurojen Liitto ry:n alustavan kartoituksen pohjalta oikeusministeriössä laadittiin arviomuistio, jossa tarkasteltiin vaihtoehtoja viittomakielisten kielellisten oikeuksien edistämiseksi. Muistion mukaan mahdollisia toimintatapoja olisivat nykyisen lainsäädännön toimivuuden ja soveltamisen parantaminen, olemassa olevan lainsäädännön kehittäminen tai erillisen viittomakielilain säätäminen. Arviomuistiossa todettiin muun muassa, että viittomakieliä koskevan erillislain säätämistä voitaisiin puoltaa, koska näin pyrittäisiin parantamaan viittomakielisten oikeuksien toteutumista. Viittomakielilaki voisi tehdä viittomakielisten oikeudet näkyvämmiksi ja lisätä niiden tuntemusta.

Arviomuistiosta saatu lausuntopalaute on koottu lausuntotiivistelmäksi (Mietintöjä ja lausuntoja 36/2013). Monet lausunnonantajat puolsivat viittomakieliä koskevan erillislain säätämistä sen lisäksi, että voimassa olevaa erityislainsäädäntöä tarkistettaisiin ja kehitettäisiin tarvittavilta osin. Saadun lausuntopalauteen pohjalta päädyttiin asettamaan työryhmä, jonka tehtävänä oli valmistella viittomakieliä koskeva suppea yleislaki ja tarkastella lisäksi viittomakielisiä koskevaa erityislainsäädäntöä. Myös yleissopimuksen sisältö otettiin valmistelussa huomioon.

Kuten edellä on todettu, työryhmä antoi mietintönsä 29 päivänä kesäkuuta 2014. Mie-

tintö sisältää työryhmän ehdotuksen suppeaksi, yleiseksi viittomakielilaksi. Aineelliset säännökset viittomakieltä käyttävien kielellisistä oikeuksista sisältyisivät edelleen eri hallinnonalojen lainsäädäntöön. Mietintöön sisältyy myös työryhmän kannanotto viittomakieltä käyttäviä koskevan eri hallinnonalojen lainsäädännön kehittämistarpeista. Tavoitteena on, että viittomakielilaki säädettäisiin tämän vaalikauden aikana.

Artiklan voidaan katsoa osaltaan liittyvän yleissopimuksen 9 artiklassa turvatun esteettömyyden ja saavutettavuuden sekä 12 artiklassa turvatun oikeudellisen kelpoisuuden toteutumiseen.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

22 artikla. *Yksityisyyden kunnioittaminen.* Tällä artiklalla turvataan vammaisten henkilöiden oikeus yksityiselämän, kunnian ja maineen suojaan. Artiklan mukaan vammaisen henkilön yksityisyyteen, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon tai muunlaiseen viestintään ei saa mielivaltaisesti tai laittomasti puuttua eikä hänen kunniaansa ja mainettaan saa laittomasti loukata. Lisäksi vammaisten henkilöiden henkilökohtaisten sekä terveyteen ja kuntoutukseen liittyvien tietojen yksityisyyttä on suojattava.

Artiklan voidaan katsoa liittyvän yleissopimuksen 12 artiklassa turvatun oikeudellisen kelpoisuuden, ja erityisesti siinä määritellyn tuetun päätöksenteon sekä 14 artiklassa turvatun henkilön vapauden ja turvallisuuden toteutumiseen.

Artiklalla on erityistä merkitystä vammaisten henkilöiden asumiseen ja avustamiseen liittyen sekä vammaista henkilöä koskevien tietojen jakamisessa paitsi muille henkilöille myös vammaiselle henkilölle itselleen.

Artiklassa turvatun oikeuden toteutumisen kannalta olennaista on vammaisten henkilöiden kanssa työskentelevien henkilöiden, kuten avustajien, tietoisuuden lisääminen ja heidän kouluttaminen.

Suomessa jokaisen yksityiselämän suoja on turvattu perustuslain 10 §:ssä. Pykälän mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on pykälän mukaan loukkaamaton.

Laissa viranomaisten toiminnan julkisuudesta lähtökohtana on, että viranomaisten

asiakirjat ovat julkisia, jollei tässä tai muussa laissa erikseen toisin säädetä. Lain 24 §:ssä säädetään salassa pidettävistä viranomaisten asiakirjoista. Pykälän 25 kohdan mukaan asiakirjat, jotka sisältävät tietoja sosiaalihuollon asiakkaasta tai työhallinnon henkilöasiakkaasta sekä tämän saamasta etuudesta tai tukitoimesta taikka sosiaalihuollon palvelusta tai työhallinnon henkilöasiakkaan palvelusta taikka tietoja henkilön terveydentilasta tai vammaisuudesta taikka hänen saamastaan terveydenhuollon ja kuntoutuksen palvelusta taikka tietoja henkilön seksuaalisesta käyttäytymisestä ja suuntautumisesta ovat salassa pidettäviä, jollei erikseen toisin määrätä.

Henkilötietolain (523/1999) tarkoituksena on toteuttaa yksityiselämän suojaa ja muita yksityisyyden suojaa turvaavia perusoikeuksia henkilötietoja käsiteltäessä. Lakia sovelletaan automaattiseen henkilötietojen käsittelyyn sekä myös muuhun henkilötietojen käsittelyyn silloin, kun henkilötiedot muodostavat tai niiden on tarkoitus muodostaa henkilökisteri tai sen osa. Henkilötietolaissa säännellään henkilötietojen käsittelyn yleisistä edellytyksistä, niistä velvoitteista, joita kaikessa henkilötietojen käsittelyssä tulee aina noudattaa, rekisteröityjen henkilötietojen käsittelyyn liittyvistä oikeuksista, lain soveltamisen valvontajärjestelmästä sekä sanktioista, jotka voivat seurata henkilötietolain vastaisista käsittelyistä.

Henkilötietolain 11 §:n mukaan arkaluonteisten henkilötietojen käsittely on kielletty. Arkaluonteisina tietoina pidetään henkilötietoja, jotka kuvaavat muun muassa henkilön vammaisuutta. Henkilötietolain 12 §:ssä säädetään poikkeuksista arkaluonteisten tietojen käsittelykieltoon. Pykälän mukaan arkaluonteisten tietojen käsittelykielto ei estä muun muassa terveydenhuollon toimintayksikköä tai terveydenhuollon ammattihenkilöä käsittelemästä näiden tässä toiminnassa saamia tietoja rekisteröidyn terveydentilasta, sairaudesta tai vammaisuudesta tai häneen kohdistetuista hoitotoimenpiteistä taikka muita rekisteröidyn hoidon kannalta välttämättömiä tietoja eikä esimerkiksi vakuutuslaitosta käsittelemästä vakuutustoiminnassa saatuja tietoja vakuutetun ja korvauksenhakijan terveydentilasta, sairaudesta tai vammaisuudesta.

Potilasasiakirjoista ja hoitoon liittyvästä materiaalista ja niiden salassapidosta sääde-

tään potilaslain 4 luvussa. Yksityisyyden suojasta työelämässä annetun lain (759/2004) 4 §:ssä säädetään työntekijän henkilötietojen keräämisen yleisistä edellytyksistä ja 5 §:ssä terveydentilaa koskevien tietojen käsittelystä. Laissa henkilötietojen käsittelystä rangaistusten täytäntöönpanossa (422/2002) säädetään rangaistusten täytäntöönpanotehtävien sekä muiden rikosseuraamusvirastolle, kriminaalihuoltolaitokselle ja vankeinhoitolaitokselle kuuluvien tehtävien suorittamiseksi tarpeellisten henkilörekisterien pitämisestä ja muusta henkilötietojen käsittelystä. Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 3 luvussa säädetään salassapidosta, vaitolovelvollisuudesta sekä salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta.

Sähköisen viestinnän tietosuojalain (516/2004) tarkoituksena on turvata sähköisen viestinnän luottamuksellisuuden ja yksityisyyden suojan toteutuminen sekä edistää sähköisen viestinnän tietoturva ja sähköisen viestinnän palvelujen kehittämistä.

Rikoslain 24 luvussa säädetään yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevista rikoksista kuten kotirauhan rikkomisesta, salakuuntelusta ja -katselusta, yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä ja kunnianloukkauksesta.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

23 artikla. *Kodin ja perheen kunnioittaminen.* Artiklalla turvataan vammaisten henkilöiden oikeus yhdenvertaisesti muiden kanssa solmia avioliitto ja perustaa perhe, päättää vapaasti lastensa lukumäärästä sekä säilyttää hedelmällisyytensä.

Artiklan täytäntöönpanon kannalta merkittävää on, että vammaisilla henkilöillä on mahdollisuus paitsi perhesuunnitteluun myös hedelmällisyshoitoihin sekä adoptio- ja sijaishoito-ohjelmiin.

Lisäksi olennaista on, että vammaisille henkilöille annetaan tarvittaessa lasten hoidossa ja kasvatuksessa tukea, joka on riittävä ja jolla varmistetaan vanhempi-lapsisuhteen olemassaolo.

Sopimuspuolten tulee varmistaa, ettei lasta eroteta vanhemmistaan yksin lapsen itsensä tai hänen vanhempiansa vammaisuuden perusteella. Vammaisten tyttöjen ja poikien laitostumista tilanteissa, joissa vanhemmat eivät ole kykeneväisiä heitä hoitamaan, tulee vält-

tää. Tämän vuoksi artiklassa määrätään, että sopimuspuolten on pyrittävä kaikin keinoin järjestämään lapselle sijaishuollon hänen muun sukunsa piirissä, ja jollei tämä ole mahdollista, lähiyhteisössä perheenomaisissa olosuhteissa.

Myös lapsen oikeuksien komitea on varhaislapsuutta koskevassa yleiskommentissaan nro 7 todennut, että ei tulisi koskaan sijoittaa laitokseen pelkästään vammaan perusteella (CRC/C/GC/7/Rev.1).

Vammaisilla henkilöillä on oikeus vapaasti ja ilman rajoituksia solmia avioliitto ja perustaa perhe. Rajoitteena ovat yleiset avioliiton esteet, jotka on lueteltu avioliittolain (234/1929) 2 luvussa. Vammaiset henkilöt voivat myös rekisteröidä parisuhteen siten kuin laissa rekisteröidystä parisuhteesta (950/2001) säädetään.

Holhoustoimilain 29 §:n mukaan edunvalvojalla ei ole kelpoisuutta päämiehensä puolesta antaa suostumusta avioliittoon tai lapsensijoittamiseen, tunnustaa isyyttä, hyväksyä isyyden tunnustamista, tehdä tai peruuttaa testamenttia eikä edustaa päämiestä muussa sellaisessa asiassa, joka on näihin rinnastuvin tavoin henkilökohtainen.

Uusi adoptiolaki (22/2012) tuli voimaan 1 päivänä heinäkuuta 2012. Lain 3 §:n mukaan alaikäisen lapsen adoptio voidaan vahvistaa, jos sen harkitaan olevan lapsen edun mukaisena ja on selvitetty, että lapsi tulee saamaan hyvän hoidon ja kasvatuksen. Lainkohtaa koskevan hallituksen esityksen mukaan adoptionhakijan vammaisuus ei sinänsä ole adoption este. Adoption hakijan vammaisuuden mahdolliset vaikutukset hänen kykynsä huolehtia lapsen hyvästä hoidosta ja kasvatuksesta on vain yksi seikka, joka päätöstä tehtäessä on otettava huomioon muiden asiaan vaikuttavien olosuhteiden ohella (HE 47/2011 vp).

Lapsen edun ensisijaisuus tulee huomioida artiklan määräysten soveltamisessa. Vammaisten lasten asemaa ja lapsen edun ensisijaisuutta on käsitelty tarkemmin 7 artiklan yhteydessä.

Perustuslain 19 § 3 momentissa säädetään julkisen vallan velvollisuudesta tukea perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Säännös sisältää kaksi tärkeää periaatetta. Säännös merkitsee

ensinnäkin sitä, että lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen oikeus ja velvollisuus huolehtia lapsen hyvinvoinnista ja kasvatuksesta ja toiseksi sitä, että julkisen vallan velvollisuutena on tukea vanhempia kasvatustehtävässään ja lapsen hyvinvoinnin turvaamisessa.

Lastensuojelulain mukaan lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen oikeus ja velvollisuus huolehtia lapsen hyvinvoinnista. Lain 2 §:n mukaan lapsen vanhemman ja muun huoltajan tulee turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa säädetään. Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on puolestaan tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään.

Niin sanotun normaalisuuspyrkimyksen mukaisesti perheitä ja lapsia on lähtökohtaisesti tuettava niiden palveluiden piirissä, joita he itse katsovat tarvitsevansa ja joiden asiakkaina he kulloinkin ovat. Lastensuojelulain mukaan lapsia ja perheitä on tuettava ensisijaisesti ehkäisevän lastensuojelun keinoin. Lastensuojelulain 3 a §:n mukaan ehkäisevällä lastensuojelulla tarkoitetaan kaikkia niitä palveluja ja toimintoja, joilla tuetaan lasta, nuorta ja perhettä silloin, kun lapsi ei ole lastensuojelun asiakkaana. Kunkin palvelun piirissä on käytettävissä erityisen tuen muotoja, jotka ovat ensisijaisia lastensuojelupalveluihin nähden. Vanhemman tai lapsen vammaisuus ei itsessään ole peruste lastensuojelun asiakkuudelle.

Jos peruspalveluissa tai esimerkiksi vammaisille henkilöille tarkoitetuissa palveluissa tarjottava tuki tai erityinen tuki eivät riitä lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaamiseen, on lapsi ja perhe ohjattava lastensuojelupalvelujen piiriin. Lievimmän puuttumisen periaatteen mukaisesti lapsia ja perheitä on tuettava ensisijaisesti avohuollon tukitoimin. Avohuollon tukitoimien tarve arvioidaan sosiaalityöntekijän ja asiakkaiden yhteistyönä siten, että tuki tosiasiallisesti vastaa asiakkaiden tarvetta.

Lastensuojelulain mukaan lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi itse

vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään. Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos avohuollon tukitoimet eivät ole lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista.

Lapsen kodin ulkopuolelle tehtävän sijoituksen tarkoituksena on turvata lapsen hyvinvointi, kasvu ja kehitys. Sijaishuoltopaikan valinnassa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tarpeisiin ja huostaanoton perusteisiin. Tavoitteena on, että lapsen sijaishuolto järjestetään ensisijaisesti perhehoitona ja laitoshuoltoa järjestetään vain, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla. Ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle on selvitettävä lapsen vanhemman, jonka luona lapsi ei pääasiassa asu, sukulaisten tai muiden lapselle läheisten henkilöiden mahdollisuudet ottaa lapsi luokseen asumaan tai muutoin osallistua lapsen tukemiseen.

Lastensuojelulain mukaan sijoitetulla lapsella on oikeus tavata ja pitää muulla tavoin yhteyttä vanhempiinsa, sisaruksiinsa ja muihin hänelle läheisiin henkilöihin riippumatta siitä, onko lapsen sijaishuolto järjestetty perhe- vai laitoshoidon. Sosiaaliviranomaisten ja sijaishuollon järjestäjien on tuettava lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpitoa. Lapsen sijaishuollon aikana lapselle ja vanhemmille annettavan tuen tavoitteena on perheen jälleenyhdistäminen.

Lastensuojelulain 42 §:ssä säädetään asianosaisten kuulemisesta huostaanottotapauksissa.

Vammaispoliittisessa ohjelmassa on perhe-elämän osalta yksilöity toimenpiteitä, joilla muun muassa pyritään turvaamaan tiedottaminen palveluista ja tukitoimista ja ohjaamaan niiden järjestämistä niin, ettei runsaasti palveluja tarvitsevia vammaisia henkilöitä eroteta perheestään palvelutarpeen perusteella ja ettei palvelujen ja tukitoimien tarve muodosta estettä parisuhteelle ja perheen perustamiselle. Myös adoptiota koskeva ohjaus pyritään saattamaan vastaamaan nykyaikaisen vammaispolitiikan periaatteita.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

24 artikla. *Koulutus.* Artiklassa turvataan vammaisten henkilöiden oikeus koulutukseen. Toteuttaakseen tämän oikeuden ilman syrjintää ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien pohjalta sopimuspuolet sitoutuvat artiklan 1 kohdan mukaan varmistamaan osallistavan koulutusjärjestelmän kaikilla tasoilla sekä elinikäisen oppimisen.

YK:n ihmisoikeusvaltuutetun mukaan (A/HRC/10/48) artikla edellyttää erityisesti, että sopimuspuolet tunnustavat vammaisten henkilöiden oikeuden koulutukseen osallistavassa koulutusjärjestelmässä ja poistavat ne oikeudelliset esteet, jotka estävät vammaisten henkilöiden osallistumisen yleiseen koulutusjärjestelmään. Tämä tarkoittaa sitä, että niin välittömät kuin välillisetkin oikeudelliset esteet tulee poistaa sekä sisäänpääsyvaiheesta että koulutuksen ajalta. YK:n ihmisoikeusvaltuutetun mukaan vammaisten lasten koulutuksen tulee kuulua opetusministeriön vastuulle. Näin ollen sellainen lainsäädäntö, jolla koulutus kuuluu sosiaalihuoltosektorin toimialaan, tulee kumota.

Tämän lisäksi artikla edellyttää ihmisoikeusvaltuutetun mukaan erityisesti sitä, että valtiot luovat muodollisestikin koulutukselle standardit sen varmistamiseksi, että vammaiset henkilöt voivat yhdenvertaisesti muiden kanssa nauttia saatavilla olevasta, saavutettavasta, hyväksyttävästä ja mukautuvasta koulutuksesta. Vaikka tällaiset standardit voidaan toteuttaa asteittain, tulee valtioiden ryhtyä välittömiin toimenpiteisiin artiklan mukaisen oikeuden mahdollisimman täydelliseksi toteuttamiseksi saatavilla olevien resurssien puitteissa.

Sopimuspuolten tulee varmistaa artiklan 2 kohdan mukaan, että vammaisia henkilöitä ei suljeta yleisen koulujärjestelmän ulkopuolelle vammaisuuden perusteella ja että vammaisilla henkilöillä on mahdollisuus osallistavaan, laadukkaaseen ja ilmaiseen ensimmäisen ja toisen asteen koulutukseen yhdenvertaisesti muiden kanssa siinä yhteisössä, jossa he elävät. Vammaisten henkilöiden pääsy koulutusjärjestelmään on olennaista kaikilla koulutusasteilla.

Sopimuspuolten tulee varmistaa, että vammaisia henkilöitä varten tehdään heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaiset kohtuulliset mukautukset.

Vammaisten henkilöiden tulee saada tukea mahdollistamaan yhdenvertainen opiskelu. Myös tehokkaat yksilölliset tukitoimet ympäristöissä, jotka mahdollistavat opillisen ja sosiaalisen kehityksen, tulee varmistaa. Tavoitteena on täysimääräinen osallistuminen koulutukseen. Sopimuspuolten tulee kiinnittää huomiota lainsäädäntöön ja muihin toimenpiteisiin, joilla varmistetaan muun muassa se, että koulut ja materiaalit ovat saavutettavia. Fyysisen esteettömyyden lisäksi tulee varmistaa, että oppimisympäristö on myös kielellisesti ja viestinnällisesti esteetön.

YK:n ihmisoikeusvaltuutetun mukaan (A/HRC/10/48) puolestaan velvollisuudesta kohtuullisiin mukautuksiin tulee olla säädetty selvästi kansallisessa lainsäädännössä ja sen tulee koskea kaikkia koulutuksen järjestäjiä, julkisia ja yksityisiä.

Artiklan 3 kohdan mukaan sopimuspuolet sitoutuvat asianmukaisesti toimiin mahdollistaakseen vammaisille henkilöille elämänhallinnan ja sosiaalisen kehityksen taitojen oppimisen helpottaakseen heidän täysimääräistä ja yhdenvertaista osallistumistaan koulutukseen ja yhteisöön. Erilaisten viestintätapojen, -keinojen ja -muotojen, pistekirjoituksen, korvaavan kirjoituksen, viittomakielen sekä erilaisten liikkumistaitojen oppimista, vertaistukea ja mentorointia sekä kuurojen yhteisön kielellisen identiteetin edistämistä tulee helpottaa. Koulutusta tulee antaa yksilön kannalta mahdollisimman tarkoituksenmukaisilla kielillä, viestintätavoilla ja -keinoilla sekä ympäristöissä, jotka mahdollistavat oppimisen ja sosiaalisen kehityksen maksimoinnin.

Artiklan 4 kohdassa velvoitetaan sopimuspuolet ryhtymään asianmukaisesti toimenpiteisiin palkataakseen opettajia, joilla on tarvittava viittomakielen ja/tai pistekirjoituksen taito, sekä kouluttaakseen kaikilla koulutusasteilla työskenteleviä ammattihenkilöitä ja henkilöstöä.

Artiklan 5 kohdassa määrätään puolestaan velvollisuudesta varmistaa vammaisten henkilöiden mahdollisuus osallistua yleiseen kolmannen asteen koulutukseen, ammatilliseen koulutukseen, aikuiskoulutukseen sekä elinikäiseen oppimiseen ilman syrjintää ja yhdenvertaisesti muiden kanssa. Tämän toteutumista voidaan arvioida huomioimalla muun muassa kolmannen asteen koulutuk-

seen osallistuvien vammaisten henkilöiden määrä, sekä vammaisten opiskelijoiden määrä sukupuolen ja opiskelualan perusteella jaoteltuna. Olennaista on vammaisten henkilöiden koulutustarpeiden mahdollisimman aikainen tunnistaminen, mistä myös vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean raportointiohjeissa pyydetään raportoimaan.

Lapsen oikeuksien komitean on vammaisten lasten oikeuksia koskevassa yleiskommentissaan nro 9 (CRC/C/GC/9) käsitellyt osallistavaa opetusta.

Jokaisella on oikeus osallistua koulutukseen ilman hänen henkilöönsä liittyvään syyhyn, kuten mahdolliseen vammaisuuteen, perustuvaa syrjintää.

Yhdenvertaisuuslain 5 §:n mukaan koulutuksen järjestäjän on tarvittaessa ryhdyttävä kohtuullisiin toimiin vammaisen henkilön koulutukseen pääsemiseksi.

Perusopetusta koskevaa lainsäädäntöä (laki perusopetuslain muuttamisesta 642/2010) on muutettu hiljattain. Muutokset ja niiden perusteella tarkistettavat ohjeet (*Opetuksen järjestämisen lähtökohdista (Opetushallitus, opetussuunnitelman perusteet. Määräys 29.10.2010)*; *Tuen järjestämistä ohjaavista periaatteista (Opetushallitus, opetussuunnitelman perusteet. Määräys 29.10.2010)*; *Tuesta erityisissä tilanteissa (Opetushallitus, opetussuunnitelman perusteet. Määräys 29.10.2010)*) koskevat merkittävällä tavalla myös erityisopetusta ja sen järjestämistä.

Perusopetuslain muuttamisesta annetun lain 16-17 a §:ssä säädetään oppilaan oikeudesta tarvitsemaansa tukiopetukseen, erityisopetukseen, tehostettuun tukeen ja erityiseen tukeen sekä näiden tukimuotojen järjestämisestä.

Perusopetuslain (628/1998) 10 §:n 1 momentin mukaan koulun opetuskieli ja muualla kuin koulussa järjestettävässä opetuksessa käytettävä kieli on joko suomi tai ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Lain 10 §:n 4 momentin mukaan erillisessä opetusryhmässä tai koulussa opetus voidaan antaa pääosin tai kokonaan muulla kuin 1 momentissa mainitulla kielellä.

Lain 12 §:n 2 momentin mukaan äidinkielenä voidaan huoltajan valinnan mukaan opettaa myös romanikieltä, viittomakieltä tai muuta oppilaan äidinkieltä. Lain 16 §:ssä

säädetään tukiopetuksesta ja 16 a §:ssä tehostetusta tuesta oppilaalle, joka tarvitsee oppimisessaan tai koulunkäynnissään säännöllistä tukea tai samanaikaisesti useita tukimuotoja. Lain 17 §:ssä säädetään erityisestä tuesta, joka muodostuu erityisopetuksesta ja muusta perusopetuslain mukaan annettavasta tuesta, ja 18 §:ssä erityisistä opetusjärjestelyistä. Lukiolain (629/1998) 6 §:n mukaan opetuskielenä lukiossa voi olla myös viittomakieli. Muun kielen kuin suomen tai ruotsin kielen käyttämisestä opetuksessa päättää koulutuksen järjestäjä. Myös lukiossa äidinkielenä voidaan opettaa viittomakieltä opiskelijan valinnan mukaan. Ylioppilastutkinnon järjestämisestä annetun lain (672/2005) 6 §:n 1 momentin mukaan äidinkielen koe voi olla suomi tai ruotsi toisen kielenä oppimäärään perustuva koe, jos kokelas on viittomakieltä äidinkielenään tai ensikielenään käyttävä. Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (630/1998) 11 §:n mukaan ammatillisessa koulutuksessa opetuskielenä voi olla myös viittomakieli. Äidinkielenä voidaan opettaa opiskelijan valinnan mukaan viittomakieltä. Opetusministeriön asetuksessa ammatillisista perustutkinnoista (216/2001) säädetään viittomakielisen ohjauksen perustutkinnosta. Valtioneuvoston ammattikorkeakouluista annetun asetuksen (352/2003) 3 §:n mukaan ammattikorkeakoulussa voi suorittaa sekä alemman että ylemmän viittomakielentutkinnon.

Opettajien kelpoisuudesta säädetään opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksesta annetussa asetuksessa (986/1998). Erityisopetusta antavan opettajan kelpoisuudesta säädetään asetuksen 8 §:ssä. Siinä ei erikseen mainita viittomakieltä. Asetuksen 9 §:n mukaan perusopetusta tai esiopetusta antavalla opettajalla tulee olla koulun opetuskielessä erinomainen suullinen ja kirjallinen taito. Jos opetuskieli on muu kuin koulun opetuskieli tai jos kysymys on perusopetuslain 10 §:n 4 momentissa tarkoitettua koulussa järjestettävästä opetuksesta, opetusta voi antaa myös henkilö, joka hallitsee opetuksessa käytettävän kielen.

Ammatillisissa opinnoissa vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästymisen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi erityisiä opetus- tai opiskelijahuollon palveluja tarvitsevien opetus annetaan ammatillisesta koulu-

tuksesta annetun lain 20 §:n mukaan erityisopetuksena.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 38 §:n mukaan erityisopetusta saavalla opiskelijalla on oikeus opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin, muihin oppilashuoltopalveluihin sekä erityisiin apuvälineisiin. Vammaisille opiskelijoille järjestettävistä muista palveluista (esimerkiksi henkilökohmainen avustaminen ja tulkkauspalvelu, kuljetus- ja saattajapalvelut) säädetään erikseen. Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain 8 §:n mukaan Kansaneläkelaitos järjestää ja korvaa apuvälineitä ammatillisena kuntoutuksena.

Ammatillisen koulutuksen rahoitusjärjestelmä on osa opetus- ja kulttuuritoimen rahoitusjärjestelmää. Ammatillisen peruskoulutuksen ja lisäkoulutuksen kustannuksiin myönnetään rahoitusta opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain ja asetuksen mukaan. Rahoitus myönnetään suoraan koulutuksen järjestäjille, jotka päättävät sen kohdentamisesta koulutuksen järjestämiseen.

Vaikeimmin vammaisten koulutukseen pääsyä on edistetty selkeästi viimeisten vuosien aikana kehittämällä ammatillisen erityisopetuksen järjestämisverkkoa sekä lisäämällä opiskelijapaikkoja. Vaikeimmin vammaisten koulutukseen pääsystä on edelleen jonkin verran ongelmia tehdyistä lisäyksistä huolimatta, näin erityisesti pääkaupunkiseudulla. Koulutukseen pääsyyn liittyvät ongelmat eivät johdu aina riittämättömästä koulutustarjonnasta. Ongelmat johtuvat myös riittämättömistä tuki- ja avustus ja asumispalveluista sekä asenneongelmista.

Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen toimintaa sääntelevät yliopistolaki (558/2009) ja ammattikorkeakoululaki (351/2003), joissa säädetään erikseen opiskelijavalinnan yhdenvertaisuudesta. Yliopistolain 36 §:n ja ammattikorkeakoululain 22 §:n mukaan hakijoihin on sovellettava yhdenmukaisia valintaperusteita. Hakijat voidaan erilaisen koulutustaustan perusteella jakaa valinnoissa erillisiin ryhmiin, jolloin yhdenmukaisia valintaperusteita on sovellettava samaan ryhmään kuuluviin hakijoihin.

Vuoden alusta 2012 voimaan tulleella opiskeluoikeuden peruuttamista ja palauttamista, opiskelijaksi ottamisen esteitä sekä huumausainetestausta ja kurinpitoa koskeval-

la niin sanotulla SORA-lainsäädännöllä (laki ammatillisesta koulutuksesta annetun lain muuttamisesta 951/2011) yliopistolakiin ja ammattikorkeakoululakiin lisättiin muun muassa säännökset esteettömyydestä ja opiskelijaksi ottamisen edellytyksistä. Lain 27 a §:n mukaan hakijan terveydentilaan tai toimintakykyyn liittyvä seikka ei saa olla esteenä opiskelijaksi ottamiselle. Opiskelijaksi ei kuitenkaan voida ottaa sitä, joka ei ole terveydentilaltaan tai toimintakyvyltään kykenevä opintoihin liittyviin käytännön tehtäviin tai työssäoppimiseen, jos lain 32 §:ssä tarkoitettuihin opintoihin liittyvät turvallisuusvaatimukset sitä edellyttävät ja jos estettä ei voida kohtuullisin toimin poistaa. Lain 32 §:ssä on säädetty, että kun opintoihin tai ammatissa toimimiseen sisältyy alaikäisten turvallisuutta, potilas- tai asiakasturvallisuutta taikka liikenteen turvallisuutta koskevia vaatimuksia, koulutuksen järjestäjä voi peruuttaa opiskeluoikeuden saman pykälän 2 kohdan mukaan, jos on ilmeistä, että opiskelija ei terveydentilaltaan eikä toimintakyvyltään täytä 27 a §:n 1 momentin opiskelijaksi ottamisen edellytyksiä.

Yliopistolain 37 a §:n ja ammattikorkeakoululain 20 a §:n mukaan hakijan terveydentilaan tai toimintakykyyn liittyvä seikka ei saa olla esteenä opiskelijaksi ottamiselle.

Vammaispoliittisessa ohjelmassa on kiinnitetty huomiota siihen, että vammaisten nuorten peruskoulun jälkeiseen koulutukseen pääsy ei toteudu kaikilta osin yhdenvertaisesti muiden ikätovereiden kanssa. Eroja on sekä eri koulutusasteille että eri koulutusaloille pääsystä. Samoin on paikkakuntaokohtaisia eroja. Vaikeudet ovat suurimmat kaikkein vaikeimmin vammaisilla nuorilla.

Lisäksi vammaisten nuorten perusopetuksen jälkeinen koulutus on painottunut ammatilliseen koulutukseen. Mahdollisuudet opiskelun jatkamiseen lukiossa ja korkeakouluisa ovat toistaiseksi toteutuneet heikommin, vaikka niissä opiskelevien vammaisten nuorten määrä on kasvanut.

Vammaispoliittisen ohjelmaan onkin tavoitteeksi ja kehittämissuunnaksi kirjattu vammaisten lasten, nuorten ja aikuisten koulutusmahdollisuuksien turvaaminen esiopetuksesta peruskouluun, toisen ja korkeasteen opintoihin sekä elinikäiseen oppimiseen sekä yhdenvertaiset mahdollisuudet

kaikkeen koulunkäyntiin ja opiskeluun liittyvään toimintaan. Mahdollisuudet omatoimisuuteen ja yhteiskunnalliseen osallisuuteen laajenevat kouluttautumisen avulla.

Vammaispoliittisessa ohjelmassa huomioidaan, että yhdenvertaisten mahdollisuuksien tulee koskea kaikkia vammairyhmiä. Se edellyttää koulu- ja opiskelurakennusten sekä oppimis- ja lähiympäristöjen esteettömyyden ja saavutettavuuden varmistamista. Lisäksi tarvitaan riittäviä mukautustoimia helpottamaan pistekirjoituksen ja puhetta tukevien ja korvaavien viestintätapojen, -keinojen ja -muotojen oppimista esimerkiksi varmistamalla oppimateriaalin saatavuus myös pistekirjoituksella ja selkokielellä. Siinä tulee hyödyntää uuden teknologian mahdollistamia luku- ja kirjoitusohjelmia, tekstitystä sekä riittäviä, yksilöllisiä ja oikea-aikaisia palveluita. Niitä ovat muun muassa tulkkaus- ja kuljetuspalvelut sekä koulunkäyntiavustajan tuki ja apu. On myös tarpeen, että säännöksissä otetaan huomioon vammaisten nuorten opiskeluun liittyvät joustotarpeet aiempaa järjestelmällisemmin. Niiden käytännön toteutus ei vielä ole ongelmaton. Esimerkiksi mahdollisuudet koululiikuntaan tulee turvata kaikille oppilaille.

Vammaispoliittisessa ohjelmassa on koulutuksen osalta yksilöity useita toimenpiteitä perus- ja lukio-opetuksen, ammatillisen koulutuksen, korkeakouluopetuksen ja elinikäisen oppimisen osalta. Toimenpiteillä pyritään muun muassa vahvistamaan perusopetuksen tukitoimien tarpeen tunnistamista muun muassa opetus- ja muun henkilöstön koulutuksen keinoin, parantamaan perusopetuksen oppimisympäristöjen esteettömyyttä ja toteuttamaan tarpeelliset mukautustoimet suunnitelmallisesti, edistämään opiskelumahdollisuuksien yhdenvertaisuutta ja esteettömyyttä lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa, tukemaan vammaisten nuorten koulutukseen ja työelämään hakeutumista opinto- ja ammatinvalinnan ohjauksella sekä tukemaan vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua jatko-, täydennys- ja uudelleen kouluttautumiseen.

Vammaisten henkilöiden koulutukseen liittyvinä käytännön ongelmina esille ovat nousseet muun muassa myös aikuiskoulutusetuuksien ja työkyvyttömyyseläkkeen välinen ristiriita, niin sanotun SORA-

lainsäädännön käytännön soveltaminen, nuorten yhteiskuntatakuuseen sisältyvä oikeus yhteen opiskelupaikkaan ja sen estävä vaikutus aikuisena vammautuneiden uuteen koulutukseen pääsyyn, opiskelijoiden valinta sekä eri vammaisryhmillä olevien erityyppisten tukimuotojen tarve. Fyysisten esteiden poistaminen on edellytys koulu-inklusion toteutumiselle, joka myös on yleissopimuksen lähtökohtaisena tavoitteena. Vertaisryhmä ja -tuki eli toisten vammaisten lasten kanssa opiskelu ja vapaa-ajan vietto ovat olennainen osa identiteetin muodostumista ja sosiaalista oppimista. Vertaisryhmä mahdollistaa myös kielellisen identiteetin muotoutumisen ja kielellisten taitojen kehittymisen. Vertaistuki ja erityisen tuen muodot eivät kuitenkaan saa muodostua eristäviksi ja siten syrjiviksi.

Käytännön ongelmaksi on osoittautunut myös se, että viittomakielisten oppilaiden tarpeet on ymmärretty niin sanotun erityisen tuen tarpeen eikä kieli- ja kulttuuriryhmän näkökulmasta. Suuri osa heistä ei tarvitse erityis-, vaan ainoastaan viittomakielistä opetusta. Jyväskylän yliopisto kouluttaa viittomakielisiä luokan- ja aineenopettajia. Heillä on kuitenkin vaikeuksia työllistyä opettajan ammatissa, sillä usein viittomakielisiltä opettajilta vaaditaan myös erityisluokanopettajan kelpoisuutta.

Kuurojen ja huonokuuloisten lasten opetusta ja osallistumista opetukseen on käsitelty muun muassa lapsiasiavaltuutetun, Kuurojen Liitto ry:n ja Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry:n vuonna 2012 julkaisemassa selvityksessä *"Hei, kato mua! Vuorovaikutus ja hyvinvointi kuurojen ja huonokuuloisten lasten elämässä"*.

Opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta Opetushallitus yhdessä Kuurojen liitto ry:n kanssa on toteuttanut selvityksen kuurojen ja viittomakieltä käyttävien oppilaiden lukumääristä ja opetusjärjestelyistä. Selvitys valmistui huhtikuussa 2014, ja se liittyi hallitusohjelman kirjaukseen viittomakielisten kielellisten oikeuksien toteutumisen kehittämistä. Selvityksessä todettiin joitakin toimeenpanotason ongelmia, joihin opetuksen kehittämisessä ja opetus- ja kulttuuriministeriön tulevissa linjauksissa pyritään puuttamaan.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

25 artikla. *Terveys.* Artiklalla turvataan vammaisten henkilöiden oikeus parhaaseen mahdolliseen terveyden tasoon ilman syrjintää vammaisuuden perusteella ja varmistetaan terveydenhuoltopalvelujen saatavuus vammaisille henkilöille. Artiklan mukaan terveydenhuoltopalveluihin katsotaan kuuluvan myös terveyteen liittyvä kuntoutus. Kuntoutusta käsitellään kokonaisuutena 26 artiklan alla.

Artiklan mukaan sopimuspuolten tulee tässä tarkoituksessa erityisesti järjestää vammaisille henkilöille samanlaajuiset, -laatuiset ja -tasoiset maksuttomat tai kohtuuhintaiset terveydenhuoltopalvelut ja -ohjelmat kuin muille myös seksuaali- ja lisääntymisterveyden sekä väestöpohjaisten kansanterveysohjelmien alalla. Lisäksi sopimuspuolten tulee järjestää terveydenhuoltopalvelut, joita vammaiset henkilöt tarvitsevat erityisesti vammaisuutensa vuoksi, mukaan lukien varhainen tunnistaminen ja puuttuminen tarvittaessa, sekä palvelut, joilla pyritään minimoimaan ja estämään uusia vammoja, myös lasten ja vanhusten keskuudessa. Terveydenhuoltopalveluiden tulee olla sukupuolisensitiivisiä. Lisäksi terveydenhuoltopalvelut tulee järjestää mahdollisimman lähellä ihmisten omia yhteisöjä eli myös maaseutualueilla. Sopimuspuolet sitoutuvat artiklan mukaan myös estämään terveydenhuollon ja terveydenhuoltopalvelujen sekä ravinnon ja nesteiden syrjivän epäämisen vammaisuuden perusteella.

Artiklassa todetaan lisäksi, että sopimuspuolten tulee, yllä mainitussa tarkoituksessa, vaatia terveydenhuoltoalan ammattihenkilöitä järjestämään vammaisille henkilöille samanlaatuista hoitoa kuin muille vapaan ja tietoon perustuvan suostumuksen perusteella, muun muassa lisäämällä tietoisuutta vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksista, arvosta, itsemääräämisoikeudesta ja tarpeista järjestämällä koulutusta sekä saattamalla voimaan julkista ja yksityistä terveydenhuoltoa koskevat eettiset ohjeet. Koulutuksen tulisi kohdistua paitsi lääkäreihin myös muihin terveydenhuoltoalan ammattilaisiin.

Lisäksi sopimuspuolten tulee kieltää vammaisten henkilöiden syrjintä myönnettäessä sairausvakuutuksia ja henkivakuutuksia, jos

kansallinen lainsäädäntö mahdollistaa henkivakuutusten myöntämisen, sekä vaatia nämä vakuutukset myönnettäviksi oikeudenmukaisella ja kohtuullisella tavalla.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea on painottanut, että sopimuspuolten tulee tarkistaa lainsäädäntönsä varmistaakseen, että vakuutusyhtiöt ja muut yksityiset tahot eivät syrji vammaisia (CRPD7/c/PER/CO/1). Pyrkimyksenä on siis myös 25 artiklan soveltamisessa saavuttaa vammaisille tosiasiallinen eikä vain muodollinen tasa-arvo.

Suomessa terveydenhuoltopalvelujen tuottaminen on julkisen vallan lakisääteinen velvoite. Terveydenhuollon järjestämisestä vastaavat ensisijaisesti kunnat ja kuntayhtymät. Terveydenhuollon lainsäädäntö määrittää kuntien velvollisuutta järjestää kunnan asukkaille tarvittavat terveydenhuollon palvelut. Terveydenhuoltolaisissa on säädetty terveydenhuollon palvelujen ja toiminnan sisällöistä. Kunnan ja sairaanhoitopiirin kuntayhtymän on huolehdittava vastuullaan olevien asukkaiden palvelujen järjestämisestä ja saatavuudesta yhdenvertaisesti alueellaan. Terveydenhuoltopalvelut on järjestettävä lähellä asukkaita, paitsi jos palvelujen alueellinen keskittäminen on perusteltua palvelujen laadun turvaamiseksi. Terveydenhuollon palvelut on järjestettävä sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisiksi kuin asukkaiden hyvinvointi, potilasturvallisuus, sosiaalinen turvallisuus ja terveydentila sekä niihin vaikuttavien tekijöiden seurannan perusteella lääketieteellisesti, hammaslääketieteellisesti tai terveystieteellisesti arvioitu perusteltu tarve edellyttävät.

Potilaan oikeus ja mahdollisuus saada tarvitsemaansa terveyden- ja sairaanhoitoa määräytyy usean eri lain perusteella. Keskeiset säännökset ovat potilaslaissa. Lisäksi säännöksiä on muun muassa terveydenhuoltolaisissa, mielenterveyslaissa, päihdehuoltolaisissa ja tartuntatautilaissa. Perustuslain yleinen syrjintäkielto kieltää syrjinnän vammaisuuden perusteella myös terveydenhuollon palveluissa. Myös potilaslain 3 § sisältää syrjintäkiellon. Potilaslain perusteella jokaisella Suomessa pysyvästi asuvalla henkilöllä on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon niiden voimavarojen rajoissa, jotka kulloinkin ovat terveydenhuollon käytettävissä.

Terveydenhuollon käytettävissä olevat voimavarat ja palvelut määräytyvät pitkälle terveydenhuoltolain ja sen nojalla annettujen asetusten sekä edellä mainitun muun lainsäädännön perusteella. Potilaslaissa säädetään kattavasti potilaan yleisestä oikeusasemasta, oikeudesta osaltaan päättää palvelujen tai hoidon toteutuksesta ja asiakastietojensa käyttämisestä. Potilaslain 4 §:n perusteella potilaalle on muun muassa ilmoitettava hoitoon pääsyn ajankohta, lisäksi potilaslain 4 a §:ssä säädetään tutkimusta, hoitoa tai lääkinnällistä kuntoutusta koskevasta suunnitelmasta. Suunnitelmasta tulee ilmetä potilaan hoidon järjestäminen ja toteuttamisaikataulu. Suunnitelma on laadittava yhteismääräyksessä potilaan kanssa. Jos potilas ei pysty osallistumaan suunnitelman laatimiseen, se on laadittava yhteismääräyksessä potilaan omaisen, läheisen tai laillisen edustajan kanssa. Suunnitelman laatimisessa on otettava huomioon potilaslain 5 §, jonka mukaan potilaalle on annettava selvitys hänen terveydentilastaan, hoitovaihtoehtoista sekä niiden vaikutuksista ja muista hoitoon liittyvistä seikoista. Potilaslaissa säädetään edellä mainitun lisäksi muun muassa potilaan itsemääräämisoikeudesta sekä alaikäisen asiakkaan tai potilaan erityisasemasta.

Terveydenhuoltolain 6 §:ssä terveydenhuollon kielinä on mainittu suomi, ruotsi ja saame. Viittomakielisille henkilöille tulkkausta järjestetään tulkkauspalvelulain perusteella. Potilaslain 3 § edellyttää, että potilaan äidinkieli ja kulttuuritausta otetaan hoidossa mahdollisuuksien mukaan huomioon.

Vammaispoliittisessa ohjelmassa todetaan terveydenhuollon osalta muun muassa, että terveydenhuollon toimitilojen ja niiden ympäristön esteellisyys sekä tarpeellisten palvelujen, esimerkiksi tulkkauspalvelujen, puute tai väärä ajoitus voivat olla esteenä palvelujen sujuvalle ja turvalliselle käytölle.

Vammaisuuteen liittyvää erityisosaamista tarvitaan erityisesti perusterveydenhuollossa nykyistä enemmän terveydenhuoltopalvelujen käytön toimivuuden ja sujuvuuden parantamiseksi. Erityislakien mukaisten palvelujen saatavuus ja toimivuus vaihtelevat paikkakunnittain, ja asuinpaikkakunnasta riippuva, terveyspalvelujen saantiin liittyvä eriarvoisuus koskee myös vammaisia ihmisiä.

Vammaispoliittisen ohjelmaan onkin tavoitteeksi ja kehittämissuunnaksi kirjattu, että terveydenhuollon toimin voidaan merkittävästi tukea ihmisten omatoimisuutta, elämänlaatua ja työelämässä jaksamista. Kaikilla kansalaisilla, myös vaikeavammaisilla henkilöillä, on oikeus terveydenhuollon laadukkaisiin palveluihin, asianmukaiseen hoitoon ja terveydentilan seurantaan. Ohjelmassa korostetaan muun muassa erityisesti sitä, että hyvin toimivien terveyspalvelujen edellytyksenä on potilaan oikeus tulla kuulluksi ja oikeus osallistua omaa terveyttä tai hoitoa koskevaan päätöksen tekoon sekä sitä, että terveydenhuollon perus- ja erityispalvelujen toimitilojen monipuolisen esteettömyyden varmistaminen on tärkeää. Tilojen tulee olla saavutettavia ja soveltuvia myös eri tavoin vammaisille henkilöille. Myös esimerkiksi saniteettitilojen esteettömyys ja saavutettavuus tulee varmistaa.

Terveydenhuollon osalta yksilöidyillä toimenpiteillä pyritäänkin muun muassa ohjaamaan terveydenhuoltolain toteutusta siten, että eri tavoin vammaisten henkilöiden mahdollisuus saada ja käyttää perusterveydenhuollon palveluita varmistetaan, varmistamaan terveydenhuollon erityisosaamisen saatavuus perusterveydenhuollon palveluja järjestettäessä sekä seuraamaan hoitotarvikkeiden jakelu- ja maksusäännösten toimivuutta.

Informaatio-ohjauksen keinoin on lisäksi edelleen tuotava esiin syrjintäkieltoa ja vammaisten henkilöiden oikeuksia kaikkiin terveydenhuollon palveluihin. Tietoisuutta ja tietoa terveydenhuoltopalveluista tulisi lisätä erilaisissa saavutettavissa olevissa muodoissa. Esimerkiksi suurelle yleisölle suunnatut terveystkampanjat tulisivat olla myös vammaisten henkilöiden saavutettavissa.

Vakuutusyhtiölain (521/2008) 25 luvun 1 §:n 1 momentti edellyttää vakuutusyhtiöiden noudattavan vakuutustoimintaa koskevaa lainsäädäntöä ja hyvää vakuutustapaa. Yhdenvertaisuudesta ja syrjinnän kiellosta on säädetty perustuslain 6 §:ssä. Rikoslain 11 luvun 11 §:ssä on kriminalisoitu elinkeinotoiminnassa, kuten vakuutuspalveluiden tarjonnassa, ilman hyväksyttävää syytä tapahtuva eri asemaan asettaminen muun muassa vammaisuuden perusteella. Lisäksi vireillä olevan yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistuksen on tarkoitus laajentaa syrjintäsuoja

koskemaan myös tavaroiden ja palveluiden, kuten vakuutus tuotteiden, tarjontaa.

Vakuutus sopimus laki (543/1994) koskee vapaaehtoisia vakuutuksia, joiden luonteeseen lähtökohtaisesti kuuluu sopimusvapaus. Sopimusvapauden periaatteesta seuraa muun muassa se, ettei vakuutuksen antajalla ole velvollisuutta tehdä vakuutus sopimusta joko kaisen sitä haluavan kanssa. Vakuutus palveluja ei kuitenkaan saa tarjota syrjivästi, vaan esimerkiksi terveydentilaan, vammaisuuteen, ikään tai muuhun henkilöön liittyvään syyhyn perustuvalla erilaisella kohtelulla tulee olla hyväksyttävä peruste ja erottelun tulee olla oikeasuhtaista. Vapaaehtoisissa henkilö vakuutuksissa asiakkaan vammaisuus yhtä lailla kuin terveydentila voi vaikuttaa vakuutuksen saamiseen. Menettelyn perusteena on vakuutus toimintaan kuuluva vakuutettavan riskin arviointi, ei syrjintä. Päätös vakuutuksen myöntämisestä tai epäämisestä tulee tehdä lääketieteellisen riskiarvion perusteella ja siihen vaikuttaa myös haetun vakuutuksen laatu.

Vakuutus sopimus lain 6 a §:n mukaan vakuutuksen antajalla on velvollisuus perustella päätöksensä, jos se hylkää vakuutushakemuksen. Perusteen on oltava lain ja hyvän vakuutusustavan mukainen. Talousvaliokunta on lausunnossaan (TaVL3/2010 vp) katsonut, ettei vammaisuus saa lähtökohtaisesti olla vakuutushakemuksen hylkäysperuste, vaan joihinkin vammatyyppeihin liittyvä, todellinen kohonnut riski voidaan yleensä ottaa kohtuullisella tavalla huomioon vakuutusmaksussa ja -ehdoissa. Valiokunnan mukaan vammasta mahdollisesti aiheutuvan riskin arvioinnin on perustuttava muun muassa asianmukaiseen ja ajantasaiseen lääketieteelliseen näyttöön ja vakuutusmatemaattisiin laskelmiin.

Lisäksi on otettava huomioon, että Finanssivalvonta valvoo muun muassa vakuutusyhtiöiden toiminnan lainmukaisuutta. Jos vakuutuksen hakija epäilee, että häneltä on eväty vakuutus epäasiallisin, hyvästä vakuutus tavasta poikkeavin perustein, hän voi ottaa asiassa yhteyttä Finanssivalvontaan. Hakija voi myös saattaa asian Vakuutus- ja rahoitusneuvonnan yhteydessä toimivan vakuutus lautakunnan taikka kuluttajariitalautakunnan ratkaistavaksi. Näiden lautakuntien ratkaisut ovat suositusluontoisia.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

26 artikla. *Kuntoutus.* Tässä artiklassa määritellään toimenpiteet, joilla vammaiset henkilöt voisivat saavuttaa ja säilyttää mahdollisimman suuren itsenäisyyden, täysimääräiset ruumiilliset, henkiset ja sosiaaliset kyvyt, sekä täysimääräisen osallisuuden ja osallistumisen kaikilla elämänalueilla. Toimenpiteet voidaan toteuttaa muun muassa vertais-tuen avulla.

Tätä varten sopimuspuolten on artiklan 1 kohdan mukaan järjestettävä, vahvistettava ja lisättävä laaja-alaisia kuntoutus palveluja ja -ohjelmia erityisesti terveyden, työllisyyden, koulutuksen ja sosiaalipalvelujen aloilla.

Artiklan 1 kohta edellyttää lisäksi, että edellä mainitut palvelut ja ohjelmat aloitetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja ne perustuvat yksilöllisten tarpeiden ja vahvuuksien monialaiseen arviointiin ja, että niillä tuetaan osallistumista ja osallisuutta yhteisöön ja kaikkiin yhteiskunnan osaluoksiin ja, että ne ovat vapaaehtoisia ja vammaisten henkilöiden saatavilla mahdollisimman lähellä heidän omia yhteisöjään, myös maaseutualueilla.

Artiklan 2 kohta edellyttää puolestaan, että sopimuspuolet edistävät kuntoutus palveluissa työskentelevien ammattihenkilöiden ja henkilöstön perus- ja jatkokoulutuksen kehittämistä.

Lisäksi artiklan 3 kohdassa edellytetään, että sopimuspuolet edistävät vammaisille henkilöille tarkoitettujen kuntoutukseen liittyvien apuvälineiden ja apuvälineteknologian saatavuutta, tuntemusta ja käyttöä.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea on käsitellyt oikeutta kuntoutukseen ensimmäisessä ratkaisemassaan yksilövalituksessa *H.M. v. Ruotsi* (valitus nro 3/2011). Tapauksessa valittaja oli hakenut rakennus lupaa uima-altaalle vesiterapiaa varten. Viitaten 25 ja 26 artiklaan komitea totesi, ettei valtio epäämällä valittajalta rakennus luvan uima-altaan rakentamiseen ottanut valittajan erikoistarpeita huomioon. Komitea näin ollen katsoi, että kansallisten viranomaisten päätökset olla poikkeamatta maankäyttösuunnitelmasta ja epäämällä näin ollen valittajalle uima-altaan rakennus luvan, olivat epäsuhteessa sekä aiheuttivat syrjivän vaikutuksen valittajan oikeuksiin saada tarvittavia tervey-

denhuoltopalveluja ja hänen terveyteen liittyvää kuntoutusta.

Artiklalla on komitean ratkaisun perusteella yhteys myös 19 artiklassa turvattuun oikeuteen itsenäiseen elämiseen ja osallistumiseen yhteisössä. Tämän oikeuden helpottamiseksi sopimuspuolten tulee varmistaa, että vammaisten henkilöiden saatavissa on valikoima kotiin annettavia palveluja sekä asuminen- ja laitospalveluja sekä muita yhteiskunnan tukipalveluja, mukaan lukien henkilökohtainen apu, jota tarvitaan tukemaan elämistä ja osallisuutta yhteisössä ja estämään eristämistä. Ratkaisussa komitea totesi, että rakennusluvan epääminen riisti valittajalta mahdollisuuden terapiaan, joka olisi tukenut valittajan elämistä ja osallisuutta yhteisössä ja täten valittajan 19 artiklan mukaista oikeutta oli loukattu.

Kuntoutusta ovat muun muassa lääkinällinen, ammatillinen ja sosiaalinen kuntoutus.

Terveydenhuoltolain 29 §:n mukaan kunnan on järjestettävä potilaan sairaanhoitoon liittyvä *lääkinällinen kuntoutus*. Lääkinälliseen kuntoutukseen kuuluu 1) kuntoutusneuvonta ja kuntoutusohjaus, 2) potilaan toiminta- ja työkyvyn sekä kuntoutustarpeen arviointi, 3) kuntoutustutkimus, jonka avulla selvitetään potilaan kuntoutusmahdollisuuksia, 4) toimintakyvyn parantamiseen ja ylläpitämiseen tähtäävät terapiat sekä muut tarvittavat kuntoutumista edistävät toimenpiteet, 5) apuvälinepalvelut, 6) sopeutumisvalmennus, ja 7) 1–6 kohdassa tarkoitetuista tarpeellisista toimenpiteistä koostuvat kuntoutusjaksot laitos- tai avohoidossa. Hoitotakuu koskee myös lääkinällistä kuntoutusta.

Kunta vastaa potilaan lääkinällisen kuntoutuksen suunnittelusta siten, että kuntoutus muodostaa yhdessä tarpeenmukaisen hoidon kanssa toiminnallisen kokonaisuuden. Lääkinällisen kuntoutuksen tarve, tavoitteet ja sisältö on määriteltävä kirjallisessa yksilöllisessä kuntoutussuunnitelmassa. Kunta vastaa lisäksi kuntoutuspalvelun ohjauksesta ja seurannasta sekä nimeää potilaalle tarvittaessa kuntoutuksen yhdyshenkilön.

Kunnalla ei ole velvollisuutta järjestää edellä tarkoitettua kuntoutusta, jos lääkinällisen kuntoutuksen järjestäminen on Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain 9 §:n perusteella Kansaneläkelaitoksen tehtävänä. Kun-

nan on kuitenkin järjestettävä kuntoutussuunnitelmassa määritelty lääkinällinen kuntoutus, jos kuntoutuksen järjestämisen kustannusvastuu ei selkeästi ole osoitettavissa.

Terveydenhuoltolain 30 §:n mukaan, jos henkilö tarvitsee kuntoutusta, jota ei ole säädetty kunnan tehtäväksi tai jota ei ole tarkoituksenmukaista järjestää perusterveydenhuollossa, kunnan tehtävänä on huolehtia siitä, että asianomaiselle annetaan tietoja muista kuntoutusmahdollisuuksista. Henkilö on ohjattava tarpeen mukaan sairaanhoitopiiriin, sosiaali-, työhallinto- tai opetusviranomaisen taikka Kansaneläkelaitoksen tai muun palvelujen järjestäjän palvelujen piiriin yhteistyössä näitä palveluja järjestävien tahojen kanssa.

Palvelujen yhteensovittaminen muiden kuntoutusta antavien tahojen kanssa määritellään potilaan yksilöllisessä kuntoutussuunnitelmassa. Hallituksen rakennepoliittisen ohjelman mukaisesti kuntoutuksen asiakasyhteistyöstä annetussa laissa (497/2003) säädetystä kolmiportaisesta kuntoutuksen yhteistyön ja koordinaation rakenteesta ehdotetaan luovuttavan vuoden 2015 alussa eduskunnan käsiteltävänä olevan hallituksen esityksen (HE 213/2014 vp) mukaisesti. Nykyistä yhteistyötä tehdään yhä useammin verkostomaisesti, jolloin asiakkaan kuntoutuspalveluista vastaavat toimijat työskentelevät yhdessä. Kuntoutusta koskevassa lainsäädännössä, kuten terveydenhuoltolaissa, Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetussa laissa sekä eläkeläissa säädetään edelleen asiakasprosesseja koskevasta yhteistyöstä ja tarpeellisesta ohjauksesta. Jatkossa pitkäaikaistyöttömien asiakkaiden palvelutarpeen arviointi ja palvelujen yhteensovittaminen toteutetaan työllistymistä edistävissä monialaisissa yhteispuolusteluissa. Niissä yhteistyöstä vastaavat työ- ja elinkeinotoimisto, kunta ja Kansaneläkelaitos.

Kansaneläkelaitos järjestää lakiin perustuen vaikeavammaisten lääkinällistä kuntoutusta sekä korvaa kuntoutuspsykoterapiaa. Kansaneläkelaitoksen järjestämään lääkinälliseen kuntoutukseen oikeutetut on määritelty Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetussa laissa. Muiden kuin edellä mainitussa laissa määriteltyjen lääkinällisestä kuntoutuksesta vas-

taa julkinen terveydenhuolto terveydenhuoltolain säännösten mukaisesti. Lisäksi Kansaneläkelaitos järjestää harkinnanvaraista kuntoutusta.

Vaikeavammaisen lääkinnällisen kuntoutuksen tulee Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain 9 §:n mukaan perustua kirjalliseen kuntoutussuunnitelmaan. Suunnitelma laaditaan kuntoutujan hoidosta vastaavassa julkisen terveydenhuollon yksikössä kuntoutujan ja tarpeen mukaan hänen omaisensa tai muun läheisensä kanssa.

Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain 10 §:n mukaan Kansaneläkelaitoksen on järjestettävä kuntoutukseen oikeutetulle hänen työ- tai toimintakykynsä turvaamiseksi tai parantamiseksi tarpeelliset kuntoutus- ja sopeutumisvalmennusjaksot. Kansaneläkelaitoksen järjestämän kuntoutuksen tulee olla hyvän kuntoutuskäytännön mukaista ja perustua erityisasiantuntemukseen. Kuntoutusjaksojen tulee olla tehostettuja, yksilöllisesti suunniteltuja laitoksissa tai avohoidossa toteutettuja kokonaisuuksia.

Kansaneläkelaitoksen järjestämä vaikeavammaisten lääkinnällinen kuntoutus on tarkoitus uudistaa vuoden 2016 alusta voimaan tulevalla lailla. Kuntoutuksen myöntämisen edellytykset muutettaisiin ja niistä poistettaisiin sidonnaisuus vammaisuuksiin. Muutoksen johdosta kuntoutus voitaisiin aloittaa oikea-aikaisesti ja nykyistä varhaisemmassa vaiheessa. Kuntoutuspalveluja kehitettäisiin vastaamaan paremmin kuntoutujan yksilöllisiin tarpeisiin. Kuntoutuksen nimi muutettaisiin vaativaksi lääkinnälliseksi kuntoutukseksi ja samalla luovuttaisiin vaikeavammaisen käsitteestä. Laissa määritellyillä henkilöillä olisi edelleen subjektiivinen oikeus vaativaan lääkinnälliseen kuntoutukseen. Lakimuutoksen seurauksena Kansaneläkelaitoksen järjestämisvastuulle kuuluvan lääkinnällisen kuntoutuksen saajien määrän arvioidaan kasvavan nykyisestä.

Jos lääkinnällisen kuntoutuksen tarve johtuu työtapaturmasta, ammattitaudista tai liikennevahingosta, vastuu kuntoutuksen kustannuksista kuuluu lakisääteiselle tapaturmavakuutusjärjestelmälle tai liikennevakuutusjärjestelmälle. Tapaturma- ja liikennevakuutuslaitokset korvaavat lääkinnällisen kuntou-

tuksen kustannuksia osana työ- ja toimintakykyyn liittyvää kuntoutusta.

Ammatillisen kuntoutuksen tavoitteena on työikäisten henkilöiden työkyvyn parantaminen niin, että henkilö voi jatkaa työelämässä tai päästä sinne. Ammatillisen kuntoutuksen tavoitteena on lisäksi ehkäistä työntekijän joutumista työkyvyttömyyseläkkeelle tai ainakin myöhentää työkyvyttömyyseläkkeen alkamista. Tavoitteena voi olla myös jo työkyvyttömyyseläkkeellä olevan henkilön kuntouttaminen takaisin työelämään. Ammatillinen kuntoutus on ensisijaista työkyvyttömyyseläkkeen myöntämiseen nähden. Eläkelaitoksen on varmistettava ennen työkyvyttömyyseläkepäättökseen tekemistä, että työntekijän mahdollisuudet kuntoutukseen on selvitetty.

Ammatillista kuntoutusta järjestävät työikäisille henkilöille lakiin perustuen työeläkelaitokset ja Kansaneläkelaitos. Työeläkelaitosten vastuulle kuuluvat työelämässä vakiintuneesti olevat ja Kansaneläkelaitos järjestää kuntoutusta etupäässä nuorille ja työelämään vakiintumattomille aikuisille. Oikeudesta ammatilliseen kuntoutukseen säädetään Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain 6 §:ssä ja työntekijän eläkelain (395/2006) 25 §:ssä. Vastaavat säännökset sisältyvät myös valtion ja kuntien sekä yrittäjäläkelakeihin. Ammatilliseen kuntoutukseen oikeutetut määräytyvät asianomaisen lain mukaisesti.

Ammatillinen kuntoutus voi olla esimerkiksi työkokeilua, työhön valmennusta, työhön tai ammattiin johtavaa koulutusta, tai työkykyä ylläpitävää ja parantavaa valmennusta tai tukea elinkeinotoiminnan aloittamiseen tai jatkamiseen.

Kansaneläkelaitoksella ei ole velvollisuutta järjestää ammatillista kuntoutusta, jos ammatillinen kuntoutus on järjestetty työeläkelakien tai erityisopetusta koskevien säännösten perusteella.

Kansaneläkelaitoksella on sairausvakuutuslain mukaan velvollisuus selvittää henkilön kuntoutustarve viimeistään silloin, kun sairauspäivärahaa on maksettu yli 60 päivää.

Sosiaalisen kuntoutuksen osalta kehitysvammalain mukaan erityishuoltoon kuuluu tarpeellinen ohjaus, kuntoutus sekä toiminnallinen valmennus.

Sosiaalihuoltolain mukaisella vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevalla toiminnalla tarkoitetaan muun muassa erityisten työhön sijoittumista edistävien kuntoutus- ja muiden tukitoimien järjestämistä. Sosiaalihuoltolain mukaisella vammaisten henkilöiden työtoiminnalla tarkoitetaan puolestaan toimintakyvyn ylläpitämistä ja sitä edistävää toimintaa. Sosiaalihuoltolain mukaista vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevaa toimintaa ja vammaisten henkilöiden työtoimintaa käsitellään tarkemmin jäljempänä 27 artiklan yhteydessä.

Terveydenhuoltolain 29 §:n mukaan *apuvälinepalvelut* ovat osa sairaanhoitoon liittyvää lääkinällistä kuntoutusta. Tarkempia säännöksiä apuvälineiden käyttöön luovutuksen perusteista annetaan sosiaali- ja terveysministeriön 1 päivänä tammikuuta 2012 voimaan tulleella asetuksella lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta (1363/2011).

Asetuksen tarkoittaman apuvälineen saamisen edellytyksenä on lääketieteellisin perustein todettu sairaus, vamma tai kehitysviivästyminen ja niistä johtuva toimintakyvyn vajaus. Apuväline tarvetta arvioitaessa on huomioitava muun muassa sairauden etenemisnopeus, lasten kehityksen ja kasvun vaatimukset, sairaalasta kotiutuksen mahdollistaminen, laitoshoidon joutumisen uhka ja apuvälineen turvallinen käyttö. Apuvälineen käyttöön luovutuksen perusteista on annettu suosituksia vuonna 2010 julkaistussa Yhtenäiset kiiirettömän hoidon perusteet -julkaisussa (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:31). Myös Käypä hoito -suositukseen sisältyy suosituksia apuvälineiden käytöstä.

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä luovutettavien välineiden, laitteiden, tarvikkeiden, tietokoneohjelmien sekä muiden ratkaisujen tulee edistää potilaan kuntoutumista, tukea, ylläpitää tai parantaa toimintakykyä jokapäiväisissä toiminnoissa tai ehkäistä toimintakyvyn heikentymistä.

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälinepalvelut ovat sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulain (734/1992) mukaan asiakkaille maksuttomia.

Sosiaali- ja terveysministeriön asettaman Lääkinällisen kuntoutuksen apuvälinepalvelut - työryhmän toimikausi oli 1.6.2012 - 31.12.2013. Työryhmän tehtävänä oli laatia

ohjeisto terveydenhuollon apuvälinepalveluiden toteuttamisen tueksi. Tuotetut ohjeet julkaistiin keväällä 2014 sähköisenä oppaana Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivuilla. Sosiaali- ja terveysministeriö on lisäksi käynnistänyt monialaisen kuntoutus selvityksen, jonka yhtenä osaselvityksenä vuonna 2015 on käynnistää kokonais selvitys vammaisten apuvälinepalveluista.

Sosiaalitoimi vastaa vaikeavammaisen henkilön asuntoon kiinteästi asennettavien apuvälineiden hankinnasta aiheutuviasta kustannuksista vammaispalvelulain (389/1987) perusteella. Vammaisen henkilö voi hakea tukea sosiaalitoimesta myös päivittäisissä toiminnoissa tarvittavien välineiden, koneiden ja laitteiden hankintaan, silloin kun hän tarvitsee niitä liikkumisessa, viestinnässä, henkilökohtaisessa suoriutumisessa kotona tai vapaa-ajan toiminnoissa. Hankintakustannuksista korvataan puolet. Laitteet voidaan antaa hakijan käyttöön myös korvauksetta.

Sosiaalitoimen apuvälinepalvelut järjestetään yleensä yhteistyössä kunnan terveystoimen kanssa.

Opetustoimen tulee järjestää erityisopetusta tarvitseville oppilaille koulussa käytettävät koulu- ja luokkakohtaiset apuvälineet perusopetuslain nojalla. Vammaisilla tai muulla erityistä tukea tarvitsevilla oppilailla on oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät erityiset välineet. Tällaisia ovat esimerkiksi opetusvälineisiin ja oppimateriaaleihin kuuluvat kommunikointia tukevat materiaalit ja välineet, koulussa liikkumista helpottavat hissit, kaiteet ja luiskat sekä erilaiset pulpetit ja tuolit. Apuväline tarpeen arviointi ja apuvälineen valinta tehdään lapsen ja vanhempien, opetushenkilökunnan sekä apuvälineasiantuntijoiden yhteistyönä. Koulun apuvälinepalveluita haetaan koulu-terveydenhuollon kautta.

Henkilö, joka ei selviydy sairauden tai vamman vuoksi työstään tai opinnoistaan ilman kalliita ja vaativia apuvälineitä, voi saada ne ammatillisena kuntoutuksena Kansaneläkelaitokselta. Tällaisia apuvälineitä ovat esimerkiksi tekniset erityislaitteet, kuten lukutelevisio, piste- ja isonäytöt sekä atklaitteistot. Kansaneläkelaitos myöntää apuvälineitä, kuten erikoistyötuoleja ja erikoisvalaisimia myös osana harkinnanvaraista kun-

toutusta silloin, kun työnantaja tai terveydenhuolto ei vastaa niiden kustannuksista.

Tapaturmavakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta annetun lain (625/1991) ja liikennevakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta annetun lain (626/1991) nojalla vakuutuslaitokset korvaavat työ- ja toimintakykyyn liittyvänä kuntoutuksena työtapaturmavamman ja sairauden tai liikennevahingossa saadun vamman ja sairauden aiheuttamien toiminnan rajoitusten vuoksi tarpeellisten apuvälineiden määräämisestä, sovittamisesta, hankkimisesta, käyttöön luovuttamisesta, käyttöön harjaannuttamisesta sekä huollosta ja uusimisesta aiheutuvat kustannukset.

Työ- ja toimintakykykuntoutuksena korvataan myös vaikeasti vammaisille henkilöille kustannukset tarpeellisista ja kohtuulliseksi katsottavista vakinaiseen asuntoon tarvittavista apuvälineistä ja laitteista sekä asunnon muutostöistä aiheutuvat kohtuulliset kustannukset. Lisäksi korvataan muun muassa vaikeasti vammaiselle palveluasumisesta aiheutuvia lisäkustannuksia sekä tulkkipalveluista aiheutuvia kustannuksia vaikeasti näkö-, kuulo- tai puhevammaiselle henkilölle.

Työ- ja ansiokykyyn liittyvänä kuntoutuksena korvataan kuntoutujan käyttöön tarkoitettut apuvälineet ja laitteet sekä niihin rinnastettavat rakenteet, jotka ovat tarpeellisia työtehtävistä suoriutumisen vammasta tai sairauden aiheuttamat toiminnanrajoitukset huomioon ottaen.

Tapaturmavakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta annetun lain mukaisesti kuntoutus korvataan myös sotilastapaturmalain (1211/1990) mukaisen vakuutus- turvan piiriin kuuluvalla.

Valtiokonttori korvaa sotilasvammalain (404/1948) nojalla asevelvollisten, puolustuslaitoksen työntekijöiden ja työvelvollisten työtapaturman johdosta tarvitsemat sairaanhoitoon kuuluvat proteesit ja apuvälineet.

Kansaneläkelaitos järjestää tulkkauspalvelulain 8 §:n 2 momentin mukaan etätulkkauksella käyttävälle henkilölle tulkkauksessa tarvittavat hinnaltaan kohtuulliset välineet ja laitteet sekä vastaa etäyhteyden käytöstä aiheutuvista välttämättömistä kustannuksista.

Vammaispoliittisessa ohjelmassa todetaan kuntoutuksen osalta muun muassa, että kuntoutuksella on mahdollisuus edistää ja vah-

vistaa vammaisten henkilöiden omatoimisuutta kaikkina ikäkausina. Se tukee niin lasten kuin ikäihmisten osallisuutta, koulunkäyntiä, opiskelua, työelämään pääsyä, työssä jaksamista ja taloudellista itsenäisyyttä.

Lisäksi todetaan muun muassa, että kuntoutusjärjestelmien yhteensovittaminen on kuitenkin usein pulmallista sekä palvelujen käyttäjille että kuntoutuksen ammattilaisille. Epäselvyydet kuntoutuspalvelun tuottamisessa tai rahoituksessa voivat viivästyttää kuntoutuksen käynnistymistä. Kuntoutus voi myös katketa palvelun käyttäjän siirtyessä toimintayksiköstä toiseen. Vammaisen henkilön näkökulmasta kuntoutus on oma erikoistunut lohkonsa eri palvelu- ja sosiaaliturvajärjestelmien sisällä. Vastaavasti vammaisen henkilön kuntoutuspolku on yhdistelmä monen eri tahon palveluita ja etuuksia. Jotta kuntoutuja saisi tarvitsemansa palvelut oikea-aikaisesti ja oikeasta paikasta, tarvittaisiin kuntoutuksen yhdyshenkilöä tai palveluohjausta.

Vammaispoliittisen ohjelmaan onkin tavoitteeksi ja kehittämissuunnaksi kirjattu muun muassa, että kuntoutuksen laajan kokonaisuuden sujumuuden parantamiseksi on käynnistetty useita toimia, joilla kuntoutuksen ja kuntoutuspalvelujen peruslinjauksia konkretisoidaan, menettelytapoja ja palvelujen järjestämistä eri tahojen kesken täsmennetään ja asiakkaan oikeutta palveluun ja toimeentuloon kuntoutuksen aikana selkiytetään. Lisäksi ohjelmaan on kirjattu, että lähtökohtana on, että kuntoutus- ja apuvälineet sekä hoitotarvikkeet vastaavat henkilön yksilöllisiä tarpeita, niitä on saatavana ja ne ovat laadukkaita. Apuvälineillä on niin suuri merkitys vammaiselle henkilölle, että jatkossa apuvälineiden saatavuuden ohella on tarpeen varmistaa apuvälinepalvelun asiakkaan oikeusturvan toteutuminen riidanalaisissa päätöksissä. Keskeistä on, että vammaisen henkilö ja tarvittaessa hänen läheisensä ovat mukana suunnittelemassa ja päättämässä häntä itseään koskevista kuntoutus- ja apuvälineasioista.

Kuntoutuksen osalta ohjelmaan on kirjattu toimenpiteitä, joilla pyritään muun muassa kehittämään sosiaali- ja terveydenhuollon apuvälinepalvelujen seurantarjestelmää sekä vahvistamaan järjestelmällisesti kuntoutuksen vaikuttavuuden tietopohjaa, jota tul-

laan hyödyntämään hyvien kuntoutuskäytäntöjen kehittämisessä. Lisäksi toimenpiteillä pyritään vakiinnuttamaan työelämän, koulutuksen ja opetuksen yhteistyö ammatillisen koulutuksen toimeenpanossa ohjauksen ja henkilöstökoulutuksen keinoin tavoitteena varmistaa asiakkaille joustavat ja oikea-aikaiset ammatillisen kuntoutuksen palvelut.

Kuntoutukseen liittyvinä kehittämistä vaativina alueina yleissopimuksen ratifiointitoimenpiteitä selvittäneen työryhmän työssä nousivat esille kuntoutukseen pääsyyn liittyvät seikat kuten ikärajat.

Sosiaali- ja terveysministeriö on hallitusohjelmakirjauksen pohjalta käynnistänyt valmistelun monialaisen kuntoutuksen selvitystyöstä, joka kattaa vammaisten apuvälinepalvelujen kokonais selvityksen lisäksi muitakin tehtäviä.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

27 artikla. Työ ja työllistyminen. Artiklassa tunnustetaan vammaisten henkilöiden oikeus tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kanssa. Artiklan mukaan tähän oikeuteen sisältyvät oikeus mahdollisuuteen ansaita elantonsa vapaasti valitsemallaan tai työmarkkinoilla hyväksytyllä työllä sekä työympäristö, joka on avoin, osallistava ja vammaisten henkilöiden saavutettavissa. Oikeus tehdä työtä on turvattava myös niille, jotka ovat vammautuneet palvelussuhteen aikana.

Tämän oikeuden toteutuminen on turvattava ja sitä on edistettävä ryhtymällä asianmukaisiin toimiin, mukaan lukien lainsäädäntö, joiden tarkoituksena on kieltää syrjintä vammaisuuden perusteella, suojella vammaisten henkilöiden oikeuksia oikeudenmukaisiin ja suotuisiin työoloihin yhdenvertaisesti muiden kanssa, erityisesti samaan palkkaan, ja varmistaa, että vammaiset henkilöt pystyvät käyttämään oikeuttaan ammattiyhdistystoimintaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Sopimuspuolten tulee mahdollistaa vammaisille henkilöille yleisten teknisten ja ammatinvalintaan liittyvien neuvontaohjelmien, työhönsijoittamispalvelujen sekä ammatillisen koulutuksen ja jatkokoulutuksen tehokas saatavuus; edistää vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia työllistyä ja edetä urallaan työmarkkinoilla sekä heidän avustamistaan työn löytämisessä, saamisessa ja säilyttämisessä sekä työhön palaamisessa.

Sopimuspuolten tulee myös edistää vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia itsenäiseen elinkeinonharjoittamiseen, yrittäjyyteen, osuuskuntien kehittämiseen ja oman yritys-toiminnan aloittamiseen. Artiklassa turvattujen oikeuksien toteuttamiseksi on tärkeää myös työllistää vammaisia henkilöitä julkisella sektorilla sekä edistää vammaisten henkilöiden työllisyyttä yksityisellä sektorilla. Sopimuspuolten tulee myös ryhtyä toimiin, joilla varmistetaan, että vammaisia henkilöitä varten tehdään työpaikoilla kohtuulliset mukautukset. Sopimuspuolten tulee myös edistää vammaisten henkilöiden työkokemuksen hankkimista avoimilla työmarkkinoilla sekä edistää vammaisten henkilöiden ammatillisen koulutuksen, työn säilyttämisen ja työhön-paluun ohjelmia.

Lisäksi artiklassa veloitetaan sopimuspuolet varmistamaan orjuuden ja orjuuden kaltaisen pakkotyön kiellon sekä suojelemaan vammaisia henkilöitä pakolliselta työltä.

YK:n ihmisoikeusvaltuutetun mukaan (A/HRC/10/48) yleissopimuksen henki edellyttää, että kaikella vammaisten henkilöiden työntekoa koskevan lainsäädännön on suojeltava vammaisia henkilöitä kaikelta syrjinnältä, mukaan lukien välitön ja välillinen syrjintä, kaikilla työnteon aloilla, muodoissa ja tasoilla. Syrjinnän kiellon on myös sovellettava kaikkiin työnteon vaiheisiin sekä erilaisiin työnteon muotoihin ja ehtoihin. Kansallisella lainsäädännöllä on asetettava velvoite kohtuullisiin mukautuksiin sekä selvennettävä velvoitteen sisältö ja ne tekijät, joiden perusteella mukautusten kohtuullisuutta arvioidaan.

Ihmisoikeusvaltuutetun tutkimuksessa korostetaan, että 27 artiklan 1 kohdassa kielletään syrjintä vammaisuuden perusteella kaikissa kaikkia työnteon muotoja koskevissa asioissa, eikä kiello siten rajoitu pelkästään vammaisiin henkilöihin kohdistuvan syrjinnän kieltämiseen. Ihmisoikeusvaltuutetun tutkimuksessa todetaan lisäksi, että yleissopimuksen takaaman suojan laajuus tulisi määritellä tarkasti kansallisessa lainsäädännössä. Lisäksi lainsäädäntöön tulisi sisällyttää yleinen positiivisen erityiskohtelun salliva säädös. Lainsäädännössä määriteltyä positiivisena erityiskohteluna voitaisiin pitää muun muassa vammaisille henkilöille määritettyjä kiintiöitä tai esimerkiksi työnantajille

annettavaa taloudellista tukea, mukaan lukien verohelpotukset, ammatillinen ohjaus ja työhönsijoittamispalvelut.

Voimassa olevassa yhdenvertaisuuslaissa säädetään syrjinnän kiellosta vammaisuuden perusteella. Kieltoa on noudatettava muun muassa kun kysymys on itsenäisen ammatin tai elinkeinon harjoittamisen edellytyksistä, elinkeinotoiminnan tukemisesta, työhönotto-perusteista, työoloista, työehdoista, henkilöstökoulutuksesta, uralla etenemisestä ja jäsenyydestä tai toiminnasta työntekijäjärjestöissä. Syrjinnällä tarkoitetaan lain 6 §:n mukaan välitöntä ja välillistä syrjintää, häirintää sekä ohjetta tai käskyä syrjiä. Lain 5 §:n mukaan työn teettäjän on tarvittaessa ryhdyttävä kohtuullisiin toimiin vammaisen henkilön työhön pääsemiseksi, työssä selviämiseksi ja työuralla etenemiseksi.

Yhdenvertaisuuslaki velvoittaa työnantajan tekemään kohtuulliset mukautukset vammaisen henkilön työhön pääsemiseksi, työssä selviämiseksi ja työuralla etenemiseksi. Myös positiivinen erityiskohtelu on mahdollista. Yhdenvertaisuuslain kokonaisuudistuksessa kohtuullisten mukautusten laiminlyönti tullaan määrittelemään kielletyksi syrjinnäksi.

Suomen työlaainsäädäntö ja työllistymistä edistävä lainsäädäntö kohtelee vammaista työnhakijaa ja työntekijää yhdenvertaisesti ei-vammaisten työnhakijoiden ja työntekijöiden kanssa.

Lainsäädäntö turvaa vammaisten työntekijöiden asemaa usein eri tavoin. Työntekijän vammaisuus on kielletty syrjintäperuste eikä työntekijää siis saa tällä perusteella asettaa eri asemaan. Syrjintäkieltoa sovelletaan myös työntekijöitä työhön palkattaessa. Näin ollen työnhakijoita ei saa työhönottopäätöstä tehtäessä asettaa ilman hyväksyttävää syytä eri asemaan esimerkiksi vammaisuuden perusteella.

Työsopimuslaki velvoittaa työnantajan myös kohtelemaan työntekijöitä tasapuolisesti. Syrjintäkielloilla ja tasapuolisen kohtelun vaatimuksella on merkitystä tehtäessä työntekijöitä koskevia päätöksiä työsuhteen kestäessä muun muassa työtehtävien jaosta ja työaikajärjestelyistä, koulutukseen ohjaamisesta, työsuhteeseen liittyvien etujen (palkka, muut etuudet) kohdentamisesta, uralla etenemisestä sekä työntekijöiden velvollisuuk-

sista ja niiden toteutumatta jäämisen seurauksista. Syrjinnän kielloja ja tasapuolisen kohtelun vaatimusta sovelletaan myös työsuhdetta päätettäessä.

Vastaavansisältöisiä säännöksiä on myös valtion virkamieslaissa (750/1994) ja kunnallisesta viranhaltijasta annetussa laissa (304/2003).

Työturvallisuuslain 2 luku sisältää säännökset työnantajan yleisistä velvollisuuksista. Lain 8 §:n 1 momentin mukaan työnantajan on tarpeellisilla toimenpiteillä velvollinen huolehtimaan työntekijöiden turvallisuudesta ja terveydestä työssä. Tässä tarkoituksessa työnantajan on otettava huomioon työhön, työolosuhteisiin ja muuhun työympäristöön samoin kuin työntekijän henkilökohtaisiin edellytyksiin liittyvät seikat. Vammaisuus on työntekijän henkilökohtaisiin edellytyksiin liittyvä seikka ja edellä mainitun työturvallisuuslain säännöksen mukaisesti työnantajan on otettava se huomioon töiden ja työympäristön suunnittelussa, jotta vammaisen voi työskennellä turvallisesti. Lisäksi työnantajan on lain 10 §:n mukaan selvittäessään ja arvioidessaan työn vaaroja otettava huomioon muun muassa työntekijän henkilökohtaiset edellytykset tehdä työtä. Työnantajan on myös työympäristön suunnittelussa otettava huomioon työturvallisuuslain 12 §:n 2 momentin säännös siitä, että työympäristön suunnittelun yhteydessä on varmistettava, että suunniteltavana olevat olosuhteet tulevat vastaamaan työturvallisuuslaissa asetettuja vaatimuksia. Järjestelyissä on tarvittaessa otettava huomioon vammaiset ja muut työntekijät, joiden työn tekeminen sekä terveyden ja turvallisuuden varmistaminen työssä muutoin edellyttää erityisiä toimenpiteitä. Mainittu työturvallisuuslain säännös vastaa sopimuksen vaatimusta siitä, että vammaisia henkilöitä varten tehdään työpaikoilla kohtuulliset mukautukset.

Vammaisten henkilöiden työllistymistä tuetaan valtion toimesta monin eri tavoin. Sen lisäksi, että vammaiset työnhakijat ovat oikeutettuja samoihin etuuksiin ja palveluihin kuin muutkin työnhakijat, vammaisen työnhakija voi – kuten muut osatyökykyiset – olla oikeutettu erityisuuksiin tai palveluihin. Vammaisille suunnattujen palvelujen ja tukien tavoitteena on parantaa työllistymisedellytyksiä ja työssä pysymistä.

Työ- ja elinkeinotoimisto voi myöntää vammaisen työnhakijan palkkaavalle työnantajalle palkkatukea kompensoimaan vamma- tai sairaudesta johtuvaa työnhakijan alentunutta tuottavuutta kyseisessä tehtävässä. Mikäli työnhakijan tuottavuuden alentuminen kyseisessä tehtävässä arvioidaan pysyväksi, myös palkkatuki voi olla pysyvä. Palkkatuki on harkinnanvarainen valtiontuki, jonka myöntämisestä päättää työ- ja elinkeinotoimisto.

Työ- ja elinkeinotoimisto voi myöntää työolosuhteiden järjestelytukea työnantajalle, jos työhön palkattavan tai työssä olevan henkilön vamma tai sairaus edellyttää työvälineiden hankkimista tai työpaikalla tehtäviä muutoksia, ja hankinnasta tai muutoksesta työnantajalle aiheutuvia kustannuksia on pidettävä työnantajan taloudellinen tilanne huomioon ottaen merkittävinä. Työolosuhteiden järjestelytukea voidaan myöntää myös korvaamaan toisen työntekijän antamaa apua.

Laki sosiaalisista yrityksistä (1351/2003) tuli voimaan 1 päivänä tammikuuta 2004. Lakia säädettyä sosiaaliset yritykset nähtiin yhdeksi keinoksi tarjota uusia työllistymismahdollisuuksia muun muassa osatyökykyisille. Sosiaalisille yrityksille voidaan myöntää palkkatukea muista yrityksistä poikkeavin ehdoin.

Sosiaalihuoltolaissa kunnan järjestämisvelvollisuuteen kuuluviin sosiaalipalveluihin kuuluvat vammaisten henkilöiden työllistymistä tukeva toiminta ja vammaisten henkilöiden työtoiminta. Vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevalla toiminnalla tarkoitetaan erityisien työhön sijoittumista edistävien kuntoutus- ja muiden tukitoimien järjestämistä. Vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevaa toimintaa järjestetään henkilöille, joilla vamman tai sairauden tai muun vastaavan syyn johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoritua tavanomaisista elämän toiminnoista ja jotka tarvitsevat työhallinnon palvelujen ja toimenpiteiden lisäksi sosiaalihuollon tukitoimia työllistyäkseen avoimille työmarkkinoille. Sosiaalihuollon tehtävänä on myös huolehtia siitä, että asianomaiselle annetaan tietoja muista kuntoutusmahdollisuuksista ja että hänet ohjataan tarpeen mukaan terveydenhuolto-, työvoima- tai opetusviranomaisen taikka Kansaneläkelaitoksen tai muun palvelujen järjestäjän palveluiden

piiriin yhteistyössä niitä järjestävien tahojen kanssa.

Vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevan toiminnan osana voidaan järjestää työtä, jossa työntekijä on työsuhteessa palvelun tuottajaan.

Vammaisten henkilöiden työtoiminnalla tarkoitetaan toimintakyvyn ylläpitämistä ja sitä edistävää toimintaa. Työtoimintaa järjestetään työkyvyttömille henkilöille, joilla vammaisuudesta johtuen ei ole edellytyksiä osallistua sosiaalihuoltolain mukaiseen työllistymistä tukevaan toimintaan ja joiden toimeentulo perustuu pääosin sairauden tai työkyvyttömyyden perusteella myönnettäviin etuuksiin. Vammaisten henkilöiden työtoimintaan osallistuva henkilö ei ole työsuhteessa toiminnan järjestäjään tai palvelun tuottajaan.

Kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain mukaan erityishuollon tarpeessa olevalle on pyrittävä järjestämään työhönvalmennusta, työtoimintaa sekä muuta virikkeitä antavaa toimintaa.

Työpankkikokeilu on sosiaali- ja terveysministeriön hanke työpankin liiketoimintamallin kehittämiseksi ja laajentamiseksi valtakunnalliseksi. Sillä kehitetään tapoja, joilla avoimille työmarkkinoille voidaan työllistää osatyökykyisiä, pitkäaikaistyöttömiä ja ilman perustutkintoa olevia nuoria. Työpankkiyrittäminen on elinkeinotoimintaa harjoittava osakeyhtiö tai osuuskunta, jolla on liiketoimintaa ja joka työllistää työsuhteeseen heikossa työmarkkina-asemassa olevia osatyökykyisiä, pitkäaikaistyöttömiä ja ilman perustutkintoa olevia edellä mainittuja henkilöitä työntekijöiksi omaan tuotantoonsa sekä alihankintatöihin samoin kuin vuokraa työtä ja työllistää työntekijöitä suoraan asiakasyritykseen. Työpankkiyritykset kartoittavat ja pyrkivät kehittämään työntekijöidensä osaamista työn ohessa.

Tavoite laajentamisesta sisältyy hallitusohjelmaan. Kokeilu käynnistyi vuonna 2009 ja laajentamisvaihe vuoden 2012 alusta. Tavoitteena on, että vuoden 2015 aikana työpankki-toiminta laajenee edelleen ja työpankkitoiminnan edellytykset turvataan lainsäädännöllä, jotta toiminta voisi jatkua kokeilun päättyttyä 2015 lopussa.

Vammaispoliittisessa ohjelmassa on työn osalta todettu muun muassa, että taloudelli-

sista suhdanteista riippumatta vammaisten henkilöiden työllistyminen eri ikäkausina on ollut vaikeampaa kuin muiden kansalaisten. Vammaisten henkilöiden työllisyysaste on merkittävästi alhaisempi kuin vammattomien ikätovereiden. Erityisen vaikea on ensimmäisen työpaikan löytäminen ja työuran aloittaminen. Uhkana onkin työttömyyden jääminen pysyväksi tilaksi. Työelämästä syrjäytyminen riistää vammaisilta ihmisiltä mahdollisuuden itse vaikuttaa elintasoonsa ja vahvistaa yhteiskunnallista osallisuuttaan.

Ohjelmaan onkin tavoitteeksi ja kehittämissuunnaksi kirjattu muun muassa, että tavoitteena on tukea uudistuksia, joilla aktiivisia työnhaku- ja työnsaantimahdollisuuksia työmarkkinoilla painotetaan enemmän kuin sosiaaliturvan varaan rakennettuja tulevaisuuden ratkaisuja. Lisäksi muun muassa työllistymisen esteitä voidaan poistaa ja lieventää monialaisella, uusia keinoja etsivällä, kohdistetulla ja tarpeen mukaan portaittain etenevällä työvoimapolitiikalla. Keskeisiä keinoja ovat yksilöllinen ammatinvalinnanohjaus ja -neuvonta, tuettu työllistyminen, työ- ja ope- tushallinnon yhteistyön tiivistäminen ja yli- päättään aktiivinen tuki erityisesti nuorelle henkilölle työelämään kiinni pääsemiseksi.

Työllistymisen, työn tekemisen ja työhön liittyvien käsitteiden osalta ohjelmaan kirjatujen toimenpiteiden osalta pyritäänkin muun muassa kehittämään rekrytointivaiheen palveluja ja ratkaisuja tarkoituksena löytää uusia työaloja vammaisille henkilöille sekä selvittämään niin sanotun työolosuhteiden järjestelytuen käyttö ja kehittämistarpeet ja tarvittaessa uudistamaan tätä koskevat säädökset.

Työ- ja elinkeinoministeriö on julkaissut vuonna 2010 oppaan Vammoista viis - tärkeintä on osaaminen – Opas työnantajille vammaisen tai osatyökykyisen palkkaamiseksi lisätäkseen työnantajien tietoisuutta vammaisten, osatyökykyisten ja vajaakuntoisten työllistämisen edellytyksistä ja käytettävissä olevista tukimuodoista.

Vammaisuus ei automaattisesti tarkoita työkyvyn alentumista. Tietoisuutta tuleekin lisätä vammaisuudesta vammaisiin liittyvien stereotyyppien ja ennakkoluulojen poistamiseksi.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

28 artikla. *Riittävä elintaso ja sosiaaliturva.* Artiklalla turvataan vammaisten henkilöiden oikeus riittävään elintasoon sekä elinolojen jatkuvaan paranemiseen, ja sosiaaliturvaan ilman syrjintää vammaisuuden perusteella. Sopimuspuolet sitoutuvat toteuttamaan asianmukaiset toimet näiden oikeuksien turvaamiseksi ja edistämiseksi.

Oikeus riittävään elintasoon koskee paitsi vammaisia henkilöitä myös heidän perheitään. Riittäväällä elintasolla tarkoitetaan artiklan mukaan muun muassa riittävää ravintoa, vaate- ja asumista.

Toimenpiteillä, joilla turvataan oikeus sosiaaliturvaan, pyritään puolestaan varmistamaan muun muassa asianmukaisten ja kohtuullisen hintaisten palvelujen, laitteiden ja muun avun saatavuus vammaisuuteen liittyviin tarpeisiin, vammaisten henkilöiden, erityisesti naisten, tyttöjen ja vanhusten pääsy sosiaaliturvaohjelmien ja köyhyysvähentämishjelmien piiriin, köyhydessä eläville vammaisille henkilöille ja heidän perheilleen valtion tuki vammaisuudesta aiheutuviin kuluihin, sekä vammaisten henkilöiden yhdenvertainen pääsy julkisten asunto-ohjelmien ja eläke-etuuksien ja -ohjelmien piiriin.

Sosiaaliturvaa koskeva lainsäädäntömme ei lähtökohtaisesti erottele henkilöitä vammaisuuden perusteella vaan samat oikeudet ja velvollisuudet koskevat kaikkia lakien soveltamispiiriin kuuluvia henkilöitä yhtäläisesti. Sosiaaliturvajärjestelmästämmä maksettavien korvausten ja etuuksien kohdalla vammaisen henkilön henkilökohtaiset ominaisuudet ja tekijät otetaan huomioon, aivan samoin kuin muidenkin kohdalla. Toimeentuloa turvaavien etuuksien myöntämisestä ei ole kytketty vammaisuuteen, vaan etuudet myönnetään niille, jotka ovat toimeentuloturvaetuuden tarpeessa laissa mainittujen edellytysten täytyessä. Vammaisilla henkilöillä on yhtäläiset oikeuden näihin etuuksiin. Oikeusturvan takaamiseksi henkilöllä on aina oikeus muutoksenhakuelimille valittamalla hakea muutosta vakuutuslaitoksen tekemään päätökseen. Tällöin muutoksenhakuelin tarkastaa, että vakuutuslaitos on päätöstä tehdessään noudattanut lain asettamia edellytyksiä. Hakijalla on kuitenkin aina oikeus ottaa yhteyttä vakuutuslaitokseen ja saattaa asiansa uuden selvityksen johdosta uudelleen arvioitavaksi.

Suomen eläkejärjestelmä koostuu pääpiirteissään kahdesta lakisääteisestä eläkejärjestelmästä, työeläkejärjestelmästä ja kansaneläkejärjestelmästä, joita täydentää takuueläke. Tämän lisäksi on eräitä erityislakeja, esimerkiksi liikenne-, tapaturma-, vakuutus-, sotilasvamman- ja sotilastapaturmalaki, jotka yhdessä takaavat eläketurvan Suomessa asuville henkilöille vanhuuden, työkyvyttömyyden sekä perheen huoltajan kuoleman varalta.

Varsinaisia eläke-etuuksia ovat vanhuuseläkkeen lisäksi osa-aikaeläke, työkyvyttömyyseläke, osatyökyvyttömyyseläke ja lesken- sekä lapseneläke. Työeläkettä kertyy myös eräiltä palkattomilta jaksoilta, joita ovat äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaa, työttömyys- ja vuorotteluvapaa-kaudet, erilaiset kuntoutus- ja sairausjaksot sekä opiskeluaika.

Kun sairaus johtaa työkyvyttömyyteen, toimeentulo turvataan ensin yleensä sairausvakuutuslain (1224/2004) mukaisella sairauspäivärahalla. Jos sairaus pitkittyy, henkilö voi hakea työkyvyttömyyseläkettä. Työkyvyttömyyseläkkeen hakija saa yleensä sairauspäivärahaa työkyvyttömyyseläkehakemuksen tekohetkellä. Jos sairauspäivärahan enimmäiskausi on tullut täyteen eläkehakemuksen vireillä ollessa, työkyvyttömyyseläkkeen hakijan toimeentulo turvataan työttömyysturvan kautta.

Työeläkelakien mukaan työntekijällä on oikeus täyteen työkyvyttömyyseläkkeeseen, jos hänen työkykynsä arvioidaan olevan heikentynyt sairauden, vian tai vamman vuoksi vähintään kolmella viidesosalla yhdenjaksoisesti ainakin vuoden ajan, ja osatyökyvyttömyyseläkkeeseen, jos hänen työkykynsä arvioidaan heikentyneen edellä mainitusta syystä vähintään kahdella viidesosalla yhdenjaksoisesti ainakin vuoden ajan. Kansaneläkeläissa työkyvyttömyyseläkkeen myöntämisen edellytykset ovat pitkälti samanlaiset kuin yksityisten alojen työeläkeläeissa, mutta kansaneläkelain nojalla ei ole mahdollista myöntää osatyökyvyttömyyseläkettä.

Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää joko toistaiseksi tai määräajaksi. Määräaikaista työkyvyttömyyseläkettä kutsutaan kuntoutustueksi. Kuntoutustuki myönnetään hakijan kuntoutumisen edistämiseksi niin pitkäksi ajaksi kuin hakijan arvioidaan olevan työkyvyttön. Kuntoutustuen myöntämisen edellytyksenä on, että hakijalle on laadittu

hoito- tai kuntoutussuunnitelma tai että sitä valmistellaan. Muilta osin sovelletaan samoja vaatimuksia kuin toistaiseksi voimassa olevaa työkyvyttömyyseläkettä haettaessa.

Työkyvyttömyyden aiheuttaa usein monen sairauden yhteisvaikutus. Työkyvyttömyyseläkeratkaisu perustuukin arvioon hakijan kokonaistilanteesta. Työkyvyttömyyseläkkeen myöntäminen ei kuitenkaan edellytä täyttä työkyvyttömyyttä. Työkyvyn aleneminen riittää, jos henkilö ei pystyisi jäljellä olevalla työkyvyllään sellaiseen työhön, joka turvaisi hänelle kohtuullisen toimeentulon.

Kansaneläkejärjestelmän ja työeläkejärjestelmän välisten ristikkäisten työkyvyttömyyseläkeratkaisujen ehkäisemiseksi on käytössä niin sanottu ennakoilmoitusmenettely. Ennakoilmoitusmenettelyssä eläkelaitokset ilmoittavat toisilleen kantansa eläkkeenhakijan työkyvystä ennen työkyvyttömyyseläkepäätösten tekemistä, jotta eläkelaitokset päätyisivät eläkkeenhakijan työkyvyn arvioinnissa samaan lopputulokseen.

Ennen kuin eläkelaitos tekee päätöksen työkyvyttömyyseläkkeestä, sen tulee tarvittaessa varmistaa, että hakijan mahdollisuudet kuntoutukseen on selvitetty. Jos työkyvyttömyyseläkehakemus hylätään, eläkelaitoksen tehtävänä on huolehtia yhteistyössä kuntoutusta ja muita palveluja järjestävien tahojen kanssa siitä, että hakijalle annetaan tietoja kuntoutusmahdollisuuksista ja että hänet ohjataan kuntoutustarvettaan vastaavaan kuntoutukseen tai muiden palvelujen piiriin.

Vammaisuuksista annetun lain (570/2007; jäljempänä vammaisetuslaki) mukaisia etuuksia ovat alle 16-vuotiaan vammaistuki, 16 vuotta täyttäneen vammaistuki ja eläkettä saavan hoitotuki sekä hoitotuen osana maksettava veteraanilisä. Vammaisuuksien pidetään myös ruokavaliokorvausta. Vammaistuet ja eläkettä saavan hoitotuki on porrastettu henkilön tuen tarpeen perusteella kolmeen tasoon: perustukeen, korotettuun tukeen ja ylimpään tukeen.

Alle 16-vuotiaan vammaistuki on tarkoitettu pitkäaikaisesti sairaalle tai vammaiselle lapselle. Tuen myöntäminen edellyttää, että alle 16-vuotiaan lapsen sairauteen, vikaan tai vammaan liittyvästä hoidosta, huolenpidosta ja kuntoutuksesta aiheutuu vähintään kuuden kuukauden ajan tavanomaista suurempaa rasitusta tai sidonnaisuutta verrattuna saman-

ikäiseen terveeseen lapseen. Alle 16-vuotiaan vammaistuki on jaettu kolmeen tukiluokkaan rasituksen ja sidonnaisuuden määrän mukaan. Alle 16-vuotiaan vammaistuen tarkoituksena on siis yhtäläillä tukea pitkäaikaisesti sairaiden ja vammaisten lasten hoitoa sekä kuntoutusta.

Aikuisen vammaistukea maksetaan 16 vuotta täyttäneelle sairaalle tai vammaiselle henkilölle, jonka toimintakyky on heikentynyt vähintään vuoden ajan. Tämän lisäksi hänen sairautensa tai vammansa pitää aiheuttaa haittaa, avuntarvetta, ohjauksen ja valvonnan tarvetta taikka erityiskustannuksia. Vammaistukea maksetaan kolmeen ryhmään porrastettuna haitan, avuntarpeen, ohjauksen ja valvonnan tarpeen sekä erityiskustannusten määrän perusteella.

Eläkettä saavan hoitotuen tarkoituksena on tukea pitkäaikaisesti sairaan tai vammaisen eläkkeensaajan selviytymistä jokapäiväisessä elämässä sekä hänen toimintakykynsä ylläpitämistä, kuntoutustaan ja hoitoaan. Henkilöllä on oikeus eläkettä saavan hoitotukeen silloin, kun hänen toimintakykynsä voidaan arvioida olevan heikentynyt sairauden, vian tai vamman vuoksi vähintään vuoden ajan ja hän saa vammaisetuslaissa mainittua eläkettä. Lisäksi edellytetään, että hänelle aiheutuu sairaudesta, viasta tai vammasta avuntarvetta tai ohjauksen ja valvonnan tarvetta taikka erityiskustannuksia. Eläkettä saavan hoitotuen määrä on porrastettu kolmeen ryhmään avuntarpeen, ohjauksen ja valvonnan tarpeen sekä erityiskustannusten määrän perusteella.

Suomessa lakisääteinen tapaturmavakuutus on osa lakisääteistä sosiaaliturvaa. Lakisääteisen tapaturmavakuutuksen tarkoituksena on korvata työssä ja työssä johtuvissa olosuhteissa sattuneista tapaturmista ja ammattitaudeista työntekijöille tai heidän omaisilleen aiheutuneet menetykset ja vahingot. Lakisääteinen tapaturmavakuutus on Suomessa ensisijainen muuhun sosiaalivakuutukseen nähden.

Lakisääteisestä tapaturmavakuutuksesta korvataan työtapaturmasta tai ammattitaudista aiheutuneet tarpeelliset sairaanhoitokulut ja ansionmenetykset (päiväraha tai tapaturmaeläke) sekä eräitä muita kuluja ja menetyksiä. Lisäksi vakuutuksesta korvataan työ- ja ansiokykyyn sekä työ- ja toimintakykyyn liittyvää kuntoutusta. Jos työnantajalla ei ole va-

kuuttamisvelvollisuutta tai työnantaja on laiminlyönyt vakuuttamisvelvollisuutensa, sattuneen työtapaturman ja ammattitaudin korvaamisesta huolehtii Tapaturmavakuutuslaitosten liitto. Tapaturmavakuutus on luonteeltaan syy-perusteinen korvausjärjestelmä, jossa korvauksia myönnetään vain siltä osin kuin kysymys on työtapaturmavamman tai sairauden seurauksista. Syy-perusteisuus tarkoittaa esimerkiksi sitä, että tapaturmavakuutusjärjestelmän vastuu ei kata kustannusta, joka syntyy henkilöllä todetun työtapaturmasta riippumattoman sairauden hoidosta.

Liikennevakuutus korvaa ajoneuvon liikenteeseen käyttämisestä johtuneet ajoneuvossa olleiden henkilövahingot sekä ulkopuolisten henkilö- ja omaisuusvahingot liikennevakuutuslain (279/1959) mukaan. Nämä vahingot korvataan tuottamuksesta riippumattoman vastuun (niin sanottu ankara vastuu) perusteella. Tämä tarkoittaa sitä, että vahingon korvaaminen ei edellytä vahingonaiheuttajan virhettä tai laiminlyöntiä. Korvauksen maksaminen edellyttää, että ajoneuvoa on käytetty liikenteeseen ja että aiheutuneeseen vahinkoon on syy-yhteys.

Liikennevakuutuslain mukaiset korvaukset määrätään pääsääntöisesti soveltaen vahingonkorvauslakia. Liikennevakuutuksesta maksetaan korvausta muun muassa sairaanhoidosta ja työansion menetyksestä tai ansiotulojen myöhentymisestä, työkyvyttömyyseläkettä, perhe-eläkettä, korvausta kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvän vian ja haitan korvausta sekä pysyvän kosmeettisen haitan korvausta. Liikennevakuutuksesta korvataan myös työ- ja toimintakykyyn sekä työ- ja ansiokykyyn liittyvää kuntoutusta liikennevakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta annetun lain mukaisesti.

Korvauksen maksaa liikennevahingon aiheuttaneen ajoneuvon tai oman ajoneuvon liikennevakuutusyhtiö. Valtiokonttori maksaa valtion omistamien moottoriajoneuvojen aiheuttamat vahingot. Tuntemattomaksi jääneen tai vakuuttamattoman ajoneuvon aiheuttaman vahingon käsittelee Liikennevakuutuskeskus.

Toimeentulotuki (laki toimeentulotuesta (1412/1997; jäljempänä toimeentulotukilaki)) on sosiaalihuoltoon kuuluva viimesijainen taloudellinen tuki, jonka tarkoituksena on tur-

vata henkilön ja perheen toimeentulo ja edistää itsenäistä selviytymistä. Toimeentulotuen avulla turvataan henkilön ja perheen ihmisarvoisen elämän kannalta vähintään välttämätön toimeentulo.

Ehkäisevän toimeentulotuen tarkoituksena on edistää henkilön ja perheen sosiaalista turvallisuutta ja omatoimista suoriutumista sekä ehkäistä syrjäytymistä ja pitkäaikaista riippuvuutta toimeentulotuesta.

Jokaisella on oikeus saada toimeentulotukea, jos hän on tuen tarpeessa eikä voi saada toimeentuloa ansiotyöllään, yrittäjätoiminnallaan, toimeentuloa turvaavien muiden etuuksien avulla, muista tuloistaan tai varoistaan, häneen nähden elatusvelvollisen henkilön huolenpidolla tai muulla tavalla. Toimeentulotuen määrä on toimeentulotukilain mukaan määriteltyjen menojen sekä käytettävissä olevien tulojen ja varojen erotus. Toimeentulotuki muodostuu perusosasta, muista perusmenoista, täydentävästä toimeentulotuesta sekä ehkäisevästä toimeentulotuesta. Täydentävää toimeentulotukea myönnettäessä otetaan tarpeellisen suuruisina huomioon erityismenot, joita ovat muun muassa henkilön tai perheen erityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuvat, toimeentulon turvaamiseksi tai itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi tarpeelliseksi harkitut menot. Erityisenä tarpeena tai olosuhteena voidaan toimeentulotukilain mukaan pitää esimerkiksi pitkäaikaista tai vaikeaa sairautta.

Asumistukea koskeva sääntely uudistuu vuoden 2015 alusta lukien. Asumistukea voidaan valtion varoista myöntää ruokakunnalle Suomessa sijaitsevan, vakinaiseksi katsottavan vuokra-asunnon tai omistusasunnon asumismenojen vähentämiseksi siten kuin yleisestä asumistuesta annetussa laissa (938/2014) säädetään. Laki kattaa myös vammaiset henkilöt.

Asumistukea myönnetään suoraan lain perusteella. Aikaisemmin käytössä ollut valtioneuvoston asetus määräytymisperusteista jää pois. Hyväksyttävien asumismenojen enimmäismäärät perustuvat alueellisesti määräytyviin kokonaisvuokriin. Asunnon koolla, pinta-alalla, neliövuokralla ja iällä ei ole enää vaikutusta tuen määrään. Tukiprosentti on edelleen 80 ja tulojen mukaan määräytyvä omavastuu muuttuu aina koko maassa 32 prosenttia tulojen muutoksesta. Enim-

mäisasumismenoja määriteltäessä vammaisen, jonka tilantarve tarvittavien apuvälineiden tai vammaisen hoidon vuoksi tarpeellisen henkilön johdosta on erityisen suuri, otetaan edelleenkin erikseen huomioon. Jos ruokakuntaan kuuluu asumistukilain tarkoittama vammaisen henkilö, hyväksyttävien asumismenojen määrä otetaan huomioon yhtä henkilöä suuremman henkilöluvun mukaan kuin mitä ruokakunnan koko on.

Vammaisten henkilöiden ja muiden erityistä tukea tarvitsevien ryhmien asumisen tukijärjestelmiä on kuvattu edellä 19 artiklan kohdalla.

Eläkkeensaajan asumistuesta säädetään lailla (571/2007). Eläkkeensaajalle maksettava asumistuki kohdennetaan mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti kattamaan osa asumiskuluista. Eläkkeensaajalle maksettavaan asumistuen määrään vaikuttavat henkilön asumismenot, perhesuhteet sekä eläkkeensaajan lähes kaikki bruttotulot ja omaisuus. Eläkkeensaajan asumistukeen oikeuttavien asumismenojen enimmäismäärät vahvistetaan vuosittain valtioneuvoston asetuksella. Asumismenoiksi hyväksytään eläkkeensaajan todelliset asumismenot, kuitenkin enintään asetuksessa vahvistettuun enimmäismäärään saakka.

Vammaispoliittisessa ohjelmassa on käsitelty sosiaaliturvaa sekä asumista. Sosiaaliturvan osalta ohjelmassa todetaan muun muassa, että sosiaaliturva toimii hyvinvoinnin ja turvallisuuden varmistajana silloin, kun työnteko ei eri syistä ole mahdollista. Käytännössä sosiaaliturva on erityisesti vaikeavammaisille henkilöille hyvin keskeinen toimeentulon ja yhteiskunnallisen osallisuuden tuki. Perustoimeentulon pysyvä matala taso muodostaa esteen vammaisten ja pitkäaikaissairaiden henkilöiden täysipainoiselle yhteiskunnalliselle osallisuudelle.

Ohjelmassa todetaan kuitenkin, että sosiaaliturvan eri osien kaavamainen yhteensovittaminen vie pohjaa hyvän elämän rakentamiselta ja omatoimisuudelta. Sosiaaliturvaa toimeenpanevien ja ohjaavien eri hallinnonalojen yhteistyössä olevat ongelmat näkyvät asiakkaille sosiaaliturvasta saatavana olevien tietojen hajanaisuutena, aiheuttavat paljon vaivaa ja epävarmuutta ja jopa rajoittavat sosiaaliturvan tuloksellista käyttöä.

Käytännön haasteena ovatkin muun muassa kattava tiedonsaanti etuuksista tiedon hajainaisuuden vuoksi sekä etuuspäätösten ja niiden perusteluiden ymmärrettävyys. Sosiaaliturvaa koskeva lainsäädäntö on laaja ja sen täytäntöönpanossa on mukana useita viranomaisia. Viranomaisten neuvontavelvollisuus ja perusteluvollisuus ovatkin keskeisiä oikeusturvan takeita.

Vammaispoliittiseen ohjelmaan on tavoitteeksi ja kehittämisuunnaksi kirjattu, että sosiaaliturvan merkitys vammaisten henkilöiden yhteiskunnallisen osallisuuden ja yhdenvertaisuuden mahdollistajana ja syrjäytymisen ehkäisijänä on jatkossakin erittäin tärkeä. Sosiaaliturvan tason tulee olla riittävä. Lähtökohtana sosiaaliturvaa koskevia päätöksiä tehtäessä tulee olla henkilön elämäntilanne ja yksilölliset tarpeet. Lisäksi sosiaaliturvan toimivuuden varmistamiseksi ja epäkohtienkorjaamiseksi tulee kehittää sen eri osien yhteensopivuutta.

Sosiaaliturvan osalta ohjelmaan on myös kirjattu toimenpiteitä, jotka liittyvät muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuihin, niin sanottuun takuueläkelainsäädäntöön, asumistukeen ja kuntoutusrahasääntöksiin sekä vapaaehtoiisiin henki- ja sairaskorvauksiin ja vastuuvakuutuksiin. Toimenpiteiden tavoitteena on muun muassa koko elämänsä työelämän ulkopuolella olevien ja muiden heikossa taloudellisessa asemassa olevien vammaisten henkilöiden taloudellisen aseman parantaminen sekä riskitapahtumien rajausperusteiden ja korvauskäytäntöjen tarkistaminen siten, että ne eivät syrji vammaisia henkilöitä.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

29 artikla. *Osallistuminen poliittiseen ja julkiseen elämään.* Artiklassa sopimuspuolet sitoutuvat takaamaan vammaisille henkilöille poliittiset oikeudet ja mahdollisuuden nauttia niistä yhdenvertaisesti muiden kanssa. Sopimuspuolten tulee varmistaa vammaisten henkilöiden mahdollisuudet osallistua poliittiseen ja julkiseen elämään suoraan tai vapaasti valittujen edustajien kautta. Sopimuspuolten tulee varmistaa, että vammaisilla henkilöillä on oikeus äänestää ja tulla valituksi. Tätä varten äänestysmenettelyiden ja -järjestelyiden ja -aineistoiden on oltava asianmukaisia, saavutettavia ja helpotajaisia

ja -käyttöisiä. Vammaisten henkilöiden oikeus äänestää salaisella lippuäänestyksellä vaaleissa ja kansanäänestyksissä ilman uhkailua sekä oikeus asettua ehdolle tulee suojata. Myös vammaisten henkilöiden oikeus suorittaa julkisia tehtäviä kaikilla hallinnon tasoilla tulee suojata. Sopimuspuolten tulee myös edistää osallistumista poliittiseen ja julkiseen elämään helpottamalla tarvittaessa apuvälineteknologian ja uuden teknologian käyttöä. Sopimuspuolten tulee myös taata vammaisten henkilöiden vapaa tahdonilmaisu ja tarvittaessa sallia heidän pyynnöstään avustajan käyttö äänestyksessä.

Sopimuspuolten tulee myös kannustaa vammaisia henkilöitä osallistumaan julkisiin asioihin kuten kansalaisjärjestöjen ja yhdistysten toimintaan sekä poliittisten puolueiden toimintaan ja hallintoon. Sopimuspuolten tulee edistää myös vammaisjärjestöjen perustamista ja niihin liittymistä.

Yleissopimuksen 29 artikla liittyy läheisesti 3 artiklan c alakohtaan, jonka mukaan yleissopimuksen periaatteina ovat muun muassa täysimääräinen ja tehokas osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan, ja 4 artiklan 3 kohtaan, joka velvoittaa sopimuspuolet neuvottelemaan tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa ja osallistamaan heidät aktiivisesti järjestöjen kautta.

Artikla liittyy läheisesti myös 12 artiklaan, joka käsittelee yhdenvertaisuutta lain edessä. Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea on tapauksessa *Zsolt Bujdosó, Jánosné Ildikó Márkus, Viktória Márton, Sándor Mészáros, Gergely Polk ja János Szabó v. Unkari* (valitus nro 4/2011) todennut, että valittajien automaattinen poistaminen äänestysrekisteristä heidän vammansa takia loukkaa yleissopimuksen 29 artiklaa yksin ja luettuna yhdessä 12 artiklan kanssa. Komitea suositteli sopimuspuolta varmistamaan lainsäädäntötoimin ja käytännössä vammaisten henkilöiden oikeuden äänestää ja takaamaan myös käytännössä, että äänestysprosessi, -tilat ja -materiaali ovat sopivia, esteettömiä ja saavutettavia ja helppoja käyttää ja ymmärtää ja tarvittaessa sallia avustamisen äänestettäessä vammaisen henkilön itsensä valitseman henkilön toimesta.

Oikeus osallistua poliittiseen ja julkiseen elämään taataan myös muun muassa KP-

sopimuksen 25 artiklassa, jonka mukaan jokaisella sopimusvaltion kansalaisella tulee olla oikeus ja mahdollisuus ilman minkäänlaista yleisen syrjintäkiellon vastaista erotte-
lua ja ilman kohtuuttomia rajoituksia ottaa osaa yleisten asioiden hoitoon välittömästi tai vapaasti valittujen edustajien kautta, äänestää ja tulla valituksi määräaikaisissa ja rehellisissä vaaleissa, jotka perustuvat yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen ja salaiseen äänestykseen, joka takaa valitsijoiden tahdon vapaan ilmentymisen sekä päästä periaatteessa yhdenvertaisina maansa julkisiin virkoihin.

Vaalilain mukaan äänestäjä saa vapaasti valita äänestääkö hän ennakoäänestyksessä vai vaalipäivän äänestyksessä. Lähtökohtana pidetään sitä, että ennakoäänestys ja vaalipäivän äänestys tulee järjestää siten, että kaikki kansalaiset ovat mahdollisimman yhdenvertaisessa asemassa valitessaan äänestystapaa.

Vammaisten henkilöiden kuljetuksesta äänestys- ja ennakoäänestyspaikalle on viittaussäännös vaalilain 190 §:ssä. Vaalilaki sisältää myös säännökset erityisryhmien oikeudesta äänestää ennakkoon sairaaloissa, laitoksissa ja kotona.

Vaalilain 9 §:n 1 momentin 3 kohdan ennakoäänestys on järjestettävä kaikissa sairaaloissa ja ympärivuorokautista hoitoa antavissa kunnan toimintayksiköissä. Lisäksi kunnanhallitus voi määrätä päätöksellään, missä muissa sosiaalihuollon toimintayksiköissä ennakoäänestys järjestetään. Kunnanhallituksella on siten vaalilain säännöksen perusteella joustavat mahdollisuudet määrätä myös muita kuin ympärivuorokautista hoitoa antavia yksiköitä ennakoäänestyspaikoiksi tapauskohtaisen tarpeen mukaisesti.

Vaalilain 46 §:n 3 momentin mukaan ääni-oikeutettu, jonka kyky liikkua tai toimia on siinä määrin rajoittunut, ettei hän pääse äänestys- eikä ennakoäänestyspaikkaan ilman kohtuuttomia vaikeuksia, saa äänestää kotonaan. Vuoden 2011 eduskuntavaaleista lähtien myös samassa taloudessa asuva omaishoitaja on ollut oikeutettu äänestämään kotiäänestyksen yhteydessä.

Oikeusministeriön laatimissa vaaliohjeissa, jotka lähetetään paperiversioina kaikille vaaliviranomaisille, annetaan yleisohjeet liikuntavammaisten ja muiden liikuntaesteisten henkilöiden äänestämisen järjestämisestä. In-

validiliitto ry on lisäksi laatinut äänestyspaikan esteettömyyden tarkistuslistan, joka on vaaliohjeiden liitteenä. Useana vaalivuotena ohjeen mukana on ollut myös Kynnys ry:n laatima ohje esteettömästä äänestyskopista. Lisäksi esteettömyyteen kiinnitetään huomiota oikeusministeriön vaalien alla järjestämässä koulutuksessa.

Vaaleja koskevaa yleistietoa on useissa vaaleissa tuotettu myös pistekirjoituksella ja äänitteellä. Esimerkiksi vuoden 2011 eduskuntavaalien ja vuoden 2012 presidentinvaalien osalta pistekirjoituksella laadittiin yleistietoa vaaleista sekä ehdokaslistojen yhdistelmät. Äänite on sisältänyt koko maan kattavat ehdokastiedot ja lisäksi näkövammaisen henkilö on voinut tilata oman vaalipiirin ehdokasluettelon pistekirjoituksella. Vaaleihin liittyvien aineistojen tuottaminen äänitteinä ja pistekirjoituksella jatkuu tulevissa vaaleissa.

Vaalit.fi -sivustolla on nähtävissä oikeusministeriön hankkimat viittomakieliset videot (suomi ja suomenruotsi), jotka sisältävät yleistietoa vaaleista.

Ensimmäinen selkoesite julkaistiin 1990-luvun alussa. Nykyisellään selkoviestintä muodostuu esitteestä ja videosta, jotka ovat saatavilla muun muassa vaalit.fi -sivuilla. Selkoesite ja -video sisältävät perustietoa vaaleista sekä ohjeet äänioikeuden käyttämisestä äänestyspaikalla.

Suomen lainsäädännössä ei rajoiteta vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia äänestää, asettua ehdolle vaaleissa, osallistua päätöksentekoon, oman tahdon ja mielipiteen ilmaisemista tai etujenvallontaa. Lainsäädäntö täyttää siten yleissopimuksen 29 artiklassa asetetut vaatimukset.

Käytännössä näiden oikeuksien toteutumisen saattaa kuitenkin olla ongelmallista muun muassa vaalisalaisuuden säilymisen ja itsenäisen ja esteettömän äänestämisen osalta. Muita kehittämistä vaativia seikkoja ovat vammaisten henkilöiden kielellisten oikeuksien huomioiminen sekä yhteiskunnallista tietoa tuottaessa että mahdollistettaessa vammaisten henkilöiden aktiivinen osallistuminen yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.

Vammaispoliittisessa ohjelmassa vammaisten henkilöiden osallistumisoikeutta poliittiseen ja julkiseen elämään tarkastellaan useissa toimenpidekohdissa. Kehittämistä vaativi-

na seikkoina ohjelmassa nostetaan esiin äänestystilojen esteettömyys ja saavutettavuus, sähköisen äänestämisen kehittäminen vammaisten henkilöiden itsenäisen äänestämisen mahdollistavana tekijänä, edunvalvontalainsäädäntö ja edunvalvontakäytännöt, itsemääräämisoikeutta koskeva lainsäädäntö, vammaispalvelujen laatu ja yhdenvertainen saatavuus, henkilökohtaisen avun toimeenpano sekä vammaispalvelulain mukainen palvelusuunnittelu.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

30 artikla. *Osallistuminen kulttuurielämään, virkistys- ja vapaa-ajantoimintaan ja urheiluun.* Artiklassa tunnustetaan vammaisten henkilöiden oikeus osallistua kulttuurielämään, kehittää luovia, taiteellisia ja älyllisiä kykyjään ja ymmärrystään ja tukea heidän erityistä kulttuurista ja kielellistä identiteettiään ja oikeus osallistua virkistys-, vapaa-ajan ja urheilutoimintaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Sopimuspuolten tulee toteuttaa asianmukaiset keinot varmistaakseen, että vammaiset henkilöt saavat käyttöönsä kulttuuriaineistoa, voivat seurata televisiota, elokuvia, teatteria ja muuta kulttuuri-toimintaa ja pääsevät paikkoihin, joissa näitä kulttuuriesityksiä ja -palveluja on saatavilla kuten teattereihin, museoihin, elokuvateattereihin, kirjastoihin, matkailupalveluihin ja nähtävyyksiin.

Kulttuuriaineiston, teatterin, elokuvien ja muiden palveluiden on oltava vammaisille henkilöille esteettömiä ja saavutettavia.

Sopimuspuolten tulee toteuttaa asianmukaiset toimet järjestääkseen vammaisille henkilöille mahdollisuuden kehittää ja käyttää luovia, taiteellisia ja älyllisiä kykyjään paitsi omaksi hyödykseen myös yhteiskunnan rikastamiseksi.

Artiklan mukaan sopimuspuolet toteuttavat kansainvälisen oikeuden mukaisesti kaikki asianmukaiset toimet varmistaakseen, että teollis- ja tekijänoikeuksia suojaava lainsäädäntö ei kohtuuttomasti tai syrjivästi estä kulttuuriaineiston saatavuutta vammaisille henkilöille.

Vammaisille henkilöille on artiklassa taattu yhdenvertaisesti muiden kanssa oikeus erityisen kulttuuri- ja kieli-identiteettinsä, kuten viittomakielten ja kuurojen kulttuurin, tunnustamiseen ja tukeen.

Artiklassa edellytetään sopimuspuolten myös turvaavan toimet, joiden avulla vammaiset henkilöt voivat osallistua yhdenvertaisesti muiden kanssa virkistys-, vapaa-ajan- ja urheilutoimintaan. Sopimuspuolten tulee edistää vammaisten henkilöiden osallistumista urheilutoimintaan kaikilla tasoilla ja varmistaa, että vammaisilla henkilöillä on mahdollisuus järjestää ja kehittää vammaisille erityistä urheilu- ja virkistystoimintaa sekä osallistua siihen ja että vammaiset henkilöt pääsevät urheilu-, virkistys- ja matkailupaikkoihin ja saavat palveluja näiden toimintojen järjestäjiltä. Sopimuspuolten tulee varmistaa erityisesti vammaisten lasten mahdollisuudet osallistua leikki-, virkistys-, vapaa-ajan- ja urheilutoimintaan, koulujärjestelmän piirissä tapahtuva toiminta mukaan lukien, yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Artiklan toteuttamista tukevat vammaispalvelulaki sekä vammaispalveluasetus, joissa säädetään niistä palveluista ja tukitoimista, joita kunta on velvollinen antamaan vaikeavammaisille henkilöille. Esteettömyyteen liittyviä määräyksiä on maankäyttö- ja rakennuslaissa ja Suomen rakentamismääräyskoelmaissa.

Maankäyttö- ja rakennuslain 5 §:n mukaan alueiden käytön suunnittelun tavoitteena on edistää eri väestöryhmien, kuten vammaisten henkilöiden, tarpeet tyydyttävän elin- ja toimintaympäristön luomista. Lain 167 § edellyttää, että kevyen liikenteen väylät tulee säilyttää liikkumiselle esteettöminä ja turvallisinä. Rakennetun ympäristön ja rakentamisen esteettömyyttä on käsitelty tarkemmin 9 artiklan yhteydessä.

Liikuntalain (1054/1998) 2 §:n (902/2009) mukaan yleisten edellytysten luominen liikunnalle on valtion ja kuntien tehtävä. Kunnan tulee luoda edellytyksiä kuntalaisten liikunnalle kehittämällä paikallista ja alueellista yhteistyötä sekä terveyttä edistävää liikuntaa, tukemalla kansalaistoimintaa, tarjoamalla liikuntapaikkoja sekä järjestämällä liikuntaa ottaen huomioon myös erityisryhmät.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on rahoittanut Esteettömät sisäliikuntatilat -kirjan uuden laitoksen valmistamisen. Teos on keskeinen informaatio-ohjauksen väline kunnille ja muille liikuntapalvelujen tuottajille esteettömyyden varmistamiseksi ja lisäämiseksi. Ministeriössä tehdään myös uutta Liikuntapaik-

karakentamisen suunta -asiakirjaa, johon on tarkoitus sisällyttää hyvin konkreettiset muutokset.

Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää vuosittain veikkausvoittovaroista harkinnanvaraisia valtionavustuksia taide- ja kulttuuri-tapahtumille. Avustuksen keskeinen kriteeri on edistää kansalaisten tasa-arvoista ja yhdenvertaista osallisuutta ja osallistumista kulttuuriin sekä poistaa ja madaltaa osallistumisen esteitä. Opetus- ja kulttuuriministeriö on myös edistänyt taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta vammaisten henkilöiden kohdalla muun muassa kohdentamalla avustuksia vammaisyhteisöjen kulttuuritoimintaan ja kulttuurin saavutettavuuden edistämiseen.

Museoissa esteettömyys ja saavutettavuus ovat keskeisiä tavoitteita. Tilojen esteettömyyttä on pyritty mahdollisuuksien mukaan parantamaan, mutta erityisesti vanhoissa rakennuksissa esteettömyyttä ei voida aina toteuttaa. Useimmissa museoissa on tarjolla myös kuulemisen, näkemisen ja liikkumisen apuvälineitä. Museon verkkosivuilta löytyy yleensä saavutettavuus -osio, jossa museon tarjoamat palvelut on kuvattu. Vammaisten henkilöiden avustajilla on useisiin museoihin ilmainen sisäänpääsy. Opetus- ja kulttuuriministeriö on ohjeistanut rahoittamiaan taide- ja kulttuurilaitoksia saavutettavuuden edistämässä, ja ministeriön avustuksilla on tuettu erilaisia kehittämishankkeita muun muassa museoiden kokoelmien saavutettavuuden edistämiseksi. Ministeriön tukeman Kulttuurin kaikille -palvelun verkkosivuilla on julkaistu erilaisia ohjeita ja tarkistuslistoja saavutettavuuden edistämiseksi.

Suomen tekijänoikeuslain (404/1961) 17 §:ssä on säädetty tekijänoikeuden rajoitussäännökset, jotka koskevat teosten saattamista vammaisten käytettäväksi. Pykälä kattaa paitsi äänikirjojen ja viittomakielisten teoskappaleiden valmistamisen, myös muulla tavalla, erityisesti digitaalisessa muodossa, tapahtuvan teoskappaleiden valmistamisen näkövammaisille ja muille, jotka vamman tai sairauden vuoksi eivät voi käyttää teoksia tavanomaisella tavalla. Myös näin valmistettujen teoskappaleiden välittäminen vammaisille on sallittua.

Suomen tekijänoikeuslaissa on kohtuudella otettu huomioon vammaisten henkilöiden

tarpeet teosten saattamiseksi sellaiseen muotoon, että vammaiset voivat ne nähdä, kuulla, lukea tai muuten havaita. Mainittua, vuonna 2006 voimaan tullutta tekijänoikeuslain 17 §:ää voidaan pitää varsin edistyskellisenä verrattuna monien muiden maiden säännöksiin.

Jos teos on laillisesti saatavilla, siitä saa tekijänoikeuslain 17 §:n mukaan valmistaa kappaleen esimerkiksi digitaalisessa muodossa vammaisen henkilön havaittavaksi ja tällaisen teoskappaleen saa myös välittää vammaiselle henkilölle verkon välityksellä.

Näkövammaisten kirjastosta annetussa laissa (638/1996) säädetään Näkövammaisten kirjaston Celia oikeudesta antaa näkövammaisille ja muille asiaryhmille, jotka vamman tai sairauden vuoksi eivät voi käyttää tavallisia kirjastoaineistoja, mahdollisuus tiedonsaantiin, opiskeluun, kirjallisuuden ja taiteen harrastukseen ja virkistykseen. Näkövammaisten kirjasto Celia on asiantuntija saavutettavien kirjastopalveluiden tarjoajana ja saavutettavien aineistojen tuottajana. Sen toiminnan tavoitteena on näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden tasa-arvo kirjallisuuden ja tiedon saannissa.

Viittomakielinen kirjasto on osa kuurojen kulttuurin tukemista. Viittomakielisen kirjaston perustamiseen sähköisenä verkkokirjastona hyväksyttiin valtion talousarvioissa vuodelle 2013 määräraha 150 000 euroa, joka myönnettiin hakemuksesta Kuurojen liitto ry:lle. Kirjaston perustaminen on alkanut keväällä 2014 aikana. Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriön tuki selkokirjallisuudelle on laajennettu vuodesta 2008 koskemaan myös muuta saavutettavaa kirjallisuutta mukaan lukien viittomakieliset kirjat. Vähälevikkisen laatukirjallisuuden ostotuen piiriin kuuluvat myös ääni- ja viittomakieliset kirjat.

Vammaispoliittiseen ohjelmaan sisältyy useita toimenpiteitä liikuntapalveluiden, taide- ja kulttuuripalveluiden ja kirjastopalveluiden alalta.

Liikuntapalveluiden osalta edellytetään valtion suorittaman lain säännösten toimeenpanton tehostamista erityisesti ohjauksen ja yhteistyön osalta sekä liikuntatilojen saavutettavuuden huomioimista jo suunnitteluvaiheessa. Taide- ja kulttuuripalvelujen yhteydessä vammaispoliittisen ohjelman toimenpide-osiossa korostetaan vammaisten henki-

löiden osallistumismahdollisuuksien turvaamista sekä mahdollisuuksia toimia kulttuurin tekijöinä. Lisäksi edellytetään, että vammaisten henkilöiden tarpeet otetaan huomioon kirjasto- ja tietopalveluiden kehittämisessä, mukaan lukien uuden teknologian mukaiset haasteet sekä kirjastopalveluiden tilojen suunnittelu.

Hallitusohjelmassa edellytetään, että kaikessa koulutuksessa, tieteessä, kulttuurissa, liikunnassa ja nuorisotyössä on toteutettava yhdenvertaisuusperiaatetta. Palveluiden on oltava tasa-arvoisesti ja tasalaatuisesti kaikkien saatavilla. Kulttuurin alalla hallitus kehittää kulttuurisen moninaisuuden tunnistavaa kulttuuripolitiikkaa, jossa kulttuuri on kaikkien kansalaisten tavoitettavissa ja erityistoimilla parannetaan osallisuutta kulttuuriin nyt ulkopuolelle jäävissä ryhmissä. Hallitus on lisäksi sitoutunut parantamaan arkkitehtuurin mahdollisuuksia muun muassa liikuntapaikkojen esteettömyyttä lisäämällä sekä edistämään matalan kynnyksen seuratoiminnan kehittämistä. Hallitusohjelmaan sisältyy myös sitoumus eettisesti kestävä, yhdenvertaisen ja moniarvoisen huippu-urheilun toimintaedellytysten, mukaan luetuna vammaisurheilu, turvaamisesta.

Artiklan takaamien oikeuksien toteuttamisessa ongelmallisia käytäntöjä sisältyy palveluiden saavutettavuuteen fyysisen, kielellisen ja viestinnällisen esteellisyyden takia. Vammaisten henkilöiden tarvitsemia erityisiä apuvälineitä ei useinkaan ole saatavilla eivätkä käytännöt eri palveluiden osalta ole yhdenmukaisia niille henkilöille, joiden osallistuminen edellyttää henkilökohtaisen avustajan käyttämistä.

Vammaisten henkilöiden osallistumista kulttuuri- ja taidepalveluihin sekä näiden palveluiden tuottamiseen on kehitettävä sekä vammaisten henkilöiden kieli- ja kulttuuridentiteetin vahvistamiseksi että tietoisuuden lisäämiseksi vammaisuudesta. Vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia kouluttautua kulttuurialan ammattihenkilöiksi tulisi lisätä samoin kuin tietoisuutta tarjolla olevista mahdollisuuksista. Muun muassa näillä toimenpiteillä edistetään vammaisten henkilöiden oikeutta erityisen kulttuuri- ja kieli-identiteettinsä, kuten viittomakielten ja kurojen kulttuurin, tunnustamiseen ja tukeen artiklan velvoittamalla tavalla.

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman taiteen ja kulttuurin saavutettavuustyöryhmän tehtävänä oli selvittää yhteistyössä alan oppilaitosten ja työ- ja elinkeinoministeriön kanssa keinoja edistää vammaisten ja kulttuurivähemmistötaustaisten henkilöiden mahdollisuuksia työllistyä taiteen alalla. Työryhmän raportti julkaistiin huhtikuussa 2014, ja se sisälsi lukuisia toimenpide-ehdotuksia, joiden toimeenpanoa parhaillaan valmistellaan.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

31 artikla. Tilastot ja tietojenkeruu. Artiklassa määrätään sopimuspuolten suorittamasta tilastoinnista ja tietojen keräämisestä. Artiklan 1 kohdan mukaan sopimuspuolet sitoutuvat kokoamaan yleissopimuksen soveltamiseksi asianmukaista tietoa, noudattaen tiedon kokoamisessa ja ylläpitämisessä oikeudellisia takeita, muun muassa tietosuojalainsäädäntöä, jotta varmistetaan luottamuksellisuus ja vammaisten henkilöiden yksityisyyden kunnioittaminen. Lisäksi on noudatettava kansainvälisesti hyväksytyjä normeja ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi sekä tilastojen laadinnan ja käytön eettisiä periaatteita.

Artiklan 2 kohdan mukaan yleissopimuksen mukaisesti koottu tieto eritellään tarvittaessa, ja sen avulla helpotetaan sopimuspuolten tähän yleissopimukseen perustuvien velvoitteiden täytäntöönpanon arvioimista sekä tunnistetaan ja käsitellään niitä esteitä, joita vammaiset henkilöt kohtaavat käyttäessään oikeuksiaan.

Sopimuspuolet vastaavat artiklan 3 kohdan nojalla näiden tilastojen levittämisestä ja varmistavat niiden saavutettavuuden vammaisille henkilöille ja muille.

Tilastokeskus tuottaa valtaosan Suomen virallisista tilastoista. Sen tehtävistä säädetään tilastokeskuksesta annetussa laissa (48/1992). Tilastolaissa (280/2004) säädetään valtion viranomaisten tilastojen laatimisessa sovellettavista tiedonkeruusta sekä tilastojen suunnittelua ja laadintaa koskevista menettelytavoista ja periaatteista. Tietojen keräämiseen, luovuttamiseen, suojaamiseen ja muuhun käsittelyyn tilastoja laadittaessa sovelletaan, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa ja henkilötietolaissa säädetään,

jollei tilastolaissa tai muussa laissa toisin säädetä.

Sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevien tietojen käsittelystä tutkimus- ja tilastotarkoituksessa säädetään myös terveydenhuollon valtakunnallisista henkilörekistereistä annetussa laissa (556/1989) sekä sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tilastotoimesta annetussa laissa (409/2001). Eri tutkimuslaitoksille on myös säädetty tutkimus- ja tilastointitehtäviä niitä koskevissa laeissa.

Yksityisyyden suojaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä on käsitelty tarkemmin 22 artiklan yhteydessä.

Vammaisuutta koskevia tilastoja ylläpitävät Tilastokeskus ja sosiaali- ja terveysministeriön hallinnon alalla toimiva Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, joka julkaisee kuntien talous- ja toimintatilastoihin perustuvia vuosittaisia lukumäärätietoja palvelujen saajista sekä tilastoja kehitysvammaisten perhe- ja laitoshoidosta ja työnteosta. Tietoa palvelujen kysynnästä, tarjonnasta ja tarpeesta on tuotettu erilliselvityksillä. Erikseen ylläpidetään epämuodostumarekisteriä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen näkövammaarekisterin ylläpito toteutetaan Näkövammaisten keskusliitossa. Tilastoviranomaisten lisäksi työ- ja elinkeinoministeriö, opetusministeriö ja Kansaneläkelaitos tilastoivat oman alansa toimintaa. Käytettävissä oleva tilastotieto liittyy muun muassa erityisopetukseen, vajaakuntoisuuteen sekä vammaisuuksiin ja kuntoutukseen.

Työ- ja elinkeinoministeriö tilastoi työnhakijoista erikseen myös ne, joiden työn saamista vamma tai sairaus vaikeuttaa. Tilastoista saadaan esille lukumäärämuodossa tietoa työnhakijoista, työttömistä työnhakijoista, osin palveluiden käyttöä, työnhaun kestoa, palkkatukea sekä osin työllistymistä avoimille työmarkkinoille. Ministeriö ei kuitenkaan tilastoi työelämässä olevia henkilöitä yleisesti ottaen eikä pidä rekisteriä vammaisista henkilöistä muuten kuin julkisen työvoimaja yrityspalvelun järjestämistä varten ylläpidetty työ- ja elinkeinotoimiston asiakastietojärjestelmän puitteissa. Näin tilastosta ei voida saada tietoa työssä olevista vammaisista, työllisyysasteesta tai työttömyysasteesta.

Tilastojen puutteet heikentävät eri hallinnonalojen suunnittelu- ja päätöksentekojär-

jestelmien mahdollisuuksia tarttua osallisuuden ja yhdenvertaisuuden epäkohtiin.

Vammaisuuden esiintymisestä Suomen väestössä ei ole tarkkaa tietoa. Viimeksi vammaisuuden esiintymistä on kartoitettu 1980-luvun alussa. Silloin tehty kartoitus on antanut kuvan vammaisuuden esiintyvyydestä valtakunnallisella tasolla. Viime vuosina Kansaneläkelaitoksen tuottamia tilastotietoja työkyvyttömyyseläkkeitten määristä ja vammaisuuksista on käytetty kuvaamaan vammaisuuden esiintymistä myös alue- ja kuntatasolla.

Vammaisten naisten ja miesten välinen tasa-arvo on vähän tutkittu asia, mutta asian merkitystä on alettu tiedostamaan. Tällä hetkellä esimerkiksi vammaisten naisten ja miesten väkivaltakokemuksista ei ole riittävästi tutkimuksia eikä heidän asemaansa ole vähemmistöihin kohdistuvissa väkivallan toimintaohjelmissa riittävästi selvitetty.

Naisiin kohdistuvan väkivallan toimintaohjelmassa 2010–2015 on suunniteltu tehtäväksi kaksi tutkimusta koskien vammaisia: vammaisten naisten avuntarvetta väkivaltaisesta tapahtumasta selviytymiseen ja vammaisten naisten kokema väkivallan yleisyys.

Parhaiten tietoa ihmis- ja perusoikeuksien toteutumisesta käytännössä, elinolosuhteista ja elämänlaadusta voidaan saada vain keräämällä sitä vammaisilta ihmisiltä itseltään.

Vammaispoliittisessa ohjelmassa yhdeksi kärkitavoitteeksi on otettu vammaistutkimuksen aseman vahvistaminen, tietopohjan lisääminen sekä laadukkaiden ja monipuolisten menetelmien kehittäminen vammaispolitiikan toteuttamisen ja seurannan tueksi.

Helsingin yliopiston valtiotieteelliseen tiedekuntaan on perustettu vammaistutkimuksen professori, mikä on merkittävä edistysaskel vammaistutkimukselle. Järjestöt ovat keränneet merkittävän summan rahaa oppituolin perustamiseksi. Professori on kuitenkin tällä hetkellä määräaikainen lahjoitusprofessori.

Tutkimus- ja tilastotiedon keräämisen systematisoimiseksi vammaispoliittiseen ohjelmaan on kirjattu tavoitteeksi selvittää tiettyjä vammaistutkimusta koskevia seikkoja, asiakastietojärjestelmien suoran käytön tarpeita, hyötyjä ja mahdollisuuksia, palvelusuunnitelman kehittämistä tiedonkeruun instrumen-

tiksi sekä työvoimatilastojen informatiivisuuden parantamista.

Määräyksen voimaansaattaminen ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

32 artikla. *Kansainvälinen yhteistyö.* Yleissopimuksen 32 artikla korostaa valtioiden välisen ja kansainvälisen yhteistyön sekä kansalaisyhteiskunnan ja erityisesti vammaisjärjestöjen kanssa tehtävän yhteistyön olennaista merkitystä yleissopimuksen tarkoituksen ja tavoitteiden saavuttamisessa kansallisella tasolla. Sopimuspuolet sitoutuvat artiklan mukaan toteuttamaan tehokkaat ja asianmukaiset toimet valtioiden välillä ja keskuudessa sekä kansainvälisten ja alueellisten järjestöjen ja kansalaisyhteiskunnan, erityisesti vammaisjärjestöjen, kanssa. Tällaisilla toimilla muun muassa varmistetaan, että vammaiset henkilöt osallistetaan aktiivisina toimijoina kansainväliseen yhteistyöhön, mukaan lukien kansainväliset kehitysohjelmat, ja että kansainvälinen yhteistyö on vammaisten henkilöiden saavutettavissa. Kansainvälisellä yhteistyöllä voidaan myös helpottaa ja tukea voimavarojen kehittämistä hyviä käytäntöjä ja kokemuksia jakamalla sekä helpottaa tutkimustyötä ja tieteellisen ja teknisen tiedon saatavuutta. Tällaisilla toimilla voidaan artiklan mukaan myös antaa teknistä ja taloudellista apua muun muassa helpottamalla apuvälineteknologian saatavuutta.

Valtioneuvoston periaatepäätöksellä 16 päivänä helmikuuta 2012 hyväksytyssä Suomen kehityspoliittisessa ohjelmassa vuosille 2012–2016 korostetaan ihmisoikeusperustaista lähestymistapaa kehityspoliittikkaan. Tämä sisältää niin kansalais- ja poliittiset oikeudet ja vapaudet kuin taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet. Kehityspoliittisessa ohjelmassa korostetaan erityisesti muun muassa vammaisten henkilöiden oikeuksia, joiden vahva asema nousee esille myös ohjelman yhtenä läpileikkaavana teemana olevan syrjimättömyyden kautta.

Kehityspoliittisen ohjelman mukaisesti Suomi on osana kansainvälistä avunantajayhteisöä ja yhdessä kumppanimaiden kanssa sitoutunut parantamaan kehitysyhteistyön laatua. Pariisiin julistus kehitysyhteistyön tulokellisuudesta vuodelta 2005, Accran toimintaohjelma vuodelta 2008 sekä Busanin loppuasiakirja vuodelta 2011 sisältävät periaat-

teet yhteisistä kansainvälisen kehityspoliittikan periaatteista ja kehitysyhteistyön toimintatavoista.

Kehityspoliittisessa ohjelmassa asetettuja läpileikkaavia teemoja ja tavoitteita edistetään integroimalla ne kaikkeen kehityspoliittikkaan ja -yhteistyöhön. Tätä pyritään edistämään valtavirtaistamalla eli liittämällä teemat ja tavoitteet kaikilla tasoilla osaksi politiikkaa, tavoitteita, hankkeita ja toiminnan suunnittelua, toteutusta, seuranta- ja arviointia sekä täydentämällä tätä erilaisin kohdennetuin toimin tai hankkein, jos pelkällä valtavirtaistamisella ei saada aikaan riittäviä vaikutuksia. Läpileikkaavat teemat pyritään liittämään myös osaksi poliittista vuoropuhelua, maaneuvotteluja, monenvälistä ja EU-yhteistyötä sekä viestintää.

Suomen kehitysyhteistyön tärkein vammaishankkeille annettava tuki kanavoidaan suomalaisten vammaisjärjestöjen kautta. Ulkoasiainministeriö myöntää kehitysyhteistyömäärärahoista avustusta vammaisjärjestöjen kehitysyhteistyöyhdistys FIDIDA ry:lle ja Abilis kehitysyhteistyösäätiölle. Monenvälisessä toiminnassa lähtökohtaisesti suurimpana kanavana hankkeiden ja rahoituksen osalta on YK-järjestöjen yhteinen vammais-oikeuskumppanuusrahasto UNPRPD.

Useat suomalaiset vammaisjärjestöt toimivat vammaispolitiikan kansainvälisessä yhteistyössä ja niillä on kehitysyhteistyöhankkeita erityisesti Keski- ja Itä-Afrikan, latinalaisen Amerikan, Aasian ja Itä-Euroopan maiden vammaisjärjestöjen kanssa. Myös useilla oppilaitoksilla on kansainvälistä vammaispoliittista yhteistyötä Suomen lähi-alueilla ja monissa kehittyvissä maissa.

Huolimatta vammaisjärjestöjen keskeisestä roolista, ensisijainen rooli vammaisten henkilöiden oikeuksien suojelemisessa, edistämisessä ja takaamisessa kuuluu hallituksille. Kansainvälisen yhteistyön velvoitteet sitovat Suomea sopimusten osapuolena.

Kansainväliseen yhteistyöhön liittyvinä kehittämiskohteina esille ovat nousseet kansainvälisen yhteistyön ja kehitysyhteistyön resurssit sekä vammaisten henkilöiden osallistumismahdollisuudet ja heidän osallistamisensa vammaisia henkilöitä koskevien hankkeiden lisäksi yleisten kansainvälisten asioiden hoitamiseen. Vammaisten henkilöiden

erityistarpeet tulee ottaa huomioon jo hanke-toimintoja valmisteltaessa.

33 artikla. *Kansallinen täytäntöönpano ja seuranta.* Artiklan 1 kohdan mukaan sopimuspuolten tulee nimetä hallitusorganisaationsa mukaisesti yksi tai useampi yhteystaho yleissopimuksen täytäntöönpanoon liittyviä asioita varten.

Yhteystahon tehtävänä olisi vastata yleissopimuksen täytäntöönpanosta, kuten siihen liittyvästä lainsäädäntövalmistelusta, erilaisen selvitysten teettämisestä sekä yleissopimukseen liittyvästä tiedottamisesta, tiedon keruusta ja tilastojen hyödyntämisestä. Yhteystahon tehtävänä olisi lisäksi toimia koordinoivana elimenä yleissopimukseen liittyvissä asioissa laajalti eri tahojen välillä, mukaan lukien valtionhallinnossa sekä edistää vammaisten henkilöiden oikeuksien valtavirtaistamista yhteiskunnassa. Yhteystaho huolehtisi myös sopimuksen 35 artiklan mukaisesta määräaikaisraportoinnista vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle.

Yhteystahoina tulisivat esityksen mukaan toimimaan ulkoasiainministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö. Koordinaatiojärjestelmästä nimetty vammaisjärjestön edustaja osallistuisi yhteystahon toimintaan.

Sopimuspuolten tulee artiklan mukaan harjata myös hallitusorganisaationsa puitteissa koordinaatiojärjestelmän perustamista tai nimeämistä helpottamaan sopimuksen täytäntöönpanoon liittyviä toimia muun muassa tuomalla esiin selvitystarpeet ja tarvittavat kehityskohteet. Tärkeää on turvata vammaisten henkilöiden osallistuminen koordinaatiojärjestelmän toimintaan.

Yleissopimuksen 33 artiklan 1 kohdan mukaisen koordinaatiojärjestelmän perustaminen on tärkeää yleissopimuksen täytäntöönpanon helpottamiseksi ja yhteistyön lisäämiseksi. Nykyisin valtakunnallinen vammaisneuvosto on viranomaisten sekä vammaisten henkilöiden, heidän omaistensa ja vammaisjärjestöjen yhteistoimintaelin yhteiskuntapolitiikan suunnittelua, kehittämistä ja toteuttamista koskevissa, vammaisten henkilöiden elinoloihin ja hyvinvointiin vaikuttavissa asioissa. Esityksessä ehdotetaan, että yleissopimuksen mukaisen koordinaatiojärjestelmän tehtävät osoitetaan sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen perustettavalle uudelle elimelle, joka korvaisi ministeriön yhteydessä

nykyisin toimivan valtakunnallisen vammaisneuvoston. Uuteen koordinaatioelimeen sisällytettäisiin nykyisen vammaisneuvoston työhön osallistuvien tahojen lisäksi myös esimerkiksi oikeusministeriön, ulkoasiainministeriön, työmarkkinajärjestöjen, Vammaisfoorumin ja Vammaisten ihmisoikeuskeskus VIKE:n edustus. Koordinaatioelimen perustaminen nykyisen valtakunnallisen vammaisneuvoston tilalle on perusteltua ottaen huomioon valtakunnallisen vammaisneuvoston nykyisen roolin viranomaisten ja järjestöjen yhteistyöelimenä sekä sen toiminnallisen yhteyden sosiaali- ja terveysministeriön kanssa.

Koordinaatiojärjestelmän perustamisesta on tarkoitus säätää erikseen valtioneuvoston asetuksella.

Artiklan 2 kohdan mukaan sopimuspuolten tulee perustaa, nimetä tai oikeus- ja hallintojärjestelmänsä mukaisesti ylläpitää tai vahvistaa rakennetta, johon kuuluu tarvittaessa yksi tai useampi riippumaton järjestelmä ja jonka avulla edistetään, suojellaan tai seurataan yleissopimuksen täytäntöönpanoa. Tällaisen rakenteen nimeämisessä tulee ottaa huomioon periaatteet, jotka koskevat ihmisoikeuksien suojelemiseksi ja edistämiseksi toimivien kansallisten instituutioiden asemaa ja toimintaa, eli niin sanotut Pariisin periaatteet. Pariisin periaatteiden mukaan kansalliset ihmisoikeusinstituutiot tulee perustaa perustuslain tai lain tasoisella säädöksellä, jossa määritellään instituution tehtävät, kokoonpano ja toimivaltuudet. Instituutiolla tulee olla itsenäinen ja riippumaton asema muodollisesti, taloudellisesti ja hallinnollisesti. Erityisesti huomiota tulee siis kiinnittää tehtävään nimettyjen tahojen riippumattomuuteen ja itsenäisyyteen. Suomen kansallinen ihmisoikeusinstituutio, joka muodostuu eduskunnan oikeusasiamiehestä, Ihmisoikeuskeskuksesta ja sen ihmisoikeusvaltuuskunnasta, on perustettu täyttämään Pariisin periaatteet.

Ihmisoikeuksien edistämisen tarkoitetaan tulevaisuuteen suuntautuvaa aktiivista toimintaa, kuten esimerkiksi ohjausta, neuvontaa, koulutusta ja tiedon jakamista vammaisten henkilöiden oikeuksista. Vammaisten henkilöiden suojelulla tarkoitetaan valtion suoraan sekä välillistä suojeluelvoitetta valtion ja sen toimijoiden sekä myös eivaltiollisten toimijoiden yleissopimuksessa määrättyjen oikeuksien mahdollisia loukka-

uksia vastaan. Seurannan puolestaan voidaan katsoa kohdistuvan siihen, miten sopimusvelvoitteet toteutuvat käytännössä.

Eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävänä on valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muut julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Perustuslain 109 §:n mukaan tehtävänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Eduskunnan oikeusasiamies valvoo perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista tutkiessaan kanteluita, käydessään tarkastuksilla ja tutkiessaan epäkohtia omasta aloitteestaan. Oikeusasiamiehellä on perustuslain 111 §:n 1 momentin nojalla oikeus saada viranomaisilta ja muilta julkista tehtävää hoitavilta laillisuusvalvontaansa varten tarvitsemat tiedot. Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain mukaan jos aihetta on, oikeusasiamies voi saattaa valvottavan tietoon käsityksensä lain mukaisesta menettelystä taikka kiinnittää valvottavan huomiota hyvän hallintotavan vaatimukseen tai perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista edistäviin näkökohtiin. Oikeusasiamies voi perustuslain 110 §:n mukaan ajaa syytetä tai määrätä syytteen nostettavaksi laillisuusvalvontaansa kuuluvassa asiassa. Kansainvälisiä sopimuksia valvoessaan eduskunnan oikeusasiamies myös edistää ihmisoikeuksien toteutumista.

Eduskunnan oikeusasiamies on kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan 3 artiklassa tarkoitettu kansallinen valvontaelin. Oikeusasiamies voi tätä tehtävää hoitaessaan käyttää apunaan suostumuksen mukaisesti nimeämiään asiantuntijoita, joilla on kansallisen valvontaelimen tarkastustehtävän kannalta merkityksellistä asiantuntemusta.

Koska eduskunnan oikeusasiamies on osa kansallista ihmisoikeusinstituutiota, joka on perustettu täyttämään Pariisin periaatteet, on tämän vuoksi luontevinta, että oikeusasiamies oman toimivaltansa puitteissa on yksi 33 artiklan 2 kohdassa tarkoitetuista tahoista. Tämä ei kuitenkaan estä valtioneuvoston oikeuskansleria toimivaltansa mukaisesti valvomasta sopimuksessa voimaan tulleiden vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutu-

mista. Valtioneuvoston oikeuskanslerin tehtävät, joista säädetään perustuslain 108 §:ssä, ovat pääosin yhtenevät oikeusasiamiehen tehtävien kanssa. Oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta on säädetty laissa (laki valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta 1224/1990). Oikeuskansleri ei yleensä käsittele kanteluja tai asioita, jotka koskevat vapaudenriistoa tai laitoksia, joihin henkilö on otettu vastoin tahtoaan.

Ihmisoikeuskeskus on toiminnallisesti itsenäinen ja riippumaton toimija. Ihmisoikeuskeskuksen tehtävänä on edistää perus- ja ihmisoikeuksia koskevaa tiedotusta, kasvatusta, koulutusta ja tutkimusta sekä näihin liittyvää yhteistyötä, laatia selvityksiä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta, tehdä aloitteita sekä antaa lausuntoja perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi, osallistua perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen ja turvaamiseen liittyvään eurooppalaiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön sekä huolehtia muista vastaavista perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen ja toteuttamiseen liittyvistä tehtävistä.

Ihmisoikeuskeskuksella on ihmisoikeusvaltuuskunta, jonka tehtävänä on käsitellä laajakantoisia ja periaatteellisesti tärkeitä perus- ja ihmisoikeusasioita, hyväksyä vuosittain ihmisoikeuskeskuksen toimintasuunnitelma ja toimintakertomus ja toimia perus- ja ihmisoikeusalan toimijoiden kansallisena yhteistyöelimenä. Toimintansa järjestämistä varten valtuuskunnalla voi olla työvaliokuntia ja jaostoja. Eduskunnan oikeusasiamies asettaa valtuuskunnan neljäksi vuodeksi kerrallaan.

Valtuuskuntaan kuuluvat pysyvinä jäseninä ylimmät laillisuusvalvojat, erityisvaltuutetut sekä Saamelaiskäräjien edustaja. Tämän lisäksi ihmisoikeusvaltuuskunnassa on jäseninä kansalaisyhteiskunnan, perus- ja ihmisoikeustutkimuksen sekä muiden perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen ja turvaamiseen osallistuvien tahojen esittämiä asiantuntijoita henkilökohtaisessa ominaisuudessaan.

Yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaiset tehtävät soveltuvat eduskunnan oikeusasiamiehen ja Ihmisoikeuskeskuksen tehtäviin. Hallituksen esityksessä laeiksi eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain ja valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun

lain muuttamiseksi (HE 205/2010 vp) katsottiin 33 artiklan 2 kohdan mukaisten tehtävien sijoittuvan perustettavan Ihmisoikeuskeskuksen laajaan toimenkuvaan. Eduskunnan oikeusasiamies ja Ihmisoikeuskeskus eivät kumpikaan voi kuitenkaan itsenäisesti ottaa tehtäviä hoidettavakseen. Perusteltua olisi osoittaa tehtävät kansalliselle ihmisoikeusinstituutiolle kokonaisuudessaan ottaen huomioon myös yleissopimuksen 33 artiklan 3 kohdan, jonka mukaan kansalaisyhteiskunta ja erityisesti vammaiset henkilöt ja heitä edustavat järjestöt on osallistettava seurantamenettelyyn täysimääräisesti. Tämä saataisiin toteutettua perustamalla alla 33 artiklan 3 kohdan osalta kerrotulla tavalla erillinen vammaisjaosto ihmisoikeusvaltuuskunnan alle. Ihmisoikeusvaltuuskunnan kautta varmistettaisiin myös yhteistyö hallituksen esityksessä eduskunnalle yhdenvertaisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 19/2014 vp) ehdotetun uuden yhdenvertaisuusvaltuutetun kanssa, kuten jäljempänä 3 kohdan yhteydessä on todettu. Tarkoitus on, että artiklan 2 kohdan mukaiset tehtävät osoitetaan Suomen kansalliselle ihmisoikeusinstituutiolle, joka muodostuu eduskunnan oikeusasiamiehestä, Ihmisoikeuskeskuksesta ja sen ihmisoikeusvaltuuskunnasta.

Artiklan 3 kohdan mukaan koko kansalaisyhteiskunta ja erityisesti vammaiset henkilöt ja vammaisjärjestöt on osallistettava ja heidän on osallistuttava valvontamenettelyyn täysimääräisesti.

Ihmisoikeuskeskus ja ihmisoikeusvaltuuskunta osallistavat vammaisia henkilöitä ja heitä edustavia järjestöjä esimerkiksi valtuuskunnan alaisen vammaisjaoston puitteissa. Eduskunnan oikeusasiamies ja Ihmisoikeuskeskus osallistavat vammaisia henkilöitä ja heitä edustavia järjestöjä artiklan 3 kohdan tarkoittamalla tavalla muun muassa kuulemalla heitä. Lisäksi eduskunnan oikeusasiamies mahdollistaa heidän osallistumisensa asiantuntijoina tarkastuksille, kuten eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 1 a luvun 11 g §:ssä on säädetty.

Vireillä olevaa yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamista koskevassa hallituksen esityksessä eduskunnalle yhdenvertaisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 19/2014 vp) esitetään, että nykyinen vähemmistövaltuutetun virka korvattaisiin yhden-

vertaisuusvaltuutetun viralla ja että valtuutetun toimivalta laajennettaisiin koskemaan kaikenlaista yhdenvertaisuuslaissa tarkoitettua syrjintää, kuten syrjintää vammaisuuden perusteella. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävänä olisi valvoa yhdenvertaisuuslain toteutumista ja ehkäistä syrjintää. Tuleva yhdenvertaisuusvaltuutettu tulee kuulumaan nykyisen vähemmistövaltuutetun tapaan ihmisoikeusvaltuuskuntaan. Näin voidaan turvata yhteistyö yhdenvertaisuusvaltuutetun ja ihmisoikeusinstituution välillä.

Työ- ja julkisoikeudellisissa palvelussuhteissa työsopimus- ja yhdenvertaisuuslain noudattamista valvovat työsuojeluviranomaiset. Valvonta koskee kaikkien kiellettyjen syrjintäperusteiden perusteella tapahtuvaa syrjintää.

Lisäksi työsuojeluasioissa eduskunnan oikeusasiamies valvoo, onko aluehallintoviraston työsuojelun vastuualue käsitellyt ja ratkaissut työsuojeluasian toimivaltansa ja harkintavaltansa puitteissa. Tätä kautta myös yksityisen työnantajaan kohdistetut syrjintävaiheet tulevat välillisesti tietoon silloin, jos kanteluissa väitetään, että yhdenvertaisuuslakia valvova aluehallintovirasto olisi menettänyt lainvastaisesti valvontatehtävänsä. Työelämän osalta oikeusasiamies voi myös ottaa omana aloitteena tutkittavakseen aluehallintoviraston työsuojelun vastuualueen suorittaman työsuojeluvalvonnan.

34 artikla. *Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea.* Artikla sisältää määräykset vammaisten henkilöiden oikeuksien komiteasta (jäljempänä ”komitea”), jonka tehtävänä on valvoa yleissopimuksen täytäntöönpanoa. Komitea perustettiin yleissopimuksen tullessa voimaan. Tällä hetkellä komiteassa on 18 jäsentä.

Artiklassa määrätään edellytyksistä komitean jäsenten valitsemiselle. Komitean jäsenten valinnassa on artiklan mukaan otettava huomioon tasapuolinen maantieteellinen jakauma, eri kulttuurimuotojen ja oikeusjärjestelmien edustus, eri sukupuolten tasapainoinen edustus sekä vammaisten asiantuntijoiden osallistuminen. Lisäksi nimetessään ehdokkaansa, sopimuspuolten on otettava huomioon yleissopimuksen 4 artiklan 3 kohta, jonka mukaan sopimuspuolten tulee neuvotella tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja aktiivisesti osallistaa heidät vammaisia

henkilöitä koskeissa päätöksentekoprosesseissa.

Komitean jäsenet valitaan salaisella lippuäänestyksellä ja heidät valitaan neljäksi vuodeksi kerrallaan. Saman jäsenen uudelleenvaalia voidaan toimittaa vain kerran. Ne ehdokkaat, jotka saavat eniten ääniä sekä ehdottoman enemmistön läsnä olevien ja äänestävien sopimuspuolten edustajien äänistä, valitaan komiteaan.

35 artikla. Sopimuspuolten raportit. Artikla sisältää määräykset määräaikaishavainnoinnista. Kunkin sopimuspuolen on annettava komitealle raportti täytäntöönpanotoimistaan kahden vuoden kuluessa tämän yleissopimuksen voimaantulosta kyseisen sopimuspuolen osalta. Tämän jälkeen raportti annetaan vähintään neljän vuoden välein ja lisäksi komitean pyynnöstä. Komitea päättää raporttien sisältöä koskevista ohjeista.

Raporttien valmistelussa on kiinnitettävä huomiota avoimuuteen sekä otettava asianmukaisesti huomioon tämän yleissopimuksen 4 artiklan 3 kohdan määräys, jonka mukaan sopimuspuolten tulee neuvotella tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja aktiivisesti osallistaa heidät vammaisia henkilöitä koskeissa päätöksentekoprosesseissa.

36 artikla. Raporttien käsittely. Artiklassa määrätään määräaikaishavainnointien käsittelystä. Komitea käsittelee raportin ja esittää niistä ehdotuksensa ja yleiset suosituksensa kyseiselle sopimuspuolelle. Lisäksi komitea voi pyytää sopimuspuolilta lisätietoja, mikäli se on tarpeen tämän yleissopimuksen täytäntöönpanon kannalta.

Mikäli sopimuspuoli myöhästyy merkittävästi raporttinsa antamisessa, komitea voi luotettavien tietojen perusteella ilmoittaa sopimuspuolelle tarpeesta selvittää yleissopimuksen täytäntöönpanoa kyseisessä valtiossa. Mikäli sopimuspuoli tämän ilmoituksen johdosta kolmen kuukauden kuluessa antaa vaadittavan raportin, käsitellään raportti normaalisti. YK:n pääsihteeri saattaa raportit kaikkien sopimuspuolten saataville ja sopimuspuolet puolestaan saattavat tämän laajasti yleisön saataville omissa maissaan.

Sopimuspuolten raportit voidaan toimittaa myös tarpeen mukaan YK:n erityisjärjestöille tai muille toimivaltaisille elimille.

37 artikla. Sopimuspuolten ja komitean välinen yhteistyö. Artikla edellyttää, että sopi-

muspuolet toimivat yhteistyössä komitean kanssa ja avustavat sen jäseniä näiden tehtävien täyttämässä. Komitean on otettava tässä huomioon tavat ja keinot, joilla voidaan parantaa kansallisia valmiuksia panna tämä yleissopimus täytäntöön.

38 artikla. Komitean suhde muihin elimiin. Artiklan mukaan YK:n erityisjärjestöillä ja muilla elimillä on oikeus olla edustettuina tämän yleissopimuksen täytäntöönpanon arvioinnissa. Komitea voi pyytää kyseisiltä järjestöiltä ja muilta elimiltä myös asiantuntijapua sekä pyytää näitä antamaan raportteja yleissopimuksen täytäntöönpanosta. Erityisjärjestöt ja muut elimet voivat toimia ja olla edustettuina vain toimialansa puitteissa.

Artiklan mukaan vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea voi kuulla myös muita kansainvälisillä ihmisoikeussopimuksilla perustettuja elimiä, raportointiohjeiden, ehdotusten ja yleisten suositusten yhdenmukaisuuden varmistamiseksi sekä turhien päällekkäisyyksien välttämiseksi.

39 artikla. Komitean raportti. Komitea antaa kahden vuoden välein YK:n yleiskokoukselle ja talous- ja sosiaalineuvostolle (ECOSOC) toiminnastaan raportin. Komitea voi myös esittää ehdotuksia ja yleisiä suosituksia. Nämä ehdotukset ja suositukset sisällytetään komitean raporttiin yhdessä sopimuspuolten mahdollisten huomioiden kanssa.

40 artikla. Sopimuspuolten kokous. Sopimuspuolet kokoontuvat säännöllisesti sopimuspuolten kokoukseen käsittelemään yleissopimuksen täytäntöönpanoon liittyviä asioita.

41 artikla. Tallettaja. Tämän yleissopimuksen tallettajana toimii YK:n pääsihteeri.

42 artikla. Allekirjoittaminen. Artiklan mukaan yleissopimus on avoinna allekirjoittamista varten kaikille valtioille ja alueellisen yhdentymisen järjestöille. Yleissopimus on ensimmäinen ihmisoikeussopimus, joka antaa valtioiden lisäksi myös alueellisen yhdentymisen järjestöille mahdollisuuden liittyä sopimukseen.

43 artikla. Sitoumuksen ilmaiseminen. Sitoumuksen ilmaisemiseksi on allekirjoittajavaltioiden ratifioitava yleissopimus ja allekirjoittavien alueellisen yhdentymisen järjestöjen se virallisesti vahvistettava.

44 artikla. Alueellisen yhdentymisen järjestöt. Artiklassa määritellään alueellisen yh-

dentymisen järjestö. Yleissopimuksen viittauksia ”sopimuspuoliin” sovelletaan myöskin näihin järjestöihin. Yleissopimuksen voimaantulon ja muuttamisen edellytyksinä olevien ratifioimis-, liittymis- tai hyväksymiskirjojen määrässä ei oteta huomioon alueellisen yhdentymisen järjestön tallettamia asiakirjoja. Alueellisen yhdentymisen järjestöt voivat toimivaltansa rajoissa käyttää äänioikeuttaan sopimuspuolten kokouksessa. Järjestö ei kuitenkaan saa käyttää äänioikeuttaan, jos jokin sen jäsenvaltioista käyttää äänioikeuttaan ja päinvastoin.

EU on tässä artiklassa tarkoitettu alueellisen yhdentymisen järjestö.

45 artikla. Voimaantulo. Artiklassa määrätään, että yleissopimus tulee voimaan kolmantenakymmenentenä päivänä sen jälkeen, kun kahdeskymmenes ratifioimis- tai liittymiskirja on talletettu. Kunkin valtion tai alueellisen yhdentymisen järjestön osalta yleissopimus tulee voimaan kolmantenakymmenentenä päivänä sen jälkeen, kun se on tallentanut oman asianmukaisen asiakirjansa.

Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus tuli kansainvälisesti voimaan 3 päivänä toukokuuta 2008.

46 artikla. Varaumat. Artiklassa kielletään yleissopimuksen tavoitteen ja tarkoituksen vastaisten varaumien teko.

Suomen tarkoituksena on ratifioida yleissopimus ilman varaumia.

47 artikla. Muutokset. Artikla sisältää määräykset yleissopimuksen muuttamisesta. Muutokset sitovat vain niitä sopimuspuolia, jotka ovat ne hyväksyneet.

48 artikla. Irtisanominen. Artiklan mukaan osapuoli voi milloin tahansa irtisanoa yleissopimuksen YK:n pääsihteerille osoitetulla kirjallisella ilmoituksella. Irtisanominen tulee voimaan vuoden kuluttua sen jälkeen, kun pääsihteerillä on vastaanottanut ilmoituksen.

49 artikla. Saavutettava muoto. Artiklan mukaan yleissopimuksen tekstin on oltava käytettävissä kaikille saavutettavissa muodoissa

50 artikla. Todistusvoimaiset tekstit YK:n viralliset kielet ovat yleissopimuksen todistusvoimaiset kielet.

2 Valinnaisen pöytäkirjan sisältö ja sen suhde Suomen lainsäädäntöön

1 artikla. Artiklalla annetaan vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle (jäljempänä ”komitea”) toimivalta ottaa vastaan ja käsitellä sopimuspuolta vastaan tehtyjä valituksia.

Valituksen voivat tehdä sopimuspuolen lainsäädäntövaltaan kuuluvat yksityiset henkilöt tai henkilöryhmät, jotka väittävät sopimuspuolen loukanneen heidän yleissopimuksessa tunnustettuja oikeuksiaan.

2 artikla. Artiklassa määrätään valituksen tutkittavaksi ottamisen edellytyksistä. Siihen on kirjattu seikat, joiden perusteella valitusta ei oteta komitean käsiteltäväksi.

Komitea ei a alakohdan mukaan ota tutkittavakseen valitusta, joka on tehty nimettömänä. Valitusta ei myöskään oteta tutkittavaksi, jos valitusoikeutta on käytetty väärin tai yleissopimuksen määräykset eivät sovellu valitukseen (b alakohda).

Valitusta ei c alakohdan mukaan oteta tutkittavaksi, jos komitea on jo tutkinut asian tai sitä on tutkittu tai tutkitaan muussa kansainvälisessä tutkinta- tai ratkaisumenettelyssä. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi saman asian tutkintaa jossakin toisessa YK:n valvontaelimessä tai vaikkapa EIT:ssa tai Euroopan sosiaalisten oikeuksien komiteassa.

Artiklan d alakohdan vaatimus kotimaisten oikeuspuolijakeinojen käytöstä on yleinen ihmisoikeusvalituksia koskeva periaate, joka on muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa sekä KP-sopimuksen ja TSS-sopimuksen yksilövalituksia koskevissa valinnaisissa pöytäkirjoissa. Vaatimus tarkoittaa vain niin sanottujen tehokkaiden oikeuspuolijakeinojen käyttöä. Normaalisti tämä tarkoittaa Suomen osalta säännönmukaisen muutoksenhakutien käyttämistä loppuun saakka. Vaatimuksesta voidaan poiketa, mikäli kotimaisten oikeuspuolijakeinojen soveltaminen on kohtuuttomasti pitkittänyt tai ne eivät todennäköisesti anna tehokasta oikeuspuolijakeinoja.

Valitusta ei e alakohdan mukaan oteta myöskään tutkittavaksi, jos se on ilmeisen perusteeton tai sitä ei ole riittävästi perusteltu.

Artiklan f alakohdassa rajoitetaan valituksen kohteena olevien tosiseikkojen ajallista ulottuvuutta. Tosiseikkojen tulee olla tapahtuneita sen jälkeen kun pöytäkirja on tullut sopimuspuolen osalta voimaan. Muussa ta-

pauksessa näiden seikkojen tulee olla jatku-neita vielä pöytäkirjan voimaantulon jäl-keenkin.

3 artikla. Artiklassa määrätään valituksen toimittamisesta sopimuspuolelle. Jollei komi-tea päätä olla ottamatta valitusta tutkittavak-si, se saattaa valituksen sopimuspuolen tie-toon. Tieto valituksesta on luottamuksellinen. Sopimuspuolen tulee toimittaa komitealle kuuden kuukauden kuluessa kirjalliset selvi-tyksensä tai lausuntonsa sekä selostus toimis-ta, joihin se on mahdollisesti ryhtynyt.

4 artikla. Artiklassa määrätään väliaikai-sista toimenpiteistä. Artiklan 1 kohdan mu-kaan komitea voi pyytää sopimuspuolta ryh-tymään väliaikaisiin toimenpiteisiin. Sopi-muspuolen on käsiteltävä tällainen pyyntö kiireellisesti. Väliaikaisten toimenpiteiden tarkoituksena on väitetyin loukkauksen uhrille tai uhreille mahdollisesti koituvien peruutta-mattomien vahinkojen välttäminen. Komitea voi pyytää väliaikaisia toimenpiteitä milloin tahansa valituksen vastaanottamisen jälkeen ja ennen valituksen asiasisältöä koskevan ratkaisun antamista.

Artiklan 2 kohdan mukaan komitean pyyn-tö ei merkitse sitä, että komitea olisi päättä-nyt ottaa asian tutkittavakseen tai että se olisi ottanut kantaa valituksen asiasisältöön.

Yleisen kansainvälisoikeudellisen periaat-teen mukaan kansainväliselle tutkintaelimelle tehty valitus ei automaattisesti aiheuta koti-maisen päätöksen täytäntöönpanon lykkäystä tai muuta keskeytystä. Valituksen käsittelyyn kuluva aika saattaa kuitenkin joissakin tapa-uksissa tehdä ihmisoikeusloukkauksen sillä tavalla peruuttamattomaksi, että siitä aiheu-tuvaa vahinkoa ei ole mahdollista jälkikäteen hyvittää tai korvata. Tällaisia tapauksia sil-mällä pitäen ihmisoikeuksien kansainvälisille tutkintaelimille on annettu mahdollisuus valittajan pyynnöstä määrätä väliaikaisista toi-menpiteistä. Esimerkiksi EIT:n osalta määrä-yys on tuomioistuimen työjärjestyksessä (sääntö 39). Väliaikaisten toimenpiteiden luonnetta ei ole täsmällisesti määritelty, vaan se riippuu valituksen kohteena olevasta asias-ta.

5 artikla. Artiklan mukaan komitea tutkii valitukset suljetuissa istunnoissaan. Tutkittu-aan valituksen komitea toimittaa mahdolliset ehdotuksensa ja suosituksensa asian osapuol-lille.

Toisin kuten esimerkiksi EIT:n tuomiot, komitean ehdotukset ja suositukset eivät ole kansainvälisoikeudellisesti sitovia.

6 artikla. Artiklassa määrätään komitean mahdollisuudesta suorittaa tutkintamenettely. Jos komitea on saanut luotettavaa tietoa siitä, että sopimuspuoli olisi syyllistynyt yleisso-pimuksessa määrättyjen oikeuksien vakaviin tai järjestelmällisiin loukkauksiin, se voi suo-ritttaa asiasta tutkinnan. Komitea pyytää so-pimuspuolta toimimaan yhteistyössä ja pyy-tää siltä vastineen. Tutkinta suoritetaan luot-tamuksellisesti. Tutkinnan kaikissa vaiheissa pyritään yhteistyöhön sopimusvaltion kanssa.

Komitea voi nimetä yhden tai useamman jäsenensä suorittamaan tutkinnan ja laati-maan siitä kiireellisesti kertomuksensa. Tut-kintaan voi sisältyä myös käynti sopimus-puolen alueella, mikäli käynti on perustelta-vissa ja sopimuspuoli siihen suostuu.

Komitea toimittaa tutkinnan tulokset yh-dessä mahdollisten kommenttiensa ja suosi-tustensa kanssa kyseiselle sopimuspuolelle. Sopimuspuolen tulee toimittaa vastineensa komitealle kuuden kuukauden sisällä.

7 artikla. Komitea voi tarvittaessa pyytää 6 artiklassa mainitun kuuden kuukauden määräajan päätyttyä sopimuspuolta ilmoitta-maan, mihin toimenpiteisiin se on ryhtynyt tutkinnan johdosta, ja se voi myös pyytää so-pimuspuolta sisällyttämään nämä tiedot yleissopimuksesta antamaansa määräaikais-raporttiin.

8 artikla. Sopimuspuoli voi tämän pöytä-kirjan allekirjoittamisen tai ratifioinnin tai siihen liittymisen ajankohtana antaa selityk-sen, jossa se ilmoittaa, ettei se tunnusta vammaisten henkilöiden oikeuksien komite-an 6 ja 7 artiklan mukaista toimivaltaa.

9 artikla. Pöytäkirjan tallettajana toimii YK:n pääsihteeri.

10 artikla. Pöytäkirjan voivat allekirjoittaa yleissopimuksen allekirjoittajina olevat valtiot sekä alueellisen yhdentymisen järjestöt.

11 artikla. Yleissopimuksen ratifioineiden tai siihen liittyneiden valtioiden on ratifioita-va pöytäkirja. Yleissopimuksen virallisesti vahvistaneiden tai siihen liittyneiden alueelli-sen yhdentymisen järjestöjen on virallisesti vahvistettava pöytäkirja.

12 artikla. Artiklassa määritellään alueelli-sen yhdentymisen järjestö. Pöytäkirjan viit-

tauksia sopimuspuoliin sovelletaan myös näihin järjestöihin.

Pöytäkirjan voimaantulon ja muuttamisen edellytyksinä olevien ratifioimis-, liittymis- tai hyväksymiskirjojen määrässä ei oteta huomioon alueellisen yhdentymisen järjestön tallettamia asiakirjoja. Alueellisen yhdentymisen järjestöt voivat toimivaltansa rajoissa käyttää äänioikeuttaan sopimuspuolten kokouksessa. Järjestö ei kuitenkaan saa käyttää äänioikeuttaan, jos jokin sen jäsenvaltioista käyttää äänioikeuttaan ja päinvastoin.

Muun muassa EU on artiklassa tarkoitettu alueellisen yhdentymisen järjestö.

13 artikla. Pöytäkirja tulee voimaan kolmantenakymmenentenä päivänä sen jälkeen, kun kymmenes ratifioimis- tai liittymiskirja on talletettu.

Vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja tuli kansainvälisesti voimaan 3 päivänä tammikuuta 2008.

Niiden valtioiden ja alueellisen yhdentymisen järjestöjen osalta, jotka ratifioivat pöytäkirjan tai liittyvät siihen tai virallisesti vahvistavat sen sen jälkeen, kun kymmenes ratifioimis- tai liittymiskirja on talletettu, pöytäkirja tulee voimaan kolmantenakymmenentenä päivänä tällaisen asiakirjan tallettamisesta.

14 artikla. Artiklassa kielletään pöytäkirjan tavoitteiden ja tarkoitusten vastaisten varauksien teko.

Suomen tarkoituksena on ratifioida pöytäkirja ilman varauksia.

15 artikla. Artikla sisältää määräykset pöytäkirjan muuttamisesta. Artiklan mukaan muutokset sitovat vain niitä sopimuspuolia, jotka ovat ne hyväksyneet.

16 artikla. Sopimuspuoli voi milloin tahansa irtisanoa pöytäkirjan ilmoittamalla siitä kirjallisesti YK:n pääsihteerille. Irtisanominen tulee voimaan vuoden kuluttua siitä päivästä, jona pääsihteeri on vastaanottanut ilmoituksen.

17 artikla. Artiklan mukaan pöytäkirjan tekstin on oltava käytettävissä kaikille saavutettavissa muodoissa.

18 artikla. YK:n viralliset kielet ovat pöytäkirjan todistusvoimaiset kielet.

3 Lakiehdotusten perustelut

3.1 Laki vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta

1 §. Lain 1 § sisältäisi tavanomaisen blankettilain säännöksen, jolla saatetaan voimaan lailla ne yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan määräykset, jotka kuuluvat lainsäädännön alaan. Yleissopimuksen ja pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvia määräyksiä selostetaan jäljempänä eduskunnan suostumuksen tarpeellisuutta ja käsittelyjärjestystä koskevassa jaksossa.

2 §. Pykälän mukaan yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan muiden kuin lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja lain voimaantulosta säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella. Tarkoituksena on, että laki tulisi voimaan samaan aikaan kuin yleissopimus ja pöytäkirja tulevat Suomen osalta voimaan. Suomen osalta yleissopimus ja pöytäkirja tulevat voimaan kolmantenakymmenentenä päivänä ratifioimiskirjojen tallettamisesta.

3.2 Laki eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain muuttamisesta

19 f §. *Vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen täytäntöönpanon edistäminen, suojele ja seuranta*

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annettuun lakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 19 f § vammaisten henkilöiden oikeuksista tehtyyn yleissopimukseen liittyvistä tehtävistä.

Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi eduskunnan oikeusasiamiehen, Ihmisoikeuskeskuksen ja sen ihmisoikeusvaltuuskunnan toiminnasta vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaisena järjestelmänä, jota yleissopimuksessa kutsutaan rakenteeksi ja jonka tehtävänä on edistää, suojella ja seurata yleissopimuksen täytäntöönpanoa.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdassa asetetaan sopimuspuolille velvollisuus nimetä rakenne, johon kuuluu yksi tai useampi riippumaton järjestelmä ja jonka avulla

edistetään, suojellaan ja seurataan yleissopimuksen täytäntöönpanoa. Tällaista rakennetta nimitessään sopimuspuolen tulee ottaa huomioon niin sanotut Pariisin periaatteet. Suomen kansallinen ihmisoikeusinstituutio, joka muodostuu eduskunnan oikeusasiamiehestä, Ihmisoikeuskeskuksesta ja sen valtuuskunnasta, on perustettu täyttämään mainituissa periaatteissa edellytetyt seikat.

Eduskunnan oikeusasiamies, Ihmisoikeuskeskus ja sen valtuuskunta hoitavat yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaisia tehtäviä niille aiemmin osoitettujen toimivaltuuksien nojalla.

4 Voimaantulo

Yleissopimus ja sen valinnainen lisäpöytäkirja ovat tulleet kansainvälisesti voimaan 3 päivänä toukokuuta 2008. Yleissopimukseen ja valinnaiseen pöytäkirjaan myöhemmin sitoutuvien valtioiden osalta yleissopimus ja valinnainen pöytäkirja tulevat voimaan kolmantenakymmenentenä päivänä sen jälkeen, kun ratifiointi- tai liittymiskirja on talletettu YK:n pääsihteerin huostaan.

Esitykseen sisältyvä voimaansaattamislaki sekä laki eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain muuttamisesta ehdotetaan tulevaksi voimaan valtioneuvoston asetuksella säädettävänä ajankohtana samanaikaisesti, kun yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja tulevat Suomen osalta voimaan.

Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 59 § sisältää säännökset kansainvälisten velvoitteiden voimaantulosta Ahvenanmaan maakunnassa. Jos valtiosopimuksen määräys koskee itsehallintolain 18 §:n mukaan maakunnan toimivaltaan kuuluvaa asiaa tai jos määräys on ristiriidassa itsehallintolain säännösten kanssa, maakuntapäivien on, jotta määräys tulisi voimaan maakunnassa, hyväksyttävä säädös, jolla määräys saatetaan voimaan. Yleissopimus sisältää määräyksiä, jotka kuuluvat Ahvenanmaan itsehallintolain 18 §:n mukaan Ahvenanmaan maakunnan lainsäädäntövaltaan, kuten määräykset terveyden- ja sairaanhoitoa, sosiaalihuoltoa, opetusta, kulttuuria, urheilua, nuorisotyötä, työllisyyden edistämistä ja maakunnan oloja koskevia tilastoja koskevista asioista. Näin ollen Ahvenanmaan maakuntapäivien on hyväksyttävä hallituksen esitykseen sisältyvä

yleissopimuksen ja pöytäkirjan voimaansaattamislaki itsehallintolain 59 § 1 momentin mukaisesti, jotta määräykset tulisivat voimaan myös Ahvenanmaan maakunnassa.

5 Eduskunnan suostumuksen tarpeellisuus ja käsittelyjärjestys

5.1 Eduskunnan suostumuksen tarpeellisuus

Perustuslain 94 §:n 1 momentin mukaan eduskunta hyväksyy muun muassa sellaiset valtiosopimukset ja muut kansainväliset velvoitteet, jotka sisältävät lainsäädännön alaan kuuluvia määräyksiä tai ovat muutoin merkitykseltään huomattavia taikka vaativat perustuslain mukaan muusta syystä eduskunnan hyväksymisen. Eduskunnan hyväksyminen vaaditaan myös tällaisen velvoitteen irtisanomiseen.

Yleissopimus on niin sanottu sekasopimus, jonka määräyksistä osa kuuluu Euroopan unionin toimivaltaan ja osa jäsenvaltioiden toimivaltaan. Yleissopimuksen 42 artiklan mukaan yleissopimus on avoinna allekirjoittamista varten myös alueellisen yhdentymisen järjestöille. Samoin valinnaisen pöytäkirjan 10 artiklassa todetaan, että alueellisen yhdentymisen järjestö voi allekirjoittaa valinnaisen pöytäkirjan. Euroopan unioni on yleissopimuksessa ja sen valinnaisessa pöytäkirjassa tarkoitettu alueellisen yhdentymisen järjestö. Euroopan unioni on allekirjoittanut yleissopimuksen ja tehnyt päätöksen siihen liittymisestä. Yleissopimus tuli Euroopan unionin osalta voimaan 22 päivänä tammikuuta 2011. Unioni ei ole liittynyt valinnaiseen pöytäkirjaan.

Eduskunnan hyväksyttäväksi esitetään yleissopimus siltä osin kuin se kuuluu Suomen toimivaltaan. Valinnaisen pöytäkirjan yksilövalitusmekanismi ja tutkintamenettely tulevat sovellettavaksi vain sellaisten yleissopimuksen sopimusvelvoitteiden loukkausten osalta, jotka kuuluvat Suomen toimivaltaan.

Jäsenvaltioilla ei ole toimivaltaa niiden määräysten osalta, joissa määrätään Euroopan unionin yksinomaiseen toimivaltaan kuuluvista asioista. Eduskunnan hyväksyminen ei koske vakiintuneen käytännön mukaan sopimuksen näitä osia (esim. PeVL 31/2001 vp,

PeVL 16/2004 vp ja PeVL 24/2004 vp). Perustuslakivaliokunta on pitänyt tärkeänä, että toimivallan jakautumiseen kiinnitetään riittävästi huomiota laadittaessa hallituksen esityksiä jaetun toimivallan sopimuksista. Esityksistä tulee ilmetä, miltä osin sopimukset kuuluvat jäsenvaltioiden toimivaltaan (ks. esim. PeVL 6/2001 vp, PeVL 31/2001 vp ja PeVL 6/2005 vp).

Euroopan unioni on antanut julistuksen unionin toimivallasta vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvissa asioissa. Julistus on neuvoston päätöksen vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimuksen tekemisestä Euroopan yhteisön puolesta (2010/48/EY) liitteenä. Julistuksen antohetken mukaan unionilla on yksinomainen toimivalta valtiotuen yhteismarkkinoille soveltuvuuden ja yhteisen tullitariffin osalta. Julistuksen mukaan unioni käyttää jaettua toimivaltaa jäsenvaltioiden kanssa vammaisuuteen perustuvan syrjinnän torjumista koskevissa toimita, tavaroiden, henkilöiden, palvelujen ja pääoman vapaassa liikkuvuudessa, maataloudessa, rautatie-, maantie-, meri- ja lentoliikenteessä, verotuksessa, sisämarkkinoissa, miesten ja naisten samapalkkaisuudessa, Euroopan laajuisia verkkoja koskevassa politiikassa ja tilastoissa. Euroopan unionilla on yksinomainen toimivalta liittyä tähän yleissopimukseen kyseisten asioiden osalta ainoastaan siinä määrin kuin yleissopimuksen määräykset tai yleissopimuksen täytäntöönpanemiseksi hyväksytyt oikeudelliset asiakirjat vaikuttavat Euroopan unionin aiemmin vahvistamiin yhteisiin sääntöihin. Jos yhteisön sääntöjä on olemassa, mutta niihin ei vaikuteta, etenkin siinä tapauksessa, että yhteisön säännöksissä vahvistetaan ainoastaan vähimmäisvaatimukset, toimivalta on jäsenvaltioilla, sanotun kuitenkin rajoittamatta yhteisön toimivaltaa kyseisellä alalla. Muissa tapauksissa toimivalta kuuluu jäsenvaltioille. Luettelo unionin antamista asiaankuuluvista säädöksistä on julistuksen lisäyksessä. Säädökset koskevat muun muassa esteettömyyttä ja saavutettavuutta, itsenäistä elämistä ja sosiaalista osallisuutta, työtä ja työllistymistä, henkilökohtaista liikkumista, tiedon saantavuutta, tilastoja ja tiedonkeruuta sekä kansainvälistä yhteistyötä. Niistä johtuvan unio-

nin toimivallan laajuus on arvioitava kunkin säädöksen täsmällisten säännösten mukaisesti ja erityisesti sen perusteella, missä määrin niissä säädetään yhteisiä sääntöjä. Tätä voidaan pitää lähtökohtana sen arvioinnille, mitkä määräykset kuuluvat edelleen Suomen toimivaltaan. Siltä osin kuin määräykset kuuluvat Suomen toimivaltaan ja ne sisältävät eduskunnan suostumusta edellyttäviä määräyksiä, niille on hankittava eduskunnan suostumus ennen kuin yleissopimus voidaan voimaansaattaa Suomessa.

Eduskunnan perustuslakivaliokunnan mukaan perustuslain 94 §:n 1 momentin mukainen eduskunnan hyväksymistoimivalta kattaa kaikki aineelliselta luonteeltaan lainsäädännön alaan kuuluvat kansainvälisen velvoitteen määräykset. Valtiosopimuksen tai muun kansainvälisen velvoitteen määräys on perustuslakivaliokunnan kannan mukaan luettava lainsäädännön alaan, 1) jos määräys koskee jonkin perustuslaissa turvatun perusoikeuden käyttämistä tai rajoittamista, 2) jos määräys muutoin koskee yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteita, 3) jos määräyksen tarkoittamasta asiasta on perustuslain mukaan säädettävä lailla, 4) jos määräyksen tarkoitamasta asiasta on voimassa lain säännöksiä tai 5) siitä on Suomessa vallitsevan käsityksen mukaan säädettävä lailla. Perustuslakivaliokunnan mukaan kansainvälisen velvoitteen määräys kuuluu näiden perusteiden mukaan lainsäädännön alaan siitä riippumatta, onko määräys ristiriidassa vai sopusoinnussa Suomessa lailla annetun säännöksen kanssa (PeVL 11/2000 vp, 12/2000 vp, 31/2001 vp ja 38/2001 vp).

Yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja koskevat yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteita. Käsillä oleva kansainvälinen sopimus on luonteeltaan ihmisoikeussopimus, minkä vuoksi sen sisältämien aineellisten ihmisoikeusmääräysten voimaansaattamisessa tulee käyttää laintasoista voimaansaattamissäädöstä.

Yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja sisältävät lukuisia lainsäädännön alaan kuuluvia määräyksiä, joista joko perustuslain perusoikeussäännösten tai perustuslain jonkun muun nimenomaisen säännöksen perusteella olisi säädettävä lailla, ja jotka koskevat lain tasolla toteutettavaa yksilön oikeusasemaan vaikuttavaa sääntelyä. Lisäksi useasta sopi-

muksen määräyksen tarkoittamasta asiasta on voimassa asiasisältöisiä lain säännöksiä.

Yleissopimuksen 1 artiklassa määrätään vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuudesta ja synnynnäisen arvon kunnioittamisesta. Artikla liittyy erityisesti perustuslain 6 §:ssä säädettyyn yhdenvertaisuuteen ja 7 §:ssä säädettyyn oikeuteen elämään ja henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Artiklassa määrätään myös vammaisuuden käsitteestä, mikä määrittää yleissopimuksen muiden artiklojen sisältöä ja soveltamista, joiden määräykset kuuluvat lainsäädännön alaan (PeVL 11 ja 12/2000 vp).

Yleissopimuksen 2 artiklan sisältämät määritelmät määrittävät sellaisten yleissopimuksen muiden artiklojen sisältöä ja soveltamista, joiden määräykset kuuluvat lainsäädännön alaan (PeVL 11 ja 12/2000 vp).

Yleissopimuksen 5 artiklassa määrätään tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta. Kysymys on perustuslain takaamasta tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta. Artiklan kannalta merkityksellisiä ovat muun muassa tasa-arvolaki ja yhdenvertaisuuslaki.

Yleissopimuksen 6 artiklassa määrätään vammaisten naisten oikeuksista. Artikla koskee muun muassa rikoslakia ja tasa-arvolakia.

Vammaisia lapsia koskevaan 7 artiklaan liittyvät erityisesti perustuslain 6 §:n mukaiseen lasten tasa-arvoiseen kohteluun ja heidän oikeuteen saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti muun muassa lastensuojelulaki ja nuorisolaki.

Yleissopimuksen 9 artiklassa säädetään esteettömyydestä ja saavutettavuudesta. Artiklaan liittyvät perustuslain 17 §:n 3 momentti sekä muun muassa maankäyttö- ja rakennuslain, joukkoliikennelain, taksiliikennelain, tulkkauspalvelulain ja vammaispalvelulain säännökset.

Yleissopimuksen 10 artiklassa säädetään oikeudesta elämään. Oikeus elämään turvataan perustuslain 7 §:ssä. Artiklan kannalta merkitystä on myös muun muassa potilaslailla, terveydenhuoltolaila ja lailla raskauden keskeyttämisestä.

Vaaratilanteita ja humanitaarisia hätätilanteita, joita koskevat määräykset ovat 11 artiklassa, säännellään muun muassa valmiuslaissa, puolustusvoimista annetussa laissa, sotilaallisesta kriisinhallinnasta annetussa laissa,

konsulipalvelulaissa, pelastuslaissa, terveydensuojelulaissa ja vaaratiedotetta koskevassa laissa.

Yleissopimuksen 12 artiklassa määrätään yhdenvertaisuudesta lain edessä. Artiklan kannalta tärkeitä ovat erityisesti holhoustoimilaki, laki edunvalvontavaltuutuksesta, hallintolaki, vammaispalvelulaki, potilaslaki sekä perintökaari.

Oikeussuojan saatavuutta koskevan 13 artiklan osalta keskeistä lainsäädäntöä on muun muassa oikeudenkäymiskaassa, oikeudenkäynnin julkisuudesta annetussa laissa, hallintolainkäyttölaissa, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa ja esitutkintalaisa.

Yleissopimuksen 14 artiklan mukaisesta henkilön vapaudesta ja turvallisuudesta säädetään muun muassa perustuslaissa ja rikoslaissa.

Yleissopimuksen 15 artiklassa kielletään kidutus tai julma, epäinhimillinen tai halventava kohtelu tai rangaistus, josta säädetään muun muassa perustuslaissa ja rikoslaissa. Artiklan osalta keskeinen on myös muun muassa laki lääketieteellisestä tutkimuksesta.

Yleissopimuksen 16 artiklassa taataan vapaus hyväksikäytöstä, väkivallasta tai pahoinpitelystä, joista säädetään erityisesti rikoslaissa.

Yleissopimuksen 17 artiklassa turvataan vammaisten henkilöiden oikeus ruumiilliseen ja henkiseen koskemattomuuteen yhdenvertaisesti muiden kanssa. Perustuslain 7 §:ssä turvataan jokaisen oikeus henkilökohtaisen koskemattomuuden suojaan. Perustuslain 10 §:n mukaan jokaisella on oikeus myös yksityiselämän suojaan. Artiklaa koskevaa sääntelyä on myös muun muassa rikoslaissa.

Yleissopimuksen 18 artiklassa määrätään liikkumisen ja kansalaisuuden vapaudesta. Tätä koskevaa keskeistä sääntelyä on muun muassa perustuslaissa, ulkomaalaislaissa, kotikuntalaisa, kansalaisuuslaissa ja nimilaisa.

Vammaisten henkilöiden oikeus elää itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä turvataan yleissopimuksen 19 artiklassa. Näitä oikeuksia koskevaa sääntelyä sisältyy perustuslain lisäksi erityisesti vammaisten henkilöiden palveluja koskevaan erityislainsäädäntöön kuten vammaispalvelulakiin. Myös muun muassa vuokra-asuntolainojen ja asumisoi-

keustalolainojen korkotuesta annettu laki (604/2001) ja avustuksista erityisryhmien asunto-olojen parantamiseksi annettu laki (1281/2004) sisältävät artiklan kannalta keskeistä sääntelyä.

Yleissopimuksen 20 artiklassa määrätään henkilökohtaisesta liikkumisesta, jota koskevaa sääntelyä on muun muassa vammaispalvelulaissa ja sairausvakuutuslaissa.

Yleissopimuksen 21 artiklassa määrätään sanan- ja mielipiteenvapaudesta ja tiedonsaannista. Tätä koskevaa sääntelyä on muun muassa perustuslaissa ja hallintolaissa.

Yksityisyyden kunnioittamisesta määrätään 22 artiklassa. Yksityiselämän suoja on turvattu perustuslaissa. Myös muun muassa laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta, henkilötietolain, potilaslaki, yksityisyyden suojasta työelämästä annettu laki, henkilötietojen käsittelystä rangaistuksen täytäntöönpanossa annettu laki, sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annettu laki, sähköisen viestinnän tietosuojalaki sekä rikoslaki sisältävät artiklan kannalta keskeistä sääntelyä.

Kodin ja perheen kunnioittamisesta määrätään yleissopimuksen 23 artiklassa. Artiklan kannalta merkityksellistä lainsäädäntöä on erityisesti avioliittolaissa, holhoustoimilaissa, adoptiolaisissa ja lastensuojelulaissa.

Yleissopimuksen 24 artiklassa määrätään koulutuksesta. Artiklan kannalta merkittävä lainsäädäntöä on erityisesti perusopetuslaissa, lukiolaissa, ylioppilastutkinnon järjestämisestä annetussa laissa, ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa, yliopistolaisissa ja ammattikorkeakoululaissa.

Yleissopimuksen 25 artiklassa turvataan vammaisten henkilöiden oikeus terveyteen, josta säädetään muun muassa terveydenhuoltolaissa ja potilaslaissa. Artiklan kannalta on merkitystä myös muun muassa vakuutusyhtiölailla ja vakuutusopimuslailla.

Yleissopimuksen 26 artiklassa määrätään kuntoutuksesta, jota koskevaa sääntelyä on erityisesti terveydenhuoltolaissa, kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetussa laissa, kuntoutuksen asiakasyhteistyöstä annetussa laissa, sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulaissa, vammaispalvelulaissa, perusopetuslaissa, tapaturmavakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta annetussa laissa, liikennevakuutuslain perusteella korvattavasta kun-

toutuksesta annetussa laissa, sotilastapaturmalaisissa, sotilasvammalaisissa ja tulkkaukspalvelulaissa.

Yleissopimuksen 27 artiklassa määrätään työstä ja työllisyydestä, joita koskevaa sääntelyä on erityisesti yhdenvertaisuuslaissa, työopimuslaissa, työturvallisuuslaissa, laissa sosiaalisista yrityksistä ja sosiaalihuoltolaisissa.

Riittävästä elintasosta ja sosiaaliturvasta määrätään yleissopimuksen 28 artiklassa. Artiklaa koskevaa merkittävää lainsäädäntöä on sairausvakuutuslaissa, eläkelaeissa, vammaisetuslaissa, tapaturmavakuutuslaissa, liikennevakuutuslaissa, toimeentulotukilaissa ja asumistukilaissa.

Yleissopimuksen 29 artiklassa määrätään osallistumisesta poliittiseen ja julkiseen elämään, jota koskevaa sääntelyä on muun muassa vaalilaissa.

Yleissopimuksen 30 artiklassa määrätään osallistumisesta kulttuurielämään, virkistys- ja vapaa-ajantoimintaan ja urheiluun. Artiklaa koskevaa sääntelyä sisältyy muun muassa vammaispalvelulakiin, maankäyttö- ja rakennuslakiin, liikuntalakiin ja tekijänoikeuslakiin.

Tilastoista ja tiedonkeruusta määrätään yleissopimuksen 31 artiklassa. Asiasta säännellään muun muassa tilastokeskuksesta annetussa laissa, tilastolaissa, viranomaisten toiminnasta julkisuudessa annetussa laissa, henkilötietolaissa, terveydenhuollon valtakunnallisista henkilörekistereistä annetussa laissa sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tutkimus- ja kehittämiskeskusten tilastotoimesta annetussa laissa.

Yleissopimuksen 33 artiklassa määrätään kansallisesta täytäntöönpanosta ja seurannasta. Yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaiset tehtävät on tarkoitus osoittaa eduskunnan oikeusasiamiehelle, Ihmisoikeuskeskukselle ja sen ihmisoikeusvaltuuskunnalle. Tästä ehdotetaan säädettäväksi eduskunnan oikeusasiamiehestä annetussa laissa.

Yleissopimuksen 34–37 artiklan sisältää määräykset yleissopimuksen kansainvälisestä seurantajärjestelmästä. Tällaiset ylikansalliset valvontajärjestelmät koskevat valtion täysivaltaisuutta ja kuuluvat siten lainsäädännön alaan. Koska ne kuitenkin ovat tavanomaisina pidettäviä järjestelyjä sellaisessa kansainvälisessä yhteistyössä, johon Suo-

mi perustuslain 1 §:n 3 momentin mukaan osallistuu ihmisoikeuksien turvaamiseksi, tällainen valvontatoimivalta ei ole ristiriidassa valtion täysivaltaisuuden kanssa (PeVL 11/2000 vp, 12/2000 vp ja PeVL 19/2000 vp).

Valinnaisen pöytäkirjan 1–2 artiklan yksilövalitusta koskevat määräykset vaikuttavat yksilön oikeusasemaan sellaisella tavalla, että yksilövalitusoikeuden sääntely Suomessa kuuluu lainsäädännön alaan.

Valinnaisen pöytäkirjan 3 artiklan mukaan komitea antaa valituksen luottamuksellisesti tiedoksi asianosaisena olevalle sopimuspuolelle. Perustuslain 12 §:n 2 momentin mukaan viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, ellei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Viranomaisen hallussa olevien asiakirjojen julkisuudesta säädetään laissa viranomaisten toiminnan julkisuudesta. Määräys kuuluu siten lainsäädännön alaan.

Valinnaisen pöytäkirjan 4 artiklan määräys väliaikaisista toimenpiteistä edellyttää eduskunnan hyväksymistä siksi, että määräys on merkityksellinen valtion täysivaltaisuuden kannalta.

Valinnaisen pöytäkirjan 6 artiklassa määrätään komitean tutkintamenettelystä. Menettelyssä komitea voi kehottaa sopimuspuolta toimimaan yhteistyössä tutkittaessa kyseistä tietoa ja tätä varten ilmoittamaan sitä koskevat huomionsa. Komitea voi nimetä yhden tai useamman jäsenistään suorittamaan tutkinnan ja raportoimaan asiasta kiireellisesti komitealle. Tutkintaan voi sisältyä käynti sopimuspuolen alueella, jos se on perusteltua ja jos sopimuspuoli siihen suostuu. Jäsenten tutkintatoiminnassa on katsottava olevan kyse julkisen vallan käyttämisestä Suomen alueella. Tutkintamenettelyä arvioidaan jäljempänä käsittelyjärjestystä koskevassa jaksossa valtion täysivaltaisuutta koskevien perustuslain säännösten kannalta. Tutkintaa koskevat määräykset eivät ole ongelmallisia perustuslain täysivaltaisuussäätelyn kannalta. Artiklan määräykset ovat kuitenkin merkityksellisiä täysivaltaisuuden kannalta ja kuuluvat sen vuoksi lainsäädännön alaan.

Yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja sisältävät näin ollen määräyksiä, joiden voidaan katsoa kuuluvan edellä mainituilla pe-

rustuslakivaliokunnan lausuntokäytännön mukaisilla perusteilla lainsäädännön alaan.

5.2 Käsittelyjärjestys

Perustuslain 1 §:n 1 momentin mukaan Suomi on täysivaltainen tasavalta. Perustuslain 1 § 3 momentin mukaan Suomi osallistuu kansainväliseen yhteistyöhön rauhan ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi sekä yhteiskunnan kehittämiseksi. Perustuslain esitöiden mukaan tällä säännöksellä on merkitystä arvioitaessa, milloin kansainvälinen velvoite on ristiriidassa perustuslain täysivaltaisuussäännösten kanssa (HE 1/1998 vp). Perustuslakivaliokunta on perustuslain esitöiden pohjalta katsonut perustelluksi lähteä siitä, että sellaiset kansainväliset velvoitteet, jotka ovat tavanomaisia nykyaikaisessa yhteiskunnassa ja jotka vain vähäisessä määrin vaikuttavat valtion täysivaltaisuuteen, eivät sellaisenaan ole ristiriidassa perustuslain täysivaltaisuussäännösten kanssa (PeVL 11/2000 vp, PeVL 12/2000 vp ja PeVL 19/2010 vp).

Valinnaisen pöytäkirjan 6 artiklassa tarkoitettuun komitean tutkintaan voi sisältyä käynti sopimusvaltion alueella, mikäli käynti on perusteltavissa ja sopimusvaltio suostuu siihen. Tutkinta suoritetaan luottamuksellisesti ja sopimusvaltion kanssa pyritään yhteistyöhön kaikissa menettelyn vaiheissa. Pöytäkirja ei sisällä määräyksiä komitean erityisistä toimivaltuuksista sopimusvaltion alueella eikä oikeudesta päästä tiettyihin tiloihin. Se ei sisällä myöskään määräyksiä, jotka olisivat esteenä sopimusvaltion edustajan läsnäololle komitean suorittaessa tutkintaa. Tietoja hankkiessaan komitea pyytää sopimusvaltiota tekemään yhteistyötä tietojen hankkimiseksi.

Komitean suorittamalla tutkintamenettelyllä on erittäin painavat perus- ja ihmisoikeuksien suojaamiseen liittyvät perusteet. Hallituksen käsityksen mukaan tutkintamenettely kokonaisuudessaan vaikuttaisi kokonaisarvion mukaan vain vähäisessä määrin valtion täysivaltaisuuteen. Sitä koskevat säännökset eivät ole ristiriidassa Suomen täysivaltaisuutta koskevien perustuslain säännösten kanssa.

Edellä mainitun perusteella yleissopimus tai sen valinnainen pöytäkirja eivät sisällä määräyksiä, jotka koskisivat perustuslakia sen 94 §:n 2 momentissa tai 95 §:n 2 momen-

tissa tarkoitettulla tavalla. Yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja voidaan hallituksen käsityksen mukaan hyväksyä äänten enemmistöllä ja ehdotus niiden voimaansaattamiseksi voidaan hyväksyä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

Edellä olevan perusteella ja perustuslain 94 §:n mukaisesti esitetään, että

eduskunta hyväksyisi vammaisten henkilöiden oikeuksista New Yorkissa

13 päivänä joulukuuta 2006 tehdyn yleissopimuksen siltä osin kuin se kuuluu Suomen toimivaltaan ja yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan.

Edellä esitetyn perusteella ja koska yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja sisältävät määräyksiä, jotka kuuluvat lainsäädännön alaan, annetaan samalla eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.**Laki****vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §
Vammaisten henkilöiden oikeuksista New Yorkissa 13 päivänä joulukuuta 2006 tehdyn yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvat määräykset ovat lakina voimassa sellaisina kuin Suomi on niihin sitoutunut.

2 §
Sopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan muiden määräysten voimaansaattamisesta ja tämän lain voimaantulosta säädetään valtioneuvoston asetuksella.

2.

Laki**eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään eduskunnan oikeusasiamiehestä annettuun lakiin (197/2002) uusi 19 f § seuraavasti:

3 a luku	yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaisista tehtävistä huolehtivat eduskunnan oikeusasiamies, Ihmisoikeuskeskus ja sen ihmisoikeusvaltuuskunta.
Ihmisoikeuskeskus	
19 f §	_____

Vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen täytäntöönpanon edistäminen, suojele ja seuranta

Tämä laki tulee voimaan valtioneuvoston asetuksella säädettävänä ajankohtana.

Vammaisten henkilöiden oikeuksista New Yorkissa 13 päivänä joulukuuta 2006 tehdyn _____

Helsingissä 4 päivänä joulukuuta 2014

Pääministeri

ALEXANDER STUBB

Lainsäädäntöneuvos *Arto Kosonen*

Sopimustekstit

YLEISSOPIMUS VAMMAISTEN HENKILÖIDEN OIKEUKSISTA

CONVENTION ON THE RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES

*Johdanto-osa**Preamble*

TÄMÄN YLEISSOPIMUKSEN SOPIMUSPUOLET, jotka

The States Parties to the present Convention,

a) palauttavat mieliin Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjassa julistetut periaatteet, joiden mukaan ihmiskunnan kaikkien jäsenten synnynnäinen arvo ja merkitys sekä yhtäläiset ja luovuttamattomat oikeudet tunnustetaan vapauden, oikeudenmukaisuuden ja rauhan perustaksi maailmassa;

(a) Recalling the principles proclaimed in the Charter of the United Nations which recognize the inherent dignity and worth and the equal and inalienable rights of all members of the human family as the foundation of freedom, justice and peace in the world,

b) ovat tietoisia siitä, että Yhdistyneet Kansakunnat on ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa julistanut ja sopinut, että jokainen on ilman minkäänlaista erottelua oikeutettu kaikkiin niissä määrättyihin oikeuksiin ja vapauksiin;

(b) Recognizing that the United Nations, in the Universal Declaration of Human Rights and in the International Covenants on Human Rights, has proclaimed and agreed that everyone is entitled to all the rights and freedoms set forth therein, without distinction of any kind,

c) vahvistavat kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien yleismaailmallisuuden, jakamattomuuden, keskinäisen riippuvuuden ja yhteenkuuluvuuden sekä sen, että vammaisille henkilöille on taattava mahdollisuus nauttia näistä oikeuksista ja vapauksista täysimääräisesti ilman syrjintää;

(c) Reaffirming the universality, indivisibility, interdependence and interrelatedness of all human rights and fundamental freedoms and the need for persons with disabilities to be guaranteed their full enjoyment without discrimination,

d) palauttavat mieliin taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen, kansalaisyhteiskunnallisia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen, kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen, yleissopimuksen kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamisesta, kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen, yleissopimuksen lapsen oikeuksista sekä kansainvälisen yleissopimuksen siirtotyöläisten ja heidän perheenjäsentensä oikeuksien suojelusta;

(d) Recalling the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, the Convention on the Rights of the Child, and the International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families,

e) ovat tietoisia siitä, että vammaisuus on kehittyvä käsite ja että vammaisuus on seurausta sellaisesta vuorovaikutuksesta vammaisten henkilöiden ja asenteista ja ympäristöstä johtuvien esteiden välillä, joka estää näiden henkilöiden täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisen yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa;

(e) Recognizing that disability is an evolving concept and that disability results from the interaction between persons with impairments and attitudinal and environmental barriers that hinders their full and effective participation in society on an equal basis with others,

f) ovat tietoisia siitä, että niillä periaatteilla ja menettelyohjeilla, jotka esitetään vammaisia henkilöitä koskevassa yleismaailmallisessa toimintaohjelmassa ja vammaisten henkilöiden toimintamahdollisuuksien yhdenvertaistamista koskevissa yleisohjeissa, on suuri merkitys pyrittäessä vaikuttamaan menettelytapojen, suunnitelmien, ohjelmien ja toiminnan edistämiseen, muotoiluun ja arviointiin kansallisella, alueellisella ja kansainvälisellä tasolla, jotta vammaisten henkilöiden toimintamahdollisuuksia saataisiin edelleen yhdenvertaistetuksi;

g) korostavat, että on tärkeää valtavirtaistaa vammaisasiat erottamattomaksi osaksi asiaan liittyviä kestävästä kehityksen strategioita;

h) ovat tietoisia myös siitä, että henkilön syrjintä vammaisuuden perusteella loukkaa ihmisyyksilön synnynnäistä arvoa ja merkitystä;

i) ovat tietoisia myös vammaisten henkilöiden moninaisuudesta;

j) ovat tietoisia tarpeesta edistää ja suojella kaikkien vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksia, mukaan lukien tehostettua tukea tarvitsevat henkilöt;

k) ovat huolestuneita siitä, että näistä monista asiakirjoista ja sitoumuksista huolimatta vammaiset henkilöt edelleen kohtaavat esteitä yhteiskuntaan osallistumisessa sen tasavertaisina jäseninä ja heidän ihmisoikeuksiaan loukataan kaikkialla maailmassa;

l) ovat tietoisia kansainvälisen yhteistyön merkityksestä pyrittäessä parantamaan vammaisten henkilöiden elinoloja kaikissa maissa, erityisesti kehitysmaissa;

m) ovat tietoisia siitä arvokkaasta panoksesta, jonka vammaiset henkilöt antavat ja voivat antaa yhteisöjensä yleiseen hyvinvointiin ja monimuotoisuuteen, sekä siitä, että edistämällä vammaisten henkilöiden täysimääräistä ihmisoikeuksiensa ja perusvapauksiensa nauttimista sekä heidän täysimääräistä osallistumistaan saadaan vahvistetuksi vammaisten henkilöiden tunnetta kuulumisesta yhteisöön ja merkittävästi edistetyksi yhteiskunnan inhimillistä, sosiaalista ja taloudellista kehitystä ja köyhyyden poistamista;

n) ovat tietoisia siitä, että vammaisten henkilöiden yksilöllinen itsemääräämisoikeus ja riippumattomuus, mukaan lukien vapaus teh-

(f) Recognizing the importance of the principles and policy guidelines contained in the World Programme of Action concerning Disabled Persons and in the Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities in influencing the promotion, formulation and evaluation of the policies, plans, programmes and actions at the national, regional and international levels to further equalize opportunities for persons with disabilities,

(g) Emphasizing the importance of mainstreaming disability issues as an integral part of relevant strategies of sustainable development,

(h) Recognizing also that discrimination against any person on the basis of disability is a violation of the inherent dignity and worth of the human person,

(i) Recognizing further the diversity of persons with disabilities,

(j) Recognizing the need to promote and protect the human rights of all persons with disabilities, including those who require more intensive support,

(k) Concerned that, despite these various instruments and undertakings, persons with disabilities continue to face barriers in their participation as equal members of society and violations of their human rights in all parts of the world,

(l) Recognizing the importance of international cooperation for improving the living conditions of persons with disabilities in every country, particularly in developing countries,

(m) Recognizing the valued existing and potential contributions made by persons with disabilities to the overall well-being and diversity of their communities, and that the promotion of the full enjoyment by persons with disabilities of their human rights and fundamental freedoms and of full participation by persons with disabilities will result in their enhanced sense of belonging and in significant advances in the human, social and economic development of society and the eradication of poverty,

(n) Recognizing the importance for persons with disabilities of their individual autonomy and independence, including the freedom to

dä omat valintansa, on heille tärkeää;

o) katsovat, että vammaisilla henkilöillä tulisi olla mahdollisuus osallistua aktiivisesti päätöksentekoprosesseihin, jotka koskevat politiikkaa ja ohjelmia, mukaan lukien sellaiset, jotka suoraan koskevat heitä itseään;

p) ovat huolestuneita vaikeista olosuhteista, joita kohtaavat ne vammaiset henkilöt, joihin kohdistuu moninkertaista tai törkeää syrjintää rodun, ihonvärin, sukupuolen, kielen, uskonnon, poliittisen tai muun mielipiteen, kansallisuuden, alkuperäkansaan kuulumisen, etnisen tai sosiaalisen alkuperän, varallisuuden, syntyperän, iän tai muun aseman perusteella;

q) ovat tietoisia siitä, että vammaiset naiset ja tytöt ovat usein sekä kotona että kodin ulkopuolella suuremmissa vaaroissa joutua väkivallan, vahingoittamisen tai väärinkäytösten, laiminlyömissä tai välinpitämättömän kohtelun, pahoinpitelyn tai hyväksikäytön kohteiksi;

r) ovat tietoisia siitä, että vammaisten lasten olisi saatava nauttia täysimääräisesti kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa, ja palauttavat mieliin ne asiaan liittyvät velvoitteet, joihin lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen sopimusvaltiot ovat sitoutuneet;

s) korostavat tarvetta sisällyttää sukupuolinkäsitteitä kaikkiin pyrkimyksiin edistää vammaisten henkilöiden mahdollisuutta nauttia täysimääräisesti ihmisoikeuksista ja perusvapauksista;

t) painottavat, että useimmat vammaiset henkilöt elävät köyhydessä, ja tunnustavat tässä yhteydessä pakottavan tarpeen käsitellä köyhyyden kielteisiä vaikutuksia vammaisiin henkilöihin;

u) pitävät mielessä, että on välttämätöntä saavuttaa rauhan ja turvallisuuden tila, joka perustuu Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan päämäärien ja periaatteiden täysimääräiseen kunnioittamiseen sekä sovellettavien ihmisoikeusasiakirjojen noudattamiseen, jotta vammaisia henkilöitä voitaisiin suojella täysimääräisesti erityisesti aseellisten selkkauksen ja vieraan vallan miehityksen aikana;

v) ovat tietoisia siitä, että esteettömyys ja saavutettavuus on tärkeää fyysisessä, sosiaalisessa, taloudellisessa ja kulttuurisessa ympäristössä, terveydenhuollossa ja koulutuksessa sekä tiedottamisessa ja viestinnässä, jotta vammaiset henkilöt voisivat täysimääräisesti

make their own choices,

(o) Considering that persons with disabilities should have the opportunity to be actively involved in decision-making processes about policies and programmes, including those directly concerning them,

(p) Concerned about the difficult conditions faced by persons with disabilities who are subject to multiple or aggravated forms of discrimination on the basis of race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national, ethnic, indigenous or social origin, property, birth, age or other status,

(q) Recognizing that women and girls with disabilities are often at greater risk, both within and outside the home, of violence, injury or abuse, neglect or negligent treatment, maltreatment or exploitation,

(r) Recognizing that children with disabilities should have full enjoyment of all human rights and fundamental freedoms on an equal basis with other children, and recalling obligations to that end undertaken by States Parties to the Convention on the Rights of the Child,

(s) Emphasizing the need to incorporate a gender perspective in all efforts to promote the full enjoyment of human rights and fundamental freedoms by persons with disabilities,

(t) Highlighting the fact that the majority of persons with disabilities live in conditions of poverty, and in this regard recognizing the critical need to address the negative impact of poverty on persons with disabilities,

(u) Bearing in mind that conditions of peace and security based on full respect for the purposes and principles contained in the Charter of the United Nations and observance of applicable human rights instruments are indispensable for the full protection of persons with disabilities, in particular during armed conflicts and foreign occupation,

(v) Recognizing the importance of accessibility to the physical, social, economic and cultural environment, to health and education and to information and communication, in enabling persons with disabilities to fully enjoy all human rights and fundamental free-

nauttia kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista;

w) käsittävät, että koska yksilöllä on velvoitteita muita yksilöitä ja yhteisöään kohtaan, hänen on pyrittävä edistämään ja noudattamaan kansainvälisessä ihmisoikeusasiakirjassa tunnustettuja oikeuksia;

x) ovat vakuuttuneita siitä, että perhe on yhteiskunnan luonnollinen ja keskeinen perusyksikkö ja että se on oikeutettu yhteiskunnan ja valtion antamaan suojaan, ja että vammaisten henkilöiden ja heidän perheenjäsentensä olisi saatava tarvittavaa suojelua ja tukea, jotta perheet voisivat osaltaan parantaa vammaisten henkilöiden mahdollisuutta nauttia oikeuksistaan täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti;

y) ovat vakuuttuneita siitä, että kattava ja kokonaisvaltainen kansainvälinen yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksien ja arvon edistämiseksi ja suojaamiseksi auttaa merkittävästi korjaamaan vammaisten henkilöiden erittäin epäedullista sosiaalista asemaa ja edistää heidän osallistumistaan toimintaan politiikan, talouden, sosiaaliturvan, kulttuurin ja yksilön oikeuksien alalla yhdenvertaisin mahdollisuuksin sekä kehittyneissä maissa että kehitysmaissa,

OVAT SOPINEET SEURAAVAA:

1 artikla

Tarkoitus

Tämän yleissopimuksen tarkoituksena on edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää vammaisten henkilöiden synnynnäisen arvon kunnioittamista.

Vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

doms,

(w) Realizing that the individual, having duties to other individuals and to the community to which he or she belongs, is under a responsibility to strive for the promotion and observance of the rights recognized in the International Bill of Human Rights,

(x) Convinced that the family is the natural and fundamental group unit of society and is entitled to protection by society and the State, and that persons with disabilities and their family members should receive the necessary protection and assistance to enable families to contribute towards the full and equal enjoyment of the rights of persons with disabilities,

(y) Convinced that a comprehensive and integral international convention to promote and protect the rights and dignity of persons with disabilities will make a significant contribution to redressing the profound social disadvantage of persons with disabilities and promote their participation in the civil, political, economic, social and cultural spheres with equal opportunities, in both developing and developed countries,

Have agreed as follows:

Article 1

Purpose

The purpose of the present Convention is to promote, protect and ensure the full and equal enjoyment of all human rights and fundamental freedoms by all persons with disabilities, and to promote respect for their inherent dignity.

Persons with disabilities include those who have long-term physical, mental, intellectual or sensory impairments which in interaction with various barriers may hinder their full and effective participation in society on an equal basis with others.

2 artikla

Määritelmät

Tässä yleissopimuksessa:

”viestintä” sisältää kieliä, tekstin näyttämistä, pistekirjoitusta, taktiilikommunikaatiota, isokirjaintekstiä, saavutettavaa multimediaa sekä kirjallisia, kuuloon perustuvia, selkokielisiä, ihmisääneen perustuvia sekä puhetta tukevia ja korvaavia viestintätapoja, -keinoja ja -muotoja, saavutettava tieto- ja viestintäteknologia mukaan lukien;

”kieli” sisältää puhutut kielet sekä viittomakielet ja muut ei-puhutun kielen muodot;

”syrjintä vammaisuuden perusteella” tarkoittaa vammaisuuteen perustuvaa erottelua, syrjäyttämistä tai rajoittamista, jonka tarkoituksena tai vaikutuksena on heikentää tai mitätöidä kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien tunnustamista, nauttimista tai käyttämistä yhdenvertaisesti muiden kanssa poliittikan, talouden, sosiaaliturvan, kulttuurin tai yksilön oikeuksien alalla tai muulla alalla. Se sisältää kaikki syrjinnän muodot, kohtuullisen mukauttamisen epääminen mukaan lukien;

”kohtuullinen mukauttaminen” tarkoittaa tarvittaessa yksittäistapauksessa toteutettavia tarpeellisia ja asianmukaisia muutoksia ja järjestelyjä, joilla ei aiheuteta suhteetonta tai kohtuutonta rasitetta ja joilla varmistetaan vammaisten henkilöiden mahdollisuus nauttia tai käyttää kaikkia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia yhdenvertaisesti muiden kanssa;

”kaikille sopiva suunnittelu” tarkoittaa tuotteiden, ympäristöjen, ohjelmien ja palvelujen suunnittelua sellaisiksi, että kaikki ihmiset voivat käyttää niitä mahdollisimman laajasti ilman mukautuksia tai erikoissuunnittelua. ”Kaikille sopiva suunnittelu” ei sulje pois yksittäisten vammaisryhmien mahdollisesti tarvitsemia apuvälineitä.

3 artikla

Yleiset periaatteet

Tämän yleissopimuksen periaatteina ovat:

a) henkilöiden synnynnäisen arvon, yksilöllisen itsemääräämisoikeuden, mukaan lukien

Article 2

Definitions

For the purposes of the present Convention:

“Communication” includes languages, display of text, Braille, tactile communication, large print, accessible multimedia as well as written, audio, plain-language, human-reader and augmentative and alternative modes, means and formats of communication, including accessible information and communication technology;

“Language” includes spoken and signed languages and other forms of non spoken languages;

“Discrimination on the basis of disability” means any distinction, exclusion or restriction on the basis of disability which has the purpose or effect of impairing or nullifying the recognition, enjoyment or exercise, on an equal basis with others, of all human rights and fundamental freedoms in the political, economic, social, cultural, civil or any other field. It includes all forms of discrimination, including denial of reasonable accommodation;

“Reasonable accommodation” means necessary and appropriate modification and adjustments not imposing a disproportionate or undue burden, where needed in a particular case, to ensure to persons with disabilities the enjoyment or exercise on an equal basis with others of all human rights and fundamental freedoms;

“Universal design” means the design of products, environments, programmes and services to be usable by all people, to the greatest extent possible, without the need for adaptation or specialized design. “Universal design” shall not exclude assistive devices for particular groups of persons with disabilities where this is needed.

Article 3

General principles

The principles of the present Convention shall be:

(a) Respect for inherent dignity, individual autonomy including the freedom to make

vapaus tehdä omat valintansa, ja riippumattomuuden kunnioittaminen;

- b) syrjimättömyys;
- c) täysimääräinen ja tehokas osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan;
- d) erilaisuuden kunnioittaminen ja vammaisten henkilöiden hyväksyminen osana ihmisten moninaisuutta ja ihmiskuntaa;
- e) mahdollisuuksien yhdenvertaisuus;
- f) esteettömyys ja saavutettavuus;
- g) miesten ja naisten välinen tasa-arvo;
- h) vammaisten lasten kehittyvien kykyjen ja sen kunnioittaminen, että heillä on oikeus säilyttää identiteettinsä.

one's own choices, and independence of persons;

- (b) Non-discrimination;
- (c) Full and effective participation and inclusion in society;
- (d) Respect for difference and acceptance of persons with disabilities as part of human diversity and humanity;
- (e) Equality of opportunity;
- (f) Accessibility;
- (g) Equality between men and women;
- (h) Respect for the evolving capacities of children with disabilities and respect for the right of children with disabilities to preserve their identities.

4 artikla

Yleiset velvoitteet

1. Sopimuspuolet sitoutuvat varmistamaan kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien täysimääräisen toteutumisen kaikille vammaisille henkilöille sekä edistämään sitä ilman minkäänlaista syrjintää vammaisuuden perusteella. Tätä varten sopimuspuolet sitoutuvat:

- a) toteuttamaan kaikki asianmukaiset lainsäädännölliset, hallinnolliset ja muut toimet tässä yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien täytäntöönpanemiseksi;
- b) toteuttamaan kaikki asianmukaiset, myös lainsäädännölliset, toimet voimassa olevien vammaisia henkilöitä syrjivien säädösten, määräysten, tapojen ja käytäntöjen muuttamiseksi tai poistamiseksi;
- c) ottamaan huomioon vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien suojelun ja edistämisen kaikissa politiikoissa ja ohjelmissa;
- d) pidättäytymään osallistumasta tämän yleissopimuksen vastaiseen tekoon tai käytäntöön sekä varmistamaan, että viranomaiset ja laitokset toimivat tämän yleissopimuksen mukaisesti;
- e) toteuttamaan kaikki asianmukaiset toimet poistaakseen henkilön, järjestön tai yksityisen yrityksen vammaisuuden perusteella harjoitetun syrjinnän;
- f) toteuttamaan tai edistämään sellaisten tämän yleissopimuksen 2 artiklassa määriteltyjen kaikille sopivaksi suunniteltujen tavaroitten, palvelujen, välineiden ja tilojen tutkimusta ja kehittämistä, jotka vaativat mah-

Article 4

General obligations

1. States Parties undertake to ensure and promote the full realization of all human rights and fundamental freedoms for all persons with disabilities without discrimination of any kind on the basis of disability. To this end, States Parties undertake:

- (a) To adopt all appropriate legislative, administrative and other measures for the implementation of the rights recognized in the present Convention;
- (b) To take all appropriate measures, including legislation, to modify or abolish existing laws, regulations, customs and practices that constitute discrimination against persons with disabilities;
- (c) To take into account the protection and promotion of the human rights of persons with disabilities in all policies and programmes;
- (d) To refrain from engaging in any act or practice that is inconsistent with the present Convention and to ensure that public authorities and institutions act in conformity with the present Convention;
- (e) To take all appropriate measures to eliminate discrimination on the basis of disability by any person, organization or private enterprise;
- (f) To undertake or promote research and development of universally designed goods, services, equipment and facilities, as defined in article 2 of the present Convention, which should require the minimum possible adapta-

dollisimman vähän mukautuksia ja kustannuksia vammaisten henkilöiden erityistarpeiden täyttämiseksi, edistämään niiden saatavuutta ja käyttöä sekä edistämään kaikille sopivaa suunnittelua kehitettäessä standardeja ja suuntaviivoja;

g) toteuttamaan tai edistämään vammaisille henkilöille soveltuvan uuden teknologian, mukaan lukien tieto- ja viestintäteknologia, liikkuamisen apuvälineet, laitteet ja apuvälineteknologia, tutkimusta ja kehittämistä sekä edistämään niiden saatavuutta ja käyttöä, asettaen etusijalle kohtuuhintaisen teknologian;

h) antamaan vammaisille henkilöille saavutettavaa tietoa liikkuamisen apuvälineistä, laitteista ja apuvälineteknologiasta, mukaan lukien uusi teknologia, sekä muista avun muodoista, tukipalveluista ja järjestelyistä;

i) edistämään tässä yleissopimuksessa tunnustettuja oikeuksia koskevaa koulutusta, jota annetaan vammaisten henkilöiden parissa työskenteleville ammattihenkilöille ja muulle henkilöstölle, jotta parannettaisiin näillä oikeuksilla taattujen palvelujen ja avun antamista.

2. Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien osalta kukin sopimuspuoli sitoutuu täysimääräisesti käytettävissä olevien voimavarojensa ja tarvittaessa kansainvälisen yhteistyön puitteissa ryhtymään toimiin, joiden tarkoituksena on saada nämä oikeudet asteittain täysimääräisesti toteutetuiksi, rajoittamatta kuitenkaan niitä tähän yleissopimukseen sisältyviä velvoitteita, jotka ovat kansainvälisen oikeuden mukaan välittömästi sovellettavia.

3. Laadittaessa ja toimeenpantaessa lainsäädäntöä ja politiikkoja, joilla tätä yleissopimusta pannaan täytäntöön, sekä muissa vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa sopimuspuolten tulee neuvotella tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja aktiivisesti osallistaa heidät, mukaan lukien vammaiset lapset, heitä edustavien järjestöjen kautta.

4. Mikään tässä yleissopimuksessa ei vaikuta sellaisiin määräyksiin, jotka paremmin edistävät vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista ja jotka voivat sisältyä sopimuspuolen lainsäädäntöön tai kyseisessä sopimuspuolella voimassa olevaan kansainväliseen oikeuteen. Ihmisoikeuksia ja perusvapaa-

tion and the least cost to meet the specific needs of a person with disabilities, to promote their availability and use, and to promote universal design in the development of standards and guidelines;

(g) To undertake or promote research and development of, and to promote the availability and use of new technologies, including information and communications technologies, mobility aids, devices and assistive technologies, suitable for persons with disabilities, giving priority to technologies at an affordable cost;

(h) To provide accessible information to persons with disabilities about mobility aids, devices and assistive technologies, including new technologies, as well as other forms of assistance, support services and facilities;

(i) To promote the training of professionals and staff working with persons with disabilities in the rights recognized in the present Convention so as to better provide the assistance and services guaranteed by those rights.

2. With regard to economic, social and cultural rights, each State Party undertakes to take measures to the maximum of its available resources and, where needed, within the framework of international cooperation, with a view to achieving progressively the full realization of these rights, without prejudice to those obligations contained in the present Convention that are immediately applicable according to international law.

3. In the development and implementation of legislation and policies to implement the present Convention, and in other decision-making processes concerning issues relating to persons with disabilities, States Parties shall closely consult with and actively involve persons with disabilities, including children with disabilities, through their representative organizations.

4. Nothing in the present Convention shall affect any provisions which are more conducive to the realization of the rights of persons with disabilities and which may be contained in the law of a State Party or international law in force for that State. There shall be no restriction upon or derogation from any of

uksia, jotka tunnustetaan tai ovat voimassa tämän yleissopimuksen sopimuspuolessa lain, valtiosopimusten, määräyksen tai tapaoikeuden perusteella, ei saa rajoittaa eikä niistä saa poiketa sillä perusteella, ettei kyseisiä oikeuksia tai vapauksia tunnusteta tässä yleissopimuksessa tai että ne tunnustetaan siinä suppeampina.

5. Tämän yleissopimuksen määräyksiä sovelletaan liittovaltioiden kaikkiin osiin rajoituksetta ja poikkeuksetta.

5 artikla

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

1. Sopimuspuolet tunnustavat, että kaikki henkilöt ovat yhdenvertaisia lain edessä ja lain mukaan ja ovat oikeutettuja ilman minäänlaista syrjintää yhdenvertaiseen lakiin perustuvaan suojaan ja yhdenvertaisiin lakiin perustuviin etuihin.

2. Sopimuspuolet kieltävät kaiken syrjinnän vammaisuuden perusteella ja takaavat vammaisille henkilöille yhdenvertaisen ja tehokkaan oikeussuojan syrjintää vastaan syrjintäperusteesta riippumatta.

3. Yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja syrjinnän poistamiseksi sopimuspuolet toteuttavat kaikki asianmukaiset toimet varmistaakseen kohtuullisten mukautusten tekemisen.

4. Erityistoimia, jotka ovat tarpeen vammaisten henkilöiden tosiasiallisen yhdenvertaisuuden jouduttamiseksi tai saavuttamiseksi, ei katsota tämän yleissopimuksen tarkoittamaksi syrjinnäksi.

6 artikla

Vammaiset naiset

1. Sopimuspuolet tunnustavat, että vammaisiin naisiin ja tyttöihin kohdistetaan moniperusteista syrjintää, ja toteuttavat toimia varmistaakseen, että vammaiset naiset ja tytöt voivat nauttia täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista.

2. Sopimuspuolet toteuttavat kaikki asianmukaiset toimet varmistaakseen naisille täysimääräisen kehittymisen, etenemisen ja voimaantumisen, tarkoituksena taata, että naiset voivat käyttää tässä yleissopimuksessa tun-

the human rights and fundamental freedoms recognized or existing in any State Party to the pre-sent Convention pursuant to law, conventions, regulation or custom on the pretext that the present Convention does not recognize such rights or freedoms or that it recognizes them to a lesser extent.

5. The provisions of the present Convention shall extend to all parts of federal States without any limitations or exceptions.

Article 5

Equality and non-discrimination

1. States Parties recognize that all persons are equal before and under the law and are entitled without any discrimination to the equal protection and equal benefit of the law.

2. States Parties shall prohibit all discrimination on the basis of disability and guarantee to persons with disabilities equal and effective legal protection against discrimination on all grounds.

3. In order to promote equality and eliminate discrimination, States Parties shall take all appropriate steps to ensure that reasonable accommodation is provided.

4. Specific measures which are necessary to accelerate or achieve de facto equality of persons with disabilities shall not be considered discrimination under the terms of the present Convention.

Article 6

Women with disabilities

1. States Parties recognize that women and girls with disabilities are subject to multiple discrimination, and in this regard shall take measures to ensure the full and equal enjoyment by them of all human rights and fundamental freedoms.

2. States Parties shall take all appropriate measures to ensure the full development, advancement and empowerment of women, for the purpose of guaranteeing them the exercise and enjoyment of the human rights and fundamental freedoms set out in the present

nustettuja ihmisoikeuksia ja perusvapauksia Convention.
sekä nauttia niistä.

7 artikla

Vammaiset lapset

1. Sopimuspuolet toteuttavat kaikki tarvittavat toimet varmistaakseen, että vammaiset lapset voivat nauttia kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa.

2. Kaikissa vammaisia lapsia koskeissa toimissa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu.

3. Sopimuspuolet varmistavat, että vammaisilla lapsilla on oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa heihin vaikuttavissa asioissa ja että heidän näkemyksilleen annetaan asianmukainen painoarvo heidän ikänsä ja kypsyytensä mukaisesti, yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa, ja että heillä on oikeus saada vammaisuutensa ja ikänsä mukaista apua tämän oikeuden toteuttamiseksi.

8 artikla

Tietoisuuden lisääminen

1. Sopimuspuolet ryhtyvät toteuttamaan välittömiä, tehokkaita ja asianmukaisia toimia, joilla:

a) lisätään tietoisuutta vammaisista henkilöistä koko yhteiskunnassa, myös perheiden tasolla, ja edistetään vammaisten henkilöiden oikeuksien ja arvon kunnioittamista;

b) torjutaan vammaisiin henkilöihin liittyviä, myös sukupuoleen ja ikään perustuvia, stereotyyppioita, ennakkoluuloja ja haitallisia käytäntöjä kaikilla elämänalueilla;

c) edistetään tietoisuutta vammaisten henkilöiden kyvyistä ja panoksesta.

2. Tähän tarkoitettuina toimina:

a) käynnistetään ja jatketaan tehokkaita yleisölle suunnattuja tiedotuskampanjoita, joiden tarkoituksena on:

i) lisätä vammaisten henkilöiden oikeuksien huomioon ottamista;

ii) edistää myönteistä käsitystä vammaisista henkilöistä ja lisätä yhteiskunnan tietoisuutta

Article 7

Children with disabilities

1. States Parties shall take all necessary measures to ensure the full enjoyment by children with disabilities of all human rights and fundamental freedoms on an equal basis with other children.

2. In all actions concerning children with disabilities, the best interests of the child shall be a primary consideration.

3. States Parties shall ensure that children with disabilities have the right to express their views freely on all matters affecting them, their views being given due weight in accordance with their age and maturity, on an equal basis with other children, and to be provided with disability and age-appropriate assistance to realize that right.

Article 8

Awareness-raising

1. States Parties undertake to adopt immediate, effective and appropriate measures:

(a) To raise awareness throughout society, including at the family level, regarding persons with disabilities, and to foster respect for the rights and dignity of persons with disabilities;

(b) To combat stereotypes, prejudices and harmful practices relating to persons with disabilities, including those based on sex and age, in all areas of life;

(c) To promote awareness of the capabilities and contributions of persons with disabilities.

2. Measures to this end include:

(a) Initiating and maintaining effective public awareness campaigns designed:

(i) To nurture receptiveness to the rights of persons with disabilities;

(ii) To promote positive perceptions and greater social awareness towards persons

heistä;

iii) edistää vammaisten henkilöiden taitojen, ansioiden ja kykyjen sekä heidän työpaikoilla ja työmarkkinoilla antamansa panoksen tunnustamista;

b) vahvistetaan kaikilla koulutusjärjestelmän tasoilla, mukaan lukien kaikki lapset varhaisesta iästä alkaen, kunnioittavaa asennetta vammaisten henkilöiden oikeuksia kohtaan;

c) kannustetaan kaikkia viestimiä kuvaamaan vammaisia henkilöitä tämän yleissopimuksen tarkoituksen mukaisella tavalla;

d) edistetään vammaisia henkilöitä ja vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevia tietoisuutta lisääviä koulutusohjelmia.

9 artikla

Esteettömyys ja saavutettavuus

1. Jotta vammaiset henkilöt voisivat elää itsenäisesti ja osallistua täysimääräisesti kaikilla elämänalueilla, sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet varmistaakseen vammaisille henkilöille muiden kanssa yhdenvertaisen pääsyn fyysiseen ympäristöön, kuljetukseen, tiedottamiseen ja viestintään, muun muassa tieto- ja viestintäteknologiaan ja -järjestelmiin, sekä muihin yleisölle avoimiin tai tarjottaviin järjestelyihin ja palveluihin sekä kaupunki- että maaseutualueilla. Näitä toimia, joihin sisältyy saavutettavuuden esteiden tunnistaminen ja poistaminen, sovelletaan muun muassa:

a) rakennuksiin, teihin, kuljetukseen sekä muihin sisä- ja ulkotiloihin, koulut, asunnot, terveydenhuoltoyksiköt ja työpaikat mukaan lukien;

b) tiedottamiseen, viestintään ja muihin palveluihin, sähköiset palvelut ja pelastuspalvelut mukaan lukien.

2. Sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet, joilla:

a) kehitetään ja saatetaan voimaan yleisölle avoimien tai tarjottavien tilojen ja palvelujen saavutettavuutta koskevia vähimmäisstandardeja ja -ohjeita ja valvotaan niiden täytännönpanoa;

b) varmistetaan, että yksityiset tahot, jotka tarjoavat yleisölle avoimia tai tarjottavia tiloja ja palveluja, ottavat huomioon kaikki esteet-

with disabilities;

(iii) To promote recognition of the skills, merits and abilities of persons with disabilities, and of their contributions to the workplace and the labour market;

(b) Fostering at all levels of the education system, including in all children from an early age, an attitude of respect for the rights of persons with disabilities;

(c) Encouraging all organs of the media to portray persons with disabilities in a manner consistent with the purpose of the present Convention;

(d) Promoting awareness-training programmes regarding persons with disabilities and the rights of persons with disabilities.

Article 9

Accessibility

1. To enable persons with disabilities to live independently and participate fully in all aspects of life, States Parties shall take appropriate measures to ensure to persons with disabilities access, on an equal basis with others, to the physical environment, to transportation, to information and communications, including information and communications technologies and systems, and to other facilities and services open or provided to the public, both in urban and in rural areas. These measures, which shall include the identification and elimination of obstacles and barriers to accessibility, shall apply to, inter alia:

(a) Buildings, roads, transportation and other indoor and outdoor facilities, including schools, housing, medical facilities and workplaces;

(b) Information, communications and other services, including electronic services and emergency services.

2. States Parties shall also take appropriate measures:

(a) To develop, promulgate and monitor the implementation of minimum standards and guidelines for the accessibility of facilities and services open or provided to the public;

(b) To ensure that private entities that offer facilities and services which are open or provided to the public take into account all as-

tömyyden ja saavutettavuuden osatekijät vammaisten henkilöiden kannalta;

c) annetaan sidosryhmille koulutusta vammaisten henkilöiden kohtaamista esteettömyys- ja saavutettavuuskysymyksistä;

d) tuotetaan yleisölle avoimien rakennusten ja muiden tilojen opastetekstit pistekirjoituksella sekä helposti luettavassa ja ymmärrettävässä muodossa;

e) järjestetään avustajia ja muuta apua, mukaan lukien oppaat, lukijat ja koulutetut viittomakielen tulkit, helpottamaan yleisölle avoimien rakennusten ja muiden tilojen esteettömyyttä;

f) edistetään muita asianmukaisia vammaisten henkilöiden avustamisen ja tukemisen muotoja tarkoituksena varmistaa heille tiedon saavutettavuus;

g) edistetään uusien tieto- ja viestintäteknologioiden ja -järjestelmien, myös internetin, saavutettavuutta vammaisille henkilöille;

h) edistetään saavutettavien tieto- ja viestintäteknologioiden ja -järjestelmien suunnittelua, kehittämistä, tuotantoa ja jakelua varhaisessa vaiheessa siten, että näistä teknologioista ja järjestelmistä tulee saavutettavia mahdollisimman alhaisin kustannuksin.

10 artikla

Oikeus elämään

Sopimuspuolet vahvistavat, että jokaisella ihmisellä on synnynnäinen oikeus elämään, ja toteuttavat kaikki tarvittavat toimet varmistukseksi, että vammaiset henkilöt voivat nauttia tästä oikeudesta tehokkaasti ja yhdenvertaisesti muiden kanssa.

11 artikla

Vaaratilanteet ja humanitaariset hätätilat

Sopimuspuolet toteuttavat kansainväliseen oikeuteen perustuvien velvoitteidensa mukaisesti, mukaan lukien kansainvälinen humanitaarinen oikeus ja ihmisoikeuksia koskeva kansainvälinen oikeus, kaikki tarvittavat toimet varmistukseksi vammaisten henkilöiden suojelun ja turvallisuuden vaaratilanteissa, mukaan lukien aseelliset selkkaukset, humanitaariset hätätilat ja luonnonkatastrofit.

pects of accessibility for persons with disabilities;

(c) To provide training for stakeholders on accessibility issues facing persons with disabilities;

(d) To provide in buildings and other facilities open to the public signage in Braille and in easy to read and understand forms;

(e) To provide forms of live assistance and intermediaries, including guides, readers and professional sign language interpreters, to facilitate accessibility to buildings and other facilities open to the public;

(f) To promote other appropriate forms of assistance and support to persons with disabilities to ensure their access to information;

(g) To promote access for persons with disabilities to new information and communications technologies and systems, including the Internet;

(h) To promote the design, development, production and distribution of accessible information and communications technologies and systems at an early stage, so that these technologies and systems become accessible at minimum cost.

Article 10

Right to life

States Parties reaffirm that every human being has the inherent right to life and shall take all necessary measures to ensure its effective enjoyment by persons with disabilities on an equal basis with others.

Article 11

Situations of risk and humanitarian emergencies

States Parties shall take, in accordance with their obligations under international law, including international humanitarian law and international human rights law, all necessary measures to ensure the protection and safety of persons with disabilities in situations of risk, including situations of armed conflict, humanitarian emergencies and the occurrence of natural disasters.

12 artikla

Yhdenvertaisuus lain edessä

1. Sopimuspuolet vahvistavat, että vammaisilla henkilöillä on oikeus tulla tunnustetuiksi henkilöiksi lain edessä kaikkialla.

2. Sopimuspuolet tunnustavat, että vammaiset henkilöt ovat oikeudellisesti kelpoisia yhdenvertaisesti muiden kanssa kaikilla elämänaloilla.

3. Sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet järjestääkseen vammaisten henkilöiden saataville tuen, jota he mahdollisesti tarvitsevat oikeudellista kelpoisuuttaan käyttäessään.

4. Sopimuspuolet varmistavat, että kaikki oikeudellisen kelpoisuuden käyttöön liittyvät toimet antavat asianmukaiset ja tehokkaat takeet, joilla estetään väärinkäytökset ihmisoikeuksia koskevan kansainvälisen oikeuden mukaisesti. Näillä takeilla varmistetaan, että oikeudellisen kelpoisuuden käyttöön liittyvissä toimissa kunnioitetaan henkilön oikeuksia, tahtoa ja mieltymyksiä, ettei niissä esiinny eturistiriitoja eikä asiattomia vaikutuksia, että ne ovat oikeasuhtaisia ja kyseisen henkilön olosuhteisiin sovitettuja, että niitä sovelletaan mahdollisimman vähän aikaa ja että toimivaltainen, riippumaton ja puolueeton viranomainen tai oikeuselin arvioi niitä säännöllisesti uudelleen. Takeiden on oltava oikeassa suhteessa siihen nähden, missä määrin nämä toimet vaikuttavat henkilön oikeuksiin ja etuihin.

5. Jollei tämän artiklan määräyksistä muuta johdu, sopimuspuolet toteuttavat kaikki asianmukaiset ja tehokkaat toimet varmistaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen oikeuden omistaa tai periä omaisuutta, hoitaa taloudellisia asioitaan ja saada yhdenvertaisesti pankkilainoja, kiinnityksiä ja muita luottoja sekä varmistavat, ettei vammaisilta henkilöiltä mielivaltaisesti riistetä heidän omaisuuttaan.

13 artikla

Oikeussuojan saavutettavuus

1. Sopimuspuolet varmistavat vammaisille henkilöille oikeussuojan tehokkaan saavutettavuuden yhdenvertaisesti muiden kanssa,

Article 12

Equal recognition before the law

1. States Parties reaffirm that persons with disabilities have the right to recognition everywhere as persons before the law.

2. States Parties shall recognize that persons with disabilities enjoy legal capacity on an equal basis with others in all aspects of life.

3. States Parties shall take appropriate measures to provide access by persons with disabilities to the support they may require in exercising their legal capacity.

4. States Parties shall ensure that all measures that relate to the exercise of legal capacity provide for appropriate and effective safeguards to prevent abuse in accordance with international human rights law. Such safeguards shall ensure that measures relating to the exercise of legal capacity respect the rights, will and preferences of the person, are free of conflict of interest and undue influence, are proportional and tailored to the person's circumstances, apply for the shortest time possible and are subject to regular review by a competent, independent and impartial authority or judicial body. The safeguards shall be proportional to the degree to which such measures affect the person's rights and interests.

5. Subject to the provisions of this article, States Parties shall take all appropriate and effective measures to ensure the equal right of persons with disabilities to own or inherit property, to control their own financial affairs and to have equal access to bank loans, mortgages and other forms of financial credit, and shall ensure that persons with disabilities are not arbitrarily deprived of their property.

Article 13

Access to justice

1. States Parties shall ensure effective access to justice for persons with disabilities on an equal basis with others, including through

muun muassa järjestämällä menettelyllisiä ja ikään perustuvia mukautuksia, helpottaakseen heidän tehokasta suoraa ja välillistä osallistumistaan, myös todistajina, kaikkiin oikeudellisiin menettelyihin, tutkintavaihe ja muut valmisteluvaiheet mukaan lukien.

2. Osana oikeussuojan tehokkaan saavutettavuuden varmistamista vammaisille henkilöille sopimuspuolet edistävät lainkäytön alalla työskentelevien, kuten poliisin ja vankilahenkilöstön, asianmukaista koulutusta.

the provision of procedural and age-appropriate accommodations, in order to facilitate their effective role as direct and indirect participants, including as witnesses, in all legal proceedings, including at investigative and other preliminary stages.

2. In order to help to ensure effective access to justice for persons with disabilities, States Parties shall promote appropriate training for those working in the field of administration of justice, including police and prison staff.

14 artikla

Henkilön vapaus ja turvallisuus

1. Sopimuspuolet varmistavat, että vammaiset henkilöt yhdenvertaisesti muiden kanssa:

a) nauttivat oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen ja turvallisuuteen;

b) eivät joudu laittoman tai mielivaltaisen vapaudenriiston kohteeksi, mahdollinen vapaudenriisto tapahtuu lain mukaisesti, eikä vammaisuuden olemassaolo missään tapauksessa oikeuta vapaudenriistoon.

2. Sopimuspuolet varmistavat, että jos vammaisilta henkilöiltä riistetään heidän vapautensa jollakin menettelyllä, heillä on yhdenvertaisesti muiden kanssa oikeus ihmisoikeuksia koskevan kansainvälisen oikeuden mukaisiin takeisiin ja että heitä kohdellaan tämän yleissopimuksen tavoitteiden ja periaatteiden mukaisesti, muun muassa tekemällä kohtuullisia mukautuksia.

Article 14

Liberty and security of person

1. States Parties shall ensure that persons with disabilities, on an equal basis with others:

(a) Enjoy the right to liberty and security of person;

(b) Are not deprived of their liberty unlawfully or arbitrarily, and that any deprivation of liberty is in conformity with the law, and that the existence of a disability shall in no case justify a deprivation of liberty.

2. States Parties shall ensure that if persons with disabilities are deprived of their liberty through any process, they are, on an equal basis with others, entitled to guarantees in accordance with international human rights law and shall be treated in compliance with the objectives and principles of the present Convention, including by provision of reasonable accommodation.

15 artikla

Vapaus kidutuksesta tai julmasta, epäinhimillisestä tai halventavasta kohtelusta tai rangaistuksesta

1. Ketään ei saa kiduttaa eikä kohdella tai rangaista julmalla, epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla. Erityisesti ketään ei saa alistaa lääketieteellisiin tai tieteellisiin kokeisiin ilman hänen vapaata suostumustaan.

2. Sopimuspuolet toteuttavat kaikki tehokkaat lainsäädännölliset, hallinnolliset, oikeudelliset ja muut toimet ehkäistäkseen, että

Article 15

Freedom from torture or cruel, inhuman or degrading treatment or punishment

1. No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. In particular, no one shall be subjected without his or her free consent to medical or scientific experimentation.

2. States Parties shall take all effective legislative, administrative, judicial or other measures to prevent persons with disabilities,

vammaisia henkilöitä ei kiduteta eikä kohdella tai rangaista julmalla, epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla, niin kuin ei muitakaan henkilöitä.

16 artikla

Vapaus hyväksikäytöstä, väkivallasta ja pahoinpitelystä

1. Sopimuspuolet toteuttavat kaikki asianmukaiset lainsäädännölliset, hallinnolliset, sosiaaliset, koulutukselliset ja muut toimet suojellakseen vammaisia henkilöitä sekä kotona että kodin ulkopuolella kaikilta hyväksikäytön, väkivallan ja pahoinpitelyn muodoilta, niiden sukupuoleen perustuvat näkökohdat mukaan lukien.

2. Sopimuspuolet toteuttavat lisäksi kaikki asianmukaiset toimet estääkseen kaikki hyväksikäytön, väkivallan ja väärinkäytösten muodot varmistamalla muun muassa vammaisille henkilöille sekä heidän perheilleen ja huoltajilleen annettavan sukupuoleen ja ikään sovitettua avun ja tuen asianmukaiset muodot, myös antamalla tietoa ja koulutusta siitä, miten hyväksikäyttö-, väkivalta- ja väärinkäytöstapauksia vältetään ja tunnistetaan ja miten niistä ilmoitetaan. Sopimuspuolet varmistavat, että suojaamistarkoituksessa annetut palvelut ovat ikään, sukupuoleen ja vammaisuuteen sovitettuja.

3. Kaikkien hyväksikäytön, väkivallan ja väärinkäytösten muotojen esiintymisen estämiseksi sopimuspuolet varmistavat, että riippumattomat viranomaiset seuraavat tehokkaasti kaikkia vammaisten henkilöiden palvelamiseen tarkoitettuja tiloja ja ohjelmia.

4. Sopimuspuolet toteuttavat kaikki asianmukaiset toimet edistääkseen, muun muassa antamalla palveluja suojelutarkoituksessa, minkä tahansa hyväksikäytön, väkivallan tai väärinkäytöksen muodon kohteeksi joutuneiden vammaisten henkilöiden ruumiillista, kognitiivista ja henkistä toipumista, kuntoutumista ja sosiaalista sopeutumista. Tämän toipumisen ja sopeutumisen on tapahduttava ympäristössä, joka edistää kyseisen henkilön terveyttä, hyvinvointia, itsekunnioitusta, arvoa ja itsemääräämisoikeutta ja jossa otetaan huomioon sukupuoli- ja ikäkohtaiset erityistarpeet.

5. Sopimuspuolet ottavat käyttöön tehok-

on an equal basis with others, from being subjected to torture or cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.

Article 16

Freedom from exploitation, violence and abuse

1. States Parties shall take all appropriate legislative, administrative, social, educational and other measures to protect persons with disabilities, both within and outside the home, from all forms of exploitation, violence and abuse, including their gender-based aspects.

2. States Parties shall also take all appropriate measures to prevent all forms of exploitation, violence and abuse by ensuring, inter alia, appropriate forms of gender- and age-sensitive assistance and support for persons with disabilities and their families and caregivers, including through the provision of information and education on how to avoid, recognize and report instances of exploitation, violence and abuse. States Parties shall ensure that protection services are age-, gender- and disability-sensitive.

3. In order to prevent the occurrence of all forms of exploitation, violence and abuse, States Parties shall ensure that all facilities and programmes designed to serve persons with disabilities are effectively monitored by independent authorities.

4. States Parties shall take all appropriate measures to promote the physical, cognitive and psychological recovery, rehabilitation and social reintegration of persons with disabilities who become victims of any form of exploitation, violence or abuse, including through the provision of protection services. Such recovery and reintegration shall take place in an environment that fosters the health, welfare, self-respect, dignity and autonomy of the person and takes into account gender- and age-specific needs.

5. States Parties shall put in place effective

kaat, muun muassa naiseen ja lapsiin keskittyvät, politiikat ja lainsäädännön varmistamiseen, että vammaisiin henkilöihin kohdistuvat hyväksikäyttö-, väkivalta- ja väärinkäytöstpaukset tunnistetaan, tutkitaan ja, mikäli taroituksenmukaista, saatetaan syytteeseen.

legislation and policies, including women- and child-focused legislation and policies, to ensure that instances of exploitation, violence and abuse against persons with disabilities are identified, investigated and, where appropriate, prosecuted.

17 artikla

Article 17

*Henkilön koskemattomuuden suojelu**Protecting the integrity of the person*

Jokaisella vammaisella henkilöllä on oikeus ruumiillisen ja henkisen koskemattomuutensa kunnioittamiseen yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Every person with disabilities has a right to respect for his or her physical and mental integrity on an equal basis with others.

18 artikla

Article 18

*Liikkumisen ja kansalaisuuden vapaus**Liberty of movement and nationality*

1. Sopimuspuolet tunnustavat, että vammaisilla henkilöillä on yhdenvertaisesti muiden kanssa oikeus liikkumisvapauteen, asuinpaikan valinnan vapauteen ja kansalaisuuteen, muun muassa varmistamalla, että:

1. States Parties shall recognize the rights of persons with disabilities to liberty of movement, to freedom to choose their residence and to a nationality, on an equal basis with others, including by ensuring that persons with disabilities:

a) vammaisilla henkilöillä on oikeus hankkia kansalaisuus ja vaihtaa sitä eikä heiltä riistetä kansalaisuutta mielivaltaisesti tai vammaisuuden perusteella;

(a) Have the right to acquire and change a nationality and are not deprived of their nationality arbitrarily or on the basis of disability;

b) vammaisilta henkilöiltä ei riistetä vammaisuuden perusteella mahdollisuutta saada, pitää hallussaan ja käyttää kansalaisuuttaan koskevia asiakirjoja tai muita henkilöllisyysasiakirjoja tai hyödyntää asianmukaisia prosesseja, kuten maahanmuuttomenettelyä, joita voidaan tarvita helpottamaan liikkumisvapauden käyttämistä;

(b) Are not deprived, on the basis of disability, of their ability to obtain, possess and utilize documentation of their nationality or other documentation of identification, or to utilize relevant processes such as immigration proceedings, that may be needed to facilitate exercise of the right to liberty of movement;

c) vammaiset henkilöt voivat vapaasti poistua mistä tahansa maasta, oma maansa mukaan lukien;

(c) Are free to leave any country, including their own;

d) vammaisilta henkilöiltä ei riistetä mielivaltaisesti tai vammaisuuden perusteella oikeutta tulla omaan maahansa.

(d) Are not deprived, arbitrarily or on the basis of disability, of the right to enter their own country.

2. Vammaiset lapset rekisteröidään välittömästi syntymänsä jälkeen, ja heillä on syntymästään lähtien oikeus nimeen, oikeus saada kansalaisuus ja mahdollisuuksien mukaan oikeus tietää vanhempansa ja olla vanhempiensa huollettavana.

2. Children with disabilities shall be registered immediately after birth and shall have the right from birth to a name, the right to acquire a nationality and, as far as possible, the right to know and be cared for by their parents.

19 artikla

Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä

Tämän yleissopimuksen sopimuspuolet tunnustavat kaikkien vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen oikeuden elää yhteisössä, jossa heillä on muiden kanssa yhdenvertaiset valinnanmahdollisuudet. Sopimuspuolet toteuttavat tehokkaat ja asianmukaiset toimet tehdäkseen vammaisille henkilöille helpommaksi nauttia tästä oikeudesta täysimääräisesti sekä helpottaakseen heidän täysimääräistä osallisuuttaan ja osallistumistaan yhteisöön, muun muassa varmistamalla, että:

a) vammaisilla henkilöillä on yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa he asuvat, eivätkä he ole velvoitettuja käyttämään tiettyä asuinjärjestelyä;

b) vammaisten henkilöiden saatavissa on valikoima kotiin annettavia palveluja sekä asumis- ja laitospalveluja sekä muita yhteiskunnan tukipalveluja, mukaan lukien henkilökohtainen apu, jota tarvitaan tukemaan elämistä ja osallisuutta yhteisössä ja estämään eristämistä tai erottelua yhteisöstä;

c) koko väestölle tarkoitettujen yhteisön palvelujen ja järjestelyjen ovat vammaisten henkilöiden saatavissa yhdenvertaisesti muiden kanssa ja vastaavat heidän tarpeitaan.

20 artikla

Henkilökohtainen liikkuminen

Sopimuspuolet toteuttavat tehokkaat toimet varmistaakseen vammaisille henkilöille mahdollisimman itsenäisen henkilökohtaisen liikkumisen, muun muassa:

a) helpottamalla vammaisten henkilöiden henkilökohtaista liikkumista sillä tavalla kuin ja silloin kun he haluavat sekä kohtuulliseen hintaan;

b) helpottamalla laadukkaiden liikkumisen apuvälineiden, laitteiden, apuvälineteknologian sekä erilaisten avustajien ja välittäjien saatavuutta vammaisille henkilöille, muun muassa tarjoamalla niitä kohtuulliseen hintaan;

c) antamalla vammaisille henkilöille ja heidän parissaan työskentelevälle asiantuntija-

Article 19

Living independently and being included in the community

States Parties to the present Convention recognize the equal right of all persons with disabilities to live in the community, with choices equal to others, and shall take effective and appropriate measures to facilitate full enjoyment by persons with disabilities of this right and their full inclusion and participation in the community, including by ensuring that:

(a) Persons with disabilities have the opportunity to choose their place of residence and where and with whom they live on an equal basis with others and are not obliged to live in a particular living arrangement;

(b) Persons with disabilities have access to a range of in-home, residential and other community support services, including personal assistance necessary to support living and inclusion in the community, and to prevent isolation or segregation from the community;

(c) Community services and facilities for the general population are available on an equal basis to persons with disabilities and are responsive to their needs.

Article 20

Personal mobility

States Parties shall take effective measures to ensure personal mobility with the greatest possible independence for persons with disabilities, including by:

(a) Facilitating the personal mobility of persons with disabilities in the manner and at the time of their choice, and at affordable cost;

(b) Facilitating access by persons with disabilities to quality mobility aids, devices, assistive technologies and forms of live assistance and intermediaries, including by making them available at affordable cost;

(c) Providing training in mobility skills to persons with disabilities and to specialist

henkilöstölle liikkumistaitoihin liittyvää koulutusta;

d) kannustamalla liikkumisen apuvälineitä, laitteita ja apuvälineteknologiaa tuottavia tahoja ottamaan huomioon kaikki vammaisten henkilöiden liikkumisen näkökohdat.

staff working with persons with disabilities;

(d) Encouraging entities that produce mobility aids, devices and assistive technologies to take into account all aspects of mobility for persons with disabilities.

21 artikla

Sanan- ja mielipiteenvapaus ja tiedonsaanti

Sopimuspuolet toteuttavat kaikki asianmukaiset toimet varmistaakseen, että vammaiset henkilöt voivat käyttää oikeutta sanan- ja mielipiteenvapauteen, mukaan lukien vapaus etsiä, vastaanottaa ja välittää tietoja ja ajatuksia yhdenvertaisesti muiden kanssa sekä käyttäen kaikkia valitsemiaan tämän yleissopimuksen 2 artiklassa määriteltyjä viestintämuotoja, muun muassa:

a) antamalla suurelle yleisölle tarkoitettua tietoa vammaisille henkilöille oikea-aikaisesti ja ilman lisäkuluja sellaisessa saavutettavassa muodossa ja sellaista saavutettavaa teknologiaa käyttäen, jotka soveltuvat eri tavoin vammaisille henkilöille;

b) hyväksymällä sen, että vammaiset henkilöt käyttävät virallisessa vuorovaikutuksessaan viittomakieliä, pistekirjoitusta, puhetta tukevaa ja korvaavaa viestintää sekä kaikkia muita valitsemiaan saavutettavia viestintäkeinoja, -tapoja ja -muotoja, sekä helpottamalla näiden käyttöä;

c) kehottamalla yksityisiä tahoja, jotka tarjoavat palveluja myös internetin välityksellä suurelle yleisölle, antamaan tietoa ja palveluja vammaisille henkilöille saavutettavassa ja käyttökelpoisessa muodossa;

d) kannustamalla viestimiä, internetin välityksellä tietoa antavat tahot mukaan lukien, tekemään palvelunsa vammaisille henkilöille saavutettaviksi;

e) tunnustamalla viittomakielten käytön ja edistämällä sitä.

22 artikla

Yksityisyyden kunnioittaminen

1. Asuinpaikasta tai -järjestelyistä riippumatta kenenkään vammaisen henkilön yksi-

Article 21

Freedom of expression and opinion, and access to information

States Parties shall take all appropriate measures to ensure that persons with disabilities can exercise the right to freedom of expression and opinion, including the freedom to seek, receive and impart information and ideas on an equal basis with others and through all forms of communication of their choice, as defined in article 2 of the present Convention, including by:

(a) Providing information intended for the general public to persons with disabilities in accessible formats and technologies appropriate to different kinds of disabilities in a timely manner and without additional cost;

(b) Accepting and facilitating the use of sign languages, Braille, augmentative and alternative communication, and all other accessible means, modes and formats of communication of their choice by persons with disabilities in official interactions;

(c) Urging private entities that provide services to the general public, including through the Internet, to provide information and services in accessible and usable formats for persons with disabilities;

(d) Encouraging the mass media, including providers of information through the Internet, to make their services accessible to persons with disabilities;

(e) Recognizing and promoting the use of sign languages.

Article 22

Respect for privacy

1. No person with disabilities, regardless of place of residence or living arrangements,

tyisyyteen, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon tai muunlaiseen viestintään ei saa mielivaltaisesti tai laittomasti puuttua eikä hänen kunniaansa ja mainettaan saa laittomasti loukata. Vammaisilla henkilöillä on oikeus lain suojaan tällaisen puuttumisen tai loukkauksen osalta.

2. Sopimuspuolet suojelevat vammaisten henkilöä, terveyttä ja kuntoutusta koskevien tietojen yksityisyyttä yhdenvertaisesti muiden kanssa.

23 artikla

Kodin ja perheen kunnioittaminen

1. Sopimuspuolet toteuttavat tehokkaat ja asianmukaiset toimet, joilla poistetaan vammaisiin henkilöihin kohdistuva syrjintä kaikissa avioliittoon, perheeseen, vanhemmuuteen ja henkilökohtaisiin suhteisiin liittyvissä asioissa yhdenvertaisesti muiden kanssa, varmistaakseen, että:

a) tunnustetaan kaikkien avioliittoikäisten vammaisten henkilöiden oikeus solmia avioliitto ja perustaa perhe sitä aikovien puolisoiden vapaan ja täyden suostumuksen perusteella;

b) tunnustetaan vammaisten henkilöiden oikeudet päättää vapaasti ja vastuullisesti lastensa määrästä ja ikäerosta ja saada ikänsä mukaista tietoa ja lisääntymisterveys- ja perhesuunnitteluvälitusta, ja annetaan tarvittavat keinot näiden oikeuksien käyttämiseen;

c) vammaiset henkilöt, mukaan lukien lapset, säilyttävät hedelmällisyytensä yhdenvertaisesti muiden kanssa.

2. Sopimuspuolet varmistavat vammaisten henkilöiden oikeudet ja vastuut, jotka liittyvät huoltoon ja holhoukseen, edunvalvontaan, lasten adoptointiin tai vastaaviin järjestelmiin, sikäli kuin kansallinen lainsäädäntö tuntee nämä käsitteet; kaikissa tapauksissa lapsen etu on asetettava etusijalle. Sopimuspuolet antavat vammaisille henkilöille asianmukaista apua heidän lastenkasvatusvastuunsa kantamisessa.

3. Sopimuspuolet varmistavat, että vammaisilla lapsilla on yhdenvertaiset oikeudet perhe-elämään. Näiden oikeuksien toteuttamiseksi sekä vammaisten lasten kätkemisen,

shall be subjected to arbitrary or unlawful interference with his or her privacy, family, home or correspondence or other types of communication or to unlawful attacks on his or her honour and reputation. Persons with disabilities have the right to the protection of the law against such interference or attacks.

2. States Parties shall protect the privacy of personal, health and rehabilitation information of persons with disabilities on an equal basis with others.

Article 23

Respect for home and the family

1. States Parties shall take effective and appropriate measures to eliminate discrimination against persons with disabilities in all matters relating to marriage, family, parenthood and relationships, on an equal basis with others, so as to ensure that:

(a) The right of all persons with disabilities who are of marriageable age to marry and to found a family on the basis of free and full consent of the intending spouses is recognized;

(b) The rights of persons with disabilities to decide freely and responsibly on the number and spacing of their children and to have access to age-appropriate information, reproductive and family planning education are recognized, and the means necessary to enable them to exercise these rights are provided;

(c) Persons with disabilities, including children, retain their fertility on an equal basis with others.

2. States Parties shall ensure the rights and responsibilities of persons with disabilities, with regard to guardianship, wardship, trusteeship, adoption of children or similar institutions, where these concepts exist in national legislation; in all cases the best interests of the child shall be paramount. States Parties shall render appropriate assistance to persons with disabilities in the performance of their child-rearing responsibilities.

3. States Parties shall ensure that children with disabilities have equal rights with respect to family life. With a view to realizing these rights, and to prevent concealment,

hylkäämisen, laiminlyömisen ja erottelun estämiseksi sopimuspuolet pyrkivät antamaan varhaisessa vaiheessa ja laajasti tietoa, palveluja ja tukea vammaisille lapsille ja heidän perheilleen.

4. Sopimuspuolet varmistavat, ettei lasta eroteta vanhemmistaan näiden tahdon vastaisesti, jolleivät toimivaltaiset viranomaiset, joiden päätökset voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittaviksi, sovellettavien lakien ja menettelyjen mukaisesti toteaa erottamisen olevan tarpeen lapsen edun turvaamiseksi. Missään tapauksessa lasta ei saa erottaa vanhemmistaan lapsen oman tai toisen tai molempien vanhempien vammaisuuden perusteella.

5. Jos vammaisen lapsen lähiomaiset eivät pysty huolehtimaan hänestä, sopimuspuolet pyrkivät kaikkiin keinoin järjestämään lapselle sijaishuollon hänen muun sukunsa piirissä, ja jollei tämä ole mahdollista, lähiyhteisössä perheenomaisissa olosuhteissa.

24 artikla

Koulutus

1. Sopimuspuolet tunnustavat vammaisten henkilöiden oikeuden koulutukseen. Toteuttaakseen tämän oikeuden syrjimättä ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien pohjalta sopimuspuolet varmistavat osallistavan koulutusjärjestelmän kaikilla tasoilla sekä elinikäisen oppimisen, jonka tarkoituksena on:

a) kehittää täysimääräisesti inhimillisiä voimavaroja, omanarvontuntoa ja itsearvotusta sekä vahvistaa ihmisoikeuksien, perusvapauksien ja ihmiskunnan moninaisuuden kunnioittamista;

b) mahdollistaa vammaisille henkilöille persoonallisuutensa, lahjakkuutensa ja luovuutensa sekä henkisten ja ruumiillisten kykyjensä kehittämisen mahdollisimman pitkälle;

c) mahdollistaa vammaisten henkilöiden tehokas osallistuminen vapaaseen yhteiskuntaan.

2. Tätä oikeutta toteuttaessaan sopimuspuolet varmistavat, että:

a) vammaisia henkilöitä ei suljeta yleisen koulutusjärjestelmän ulkopuolelle vammaisuuden perusteella ja ettei vammaisia lapsia

abandonment, neglect and segregation of children with disabilities, States Parties shall undertake to provide early and comprehensive information, services and support to children with disabilities and their families.

4. States Parties shall ensure that a child shall not be separated from his or her parents against their will, except when competent authorities subject to judicial review determine, in accordance with applicable law and procedures, that such separation is necessary for the best interests of the child. In no case shall a child be separated from parents on the basis of a disability of either the child or one or both of the parents.

5. States Parties shall, where the immediate family is unable to care for a child with disabilities, undertake every effort to provide alternative care within the wider family, and failing that, within the community in a family setting.

Article 24

Education

1. States Parties recognize the right of persons with disabilities to education. With a view to realizing this right without discrimination and on the basis of equal opportunity, States Parties shall ensure an inclusive education system at all levels and lifelong learning directed to:

(a) The full development of human potential and sense of dignity and self-worth, and the strengthening of respect for human rights, fundamental freedoms and human diversity;

(b) The development by persons with disabilities of their personality, talents and creativity, as well as their mental and physical abilities, to their fullest potential;

(c) Enabling persons with disabilities to participate effectively in a free society.

2. In realizing this right, States Parties shall ensure that:

(a) Persons with disabilities are not excluded from the general education system on the basis of disability, and that children with

suljeta maksuttoman ja pakollisen ensimmäisen asteen tai toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle vammaisuuden perusteella;

b) vammaiset henkilöt pääsevät kattavaan, laadukkaaseen ja maksuttomaan ensimmäisen asteen sekä toisen asteen koulutukseen yhdenvertaisesti muiden kanssa niissä yhteisöissä, joissa he elävät;

c) vammaisia henkilöitä varten tehdään heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaiset kohdulliset mukautukset;

d) vammaiset henkilöt saavat yleisessä koulutusjärjestelmässä tuen, jota tarvitaan helpottamaan heidän tehokasta koulutustaan;

e) toteutetaan tehokkaat yksilöidyt tukitoimet ympäristöissä, jotka mahdollistavat oppilaisen ja sosiaalisen kehityksen enimmäistämisen täysimääräisen osallisuuden tavoitteen mukaisesti.

3. Sopimuspuolet mahdollistavat vammaisille henkilöille elämänhallinnan ja sosiaalisen kehityksen taitojen oppimisen helpottaakseen heidän täysimääräistä ja yhdenvertaista osallistumistaan koulutukseen ja yhteisöön. Tätä varten sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet, joilla muun muassa:

a) helpotetaan pistekirjoituksen, korvaavan kirjoituksen, puhetta tukevien ja korvaavien viestintätapojen, -keinojen ja -muotojen sekä erilaisten liikkumistaitojen oppimista ja helpotetaan vertaistukea ja mentorointia;

b) helpotetaan viittomakielen oppimista ja kuurojen yhteisön kielellisen identiteetin edistämistä;

c) varmistetaan, että näkövammaisten, kuurojen, kuulovammaisten tai kuurosokeiden, erityisesti lasten, koulutus annetaan yksilön kannalta mahdollisimman tarkoituksenmukaisilla kielillä, viestintätavoilla ja -keinoilla sekä ympäristöissä, jotka mahdollistavat oppimisen ja sosiaalisen kehityksen maksimoinnin.

4. Edistääkseen tämän oikeuden toteuttamista sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet palkatakseen opettajia, myös vammaisia opettajia, joilla on tarvittava viittomakielen ja/tai pistekirjoituksen taito, sekä kouluttaakseen kaikilla koulutustasoilla työskenteleviä ammattihenkilöitä ja henkilöstöä. Tähän koulutukseen on sisällyttävä tietoa vammaisuudesta sekä vammaisten henkilöiden tukemiseen tarkoitettujen asianmukaisten pu-

disabilities are not excluded from free and compulsory primary education, or from secondary education, on the basis of disability;

(b) Persons with disabilities can access an inclusive, quality and free primary education and secondary education on an equal basis with others in the communities in which they live;

(c) Reasonable accommodation of the individual's requirements is provided;

(d) Persons with disabilities receive the support required, within the general education system, to facilitate their effective education;

(e) Effective individualized support measures are provided in environments that maximize academic and social development, consistent with the goal of full inclusion.

3. States Parties shall enable persons with disabilities to learn life and social development skills to facilitate their full and equal participation in education and as members of the community. To this end, States Parties shall take appropriate measures, including:

(a) Facilitating the learning of Braille, alternative script, augmentative and alternative modes, means and formats of communication and orientation and mobility skills, and facilitating peer support and mentoring;

(b) Facilitating the learning of sign language and the promotion of the linguistic identity of the deaf community;

(c) Ensuring that the education of persons, and in particular children, who are blind, deaf or deafblind, is delivered in the most appropriate languages and modes and means of communication for the individual, and in environments which maximize academic and social development.

4. In order to help ensure the realization of this right, States Parties shall take appropriate measures to employ teachers, including teachers with disabilities, who are qualified in sign language and/or Braille, and to train professionals and staff who work at all levels of education. Such training shall incorporate disability awareness and the use of appropriate augmentative and alternative modes, means and formats of communication, edu-

hetta tukevien ja korvaavien viestintätapojen, -keinojen ja -muotojen, opetustekniikoiden ja materiaalien käyttöä.

5. Sopimuspuolet varmistavat, että vammaisille henkilöille annetaan syrjimättä ja yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus yleiseen kolmannen asteen koulutukseen, ammattikoulutukseen, aikuiskoulutukseen ja elinikäiseen oppimiseen. Tätä varten sopimuspuolet varmistavat, että vammaisia henkilöitä varten tehdään kohtuulliset mukautukset.

25 artikla

Terveys

Sopimuspuolet tunnustavat, että vammaisilla henkilöillä on oikeus parhaaseen mahdolliseen terveyden tasoon ilman syrjintää vammaisuuden perusteella. Sopimuspuolet toteuttavat kaikki asianmukaiset toimet varmistaakseen sukupuolisensitiivisten terveydenhuoltopalvelujen saatavuuden vammaisille henkilöille, terveyteen liittyvä kuntoutus mukaan lukien.

Sopimuspuolet erityisesti:

a) järjestävät vammaisille henkilöille samanlaajuiset, -laatuiset ja -tasoiset maksuttomat tai kohtuuhintaiset terveydenhuoltopalvelut ja -ohjelmat kuin muille, myös seksuaalija lisääntymisterveyden sekä väestöpohjaisten kansanterveysohjelmien alalla;

b) järjestävät ne terveydenhuoltopalvelut, joita vammaiset henkilöt tarvitsevat erityisesti vammaisuutensa vuoksi, mukaan lukien varhainen tunnistaminen ja puuttuminen tarvittaessa, sekä palvelut, joilla pyritään minimoimaan ja estämään uusia vammoja, myös lasten ja vanhusten keskuudessa;

c) järjestävät nämä terveydenhuoltopalvelut mahdollisimman lähellä ihmisten omia yhteisöjä, myös maaseutualueilla;

d) vaativat terveydenhuoltoalan ammattihenkilöitä järjestämään vammaisille henkilöille samanlaatuista hoitoa kuin muille, myös vapaan ja tietoon perustuvan suostumuksen perusteella, muun muassa lisäämällä tietoisuutta vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksista, arvosta, itsemääräämisoikeudesta ja tarpeista järjestämällä koulutusta sekä saattamalla voimaan julkista ja yksityistä tervey-

ational techniques and materials to support persons with disabilities.

5. States Parties shall ensure that persons with disabilities are able to access general tertiary education, vocational training, adult education and lifelong learning without discrimination and on an equal basis with others. To this end, States Parties shall ensure that reasonable accommodation is provided to persons with disabilities.

Article 25

Health

States Parties recognize that persons with disabilities have the right to the enjoyment of the highest attainable standard of health without discrimination on the basis of disability. States Parties shall take all appropriate measures to ensure access for persons with disabilities to health services that are gender-sensitive, including health-related rehabilitation. In particular, States Parties shall:

(a) Provide persons with disabilities with the same range, quality and standard of free or affordable health care and programmes as provided to other persons, including in the area of sexual and reproductive health and population-based public health programmes;

(b) Provide those health services needed by persons with disabilities specifically because of their disabilities, including early identification and intervention as appropriate, and services designed to minimize and prevent further disabilities, including among children and older persons;

(c) Provide these health services as close as possible to people's own communities, including in rural areas;

(d) Require health professionals to provide care of the same quality to persons with disabilities as to others, including on the basis of free and informed consent by, inter alia, raising awareness of the human rights, dignity, autonomy and needs of persons with disabilities through training and the promulgation of ethical standards for public and private health care;

denhuoltoa koskevat eettiset ohjeet;

e) kieltävät vammaisten henkilöiden syrjinnän myönnettäessä sairausvakuutuksia ja henkivakuutuksia, jos kansallinen lainsäädäntö mahdollistaa henkivakuutusten myöntämisen, ja vaativat nämä vakuutukset myönnettäväksi oikeudenmukaisella ja kohtuullisella tavalla;

f) estävät terveydenhuollon ja terveydenhuoltopalvelujen sekä ravinnon ja nesteiden syrjivän epäämisen vammaisuuden perusteella.

(e) Prohibit discrimination against persons with disabilities in the provision of health insurance, and life insurance where such insurance is permitted by national law, which shall be provided in a fair and reasonable manner;

(f) Prevent discriminatory denial of health care or health services or food and fluids on the basis of disability.

26 artikla

Kuntoutus

1. Sopimuspuolet toteuttavat tehokkaat ja asianmukaiset toimet muun muassa vertaistuen avulla, jotta vammaiset henkilöt voisivat saavuttaa ja säilyttää mahdollisimman suuren itsenäisyyden, täysimääräiset ruumiilliset, henkiset, sosiaaliset ja ammatilliset kyvyt sekä täysimääräisen osallisuuden ja osallistumisen kaikilla elämänalueilla. Tätä varten sopimuspuolet järjestävät, vahvistavat ja lisäävät laaja-alaisia kuntoutuspalveluja ja -ohjelmia erityisesti terveyden, työllisyyden, koulutuksen ja sosiaalipalvelujen aloilla siten, että:

a) nämä palvelut ja ohjelmat aloitetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja ne perustuvat yksilöllisten tarpeiden ja vahvuuksien monialaiseen arviointiin;

b) näillä palveluilla ja ohjelmilla tuetaan osallistumista ja osallisuutta yhteisöön ja kaikkiin yhteiskunnan osa-alueisiin ja ne ovat vapaaehtoisia ja vammaisten henkilöiden saatavilla mahdollisimman lähellä heidän omia yhteisöjään, myös maaseutualueilla.

2. Sopimuspuolet edistävät kuntoutuspalveluissa työskentelevien ammattihenkilöiden ja henkilöstön perus- ja jatkokoulutuksen kehittämistä.

3. Sopimuspuolet edistävät vammaisille henkilöille tarkoitettujen kuntoutukseen liittyvien apuvälineiden ja apuvälineteknologian saatavuutta, tuntemusta ja käyttöä.

Article 26

Habilitation and rehabilitation

1. States Parties shall take effective and appropriate measures, including through peer support, to enable persons with disabilities to attain and maintain maximum independence, full physical, mental, social and vocational ability, and full inclusion and participation in all aspects of life. To that end, States Parties shall organize, strengthen and extend comprehensive habilitation and rehabilitation services and programmes, particularly in the areas of health, employment, education and social services, in such a way that these services and programmes:

(a) Begin at the earliest possible stage, and are based on the multidisciplinary assessment of individual needs and strengths;

(b) Support participation and inclusion in the community and all aspects of society, are voluntary, and are available to persons with disabilities as close as possible to their own communities, including in rural areas.

2. States Parties shall promote the development of initial and continuing training for professionals and staff working in habilitation and rehabilitation services.

3. States Parties shall promote the availability, knowledge and use of assistive devices and technologies, designed for persons with disabilities, as they relate to habilitation and rehabilitation.

27 artikla

Työ ja työllistyminen

1. Sopimuspuolet tunnustavat vammaisten henkilöiden oikeuden tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kanssa; tähän sisältyvät oikeus mahdollisuuteen ansaita elantonsa vapaasti valitsemallaan tai työmarkkinoilla hyväksytyllä työllä sekä työympäristö, joka on avoin, osallistava ja vammaisten henkilöiden saavutettavissa. Sopimuspuolet turvaavat työnteokooikeuden toteutumisen ja edistävät sitä, myös niiden osalta, jotka vammautuvat palvelussuhteen aikana, toteuttamalla myös lainsäädännön avulla asianmukaisia toimia, joiden tarkoituksena on muun muassa:

a) kieltää syrjintä vammaisuuden perusteella kaikissa palvelussuhteen kaikkia muotoja koskevissa asioissa, muun muassa palvelukseen ottamisen ja palvelussuhteen ehtoja, palvelussuhteen jatkumista, uralla etenemistä sekä turvallisia ja terveellisiä työoloja koskevissa asioissa;

b) suojella vammaisten henkilöiden oikeuksia oikeudenmukaisiin ja suotuisiin työoloihin yhdenvertaisesti muiden kanssa, mukaan lukien yhdenvertaiset mahdollisuudet ja sama palkka samanarvoisesta työstä, turvalliset ja terveelliset työolot, mukaan luettuna suojele häirinnältä, sekä epäkohtiin puuttuminen;

c) varmistaa, että vammaiset henkilöt pystyvät käyttämään oikeuttaan ammattiyhdistystoimintaan yhdenvertaisesti muiden kanssa;

d) mahdollistaa vammaisille henkilöille yleisten teknisten ja ammatinvalintaan liittyvien neuvontaohjelmien, työhönsijoittamis- palvelujen sekä ammatillisen koulutuksen ja jatkokoulutuksen tehokas saatavuus;

e) edistää vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia työllistyä ja edetä urallaan työmarkkinoilla sekä heidän avustamistaan työn löytämisessä, saamisessa ja säilyttämisessä sekä työhön palaamisessa;

f) edistää mahdollisuuksia itsenäiseen elinkeinonharjoittamiseen, yrittäjyyteen, osuuskuntien kehittämiseen ja oman yritystoiminnan aloittamiseen;

g) työllistää vammaisia henkilöitä julkisella sektorilla;

Article 27

Work and employment

1. States Parties recognize the right of persons with disabilities to work, on an equal basis with others; this includes the right to the opportunity to gain a living by work freely chosen or accepted in a labour market and work environment that is open, inclusive and accessible to persons with disabilities. States Parties shall safeguard and promote the realization of the right to work, including for those who acquire a disability during the course of employment, by taking appropriate steps, including through legislation, to, inter alia:

(a) Prohibit discrimination on the basis of disability with regard to all matters concerning all forms of employment, including conditions of recruitment, hiring and employment, continuance of employment, career advancement and safe and healthy working conditions;

(b) Protect the rights of persons with disabilities, on an equal basis with others, to just and favourable conditions of work, including equal opportunities and equal remuneration for work of equal value, safe and healthy working conditions, including protection from harassment, and the redress of grievances;

(c) Ensure that persons with disabilities are able to exercise their labour and trade union rights on an equal basis with others;

(d) Enable persons with disabilities to have effective access to general technical and vocational guidance programmes, placement services and vocational and continuing training;

(e) Promote employment opportunities and career advancement for persons with disabilities in the labour market, as well as assistance in finding, obtaining, maintaining and returning to employment;

(f) Promote opportunities for self-employment, entrepreneurship, the development of cooperatives and starting one's own business;

(g) Employ persons with disabilities in the public sector;

h) edistää vammaisten henkilöiden työllisyyttä yksityisellä sektorilla asianmukaisilla menettelytavoilla ja toimilla, joihin voi sisältyä tasa-arvoistavia toimintaohjelmia, kannustimia ja muita toimia;

i) varmistaa, että vammaisia henkilöitä varten tehdään työpaikoilla kohtuulliset mukautukset;

j) edistää vammaisten henkilöiden työkokemuksen hankkimista avoimilla työmarkkinoilla;

k) edistää vammaisten henkilöiden ammatillisen kuntoutuksen, työn säilyttämisen ja työhönpaluuun ohjelmia.

2. Sopimuspuolet varmistavat, ettei vammaisia henkilöitä pidetä orjuudessa tai orjuuden kaltaisessa pakkotyössä ja että heitä suojellaan yhdenvertaisesti muiden kanssa pakkotyöltä ja muulta pakolliselta työltä.

28 artikla

Riittävä elintaso ja sosiaaliturva

1. Sopimuspuolet tunnustavat vammaisten henkilöiden oikeuden riittävään omaan ja perheidensä elintasoon, kuten riittävään ravintoon, vaatetukseen ja asumiseen, sekä elinolojen jatkuvaan paranemiseen ja toteuttavat asianmukaiset toimet tämän oikeuden toteutumisen turvaamiseksi ja edistämiseksi ilman syrjintää vammaisuuden perusteella.

2. Sopimuspuolet tunnustavat vammaisten henkilöiden oikeuden sosiaaliturvaan ja tämän oikeuden nauttimiseen ilman syrjintää vammaisuuden perusteella sekä toteuttavat asianmukaiset toimet tämän oikeuden toteutumisen turvaamiseksi ja edistämiseksi, muun muassa toimilla, joilla:

a) varmistetaan puhdasvesipalvelujen yhdenvertainen saatavuus vammaisille henkilöille sekä asianmukaisten ja kohtuullisen hintaisten palvelujen, laitteiden ja muun avun saatavuus vammaisuuteen liittyviin tarpeisiin;

b) varmistetaan vammaisten henkilöiden, erityisesti vammaisten naisten, tyttöjen ja vanhusten pääsy sosiaaliturvaohjelmien ja köyhydenvähentämishjelmien piiriin;

c) varmistetaan köyhydessä eläville vam-

(h) Promote the employment of persons with disabilities in the private sector through appropriate policies and measures, which may include affirmative action programmes, incentives and other measures;

(i) Ensure that reasonable accommodation is provided to persons with disabilities in the workplace;

(j) Promote the acquisition by persons with disabilities of work experience in the open labour market;

(k) Promote vocational and professional rehabilitation, job retention and return-to-work programmes for persons with disabilities.

2. States Parties shall ensure that persons with disabilities are not held in slavery or in servitude, and are protected, on an equal basis with others, from forced or compulsory labour.

Article 28

Adequate standard of living and social protection

1. States Parties recognize the right of persons with disabilities to an adequate standard of living for themselves and their families, including adequate food, clothing and housing, and to the continuous improvement of living conditions, and shall take appropriate steps to safeguard and promote the realization of this right without discrimination on the basis of disability.

2. States Parties recognize the right of persons with disabilities to social protection and to the enjoyment of that right without discrimination on the basis of disability, and shall take appropriate steps to safeguard and promote the realization of this right, including measures:

(a) To ensure equal access by persons with disabilities to clean water services, and to ensure access to appropriate and affordable services, devices and other assistance for disability-related needs;

(b) To ensure access by persons with disabilities, in particular women and girls with disabilities and older persons with disabilities, to social protection programmes and poverty reduction programmes;

(c) To ensure access by persons with dis-

maisille henkilöille ja heidän perheilleen valtion tuki vammaisuudesta aiheutuviin kuluihin, jotka liittyvät muun muassa riittävään koulutukseen, neuvontaan, rahalliseen tukeen ja tilapäishoitoon;

d) varmistetaan vammaisten henkilöiden yhdenvertainen pääsy julkisten asunto-ohjelmien piiriin;

e) varmistetaan vammaisten henkilöiden yhdenvertainen pääsy eläke-etuuksien ja -ohjelmien piiriin.

abilities and their families living in situations of poverty to assistance from the State with disability-related expenses, including adequate training, counselling, financial assistance and respite care;

(d) To ensure access by persons with disabilities to public housing programmes;

(e) To ensure equal access by persons with disabilities to retirement benefits and programmes.

29 artikla

Article 29

Osallistuminen poliittiseen ja julkiseen elämään

Participation in political and public life

Sopimuspuolet takaavat vammaisille henkilöille poliittiset oikeudet ja mahdollisuuden nauttia niistä yhdenvertaisesti muiden kanssa sekä sitoutuvat:

a) varmistamaan, että vammaiset henkilöt voivat tehokkaasti ja täysimääräisesti osallistua poliittiseen ja julkiseen elämään yhdenvertaisesti muiden kanssa suoraan tai vapaasti valittujen edustajien kautta, myös siten, että heillä on oikeus ja mahdollisuus äänestää ja tulla valituiksi, muun muassa:

i) varmistamalla, että äänestysmenettelyt, -järjestelyt ja -aineistot ovat asianmukaisia, saavutettavia sekä helpotajuisia ja -käyttöisiä;

ii) suojelemalla vammaisten henkilöiden oikeutta äänestää salaisella lippuäänestyksellä vaaleissa ja kansanäänestyksissä ilman uhkailua, asettua ehdolle vaaleissa, hoitaa tehtävänsä tehokkaasti ja suorittaa kaikkia julkisia tehtäviä kaikilla hallinnon tasoilla sekä helpottamalla tarvittaessa apuvälineteknologian ja uuden teknologian käyttöä;

iii) takaamalla vammaisten äänestäjien vapaan tahdonilmaisun ja sallimalla tätä varten tarvittaessa heidän pyynnöstään heidän valitsemansa henkilön avustaa heitä äänestyksessä;

b) edistämään aktiivisesti ympäristöä, jossa vammaiset henkilöt voivat tehokkaasti ja täysimääräisesti osallistua julkisten asioiden hoitoon ilman syrjintää ja yhdenvertaisesti muiden kanssa, sekä kannustamaan heidän osallistumistaan julkisiin asioihin, kuten:

i) osallistuminen maan julkisen ja poliittisen elämän parissa toimivien kansalaisjärjes-

States Parties shall guarantee to persons with disabilities political rights and the opportunity to enjoy them on an equal basis with others, and shall undertake:

(a) To ensure that persons with disabilities can effectively and fully participate in political and public life on an equal basis with others, directly or through freely chosen representatives, including the right and opportunity for persons with disabilities to vote and be elected, inter alia, by:

(i) Ensuring that voting procedures, facilities and materials are appropriate, accessible and easy to understand and use;

(ii) Protecting the right of persons with disabilities to vote by secret ballot in elections and public referendums without intimidation, and to stand for elections, to effectively hold office and perform all public functions at all levels of government, facilitating the use of assistive and new technologies where appropriate;

(iii) Guaranteeing the free expression of the will of persons with disabilities as electors and to this end, where necessary, at their request, allowing assistance in voting by a person of their own choice;

(b) To promote actively an environment in which persons with disabilities can effectively and fully participate in the conduct of public affairs, without discrimination and on an equal basis with others, and encourage their participation in public affairs, including:

(i) Participation in non-governmental organizations and associations concerned with

töjen ja yhdistysten toimintaan sekä poliittisten puolueiden toimintaan ja hallintoon;

ii) vammaisia henkilöitä kansainvälisellä, kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla edustavien vammaisjärjestöjen perustaminen ja niihin liittyminen.

30 artikla

Osallistuminen kulttuurielämään, virkistys- ja vapaa-ajantoimintaan ja urheiluun

1. Sopimuspuolet tunnustavat vammaisten henkilöiden oikeuden osallistua yhdenvertaisesti muiden kanssa kulttuurielämään ja toteuttavat kaikki asianmukaiset toimet varmistaakseen, että vammaiset henkilöt:

a) saavat käyttöönsä kulttuuriaineistoa saatavassa muodossa;

b) voivat seurata televisio-ohjelmia, elokuvia, teatteria ja muuta kulttuuritoimintaa saatavassa muodossa;

c) pääsevät paikkoihin, joissa tarjotaan kulttuuriesityksiä tai -palveluja, kuten teattereihin, museoihin, elokuvateattereihin, kirjastoihin ja matkailupalveluihin, ja pääsevät mahdollisuuksien mukaan kansallisen kulttuurin kannalta merkittäviin monumentteihin ja kohteisiin.

2. Sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet järjestääkseen vammaisille henkilöille mahdollisuuden kehittää ja käyttää luovia, taiteellisia ja älyllisiä kykyjään paitsi omaksi hyödykseen myös yhteiskunnan rikastamiseksi.

3. Sopimuspuolet toteuttavat kansainvälisen oikeuden mukaisesti kaikki asianmukaiset toimet varmistaakseen, että teollis- ja tekijänoikeuksia suojaava lainsäädäntö ei kohtuuttomasti tai syrjivästi estä kulttuuriaineiston saatavuutta vammaisille henkilöille.

4. Vammaisilla henkilöillä on yhdenvertaisesti muiden kanssa oikeus erityisen kulttuuri- ja kieli-identiteettinsä, kuten viittomakielten ja kuurojen kulttuurin, tunnustamiseen ja tukeen.

5. Jotta vammaiset henkilöt voisivat osallistua yhdenvertaisesti muiden kanssa virkistys-, vapaa-ajan- ja urheilutoimintaan, sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet, joilla:

a) kannustetaan ja edistetään vammaisten

the public and political life of the country, and in the activities and administration of political parties;

(ii) Forming and joining organizations of persons with disabilities to represent persons with disabilities at international, national, regional and local levels.

Article 30

Participation in cultural life, recreation, leisure and sport

1. States Parties recognize the right of persons with disabilities to take part on an equal basis with others in cultural life, and shall take all appropriate measures to ensure that persons with disabilities:

(a) Enjoy access to cultural materials in accessible formats;

(b) Enjoy access to television programmes, films, theatre and other cultural activities, in accessible formats;

(c) Enjoy access to places for cultural performances or services, such as theatres, museums, cinemas, libraries and tourism services, and, as far as possible, enjoy access to monuments and sites of national cultural importance.

2. States Parties shall take appropriate measures to enable persons with disabilities to have the opportunity to develop and utilize their creative, artistic and intellectual potential, not only for their own benefit, but also for the enrichment of society.

3. States Parties shall take all appropriate steps, in accordance with international law, to ensure that laws protecting intellectual property rights do not constitute an unreasonable or discriminatory barrier to access by persons with disabilities to cultural materials.

4. Persons with disabilities shall be entitled, on an equal basis with others, to recognition and support of their specific cultural and linguistic identity, including sign languages and deaf culture.

5. With a view to enabling persons with disabilities to participate on an equal basis with others in recreational, leisure and sporting activities, States Parties shall take appropriate measures:

(a) To encourage and promote the partici-

henkilöiden mahdollisimman laajaa osallistumista kaikille suunnattuun urheilutoimintaan kaikilla tasoilla;

b) varmistetaan, että vammaisilla henkilöillä on mahdollisuus järjestää ja kehittää vammaisille erityistä urheilu- ja virkistystoimintaa sekä osallistua siihen, ja tätä varten kannustetaan asianmukaisten voimavarojen, ohjauksen ja koulutuksen järjestämistä vammaisille henkilöille yhdenvertaisesti muiden kanssa;

c) varmistetaan, että vammaiset henkilöt pääsevät urheilu-, virkistys- ja matkailupaikoihin;

d) varmistetaan, että vammaiset lapset voivat yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa osallistua leikki-, virkistys-, vapaa-ajan- ja urheilutoimintaan, mukaan lukien koulujärjestelmässä tarjottava toiminta;

e) varmistetaan, että vammaiset henkilöt saavat palveluja virkistys-, matkailu-, vapaa-ajan- ja urheilu-toimintojen järjestäjiltä.

31 artikla

Tilastot ja tietojenkeruu

1. Sopimuspuolet sitoutuvat kokoamaan asianmukaista tietoa, muun muassa tilasto- ja tutkimustietoa, jonka pohjalta ne voivat muodostaa ja toteuttaa menettelytapoja tämän yleissopimuksen soveltamiseksi. Tämä tieto on koottava ja sitä on ylläpidettävä noudattaen:

a) oikeudellisia takeita, muun muassa tietosuojalainsäädäntöä, jotta varmistetaan luotamuksellisuus ja vammaisten henkilöiden yksityisyyden kunnioittaminen;

b) kansainvälisesti hyväksytyjä normeja ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi sekä tilastojen laadinnan ja käytön eettisiä periaatteita.

2. Tämän artiklan mukaisesti koottu tieto eritellään tarvittaessa, ja sen avulla helpotetaan sopimuspuolten tähän yleissopimukseen perustuvien veloitteiden täytäntöönpanon arvioimista sekä tunnistetaan ja käsitellään niitä esteitä, joita vammaiset henkilöt kohtavat käyttäessään oikeuksiaan.

3. Sopimuspuolet vastaavat näiden tilastojen levittämisestä ja varmistavat niiden saavutettavuuden vammaisille henkilöille ja muille.

to the fullest extent possible, of persons with disabilities in mainstream sporting activities at all levels;

(b) To ensure that persons with disabilities have an opportunity to organize, develop and participate in disability-specific sporting and recreational activities and, to this end, encourage the provision, on an equal basis with others, of appropriate instruction, training and resources;

(c) To ensure that persons with disabilities have access to sporting, recreational and tourism venues;

(d) To ensure that children with disabilities have equal access with other children to participation in play, recreation and leisure and sporting activities, including those activities in the school system;

(e) To ensure that persons with disabilities have access to services from those involved in the organization of recreational, tourism, leisure and sporting activities.

Article 31

Statistics and data collection

1. States Parties undertake to collect appropriate information, including statistical and re-search data, to enable them to formulate and implement policies to give effect to the present Convention. The process of collecting and maintaining this information shall:

(a) Comply with legally established safeguards, including legislation on data protection, to ensure confidentiality and respect for the privacy of persons with disabilities;

(b) Comply with internationally accepted norms to protect human rights and fundamental freedoms and ethical principles in the collection and use of statistics.

2. The information collected in accordance with this article shall be disaggregated, as appropriate, and used to help assess the implementation of States Parties' obligations under the present Convention and to identify and address the barriers faced by persons with disabilities in exercising their rights.

3. States Parties shall assume responsibility for the dissemination of these statistics and ensure their accessibility to persons with dis-

abilities and others.

32 artikla

Article 32

*Kansainvälinen yhteistyö**International cooperation*

1. Sopimuspuolet tunnustavat kansainvälisen yhteistyön ja sen edistämisen merkityksen tuettaessa kansallisia pyrkimyksiä tämän yleissopimuksen tarkoituksen ja tavoitteiden toteuttamiseksi, ja ne sitoutuvat toteuttamaan tätä varten asianmukaiset ja tehokkaat toimet valtioiden välillä ja keskuudessa sekä tarvittaessa yhdessä asianomaisten kansainvälisten ja alueellisten järjestöjen ja kansalaisyhteiskunnan kanssa, erityisesti vammaisjärjestöjen kanssa. Näillä toimilla voidaan muun muassa:

a) varmistaa, että vammaiset henkilöt osallistetaan kansainväliseen yhteistyöhön, mukaan lukien kansainväliset kehitysohjelmat, ja että se on heidän saavutettavissaan;

b) helpottaa ja tukea voimavarojen kehittämistä, muun muassa vaihtamalla ja jakamalla tietoa, kokemuksia, koulutusohjelmia ja parhaita käytäntöjä;

c) helpottaa tutkimusyhteistyötä sekä teollisen ja teknisen tiedon saatavuutta;

d) antaa tarvittaessa teknistä ja taloudellista apua, muun muassa helpottamalla saavutettavan teknologian ja apuvälineteknologian saatavuutta ja jakamista, sekä siirtämällä teknologiaa.

2. Tämän artiklan määräykset eivät rajoita kunkin sopimuspuolen velvollisuutta täyttää tämän yleissopimuksen mukaiset velvoitteensa.

33 artikla

Article 33

*Kansallinen täytäntöönpano ja seuranta**National implementation and monitoring*

1. Sopimuspuolet nimeävät hallitusorganisaationsa mukaisesti yhden tai useamman yhteystahon tämän yleissopimuksen täytäntöönpanoon liittyviä asioita varten ja harkitsevat tämän organisaationsa puitteissa koordinaatiojärjestelmän perustamista tai nimeämistä helpottamaan täytäntöönpanoon liittyvää toimintaa eri aloilla ja tasoilla.

2. Kukin sopimuspuoli kyseisessä sopimus-

1. States Parties recognize the importance of international cooperation and its promotion, in support of national efforts for the realization of the purpose and objectives of the present Convention, and will undertake appropriate and effective measures in this regard, between and among States and, as appropriate, in partnership with relevant international and regional organizations and civil society, in particular organizations of persons with disabilities. Such measures could include, inter alia:

(a) Ensuring that international cooperation, including international development programmes, is inclusive of and accessible to persons with disabilities;

(b) Facilitating and supporting capacity-building, including through the exchange and sharing of information, experiences, training programmes and best practices;

(c) Facilitating cooperation in research and access to scientific and technical knowledge;

(d) Providing, as appropriate, technical and economic assistance, including by facilitating access to and sharing of accessible and assistive technologies, and through the transfer of technologies.

2. The provisions of this article are without prejudice to the obligations of each State Party to fulfil its obligations under the present Convention.

1. States Parties, in accordance with their system of organization, shall designate one or more focal points within government for matters relating to the implementation of the present Convention, and shall give due consideration to the establishment or designation of a coordination mechanism within government to facilitate related action in different sectors and at different levels.

2. States Parties shall, in accordance with

puolessa oikeus- ja hallintojärjestelmänsä mukaisesti ylläpitää tai vahvistaa rakennetta, johon kuuluu tarvittaessa yksi tai useampi riippumaton järjestelmä ja jonka avulla edistetään, suojellaan ja seurataan tämän yleissopimuksen täytäntöönpanoa, taikka nimeää tai perustaa tällaisen rakenteen. Nimetessään tai perustaessaan tällaisen järjestelmän sopimuspuolet ottavat huomioon periaatteet, jotka koskevat ihmisoikeuksien suojelemiseksi ja edistämiseksi toimivien kansallisten instituutioiden asemaa ja toimintaa.

3. Kansalaisyhteiskunta, erityisesti vammaiset henkilöt ja heitä edustavat järjestöt, on osallistettava ja se osallistuu seurantamenetelyyn täysimääräisesti.

34 artikla

Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea

1. Perustetaan vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea, jäljempänä 'komitea', joka suorittaa jäljempänä määrättyjä tehtäviä.

2. Tämän yleissopimuksen voimaantulon ajankohtana komitea koostuu 12 asiantuntijasta. Sen jälkeen, kun lisäksi kuusikymmentä sopimuspuolta on ratifioinut yleissopimuksen tai liittynyt siihen, komitean jäsenmäärää lisätään kuudella, jolloin jäseniä on enimmillään 18.

3. Komitean jäsenet toimivat henkilökohtaisessa ominaisuudessaan, ja heillä on oltava korkea moraalinen sekä tunnustettu pätevyys ja kokemus tämän yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvilla aloilla. Nimetessään ehdokkaansa sopimuspuolten on otettava asianmukaisesti huomioon tämän yleissopimuksen 4 artiklan 3 kappaleen määräys.

4. Sopimuspuolet valitsevat komitean jäsenet, kiinnittäen huomiota tasapuoliseen maantieteelliseen jakaumaan, eri kulttuurimuotojen ja merkittävimpien oikeusjärjestelmien edustukseen, eri sukupuolten tasapainoiseen edustukseen sekä vammaisten asiantuntijoiden osallistumiseen.

5. Komitean jäsenet valitaan salaisella lip-päänestyksellä sellaisten henkilöiden luettelosta, jotka sopimuspuolet ovat nimenneet

their legal and administrative systems, maintain, strengthen, designate or establish within the State Party, a framework, including one or more independent mechanisms, as appropriate, to promote, protect and monitor implementation of the present Convention. When designating or establishing such a mechanism, States Parties shall take into account the principles relating to the status and functioning of national institutions for protection and promotion of human rights.

3. Civil society, in particular persons with disabilities and their representative organizations, shall be involved and participate fully in the monitoring process.

Article 34

Committee on the Rights of Persons with Disabilities

1. There shall be established a Committee on the Rights of Persons with Disabilities (hereafter referred to as "the Committee"), which shall carry out the functions hereinafter provided.

2. The Committee shall consist, at the time of entry into force of the present Convention, of twelve experts. After an additional sixty ratifications or accessions to the Convention, the membership of the Committee shall increase by six members, attaining a maximum number of eighteen members.

3. The members of the Committee shall serve in their personal capacity and shall be of high moral standing and recognized competence and experience in the field covered by the present Convention. When nominating their candidates, States Parties are invited to give due consideration to the provision set out in article 4, paragraph 3, of the present Convention.

4. The members of the Committee shall be elected by States Parties, consideration being given to equitable geographical distribution, representation of the different forms of civilization and of the principal legal systems, balanced gender representation and participation of experts with disabilities.

5. The members of the Committee shall be elected by secret ballot from a list of persons nominated by the States Parties from among

kansalaistensa joukosta sopimuspuolten kokouksessa. Näissä kokouksissa, jotka ovat päätösvaltaisia kahden kolmasosan sopimuspuolista ollessa läsnä, valitaan komiteaan ne henkilöt, jotka saavat eniten ääniä sekä ehdottoman enemmistön läsnä olevien ja äänestävien sopimuspuolten edustajien äänistä.

6. Ensimmäinen vaali toimitetaan viimeistään kuuden kuukauden kuluttua tämän yleissopimuksen voimaantulopäivästä. Vähintään neljä kuukautta ennen kunkin vaalin ajankohdtaa Yhdistyneiden Kansakuntien pääsihteeri lähettää sopimuspuolille kirjeen, jossa näitä kehoitetaan nimeämään ehdokkaansa kahden kuukauden kuluessa. Tämän jälkeen pääsihteeri laatii aakkosellisen luettelon kaikista näin nimetyistä henkilöistä mainiten heidät nimenneet sopimuspuolet ja toimittaa luettelon tämän yleissopimuksen sopimuspuolille.

7. Komitean jäsenet valitaan neljän vuoden toimikaudeksi. Heidät voidaan valita uudelleen yhden kerran. Kuuden ensimmäisessä vaalissa valitun jäsenen toimikausi päättyy kuitenkin kahden vuoden kuluttua; tämän artiklan 5 kappaleessa tarkoitetun kokouksen puheenjohtaja valitsee näiden kuuden jäsenen nimet arvalla välittömästi ensimmäisen vaalin jälkeen.

8. Komitean kuusi lisäjäsentä valitaan säännöllisten vaalien yhteydessä tämän artiklan asianmukaisten määräysten mukaisesti.

9. Jos komitean jäsen kuolee tai eroaa tai ilmoittaa, ettei hän muusta syystä enää voi suorittaa tehtäviään, jäsenen nimennyt sopimuspuoli nimeää jäljellä olevaksi toimikaudeksi toisen asiantuntijan, jolla on tämän artiklan asianomaisissa määräyksissä vaadittava pätevyys ja joka täyttää niissä esitetyt vaatimukset.

10. Komitea vahvistaa työjärjestyksensä itse.

11. Yhdistyneiden Kansakuntien pääsihteeri järjestää henkilöstön ja toimintaedellytykset, jotka tarvitaan komitean tehtävien tehokkaaksi suorittamiseksi tämän yleissopimuksen mukaisesti, sekä kutsuu koolle sen ensimmäisen kokouksen.

12. Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen suostumuksella tämän yleissopimuksen mukaisesti perustetun komitean jäsenet

their nationals at meetings of the Conference of States Parties. At those meetings, for which two thirds of States Parties shall constitute a quo-rum, the persons elected to the Committee shall be those who obtain the largest number of votes and an absolute majority of the votes of the representatives of States Parties present and voting.

6. The initial election shall be held no later than six months after the date of entry into force of the present Convention. At least four months before the date of each election, the Secretary-General of the United Nations shall address a letter to the States Parties inviting them to submit the nominations within two months. The Secretary-General shall subsequently prepare a list in alphabetical order of all persons thus nominated, indicating the State Parties which have nominated them, and shall submit it to the States Parties to the present Convention.

7. The members of the Committee shall be elected for a term of four years. They shall be eligible for re-election once. However, the term of six of the members elected at the first election shall expire at the end of two years; immediately after the first election, the names of these six members shall be chosen by lot by the chairperson of the meeting referred to in paragraph 5 of this article.

8. The election of the six additional members of the Committee shall be held on the occasion of regular elections, in accordance with the relevant provisions of this article.

9. If a member of the Committee dies or resigns or declares that for any other cause she or he can no longer perform her or his duties, the State Party which nominated the member shall appoint another expert possessing the qualifications and meeting the requirements set out in the relevant provisions of this article, to serve for the remainder of the term.

10. The Committee shall establish its own rules of procedure.

11. The Secretary-General of the United Nations shall provide the necessary staff and facilities for the effective performance of the functions of the Committee under the present Convention, and shall convene its initial meeting.

12. With the approval of the General Assembly of the United Nations, the members of the Committee established under the pre-

saavat korvausta Yhdistyneiden Kansakuntien varoista ehdoilla, joista yleiskokous voi päättää ottaen huomioon komitean tehtävien tärkeyden.

13. Komitean jäsenillä on oikeus niihin Yhdistyneiden Kansakuntien tehtävissä toimivien asiantuntijoiden toimintaedellytyksiin, erioikeuksiin ja -vapauksiin, joista määrätään Yhdistyneiden Kansakuntien erioikeuksia ja -vapauksia koskevan yleissopimuksen asianmukaisissa määräyksissä.

35 artikla

Sopimuspuolten raportit

1. Kukin sopimuspuoli antaa komitealle Yhdistyneiden Kansakuntien pääsihteerin välityksellä kattavan raportin niistä toimista, joihin se on ryhtynyt täyttääkseen tämän yleissopimuksen mukaiset velvoitteensa, sekä tässä yhteydessä tapahtuneesta kehityksestä kahden vuoden kuluessa tämän yleissopimuksen voimaantulosta kyseisen sopimuspuolen osalta.

2. Tämän jälkeen sopimuspuolet antavat seuraavat raporttinsa vähintään neljän vuoden välein ja lisäksi komitean pyynnöstä.

3. Komitea päättää raporttien sisältöä koskevista ohjeista.

4. Sopimuspuolen, joka on antanut ensimmäisen kattavan raporttinsa komitealle, ei tarvitse myöhemmissä raporteissaan toistaa aiemmin annettuja tietoja. Sopimuspuolia kehoitetaan komitealle annettavia raportteja valmistellessaan kiinnittämään huomiota raportointimenettelyn avoimuuteen sekä ottamaan asianmukaisesti huomioon tämän yleissopimuksen 4 artiklan 3 kappaleen määräys.

5. Raporteissa voidaan tuoda esille tekijöitä ja ongelmia, jotka vaikuttavat tämän yleissopimuksen mukaisten velvoitteiden täytännön laajuuteen.

36 artikla

Raporttien käsittely

1. Komitea käsittelee jokaisen raportin ja esittää niistä asianmukaisiksi katsomansa ehdotukset ja yleiset suositukset sekä toimittaa

sent Convention shall receive emoluments from United Nations resources on such terms and conditions as the Assembly may decide, having regard to the importance of the Committee's responsibilities.

13. The members of the Committee shall be entitled to the facilities, privileges and immunities of experts on mission for the United Nations as laid down in the relevant sections of the Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations.

Article 35

Reports by States Parties

1. Each State Party shall submit to the Committee, through the Secretary-General of the United Nations, a comprehensive report on measures taken to give effect to its obligations under the present Convention and on the progress made in that regard, within two years after the entry into force of the present Convention for the State Party concerned.

2. Thereafter, States Parties shall submit subsequent reports at least every four years and further whenever the Committee so requests.

3. The Committee shall decide any guidelines applicable to the content of the reports.

4. A State Party which has submitted a comprehensive initial report to the Committee need not, in its subsequent reports, repeat information previously provided. When preparing reports to the Committee, States Parties are invited to consider doing so in an open and transparent process and to give due consideration to the provision set out in article 4, paragraph 3, of the present Convention.

5. Reports may indicate factors and difficulties affecting the degree of fulfilment of obligations under the present Convention.

Article 36

Consideration of reports

1. Each report shall be considered by the Committee, which shall make such suggestions and general recommendations on the

nämä kyseiselle sopimuspuolelle. Sopimuspuoli voi vastata antamalla komitealle valitsemiaan tietoja. Komitea voi pyytää sopimuspuolilta tämän yleissopimuksen täytäntöönpanon kannalta merkityksellisiä lisätietoja.

2. Jos sopimuspuoli myöhästyy merkittävästi raporttinsa antamisessa, komitea voi ilmoittaa sopimuspuolelle tarpeesta selvittää tämän yleissopimuksen täytäntöönpanoa sopimuspuolella komitean käytettävissä olevien luotettavien tietojen perusteella, mikäli sopimuspuoli ei anna raporttia kolmen kuukauden kuluessa ilmoituksesta. Komitea kutsuu sopimuspuolen osallistumaan selvitykseen. Jos sopimuspuoli tämän ilmoituksen johdosta antaa vaadittavan raportin, sovelletaan tämän artiklan 1 kappaleen määräyksiä.

3. Yhdistyneiden Kansakuntien pääsihteeri saattaa raportit kaikkien sopimuspuolten saataville.

4. Sopimuspuolet saattavat raporttinsa laajasti yleisön saataville omissa maissaan ja helpottavat näihin kertomuksiin liittyvien ehdotusten ja yleisten suositusten saatavuutta.

5. Jos komitea katsoo sen tarpeelliseksi, se toimittaa Yhdistyneiden Kansakuntien erityisjärjestöille, rahastoille ja ohjelmille sekä muille toimivaltaisille elimille sopimuspuolten raportteja vastatakseen pyyntöön tai siihen sisältyvään teknisen neuvonnan tai avun tarpeen ilmaukseen, yhdessä komitean näitä pyyntöjä tai ilmauksia koskevien mahdollisten havaintojen ja suositusten kanssa.

37 artikla

Sopimuspuolten ja komitean välinen yhteistyö

1. Sopimuspuolet toimivat yhteistyössä komitean kanssa ja avustavat sen jäseniä näiden tehtävän täyttämässä.

2. Suhteissaan sopimuspuoliin komitea ottaa asianmukaisesti huomioon tavat ja keinot, joilla voidaan parantaa kansallisia valmiuksia panna tämä yleissopimus täytäntöön, muun muassa kansainvälisellä yhteistyöllä.

report as it may consider appropriate and shall forward these to the State Party concerned. The State Party may respond with any information it chooses to the Committee. The Committee may request further information from States Parties relevant to the implementation of the present Convention.

2. If a State Party is significantly overdue in the submission of a report, the Committee may notify the State Party concerned of the need to examine the implementation of the present Convention in that State Party, on the basis of reliable information available to the Committee, if the relevant report is not submitted within three months following the notification. The Committee shall invite the State Party concerned to participate in such examination. Should the State Party respond by submitting the relevant report, the provisions of paragraph 1 of this article will apply.

3. The Secretary-General of the United Nations shall make available the reports to all States Parties.

4. States Parties shall make their reports widely available to the public in their own countries and facilitate access to the suggestions and general recommendations relating to these reports.

5. The Committee shall transmit, as it may consider appropriate, to the specialized agencies, funds and programmes of the United Nations, and other competent bodies, reports from States Parties in order to address a request or indication of a need for technical advice or assistance contained therein, along with the Committee's observations and recommendations, if any, on these requests or indications.

Article 37

Cooperation between States Parties and the Committee

1. Each State Party shall cooperate with the Committee and assist its members in the fulfilment of their mandate.

2. In its relationship with States Parties, the Committee shall give due consideration to ways and means of enhancing national capacities for the implementation of the present Convention, including through international cooperation.

38 artikla

Komitean suhde muihin elimiin

Tämän yleissopimuksen tehokkaan täytäntöönpanon edistämiseksi ja kansainvälisen yhteistyön kannustamiseksi sopimuksen soveltamisalalla:

a) Yhdistyneiden Kansakuntien erityisjärjestöillä ja muilla sen elimillä on oikeus olla edustettuina tämän yleissopimuksen sellaisten määräysten täytäntöönpanon arvioinnissa, jotka kuuluvat niiden toimialaan. Komitea voi tarvittaessa pyytää erityisjärjestöjä ja muita sopiviksi katsomiaan toimivaltaisia yhteisöjä antamaan asiantuntija-apua niiden toimialaan kuuluvissa yleissopimuksen täytäntöönpanoa koskevissa kysymyksissä. Komitea voi pyytää Yhdistyneiden Kansakuntien erityisjärjestöjä ja muita sen elimiä antamaan raportteja yleissopimuksen täytäntöönpanosta niiden toimialoilla;

b) tehtävänsä suorittaessaan komitea kuulee tarvittaessa muita asiaan liittyviä kansainvälisillä ihmisoikeussopimuksilla perustettuja elimiä tarkoituksena varmistaa raportointiohjeiden, ehdotusten ja yleisten suositusten yhdenmukaisuus sekä välttää moninkertaisuutta ja päällekkäisyyttä eri elinten tehtävien suorittamisessa.

39 artikla

Komitean raportti

Komitea antaa kahden vuoden välein raportin toiminnastaan yleiskokoukselle sekä talous- ja sosiaalineuvostolle, ja se voi esittää ehdotuksia ja yleisiä suosituksia, jotka perustuvat sen sopimuspuolilta saamien raporttien ja tietojen tutkimiseen. Nämä ehdotukset ja yleiset suositukset sisällytetään komitean raporttiin yhdessä sopimuspuolten mahdollisten huomioiden kanssa.

Article 38

Relationship of the Committee with other bodies

In order to foster the effective implementation of the present Convention and to encourage international cooperation in the field covered by the present Convention:

(a) The specialized agencies and other United Nations organs shall be entitled to be represented at the consideration of the implementation of such provisions of the present Convention as fall within the scope of their mandate. The Committee may invite the specialized agencies and other competent bodies as it may consider appropriate to provide expert advice on the implementation of the Convention in areas falling within the scope of their respective mandates. The Committee may invite specialized agencies and other United Nations organs to submit reports on the implementation of the Convention in areas falling within the scope of their activities;

(b) The Committee, as it discharges its mandate, shall consult, as appropriate, other relevant bodies instituted by international human rights treaties, with a view to ensuring the consistency of their respective reporting guidelines, suggestions and general recommendations, and avoiding duplication and overlap in the performance of their functions.

Article 39

Report of the Committee

The Committee shall report every two years to the General Assembly and to the Economic and Social Council on its activities, and may make suggestions and general recommendations based on the examination of reports and information received from the States Parties. Such suggestions and general recommendations shall be included in the report of the Committee together with comments, if any, from States Parties.

40 artikla

Sopimuspuolten kokous

1. Sopimuspuolet kokoontuvat säännöllisesti sopimuspuolten kokoukseen käsittelemään tämän yleissopimuksen täytäntöönpanoon liittyviä asioita.

2. Viimeistään kuuden kuukauden kuluttua tämän yleissopimuksen voimaantulosta Yhdistyneiden Kansakuntien pääsihteeri kutsuu koolle sopimuspuolten kokouksen. Seuraavat sopimuspuolten kokoukset Yhdistyneiden Kansakuntien pääsihteeri kutsuu koolle kahden vuoden välein tai kyseisen kokouksen päätöksen mukaan.

41 artikla

Tallettaja

Yhdistyneiden Kansakuntien pääsihteeri toimii tämän yleissopimuksen tallettajana.

42 artikla

Allekirjoittaminen

Tämä yleissopimus on avoinna allekirjoittamista varten kaikille valtioille ja alueellisen yhdentymisen järjestöille Yhdistyneiden Kansakuntien päämajassa New Yorkissa 30 päivästä maaliskuuta 2007 lukien.

43 artikla

Sitoumuksen ilmaiseminen

Tämä yleissopimus on sen allekirjoittajavaltioiden ratifioitava ja sen allekirjoittavien alueellisen yhdentymisen järjestöjen virallisesti vahvistettava. Yleissopimus on avoinna liittymistä varten valtioille tai alueellisen yhdentymisen järjestöille, jotka eivät ole allekirjoittaneet sitä.

44 artikla

Alueellisen yhdentymisen järjestöt

1. 'Alueellisen yhdentymisen järjestö' tar-

Article 40

Conference of States Parties

1. The States Parties shall meet regularly in a Conference of States Parties in order to consider any matter with regard to the implementation of the present Convention.

2. No later than six months after the entry into force of the present Convention, the Conference of States Parties shall be convened by the Secretary-General of the United Nations. The subsequent meetings shall be convened by the Secretary-General biennially or upon the decision of the Conference of States Parties.

Article 41

Depositary

The Secretary-General of the United Nations shall be the depositary of the present Convention.

Article 42

Signature

The present Convention shall be open for signature by all States and by regional integration organizations at United Nations Headquarters in New York as of 30 March 2007.

Article 43

Consent to be bound

The present Convention shall be subject to ratification by signatory States and to formal confirmation by signatory regional integration organizations. It shall be open for accession by any State or regional integration organization which has not signed the Convention.

Article 44

Regional integration organizations

1. "Regional integration organization" shall

koittaa tietyn alueen täysivaltaisten valtioiden muodostamaa järjestöä, jolle sen jäsenvaltiot ovat siirtäneet toimivaltaa tämän yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvissa asioissa. Tällaiset järjestöt ilmoittavat virallista vahvistamista koskeissa asiakirjoissaan tai liittymiskirjoissaan toimivaltansa laajuuden tämän yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvien asioiden osalta. Myöhemmin ne ilmoittavat tallettajalle mahdollisista merkittävistä toimivaltansa laajuuden muutoksista.

2. Tässä yleissopimuksessa olevia viittauksia ”sopimuspuoliin” sovelletaan näihin järjestöihin niiden toimivallan rajoissa.

3. Sovellettaessa tämän yleissopimuksen 45 artiklan 1 kappaletta ja 47 artiklan 2 ja 3 kappaletta ei oteta lukuun alueellisen yhdentymisen järjestön tallettamia asiakirjoja.

4. Alueellisen yhdentymisen järjestöt voivat toimivaltaansa kuuluvissa asioissa käyttää äänioikeuttaan sopimuspuolten kokouksessa, jolloin niiden käytettävissä oleva äänimäärä on yhtä suuri kuin niiden tämän yleissopimuksen sopimuspuolina olevien jäsenvaltioiden määrä. Tällainen järjestö ei saa käyttää äänioikeuttaan, jos jokin sen jäsenvaltioista käyttää omaa äänioikeuttaan, ja päinvastoin.

45 artikla

Voimaantulo

1. Tämä yleissopimus tulee voimaan kolmantenkymmenentenä päivänä sen jälkeen, kun kahdeskymmenes ratifioimis- tai liittymiskirja on talletettu.

2. Kunkin sellaisen valtion tai alueellisen yhdentymisen järjestön osalta, joka ratifioi tai virallisesti vahvistaa yleissopimuksen tai liittyy siihen sen jälkeen, kun kahdeskymmenes asianmukainen asiakirja on talletettu, yleissopimus tulee voimaan kolmantenkymmenentenä päivänä sen jälkeen, kun se on tallettanut oman asianmukaisen asiakirjansa.

46 artikla

Varaumat

1. Tämän yleissopimuksen tavoitteen ja tarkoituksen vastaisia varaumia ei saa tehdä.

mean an organization constituted by sovereign States of a given region, to which its member States have transferred competence in respect of matters governed by the present Convention. Such organizations shall declare, in their instruments of formal confirmation or accession, the extent of their competence with respect to matters governed by the present Convention. Subsequently, they shall inform the depositary of any substantial modification in the extent of their competence.

2. References to “States Parties” in the present Convention shall apply to such organizations within the limits of their competence.

3. For the purposes of article 45, paragraph 1, and article 47, paragraphs 2 and 3, of the present Convention, any instrument deposited by a regional integration organization shall not be counted.

4. Regional integration organizations, in matters within their competence, may exercise their right to vote in the Conference of States Parties, with a number of votes equal to the number of their member States that are Parties to the present Convention. Such an organization shall not exercise its right to vote if any of its member States exercises its right, and vice versa.

Article 45

Entry into force

1. The present Convention shall enter into force on the thirtieth day after the deposit of the twentieth instrument of ratification or accession.

2. For each State or regional integration organization ratifying, formally confirming or acceding to the present Convention after the deposit of the twentieth such instrument, the Convention shall enter into force on the thirtieth day after the deposit of its own such instrument.

Article 46

Reservations

1. Reservations incompatible with the object and purpose of the present Convention

2. Varaukset voidaan peruuttaa milloin tahansa.

shall not be permitted.

2. Reservations may be withdrawn at any time.

47 artikla

Article 47

Muutokset

Amendments

1. Sopimuspuoli voi ehdottaa tämän yleis-sopimuksen muuttamista ja toimittaa muutosehdotuksensa Yhdistyneiden Kansakuntien pääsihteerille. Pääsihteeri toimittaa muutosehdotukset tiedoksi sopimuspuolille ja pyytää näitä ilmoittamaan, kannattavatko ne sopimuspuolten kokouksen koolle kutsumista ehdotusten käsittelemistä ja niistä päättämistä varten. Jos neljän kuukauden kuluessa tällaisesta tiedonannosta vähintään kolmasosa sopimuspuolista ilmoittaa kannattavansa kokouksen koolle kutsumista, pääsihteeri kutsuu kokouksen koolle Yhdistyneiden Kansakuntien alaisuudessa. Pääsihteeri toimittaa muutoksen, jonka läsnä olevien ja äänestävien sopimuspuolten kahden kolmasosan enemmistö on hyväksynyt, yleiskokouksen hyväksyttäväksi ja sen jälkeen kaikkien sopimuspuolten hyväksyttäväksi.

1. Any State Party may propose an amendment to the present Convention and submit it to the Secretary-General of the United Nations. The Secretary-General shall communicate any proposed amendments to States Parties, with a request to be notified whether they favour a conference of States Parties for the purpose of considering and deciding upon the proposals. In the event that, within four months from the date of such communication, at least one third of the States Parties favour such a conference, the Secretary-General shall convene the conference under the auspices of the United Nations. Any amendment adopted by a majority of two thirds of the States Parties present and voting shall be submitted by the Secretary-General to the General Assembly of the United Nations for approval and thereafter to all States Parties for acceptance.

2. Tämän artiklan 1 kappaleen mukaisesti hyväksytty ja vahvistettu muutos tulee voimaan kolmantenakymmenentenä päivänä sen jälkeen, kun talletettujen hyväksymiskirjojen määrä on noussut kahteen kolmasosaan sopimuspuolten määrästä kokouksen antaman hyväksymisen ajankohtana. Sen jälkeen muutos tulee voimaan sopimuspuolen osalta kolmantenakymmenentenä päivänä sopimuspuolen oman hyväksymiskirjan tallettamisen jälkeen. Muutos sitoo ainoastaan niitä sopimuspuolia, jotka ovat hyväksyneet sen.

2. An amendment adopted and approved in accordance with paragraph 1 of this article shall enter into force on the thirtieth day after the number of instruments of acceptance deposited reaches two thirds of the number of States Parties at the date of adoption of the amendment. Thereafter, the amendment shall enter into force for any State Party on the thirtieth day following the deposit of its own instrument of acceptance. An amendment shall be binding only on those States Parties which have accepted it.

3. Jos sopimuspuolten kokous yksimielisesti niin päättää, tämän artiklan 1 kappaleen mukaisesti hyväksytty muutos, joka koskee yksinomaan 34, 38, 39 ja 40 artiklaa, tulee kaikkien sopimuspuolten osalta voimaan kolmantenakymmenentenä päivänä sen jälkeen, kun talletettujen hyväksymiskirjojen määrä on noussut kahteen kolmasosaan sopimuspuolten määrästä kokouksen antaman hyväksymisen ajankohtana.

3. If so decided by the Conference of States Parties by consensus, an amendment adopted and approved in accordance with paragraph 1 of this article which relates exclusively to articles 34, 38, 39 and 40 shall enter into force for all States Parties on the thirtieth day after the number of instruments of acceptance deposited reaches two thirds of the number of States Parties at the date of adoption of the amendment.

48 artikla

Irtisanominen

Sopimuspuoli voi irtisanoa tämän yleissopimuksen ilmoittamalla asiasta kirjallisesti Yhdistyneiden Kansakuntien pääsihteerille. Irtisanominen tulee voimaan vuoden kuluttua siitä päivästä, jona pääsihteeri on vastaanottanut ilmoituksen.

49 artikla

Saavutettava muoto

Tämän yleissopimuksen teksti on oltava käytettävissä kaikille saavutettavissa muodoissa.

50 artikla

Todistusvoimaiset tekstit

Tämän yleissopimuksen arabian-, englannin-, espanjan-, kiinan-, ranskan- ja venäjänkieliset tekstit ovat yhtä todistusvoimaiset.

TÄMÄN VAKUUDEKSI allekirjoittaneet täysivaltaiset edustajat, hallitustensa siihen asianmukaisesti valtuuttamina, ovat allekirjoittaneet tämän yleissopimuksen.

Article 48

Denunciation

A State Party may denounce the present Convention by written notification to the Secretary-General of the United Nations. The denunciation shall become effective one year after the date of receipt of the notification by the Secretary-General.

Article 49

Accessible format

The text of the present Convention shall be made available in accessible formats.

Article 50

Authentic texts

The Arabic, Chinese, English, French, Russian and Spanish texts of the present Convention shall be equally authentic.

IN WITNESS THEREOF the undersigned plenipotentiaries, being duly authorized thereto by their respective Governments, have signed the present Convention.

VÄMMAISTEN HENKILÖIDEN OIKEUKSISTA TEHDYN YLEISSOPIMUKSEN VALINNAINEN PÖYTÄKIRJA

OPTIONAL PROTOCOL TO THE CONVENTION ON THE RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES

Tämän pöytäkirjan sopimuspuolet ovat sopineet seuraavaa:

The States Parties to the present Protocol have agreed as follows:

1 artikla

1. Tämän pöytäkirjan sopimuspuoli ("sopimuspuoli") tunnustaa vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean ("komitea") toimivallan vastaanottaa ja käsitellä kyseisen sopimuspuolen lainkäyttövaltaan kuuluvien luonnollisten henkilöiden tai näiden ryhmien tekemiä tai näiden puolesta tehtyjä valituksia, joissa nämä väittävät kyseisen sopimuspuolen rikkoneen yleissopimuksen määräyksiä.

2. Komitea ei ota vastaan valitusta, jos se koskee sellaista yleissopimuksen sopimuspuolta, joka ei ole tämän pöytäkirjan sopimuspuoli.

2 artikla

Komitea ei ota valitusta tutkittavakseen, jos:

- (a) valitus on tehty nimettömänä;
- (b) valituksessa on käytetty väärin valitusoikeutta tai yleissopimuksen määräykset eivät sovellu valitukseen;
- (c) komitea on jo tutkinut saman asian tai sitä on tutkittu tai tutkitaan muussa kansainvälisessä tutkinta- tai ratkaisumenettelyssä;
- (d) kaikkia käytettävissä olevia kotimaisia oikeussuojakeinoja ei ole käytetty. Tätä määrystä ei sovelleta, jos oikeussuojakeinojen soveltaminen on kohtuuttomasti pitkittynyt tai todennäköisesti ei anna tehokasta oikeussuojaa;
- (e) valitus on ilmeisen perusteeton tai sitä ei ole perusteltu riittävästi; tai
- (f) valituksen kohteena olevat seikat ovat tapahtuneet ennen tämän pöytäkirjan voimaantuloa kyseisen sopimuspuolen osalta, elleivät nämä seikat ole jatkuneet kyseisen ajankohdan jälkeen.

3 artikla

Article 1

1. A State Party to the present Protocol ("State Party") recognizes the competence of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities ("the Committee") to receive and consider communications from or on behalf of individuals or groups of individuals subject to its jurisdiction who claim to be victims of a violation by that State Party of the provisions of the Convention.

2. No communication shall be received by the Committee if it concerns a State Party to the Convention that is not a party to the present Protocol.

Article 2

The Committee shall consider a communication inadmissible when:

- (a) The communication is anonymous;
- (b) The communication constitutes an abuse of the right of submission of such communications or is incompatible with the provisions of the Convention;
- (c) The same matter has already been examined by the Committee or has been or is being examined under another procedure of international investigation or settlement;
- (d) All available domestic remedies have not been exhausted. This shall not be the rule where the application of the remedies is unreasonably prolonged or unlikely to bring effective relief;
- (e) It is manifestly ill-founded or not sufficiently substantiated; or when
- (f) The facts that are the subject of the communication occurred prior to the entry into force of the present Protocol for the State Party concerned unless those facts continued after that date.

Article 3

Jollei tämän pöytäkirjan 2 artiklan määräyksistä muuta johdu, komitea saattaa sille tehdyt valitukset luottamuksellisesti sopimuspuolen tietoon. Vastaanottava sopimuspuoli toimittaa kuuden kuukauden kuluessa komitealle kirjallisen selvityksensä tai lausuntonsa asiasta sekä toimista, joihin tämä sopimuspuoli on mahdollisesti ryhtynyt.

4 artikla

1. Komitea voi milloin tahansa valituksen vastaanottamisen jälkeen ja ennen asiasisältöä koskevan ratkaisun tekemistä toimittaa asianosaisena olevalle sopimuspuolelle sen kiireellisesti käsiteltäväksi pyynnön ryhtyä sellaisiin väliaikaisiin toimenpiteisiin, jotka voivat olla tarpeen, jotta vältettäisiin väitetystä loukkauksesta uhrille tai uhreille mahdollisesti aiheutuva peruuttamaton vahinko.

2. Se, että komitea käyttää 1 kohdan mukaista harkintavaltaansa, ei tarkoita, että se olisi päättänyt ottaa valituksen tutkittavaksi tai ratkaissut sen asiasisällön.

5 artikla

Komitea käsittelee tämän pöytäkirjan mukaisesti tehdyt valitukset suljetuissa istunnoissa. Tutkittuaan valituksen komitea toimittaa mahdolliset ehdotuksensa ja suosituksensa asianosaisena olevalle sopimuspuolelle ja valittajalle.

6 artikla

1. Jos komitean saaman luotettavan tiedon mukaan sopimuspuoli on vakavasti tai järjestelmällisesti loukannut yleissopimuksessa määrättyjä oikeuksia, komitea pyytää tätä sopimuspuolta tekemään yhteistyötä tietojen tutkimiseksi ja tätä varten toimittamaan kyseisiä tietoja koskevan vastineen.

2. Ottaen huomioon asianosaisena olevan sopimuspuolen mahdollisesti toimittaman vastineen sekä muut käytettävissään olevat luotettavat tiedot komitea voi nimetä yhden tai useamman jäsenensä suorittamaan tutkimuksen ja antamaan siitä kiireellisesti kertomuksen komitealle. Tutkintaan voi sisältyä käynti sopimuspuolen alueella, mikäli käynti on perusteltavissa ja sopimuspuoli suostuu siihen.

Subject to the provisions of article 2 of the present Protocol, the Committee shall bring any communications submitted to it confidentially to the attention of the State Party. Within six months, the receiving State shall submit to the Committee written explanations or statements clarifying the matter and the remedy, if any, that may have been taken by that State.

Article 4

1. At any time after the receipt of a communication and before a determination on the merits has been reached, the Committee may transmit to the State Party concerned for its urgent consideration a request that the State Party take such interim measures as may be necessary to avoid possible irreparable damage to the victim or victims of the alleged violation.

2. Where the Committee exercises its discretion under paragraph 1 of this article, this does not imply a determination on admissibility or on the merits of the communication.

Article 5

The Committee shall hold closed meetings when examining communications under the present Protocol. After examining a communication, the Committee shall forward its suggestions and recommendations, if any, to the State Party concerned and to the petitioner.

Article 6

1. If the Committee receives reliable information indicating grave or systematic violations by a State Party of rights set forth in the Convention, the Committee shall invite that State Party to cooperate in the examination of the information and to this end submit observations with regard to the information concerned.

2. Taking into account any observations that may have been submitted by the State Party concerned as well as any other reliable information available to it, the Committee may designate one or more of its members to conduct an inquiry and to report urgently to the Committee. Where warranted and with the consent of the State Party, the inquiry may include a visit to its territory.

3. Käsiteltyään tutkinnan tulokset komitea toimittaa ne asianosaisena olevalle sopimusvaltiolle yhdessä mahdollisten kommenttien ja suositusten kanssa.

4. Asianosaisena oleva sopimuspuoli toimittaa vastineensa komitealle kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun se on ottanut vastaan komitean toimittamat tulokset, kommentit ja suositukset.

5. Tutkinta suoritetaan luottamuksellisesti, ja sopimuspuolen kanssa pyritään yhteistyöhön kaikissa menettelyvaiheissa.

7 artikla

1. Komitea voi pyytää asianosaisena olevaa sopimuspuolta sisällyttämään yleissopimuksen 35 artiklan mukaiseen raporttiinsa yksityiskohtaiset tiedot toimenpiteistä, jotka on toteutettu tämän pöytäkirjan 6 artiklan mukaisesti suoritettuna tutkinnan johdosta.

2. Komitea voi tarvittaessa 6 artiklan 4 kappaleessa tarkoitettuna kuuden kuukauden määräajan kuluessa pyytää asianosaisena olevaa sopimuspuolta ilmoittamaan sille toimenpiteistä, joihin tutkinnan johdosta on ryhdytty.

8 artikla

Sopimuspuoli voi tämän pöytäkirjan allekirjoittaessaan tai ratifioidessaan tai siihen liittyessään antaa selityksen, ettei se tunnusta komitean 6 ja 7 artiklan mukaista toimivaltaa.

9 artikla

Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteeri toimii tämän pöytäkirjan tallettajana.

10 artikla

Tämä pöytäkirja on avoinna allekirjoittamista varten yleissopimuksen allekirjoittajina oleville valtioille ja alueellisen yhdentymisen järjestöille Yhdistyneiden kansakuntien päämajassa New Yorkissa 30 päivästä maaliskuuta 2007 lukien.

11 artikla

Tämän pöytäkirjan allekirjoittaneet valtiot, jotka ovat ratifioineet yleissopimuksen tai liittyneet siihen, voivat ratifioida tämän pöytäkirjan. Tämän pöytäkirjan allekirjoittaneet

3. After examining the findings of such an inquiry, the Committee shall transmit these findings to the State Party concerned together with any comments and recommendations.

4. The State Party concerned shall, within six months of receiving the findings, comments and recommendations transmitted by the Committee, submit its observations to the Committee.

5. Such an inquiry shall be conducted confidentially and the cooperation of the State Party shall be sought at all stages of the proceedings.

Article 7

1. The Committee may invite the State Party concerned to include in its report under article 35 of the Convention details of any measures taken in response to an inquiry conducted under article 6 of the present Protocol.

2. The Committee may, if necessary, after the end of the period of six months referred to in article 6, paragraph 4, invite the State Party concerned to inform it of the measures taken in response to such an inquiry.

Article 8

Each State Party may, at the time of signature or ratification of the present Protocol or accession thereto, declare that it does not recognize the competence of the Committee provided for in articles 6 and 7.

Article 9

The Secretary-General of the United Nations shall be the depositary of the present Protocol.

Article 10

The present Protocol shall be open for signature by signatory States and regional integration organizations of the Convention at United Nations Headquarters in New York as of 30 March 2007.

Article 11

The present Protocol shall be subject to ratification by signatory States of the present Protocol which have ratified or acceded to the Convention. It shall be subject to formal

alueellisen yhdentymisen järjestöt, jotka ovat virallisesti vahvistaneet tai liittyneet yleissopimukseen, voivat sen virallisesti vahvistaa. Pöytäkirja on avoinna liittymistä varten valtiolle tai alueellisen yhdentymisen järjestöille, jotka ovat ratifioineet tai virallisesti vahvistaneet yleissopimuksen tai liittyneet siihen eivätkä ole allekirjoittaneet pöytäkirjaa.

12 artikla

1. ”Alueellisen yhdentymisen järjestö” tarkoittaa tietyn alueen täysivaltaisten valtioiden muodostamaa järjestöä, jolle sen jäsenvaltiot ovat siirtäneet toimivaltaa yleissopimuksen ja tämän pöytäkirjan soveltamisalaan kuuluvissa asioissa. Tällaiset järjestöt ilmoittavat virallisista vahvistamista koskevissa asiakirjoissaan tai liittymiskirjoissaan toimivaltansa laajuuden yleissopimuksen ja tämän pöytäkirjan soveltamisalaan kuuluvien asioiden osalta.

Myöhemmin ne ilmoittavat tallettajalle mahdollisista merkittävistä toimivaltansa laajuuden muutoksista.

2. Tässä pöytäkirjassa olevia viittauksia ”sopimuspuoliin” sovelletaan näihin järjestöihin niiden toimivallan rajoissa.

3. Sovelletaessa tämän pöytäkirjan 13 artiklan 1 kappaletta ja 15 artiklan 2 kappaletta ei oteta lukuun alueellisen yhdentymisen järjestön tallettamia asiakirjoja.

4. Alueellisen yhdentymisen järjestöt voivat toimivaltansa kuuluvissa asioissa käyttää äänioikeuttaan sopimuspuolten kokouksessa, jolloin niiden käytettävissä oleva äänimäärä on yhtä suuri kuin niiden tämän pöytäkirjan sopimuspuolina olevien jäsenvaltioiden määrä. Tällainen järjestö ei saa käyttää äänioikeuttaan, jos jokin sen jäsenvaltioista käyttää omaa äänioikeuttaan, ja päinvastoin.

13 artikla

1. Jollei yleissopimuksen voimaantulosta muuta johdu, tämä pöytäkirja tulee voimaan kolmantenakymmenentenä päivänä sen jälkeen, kun kymmenes ratifioimis- tai liittymiskirja on talletettu.

2. Kunkin sellaisen valtion tai alueellisen yhdentymisen järjestön osalta, joka ratifioi tai virallisesti vahvistaa pöytäkirjan tai liittyy siihen sen jälkeen, kun kymmenes asianmu-

confirmation by signatory regional integration organizations of the present Protocol which have formally confirmed or acceded to the Convention. It shall be open for accession by any State or regional integration organization which has ratified, formally confirmed or acceded to the Convention and which has not signed the Protocol.

Article 12

1. “Regional integration organization” shall mean an organization constituted by sovereign States of a given region, to which its member States have transferred competence in respect of matters governed by the Convention and the present Protocol. Such organizations shall declare, in their instruments of formal confirmation or accession, the extent of their competence with respect to matters governed by the Convention and the present Protocol.

Subsequently, they shall inform the depositary of any substantial modification in the extent of their competence.

2. References to “States Parties” in the present Protocol shall apply to such organizations within the limits of their competence.

3. For the purposes of article 13, paragraph 1, and article 15, paragraph 2, of the present Protocol, any instrument deposited by a regional integration organization shall not be counted.

4. Regional integration organizations, in matters within their competence, may exercise their right to vote in the meeting of States Parties, with a number of votes equal to the number of their member States that are Parties to the present Protocol. Such an organization shall not exercise its right to vote if any of its member States exercises its right, and vice versa.

Article 13

1. Subject to the entry into force of the Convention, the present Protocol shall enter into force on the thirtieth day after the deposit of the tenth instrument of ratification or accession.

2. For each State or regional integration organization ratifying, formally confirming or acceding to the present Protocol after the deposit of the tenth such instrument, the Pro-

kainen asiakirja on talletettu, pöytäkirja tulee voimaan kolmantenakymmenentenä päivänä sen jälkeen, kun se on tallettanut oman asianmukaisen asiakirjansa.

14 artikla

1. Tämän pöytäkirjan tavoitteen ja tarkoituksen vastaisia varaumia ei saa tehdä.

2. Varaumat voidaan peruuttaa milloin tahansa.

15 artikla

1. Sopimuspuoli voi ehdottaa tämän pöytäkirjan muuttamista ja toimittaa muutosehdotuksensa Yhdistyneiden Kansakuntien pääsihteerille. Pääsihteeri toimittaa muutosehdotukset tiedoksi sopimuspuolille ja pyytää näitä ilmoittamaan, kannattavatko ne sopimuspuolten kokouksen koolle kutsumista ehdotusten käsittelemistä ja niistä päättämistä varten. Jos neljän kuukauden kuluessa tällaisesta tiedonannosta vähintään kolmasosa sopimuspuolista ilmoittaa kannattavansa kokouksen koolle kutsumista, pääsihteeri kutsuu kokouksen koolle Yhdistyneiden Kansakuntien alaisuudessa. Pääsihteeri toimittaa muutoksen, jonka läsnä olevien ja äänestävien sopimuspuolten kahden kolmasosan enemmistö on hyväksynyt, yleiskokouksen hyväksyttäväksi ja sen jälkeen kaikkien sopimuspuolten hyväksyttäväksi.

2. Tämän artiklan 1 kappaleen mukaisesti hyväksytty ja vahvistettu muutos tulee voimaan kolmantenakymmenentenä päivänä sen jälkeen, kun talletettujen hyväksymiskirjojen määrä on noussut kahteen kolmasosaan sopimuspuolten määrästä konferenssin antaman hyväksymisen ajankohtana. Sen jälkeen muutos tulee voimaan sopimuspuolen osalta kolmantenakymmenentenä päivänä sopimuspuolen oman hyväksymiskirjan tallettamisen jälkeen. Muutos sitoo ainoastaan niitä sopimuspuolia, jotka ovat hyväksyneet sen.

16 artikla

Sopimuspuoli voi irtisanoa tämän pöytäkirjan ilmoittamalla asiasta kirjallisesti Yhdistyneiden Kansakuntien pääsihteerille. Irtisanominen tulee voimaan vuoden kuluttua sen jälkeen, kun pääsihteeri on vastaanottanut ilmoituksen.

Protocol shall enter into force on the thirtieth day after the deposit of its own such instrument.

Article 14

1. Reservations incompatible with the object and purpose of the present Protocol shall not be permitted.

2. Reservations may be withdrawn at any time.

Article 15

1. Any State Party may propose an amendment to the present Protocol and submit it to the Secretary-General of the United Nations. The Secretary-General shall communicate any pro-posed amendments to States Parties, with a request to be notified whether they favour a meeting of States Parties for the purpose of considering and deciding upon the proposals. In the event that, within four months from the date of such communication, at least one third of the States Parties favour such a meeting, the Secretary-General shall convene the meeting under the auspices of the United Nations. Any amendment adopted by a majority of two thirds of the States Parties present and voting shall be submitted by the Secretary-General to the General Assembly of the United Nations for approval and thereafter to all States Parties for acceptance.

2. An amendment adopted and approved in accordance with paragraph 1 of this article shall enter into force on the thirtieth day after the number of instruments of acceptance deposited reaches two thirds of the number of States Parties at the date of adoption of the amendment. Thereafter, the amendment shall enter into force for any State Party on the thirtieth day following the deposit of its own instrument of acceptance. An amendment shall be binding only on those States Parties which have accepted it.

Article 16

A State Party may denounce the present Protocol by written notification to the Secretary-General of the United Nations. The denunciation shall become effective one year after the date of receipt of the notification by the Secretary-General.

17 artikla

Tämän pöytäkirjan teksti on oltava käytettävissä kaikille saavutettavissa muodoissa.

Article 17

The text of the present Protocol shall be made available in accessible formats.

18 artikla

Tämän pöytäkirjan arabian-, englannin-, espanjan-, kiinan-, ranskan- ja venäjänkieliset tekstit ovat yhtä todistusvoimaiset.

TÄMÄN VAKUUDEKSI allekirjoittaneet edustajat, hallitustensa siihen asianmukaisesti valtuuttamina, ovat allekirjoittaneet tämän pöytäkirjan.

Article 18

The Arabic, Chinese, English, French, Russian and Spanish texts of the present Protocol shall be equally authentic.

IN WITNESS THEREOF the undersigned plenipotentiaries, being duly authorized thereto by their respective Governments, have signed the present Protocol.